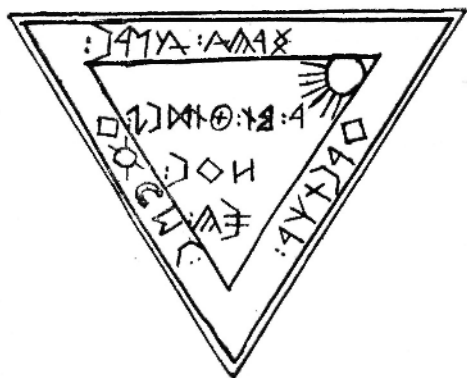

ZALAI KRÓNKA

Szerkeszti :
Halis István

Első kötet

NAGYKANIZSA, 1915.
ZALA NYOMDA RÉSZVÉNYTÁRSASÁG

Megindítjuk a Zalai Krónikát, hogy vármegyénk történetéből valamit megmentsünk.

Első sorban arra törekszünk, hogy kortársaink emlékét, kiválóbb embereink törekvéseit, életük folyását, jellemző eseteiket, íróinkat a feledéstől megóvjuk.

Mert vannak emberek és események, kiket és amelyeket nem szabad az enyészetnek engednünk.

Sőt még a sehol nem méltatott, vagy korunkban éppen kigunyolt, törekvéseink is érdekessé és tanulságossá válhatnak, esetleg megvalósításra érdemeseknek találtathatnak utódaink előtt, kiknek látását nem fogja zavarni az a köd, mely az élők szemét kicsi határra szorítja.

Másodsorban helyet talál e Krónikában a népszokás, néprajz, nyelvsajátság, földrajz mellett minden régebbi dolog: épületek, várak ismertetése, ásatások eredménye, régi irások és könyvek. Persze azok, amelyek Zalavármegyére vonatkoznak.

Amennyire megengedi ez a kivételes háborus állapot, most amikor élet-halál harcban vagyunk nemcsak a szerb, montenegrói és orosz néppel,

hanem a francia meg az angol ellen is küzdünk, sőt ujabban a hitszegő taliánnal is hadakozunk, e véres időnek a zalai katonákra és egyéb hadbavonultakra vonatkozó epizódjait természetesen szintén közöljük, bár egyelőre ez tiltva van, s így akadályba ütközik.

Közölni fogja e krónika a mostani katonadalokat, melyeket Nagykanizsán énekelgettek a mi vitézeink a harcba vonuláskor. Ezt annál is inkább megteesszük, mert a zalai népdalok közlése amúgy is a krónika tárgyához tartozik.

Megyénkre vonatkozó idegen nyelvű (német, latin stb.) régi nyomtatványokat és írásokat magyar fordításban fogjuk közölni, szintugy a régi birtokviszonyokat feltüntető okmányokat és a boszorkány pereket.

Az érdekesebb leltárakat is közreadjuk, s egyáltalán mindent közzéteszünk ami összefügg Zala kulturális életével, vagy az anyagi viszonyaival.

A mennyire lehetséges, illusztrációt is adunk és felelevenítjük a régi szokást, amely a múlt század ötvenes éveiben volt divatban: közöljük az előfizetők nevét.

Tesszük pedig azért, hogy utódaink lássák, kik voltak azok, kiknek műveltsége megkivánta e krónika megszerzését.

Napjainkban, a világ legszörnyűbb háboruja közben a magyar kormány gondoskodott, hogy országunk minden szántóföldje be legyen vetve.

Mink pedig gyümölcsfákat ültetünk, melyek gyümölcsét nem mink szedjük, hanem az utódok.

Nagykanizsa, 1915. június 8-án.

Az emlékezés országából. .

Az édes beszédü Maeterlinck a mostani világháboruban a népek közti gyűlölködés szónoka lett. A megtántorodott bölcselkedőnek ne nézzük cselekedetét, inkább olvassuk gyönyörű irásait. Ő írta meg a Kék Madárban azt a bájos történetet, hogy két gyerek, Tilttil és Mitil rátalál a régen meghalt nagyapára, nagyanyára, meg a testvérekre, sőt az elhunyt rigó madárra is, — az emlékezés országában. Persze végtelenül örülnek, hogy viszontlátják egymást, és boldogan beszélgetnek minden kicsiségről.

Nagyapa elmondja, hogy azok a megholtak föltámadnak és élnek, akikre az élők visszagoncolnak. Életre kelti őket az emlékezés.

Nagyapáék aztán teljessé akarják tenni a rendkívüli találkozás gyönyörüségét, és megvacso ráztatják a két unokát. S mikor Tilttil régi szokása szerint rakoncátlanokodik, hát a nagyapa hatalmasan pofonvágja, Tilttil pedig elragadtatva kiált fel:

— Igen, amikor még éltél, akkor is ilyen

pofonokat sóztál . . . Nagyapa, de jól esett . . .
Hadd csókoljalak meg érte!

— — Ilyen lesz ebben a krónikában is az emlékezés országa. Olyan emberekről beszélgetünk, akiket még ismertünk. De a másvilágtól elválasztó távolságból az emlékezés ragyogó prizmáján keresztül még a pofonokat is más színben látjuk, és a hétköznapi dologban is észrevesszük a szépet.

1.

A cserszegi gárda.

Ez a cím fogalmat jelent. A vidámságnak, emberszeretetnek, meg a barátságok kultuszát. Mink, a pénz után tülekedő ideges ember-alakok, már nem is tudjuk felfogni az igazi értelmét, mert a mostan szokásos kifejezést használva „ki van kapcsolva“ életünkből minden olyan dolog, mely semmitse hajt a konyhára.

Az 1884. évtől fogva harminc évig minden nyáron Keszthelyre jártam pihenni. Hivatalos szabadságom első napján már siettem a vasutra, hogy minél előbb ott lehessenek. Sőt ha tehettem, hát kocsin tettem meg az utat, hogy a vidék szépségét annál jobban magamba szívhattam.

Még ha néha Olaszországban vagy Stejerben töltöttem is szabadságom egy részét, utána pár hetet Keszthelyen szórakoztam.

Mindig azt hittem, hogy rám várnak a Balaton tünderei, meg a hegyek csucsairól égbemeredő rom-várak legendás lovagjai.

Pedig csupán én vágyakoztam olyan nagyon a romantikus világ után.

Mert Keszthely vidékén mindig megtaláltam, ami hiányzott idehaza: a vidámságot.

Egyszeriben azon szoktam magamat rajta-
kapni, hogy én is velenevetek a többi emberrel;
önkénytelenül, szívből jöve.

Először szinte idegenül esett ez a boldog
állapot. Néha körülnéztem, ki kacag? Mert meg
kellett bizonyosodnom arról, hogy a sok zaklatás-
tól megsavanyodott városi tanácsos-e az csak-
ugyan, aki olyan jókedvűen tud nevetni?

Teljesen másik világban voltam: az öröm
világában.

Keszthelyen a többi között a postafőnök
Molnár Ede személyében egy kiválóan értékes
barátom akadt. Az átlagon felüli gondolkozás módja
folytán lehetett vele olyan dologról is beszélgetni,
melyet a folytonosan társaságban élők nem szok-
tak ismerni. S az ő barátsága mindig megtalálta
a módot, hogyan vidámitsa fel a lelkemet.

Egyszer elvitt a távoli hegyek szélső csucsára,
mely Kő-orra nevet visel. Fél napnál tovább kel-
lett mennünk részint bérkocsin meg szekéren,
részben gyalog, hogy odaérjünk. Hanem amikor a
hegy tetején elfáradva leheveredtünk az árnyékba,
minden fáradtságot elfelejtetett velünk az a kilátás,
mely szemünk elé tárult. Minden hétköznapi gon-
dolat kiveszett belőlünk, s valami fölemelő érzés-
sel élveztük a juliusi nap kápráztató fényességében
a pazar szépségű vidéket.

Nagy környéket be lehetett látni, s Vállus,
Istvánd, Tapolca liliputi népség lakóhelyének tet-

szett. A hatalmas látvány fölemelt bennünket az élet apró bajai fölé, s békés harmonia költözött szivünkbe.

Máskor a Hideg-kut mellett kerestünk tanyát az óriási fák árnyékában, vagy pedig Tátika fekete kövei közé másztunk föl. Mindig akkor kellett mennünk, ha a tulajdonos gróf külföldön járt, mert e szép helyek megnézésének jogát magának tartotta fen.

A félezeréves fák között, és a hegy szikla-tetején olyan érzés fogja el az embert, mintha valami elképzelhetetlen magasztos templomban volna. Magasan száll minden gondolata. Istennel társalog.

Néha meg kellett nézni Lusztig papát is, a hévizi Jeruzsálem korcsmárosát, hogy van-e még abból a borából, melynek pompás mivoltát a müncheni művészek többrendbeli megrendelése bizonyítja?

Jeruzsálemben aztán Julcsa mama megcírógatta kedves vendégeit, s ha ennek folytán a vendégek soká maradtak, hát a korcsmáros fölhozott ajándékba néhány pókhálós palackot. Negyvenéves ürmössel voltak megtöltve. Még az előbbi Tasziló gróftól vétetett az a kedvderítő folyadék. S ha Lusztig papa olykor a mulatságra ráfizetett, hát úgy hozta rendbe a dolgot, hogy éjnek évadján befogatott, és ingyen vitetett haza bennünket, miután még utoljára elénekeltük Bizi Sándor muzsikája mellett Molnár Ede nótáját:

„Lehullott a rezgő nyárfa
Ezüstszinü levele . . .“

Néha úgy látszott, hogy Molnár Ede kifogy a szórakoztató tervekből, s már igen jóleső kárörömet éreztünk, hogy emiatt kedvünkre megszékálhatjuk. Csakhogy ő nem jött zavarba. Ilyenkor egyszerűen „izent“ Sarkady Károlynak, hogy holnap az éhes fürdőző vendégekkel nyakára fog menni.

Hogy ki az a Sarkady? Erre csupán úgy adhatok némileg kielégítő feleletet, hogy ő a régi fajtából való uri ember, kinek tulajdonképeni foglalkozása a vendéglátás. Mindig mosolygó, gömbölyü szép felesége pedig olyan szives gazdasszony, hogy róla csak költeményben lehetne méltóan megemlékezni.

Különben Sarkady mellék foglalkozására nézve jegyző volt, még pedig előbb Zsid, utóbb Szántó községben, s negyedszáz évnél tovább viselte a jegyző-egyesület elnöki tisztségét.

Nekünk nem sok biztatás kellett, elmentünk Sarkadyékhoz Zsidra is Szántóra is. Tizen-tizenketten szállottunk le az udvarban a kocsikról, hogy nagy számunknál fogva megijesszük őket. Azok pedig az ijedtség helyett megörültek, hogy alkalmat adunk nekik a vendégszeretet nagybaní gyakorlására. Egybeszakadt az ebéd, ozsonna meg a vacsora. A fekete kávéra, meg az ozsonnára a százéves diófák alá teritettek. Ott annyi mókus ugrált a fákon, mintha házi állat volna. Szinte megbüvölve gyönyörködtünk a kedves állatok mókáiban. (Olyan szép volt mint valami mese.)

A vacsora természetesen éjfélutánig tartott. De a rettenetes mennyiségben elfogyasztott étel még sem tette tönkre finnyás gyomrunkat, mert

olyan fölségesen volt elkészítve, ahogyan manapság nem tudnak főzni.

Szóval olyan életem volt Keszthelyen, minőt másutt nem találtam. Éreztem, hogy valami titok vesz körül, melynek nem tudok a nyitjára akadni, s mely láthatatlan palást gyanánt borul fölém, okozván számos örömet és megóvván sok kellemetlenségtől. Ugy gondoltam, hogy szabadkőmives társaságba keveredtem s annak védelme alatt vagyok.

Egyszer aztán kipattant a titok.

Zalavármegye leggyönyörűebb városkájába, Sümegre, kirándulásra invitáltam Molnár Edét és Keszthelyen nyaraló fővárosi rokonait, hogy én is valamivel hozzájáruljak a mulatozáshoz. Sümegnek akkor még nem volt vasutja, tehát bérkocsit kellett fogadni. A keszthelyi fiakerosok az időben is értették módját, hogyan kell a vendégek erszényét megdézsmálni és tőlem 15 forintot kértek a sümegi utért. Hasztalan ígértem 12 forintot s már megadni akartam a követelt bért, mikor megszólal Molnár Ede:

— Ne engedd magadat megszaroltatni! Gyere velem a postamesterhez, majd ad az fuvart.

Elmentünk a postamesterhez. Gejschleger József már nyolcvan év körül járó ember volt, de azért fiatalos könnyedséggel azonnal elintézte a dolgot:

— Lesz kocsi! Csak tessék nyugodt lenni!

Mikor aztán a fuvardíjat kérdeztem, akkor a postamester öreg szeme csillogott a mosolygástól miközben felelt:

— Majd beszélünk arról, ha visszajönnek. Csak tessék nyugodt lenni!

Nohát nyugodt is lehettem, mert bár a nagy hőség miatt, hajnali négy órakor indultunk, és másnap hajnal tájban értünk haza, mégis csak hat forint fuvart számított fel Gejschleger. Meg akartam vele értetni, hogy sokkal több jár. Ő azonban mosolyogva mondta:

— Nem jár több, hisz gárdista utazott a kocsin! Tudniillik Molnár Ede! Aztán én is a Gárda tagja vagyok. Még pedig egyik kanonokja!

E mondás fődte fel a titkot: a Csesznák László keszthelyi urodalmi kormányzó nagymester-sége alatt dolgozó, s messze földön híres, „Cser-szegi Gárda“ tagjainak védelme alatt voltam.

E nevezetes „kanonok-rend“ a vidámság kultuszát üzte oly mértékben, minőről ma már alig lehet fogalmunk. Csesznák László alapította. Minden tisztességes uri embert megfogott vendégnek, aki csak megfordult a környéken. És olyan szívesen látta el mindenféle földi jóval, hogy egyszerűen otthon érezte magát nála az ember.

Gejschleger József, a „közlekedési kanonok“, mondta Csesznákról a legjellemzőbb vonást:

— Csesznák mindig rosszul érezte magát, ha vendége nem érkezett!

Lehet, hogy „anzágotlás“-nak fogja minősíteni az ifju nemzedék a Nagymesterről fentmaradt hagyományokat. Pedig mégis úgy volt, bármilyen hihetetlen is. Csesznák László a nap minden órájában az utakat nézegette Tuszkulamából, cser-szegi szőlejéből. Onnan végig lehetett látni mindenfelé. Vendégekre várt mindig.

S ha valakit jönni látott: előre elrendezett mindent a fogadtatáshoz.

Ha pedig hiába várt, akkor leült az asztal mellé, és a régi költők módjára verseket írt: Panegrikont az egyszerű élet dicsőítésére, Elegiát, a barátságnak a földröli kihalásáról.

Molnár Ede néha szeliden tudtomra adta, hogy kötelességem a Nagymesternél jelentkezni, de én szabadság időmet teljesen függetlenül akarván felhasználni, huztam, halasztottam a dolgot, míg aztán egyszer kemény hangon rám kiáltott:

— Délután megyünk Cserszegre! Parancsom van a Nagymestertől, hogy kivigyelek!

Ez ellen nem lehetett ám felebbezni, hanem engedelmeskedni kellett! Elballagtunk tehát az Amazon kávéházból a nyári nap szikrázó fényességében a Gárda-lakhoz.

Mire fölértünk a szőlőbirtokhoz és keresztüljutottunk a diadalkapun, amelyen „Isten hozott“ üdvözlés volt felírva, akkora már várt reánk a ház előtt a nagymester.

Rendkívül barátságosan fogadott. És mindjárt oda kiáltott a munkások felé, akik a szőlőben dolgoztak:

— Rozi!

Erős, derék lány jött elő a barázda közül. Mezitláb. A gazda kiadta a parancsot:

— Szállíts innivalót és készíts laskát!

(Az öntött laska Molnár Edének volt kedves eledele.)

A leány kissé durcásan indult a ház felé, mintha csak azt akarta volna tudtul adni, hogy ilyen hiábavalóságért nem érdemes a szőlőmunkát abbanhagyatni. Csesznák rászólt:

— Nono, Rozi, ne haragudj, hiszen nem vagy te vicispán.

Az évődő rendreutasításra Rozi elnevette magát és egyszerre az ásztalra kerültek a különféle borok s főzés alá vétetett az ozsonna.

A lakoma megkezdése előtt nekem azonban nagy okom volt, hogy megkérjem szives gazdánkat, mikép legelsőben engedje megtekinteni a látnivalókat.

Csesznáknál parancs volt a vendég óhajtása. A Nagymesternek meg a Gárdistának barátságos kalauzolása mellett azonnal nézegetéshez fogtam.

Amit láttam, fölülmulta azt, mint amit vártam. Pedig mondhatom, hogy a Gárda nagy híreségénél fogva sokat vártam.

Számüzve volt innen minden, ami közönséges.

Tréfás, de mindig bölcs utasítások, figyelmeztetések voltak mindenfelé fölírva : a tanya épületére, az ajtók fölé és a szobák falaira.

Az egyik például így szólt :

„Vidám együttlétünk alatt,
Politika, vallás kívül marad !“

A tanya épületnek mindanégy oldalán ékeskedett valami mondás. A déli oldalon, Keszthely felé, ez a felírás ragyogott :

„Parva domus, magna quies“ (Magyarul : kis ház, nagy nyugalom.)

A tanya-ház éppen nem volt kicsinynek mondható, hanem annyi bizonyos, hogy nagy nyugalom honolt benne.

A napáldozati oldalon szintén találó volt ez a fölírás :

„Gondüző.“

Kelet felől pedig kezét szorító két angyal alak (a Gárda jelvénye) alá ez volt írva :

„Áll Cserszeg, él Gárda még!
Áldd meg őket hatalmas ég!“

A bejárat előtt ez a mondás állította meg a vendégeket:

„Cante, fide, cui vide . . .
Csak jó barát járhat ide!“

A ház minden szobája valami egyéni sajátossággal volt butorozva, és erőltetés nélküli eredetiség bizonyította, hogy tulajdonosa kiváló ember.

A Lovagteremben egy hosszú asztal elején állott a Nagymester trónusa, mellette a Prépost (Stocker Antal járásbíró) karosszéke; az asztal két oldalán a 12 kanonok ülőhelye. Minden szék előtt minden időben egy pint bor s egy piros sapka állott az asztalon.

E teremben ez a distichon óvott bennünket az emberszólástól:

„Távoli társ éltét szókkal ki sérteni szokta,
Tudja meg: e lakban nincs pihenője neki!“

A szomszédos szoba a Rózsaterem. Fölrása:

„Szivélyes együttlét s baráti szeretet
Boldog és vidám életet teremt.“

A Rózsaterem különben hangversenyzésre szolgált. Benne állott a zongora mindenféle instrumentummal együtt. (Hegedü, dob, fuvolya, cintányér stb.)

Aztán következett a kincses szoba, a gárda ereklyéivel, melyek, hogy kellő értékben legyenek megérthetők minden egyes dologról külön kellene írni. Például maga a nagymesteri karosszék misztikus láncával, vagy a Horvátországból szerzett billikom „Cseh, Lech, Mech“ felirásával, vagy talán a pintes nagyságu üveg pohár, (a „pokál,“) melyet csak egyetlenegy gárdista tudott kiinni egy hajtasra: Septei Sándor taródházi bérlő, kinek ezért ráedzetett arcképe a pohárra.

Hát a törzskönyvet hogyan méltassuk, melybe mindenki köteles volt beírni a nevét, aki látogatást tett a gárdatanyán?

E könyvben mulatságos jegyeket csinált a nagymester. Amelyik vendég becsipett, annak neve mellé egy + iratott, a részeg ++, a teljesen elázott +++ jegyet nyert. Aki pedig a vomitoriumot is használatba vette, az annak a neve után róka rajzoltatott, s annál hosszabb volt a róka farka, minél furcsább dolgokat mivelt a név tulajdonosa.

Méltó a megemlítésre, hogy a könyvben harmadfélezernél több látogató nevét találtam bejegyezve.

Ahogy forgatom a látogató-könyvet, látom, hogy Zalamegyének, sőt az egész Dunántulnak kiváló emberei mind bele vannak jegyezve s egyszerre fölvetődött bennem az a gondolat, hogy abból meg lehetne írni Zala egy korszakának történetét.

Mert előfordul ott az akkori egyházi, világi, katonai minden számottevő ember. Részben nekem is ismerősök. (Most már majdnem egytől-egyig temetőben vannak.)

Közöttük van a szombathelyi kedves püspök, Szabó Imre. Aztán be van írva a veszprémi egyik jókedvű kanonok, Tallián Lázár és a másik vidám kanonok, Königmájer Károly, a híres tosztozó.

A látogatók közt van a göttweichi apátságtól elszakadt zalavári bencések első magyar apátja, Modrovics Gergely, kanizsai születésű volt honvéd. Egyike annak a négy zalamegyei vitéznek, kiket Henczi agyonlövésével gyanusítottak.

Meglátogatták Csesznákot, a vidámságnak nagymesterét, a csornai prépost Simon Vince és a keszthelyi apát, Svastics Károly. Az apát híres ferbliző volt, ki egy-egy „visszahívásra“ az apáti aranykeresztet is beletette a bankba s volt rá eset, hogy el is vesztette. Megfordult nála a kiskomáromi esperes, Pap Károly és a hahóti kanonok-esperes, Király Elek. (Lekszi bácsi, ez az öles természetű óriás gárdista, maig is életben van és friss erővel birkózik az öregséggel. A vidám kedélyű, előzékeny esperest szereti mindenki.)

Sövegjártó Ferenc zsidó plebános szintén gyakran megjelent a gárdalakban. Őt a gróf kinevezte keszthelyi apát urnak, mire Sövegjártó elvégezte a beköszöntő látogatásokat, elfoglalta új tisztségét és — agyonlőtte magát.

Aztán emlékezetem előtt elsuhan mindenféle rangú és állású világi ember, kinek nevét olvastam a bőrbekötött nagy látogató könyvben.

Benne volt Novák Ferenc neve, ki a megye

adminisztrátora volt az abszolút korszakban. Abból az időből maradt fent a nóta:

Szolgabíró, vicispán,
Összeveszett a szoknyán.
De hazajött az esküdt,
A szoknyára lefeküdt.

Megtaláltam Glavina Lajos nevét, ki főispán volt Zalában. Nagyeszű, de rendkívül barátságos öregur volt, ki a hivatalos főispáni vizsgálatoknál került minden felesleges aprólékoskodást, és csupán a lényegeset vette figyelembe. Kis dolgot sohasem engedett nagyra felfujni azért, hogy valamelyik tisztviselőt szekáljanak.

Többször bent van a könyvben Szabó Samu kuriai tanácselnök neve. Ez a nagyragu ember versirással is foglalkozott, de csak úgy régi szokás szerint, a barátai mulattatására. Mikor megkapta az oklevelet, hogy a Gárda-káptalan tagjának, és egyuttal a „Gárda Költőjének“ megválasztották, akkor rögtön egy tréfás költői levélben köszönte meg a nagy kitüntetését. Ebben a többi közt imígy pengeté a lantot:

A folyó ügyeknek betárgyalásánál
Tudja már a gárda, tehetségem mint áll,
Ámde zenéhez is kell érteni annak,
Kit megválasztanak káptalani tagnak.

És én, — nem dicsekszem, — de azt
elmondhatom,
Hogy két hangszeren is szép tökélyel játszom,
Ezek egyike: az orgona-szíjj huzás,
Másika a szintén fontos harangozás.

Igen gyakori látogatója volt a káptalannak az akkor még egyedül való országos főügyész, Kozma Sándor. (Kozma Andor magyar írónak édes atyja.)

A királyi ügyészek is sokan ellátogattak a Nagymesterhez. Emlékszem Laki Kristóf, Bogyai Ödön és Kossutányi Géza neveire.

Nemkülönben ott voltak a királyi közjegyzők: Sári Vince keszthelyi, Plihál Ferenc kanizsai, Cigler Kálmán csáktornyai közjegyzők, akiknek mind-egyike szerette a vidám mulatozást.

A gárda egyik oszlopos tagja volt Cavallár József keszthelyi adótárnok, ki visszavonultan élt ugyan, de ha kint a cserszegi szőlőhegyen kezébe vette hegedűjét, hát isteni gyönyörűséget szerzett hallgatóinak. Mert Cavallár egyike volt a legnagyobb muzsikusoknak, de barátain kívül nem játszott magának. (Egyetlen fia, Ödön, honvéd százados, jelenleg orosz fogságban van.)

Aztán el-elment Cserszegre Molnár Elek csáktornyai uradalmi ügyvéd. Amint a könyvből láttam: bemutatta a Nagymesternek fiait is, Jánost és Eleket, kik manapság sokat emlegetett vitézei a honvédségnek, s az egyik már tábornok. Molnár Elek szünet nélkül fáradozott Muraköz magyarosításán, ő adta Muraköz faluínak a magyar neveket, s ő vitte keresztül, hogy a közigazgatási bizottság hivatalosa elfogadta, s a belügyminiszterium megerősítette az új neveket. Lekszi bátyánk valóságos élő történelem volt. Több mint ötven évig járt be Kanizsára, s pazar módon szórta élményeinek tárházából a megbecsülhetetlen anekdota kincset. Mindig a Koronába szállt. A régi vendégek már

kihaltak, s a vendéglő bérlői is időközben változtak, vagy meghaltak, csak Molnár Elek maradt hű vendéglőjéhez.

Kanizsáról sok ember megfordult Czerszegen. Emlékezem Tóth Lajos és Győrfi János ügyvédek neveire, aztán Erdődi Lajos, Miklós Károly, Kovács Béla birákra, Tamási Béla elnökre. (Az elnök neve után kereszttek vannak.)

Kovács Béla járásbirót mint mindenütt, úgy Czerszegen is különösen örömet látták vendégül. Már a kipödrött bajsa is tisztességes magyarra mutatott. Egyszerű modora mellett szellemes és jókedvű volt, s a mulattatásban, éneklésben, vidám felköszöntők rögtönzésében senki sem multa felül. Mint kuriai bíró halt meg.

Láttam a könyvben a finom öregurnak Somsics Lőrincnek, és a boglári bérlőnek, Alpár Muki bátyámnak a nevét is. Vendégszerető, kedélyes emberek voltak mind a ketten.

De a czerszegi híres tanyát meglátogatták a Festetics grófok is: Tasziló, akinek fából volt a lábafeje, meg az öcscse György, ki miniszter volt. Akik személyesen ismerték őket, azt mondták róluk, hogy jószívű emberek mind a ketten, ámbár nagyon zárkózott természetűek. A falábu Tasziló grófnak ha néha vendégei jöttek, hát a legtöbbször Csesznáknak kellett gondoskodni a szórakoztatásukról. Aztán a családi dekorum kedvéért néha felküldötte Tasziló gróf Budapestre Csesznákot, hogy estélyt adjon a Festetics család nevében a szabadelvű pártnak. Csesznák elrendezte a lakomát az akkori híres vendéglőben a Vadászkiirtben, s a felmerült körülbelül nyolcezer forintnyi költséget

(nagy pénz akkoriban) a hitbizomány fizette. De mégis az a cselekedete érdemel Tasziló grófnak leginkább megemlést, hogy a kastély parkját a keszthelyi közönség szórakozására átengedte.

Leggyakrabban élvezték a csereszegi vendég-szeretetet a katonatisztek. Azok mindig jó fiuk és mulatók gyerekek. Volt köztük néhány herceg, több gróf és báró. Én csupán egy ismerőst találtam, a sormási születésű Királyi Ferkó huszár főhadnagyt, ki nem volt ugyan sem gróf sem báró, de egy középkori félelem és gáncs nélküli lovag minden erénye és vitézsége meg volt benne. Unoka öccse volt az országoshirű Királyi Pálnak.

Az íróvilágot Roboz István képviselte Cserszegen. Ő nemcsak a stílust forgatta ritka szépen, hanem mulattatni is tudott. Valamikor Kanizsán lakott, s körülbelül öt évig ott szerkesztette és nyomatta lapját, a „Somogy“-ot.

A gárda demokrataságát mutatja, hogy tagja volt a keszthelyi kőfaragó mesterember is : Polacsek Máté. A látogató könyvben rendszeren „Krisztusfaragó“ címmel van bejegyezve. Ő készítette a gárda pincéjében a tréfás alkotmányt : az ezer akós hordót.

Hát bizony a látogató könyvnél sokat időztem. Nagyon lekötötte figyelmemet. Mennyi öröm, mennyi vidámság töltötte el ezt a gárdatanyát!

Még csak azt jegyeztem meg különösen, hogy az egyik szoba falán sok kép függött, és tárgyuk egytől egyig a magyar történetből volt véve.

Sőt még pogány áldozóhely is volt : a Vomitórium. A Fizikus-kanonok tisztjéhez tartozott az áldozatoknak a kőből faragott áldozó helyhez való szállítása.

Általában minél többet gondolkoztam Csesznák Lászlóról, annál bizonyosabbnak tetszett, hogy ez a meleg szívű ember nem is volt más, mint az ókorbeli derültvilágnézetű pogány bölcsök egyike, ki valami csodálatos módon pár ezer esztendővel később született.

Csak futólagosan tekinthettem meg a Gárda egyébbs felszerelését: kottára tett indulóját, tagsági okmányait, ezüst érmeit, alapszabályát, ereklyéit stb., mert vártak reám az asztal örömei. Kezdtük az ozsonával, az öntött laskával és szinte észrevétlenül folytattuk vacsorával.

A Nagymester fölséges borokat adott. Az egyes palackokon levő címke jelezte a bor minőségét. Emlékezem, hogy egyik üvegben „a csereszegi gárda nemes vére,“ másikban „a csereszegi gárda örömköneyei,“ harmadikban (kőkorsóban) ó-rajnai valának.

Hogyne csuszott volna az ilyen isteni ital! Csakhogy én rögtön tisztában lévén a borok nagy erejével, okosan véltem cselekedni, ha tisztességes és bölcs mérséklettel iszogatok a szokatlan nagyságu poharakból.

A Nagymester mintha észre se vette volna az én önmegtartóztatásomat. Cseppet se erőltette az italt. Barátságosan mosolygó nagy szemei mondták csupán: „Hohó! láttunk mi már erősebb várakat is kapitulálni!“

Java diskurálás közben egyszerre minden póz nélkül fölkel a Nagymester és azt mondja:

— Ezt a pohár bort az édes anyjáért!

Kérem, akadna-e olyan silány fráter, aki erre ki nem inná poharát fenéig?

Én bizony kiittam. Utána pedig mint aféle tisztességtudó ember, megköszöntem a Nagymester jóindulatát és a másik pohár bort az ő egészségére ürittem.

A tovább történetekre nem emlékszem valami határozottan. Elénekeltük a gárda indulóját. (Nem is lehet elgondolni, hogy ez az egyszerű szöveg hatásos dallamával, milyen erős benyomást tesz az emberre.)

A cserszegi régi gárda,
Dal zenébe, laktanyába,
Telt pohárral a kezében,
Hangoztatja vig kedvében :

Csak itt az élet,
Csak itt az élet,
Csak itt az élet
Mindenkor
Csak itt az élet,
Itt az élet,
Itt az élet
Mindenkor!

Lementünk egy pincébe és menés közben áhítatosan énekeltük:

Ha fenn vagyunk,
Ha lemegyünk,
Ha lenn leszünk, —
Isten áldása
Legyen velünk!

Mikor pedig már a pincében voltunk, akkor meg fordítottuk a nóta rendjét:

Legyen velünk
 Isten áldása!
 Ha lenn vagyunk,
 Ha felmegyünk!
 Ha fenn leszünk!

Persze a nótában gyakran eltévesztettem, mikor vagyunk fen, s mikor leszünk fen. (S ezt nem is olyan könnyű hiba nélkül elénekelni, mint hinné az ember.)

A pincében állott a kőből faragott ezerakós hordó. Fölötte (szintén kőből faragott) két angyal, egymás kezét fogva. A hordóra ilyenféle rigmus volt írva:

Ezer akó
 Csesznák László
 Pincéjéből a jó nedv,
 Kebeléből a jó kedv,
 Soha ki ne fogyjon!

Persze, ittunk az ezer akósból!

Aztán megint énekeltünk, és megint beszélgettünk. Éppen nem feledkeztünk meg közbe-közbe az ivásról sem. Szóval fölségesen élveztük az életet.

Ki tudja mikor szakadt volna vége a gyönyörűségnek, ha este tíz óra után a kocsis meg nem érkezik, melyet előrelátásból odarendeltem? Ekkor aztán néhány Szent-János-Áldása után hazamentünk. Azt hiszem a fiáker mentett meg, hogy mint jómagaviseletű vendég távozhattam. Ámbár ki tudja, hogy a nagymester nem rajzolt-e nevem mellé kitüntetések? Mert nekem madár-fogó kedvem kerekedett, és költővé lettem. Miköz-

ben a kocsi hazaszállított bennünket, énekelgettem a saját szerzeményü ilyenforma darabokat: „Ha fenn vagyunk, benn vagyunk, kinn vagyunk, ki-megyünk, bemegyünk, áldjon meg az Isten!“ Molnár Ede pedig, a Gárdista, hűségesen szekundált énekemhez.

— — Egyik ősön aztán elhagyta a Nagymester az emlékektől rajzó Gárda-tanyát. Elköltözött Szombathelyre. Persze meghalt pár hónap alatt.

Később pedig 1903. év végén Molnár Ede lőn hütelen. Budapestre helyeztette át magát. Azt hitte, mint nőtlen embernek, ott jobb dolga lesz.

És nem telt bele három hónap se, Molnár Ede itthagya „Siralom völgyé“-nek elkeresztelt földünket.

És most amikor elgondolkozom a csillogó eseményeken, rájövök, hogy már majdnem teljesen kihaltak a gárda tagjai. Talán hárman-négyen élnek közülök.

S azóta a vidámság is halódik. Pedig :

— Aki nekem vidám órát szerez, az barátom !

Jellasich Ferenc báró Zala-Apátiban.

Zala-Apátiban levéltári munkával lévén elfoglalva, a plebánia anyakönyvében arra az érdekes följegyzésre találtam, hogy 1810. február 6-ikán Buzini Jellasich Ferenc báró cs. és kir. altábornagy 48 évi katonai szolgálat után 64-ik évében Zala-Apátiban (és nem Zágrábban, mint Nagy Iván írja) a végső szentségekkel ellátva elhunyt s az ottani sirboltba Schlichtinger Farkas zalavári apát eltemette.

Az altábornagy időzése Zala-Apátiban s elhalálózása ugyanott, minden valószínűség szerint összefüggésben áll a reánk nézve szerencsétlen véget ért francia háborúval.

Az itteni országos levéltár följegyzése szerint a báró (kinek címe: a M. Terézia-rend kiskeresztese, altábornagy, egy magyar ezred tulajdonosa.) súlyosan megbetegedvén, 1810. január 30-ikán éjjel a hiteles hely tagjai előtt végrendeletet, a végrendeletet saját pecsétjével megerősítette, azt borítékba zárta, melyet a konvent a levéltár hiva-

talos pecsétjével ellátott, a báró kijelentett óhajta szerint megőrzés végett a levéltárban elhelyezte s február 6-án az elhunyt nejének: szül. Koffleini Portner Anna bárónőnek kézbesítette. (E végrendelet a zalavári levéltárban nincsen meg.)

A végrendelethez a beteg altábornagy azon évi január 15-én kelt és neve aláírásával ellátott függelék (codicillus) mondott tollba. Ebben felsorolja gyermekeit: Cicellét, Józsefet, az utóbbi horvát bánt, ki 1848-ban a Muraközön át seregével Magyarországra tört, s utóbb mint Horvátország teljhatalmu kormányzója 1854-ben birodalmi grófságot nyert; Györgyöt és Antalt, kiket önfeláldozó neje, (ő maga állásánál fogva többnyire távol kénytelen lenni,) legnagyobb megelégedésére a leggyöngédebb anyai szeretettel és gondossággal rangjoknak megfelelőleg nevelt. (Az első szülött a fiuk között: József, atyja halálakor 9 éves volt.) Magasztalja nejét, nemcsak mint gondos anyát és hű hitvest, hanem mint olyant is, ki az altábornagy 16.000 forintnyi adósságát tisztázta, s akinek családi birtokaik megszerzését köszönheti. Hozzáteszi, hogy e birtokok a francia betörés folytán jelenleg legnagyobb részben ellenséges kézben vannak. Teljes megnyugvással nejét, mint gyermekeiknek ugyis természetes és törvényes gyámját, összes birtokai örökösévé teszi azon meggyőződésben, hogy az anyai gyöngédségénél fogva a gyermekek boldogságát minden lelhető módon elő fogja mozdítani, azon reményének is ad kifejezést, hogy halála után a főnnálló legmagasabb katonai rendeletek keretében s a szokott formaiságok mellett a katonai hatóság özvegye és gyer-

mekei részére jóvá fogja hagyni mindazon intézkedéseket, melyeket azok számára tett volt. Ha pedig neje ismét férjhez menne, ez esetre a hazai törvények az árvákról eléggé gondoskodnak, s reméli, hogy gyermekei a törvényes oltalmat nem fogják nélkülözni. Végrendeleti végrehajtókul ki-nevezi Barnakovics Alajos bárót, a második báni határ ezred ezredesét, és rokonát Hoffleini Portner Antal bárót, a cs. kir. hadsereg lovas őrnagyát.

Ezen végrendeleti függelékhez szintén az altábornagy által tollba mondott utóirat van függesztve, mely szerint január 30-ikán, éjjeli két órakor, midőn fuldoklási rohamok gyötörték, kijelentette, hogy birtokai: 1. Petrinye tartozékaival, mely egykor a második báni ezredhez tartozott s jelenleg a franciák hatalma alatt áll; 2. Kurilovec nemes kuriával és jókarban levő épületekkel Zágráb m. a turopoljai szabad kerületben szintén francia hatalom alatt. Kéri a felséget, hogy tekintse 48 évi szolgálatát és hogy az ellenség ellen nemcsak rettenthetlenül, de szerencsével is harcolt, kegyes ígérete szerint árváinak és özvegyének mintegy négyezer forint értékű birtokot adományozni, őket közintézetekbe fölvenni és ellátásukról gondoskodni méltóztatnék.

Minthogy Zala-Apátiban, ugymint végrendelezése helyén, a temetéshez megfelelő katonai pompáról gondoskodni nem lehet, kifejezi óhajását, hogy ezen apátságban, hol annyi jóban részesült, egyszerűen, minden fölösleges költség mellőzésével egyenruhájában a sírboltban temessék el, a temetési szertartás végzésére és lelki üdveért való gyászmise mondására az apát urat kéri föl, reá-

bizván a temetésre fordítandó költség meghatározását, s újra hangsulyozza, hogy a lehető legnagyobb takarékossgal kíván eltemetkezni. Elrendeli, hogy hadsegéde Belováron az illetékes hatóságoknál jelentse be halálát, adja át Mária Terézia rendjelét, kardját bojtjal. Ezüstnemüiből, miket magával szokott hordozni, semmi el ne adassék: azokat a többi tömeghez kívánja csatoltatni.

Minden gyermekének belőlök egy-egy darabot hagyományoz: leányának, Cicellének hagyja arcképével ellátott arany nyak-érmét arany láncsal és egy az ő nagybátyjától örökölt ezüst mosdótálat; fiának Józsefnek hagy egy arany órát láncsal s a kis rendjelet; Györgynek aranyórát s katonai gyertyatartókat; Antalnak arany nyakérmét anyja arcképével, a cselédség végkielégítéséről és minden egyébről neje gondoskodjék belátása szerint.

Tehát a Zalába először betört, szomoru emlékü Jellasich bán édes atyja: Jellasich Ferenc altábornagy Zala-Apátiban halt meg, s az apátsági sirboltban nyugszik.

Az apátsági templom alatti sirbolt, melybe csak 1878-ig temetkeztek, azóta be van falazva, s így nem volt alkalmam megtekinteni az altábornagy nyughelyét, mely szerint minden ott nyugvónak fülkéje az elhunyt nevével meg van jelölve.

Értesülésem szerint a szabadságharc idejében Jellasich bán csapataiból több tiszt itt tartózkodásuk alatt megtudván, hogy fővezérök atyja e helyen van eltemetve, a sirboltot fölnyitották, s az elhunytért gyászmisét szolgáltattak.

Füßy Tamás

Jegyzetek a felsőcsatári apátságról.

Å felsőcsatári apátság — Zala vármegye veszprémi egyházmegyében — igen régi, előbb szent Benedek-rendü reális apátság volt, hihető kolostor, — melynek maig is vannak nyomai, — és szerzetesekkel. Az apátság okmányai közt erre nézve mi sem lelhető. Csak Danielik János emlékkönyvében II. kötet 419. lapon olvasható: „Szent István . . . (idejében) Márton ispán neje Magdolna a csatári (szalában) kolostornak három igen drága arannyal himzett és két drága kövekkel ékesített miseruhát és fölavatót, öt arany nyakravalót pedig leányainak hagyományozott, azonkívül még a kolostornak kehelyre két arany karperecet, egy takácsot és 20 rőf legfinomabb vásznat“ (katona hist. critic. 3. 509.)

Egy régi adat pedig a „Vasvármegye“ lapban 1893. 53. sz. 6-ik lapon lelhető:

Biblia az Árpádok korából. Vasvármegye keleti határától nem messzire Stájer országban fekvő ősrégi Admont kolostorban Dr. Fejérpataky László

magyar nemzeti muzeumi okirattár igazgatója, egyetemi tanár és neves archeolog, egy Magyarországból származó XI. századbeli bibliát talált. A tudós két magyar vonatkozású oklevél másolatot akart a könyvből kiírni és az oklevelek leírása után forgatni kezdte a remek kiállítású, festett betűkkel, lapszéli diszítésekkel bőven ellátott két vaskos pergamen kötetet és az egyiknek félig kivakart bejegyzéséből betűzte ki, hogy a biblia egykor a zalavármegyei csatári apátságé volt. A zalamegyei apátság kegyurai pedig a Báthoriak ősei, a híres Gutkeled nemzetség volt. A nemzetség egyik tagjáról Vid mesterről említi meg a bejegyzés, hogy az apátság jelen bibliáját 27 és fél márka fejében elzalogosította Farkas vasvári zsidónak, kinél a tartozás idővel 70 márkára szaporodott. Ezt, az akkor rengeteg összeget, a földesur nem tudta megfizetni. A bibliának tehát a hitelező révén nyoma veszett, a megkárosított csatári apátság pedig Vid mestertől két falut kapott kárpótlásul 1262-ben. A faluk adományozásáról szól a bibliába bejegyzett oklevél, melyet irodalmunkban már a múlt század óta ismernek. Az oklevelet egy későbbi tulajdonos jegyeztette bele megnyugtatóan a bibliába.

A Vasvár-Szombathelyi székes káptalan levéltárában több évi kutatásaim alatt csatári apátot nem találtam.

A veszprémi egyházmegyei névtár szerint a csatári plebánia a 14. században lett felállítva.

Mint csatári apátok neveztetnek a vasvári társas káptalan tagjai: 1724-ben Scacchy Ferenc nagyprépost (megjegyzendő, hogy csak 1777-ben lett székeskáptalan a püspökség alapításakor) és

1730-ban Scacchy Dezső kanonok, kik az apátsági javadalmat úgy élvezték mint a jelen században (18. század) volt apátok u. m. 1780-ban Lendl Benedek, 1838-ban szarvaskendi Sibrik Ferenc, 1860—62 Plajer János egyuttal pinkamiskei-, 1873-ban Wagner János vörösvári plebános, 1879-ben Hengge Alajos szinte pinkamiskei plebános, az uradalmat pedig haszonbérbe vették a botfai nagybirtokos előbb Erdödy grófok s utódaik, azok építvén az ottani majort is ugyan- ezért előbb 400 később 1000 forint bért fizetvén az apátnak.

Az utolsó most nevezett apát Hengge Alajos 1887-ben Budapestről eltűnt — szegény idegbajos betegsége miatt — valószínű, hogy a Duna hullámaiba veté magát, a kinek dacára nyomozásoknak azóta sem hire sem hamva.

Vasvármegye árvaszéke 1270/1889. sz. a. 1877. évi t. c. XX. 32. §. alapján alulirottat nevezé ki gondnoknak, ki évről évre számol el nevezett árvaszéknek, a jövödelmet ahhoz terjesztvén be. Az apátság valószínűleg a magyar törvények értelmében, csak 30 év mulva az eltűnés után, így 1917 után fog betöltethetni.

Illés Ferenc*)

*) E cikket Hübös Sala csatári birtokos kérésére írta pár év előtt a szombathelyi székeskap-talan nagyprépostja Illés Ferenc, a mindenki által szeretett Illés bácsi, ki azóta jobb hazába költözött. Érdekes, hogy az agg egyház-fejedelem sajátkezü írása az egész cikk.

Katona dalok.

Közli: Kaiser József.*)

I.

Oroszország tüskével van kerítve . . .

Oroszország tüskével van kerítve,
Kedves rózsám hogyan jössz ki belőle?
Ne félj babám, megjövök nem sokára,
Csak előbb a magyar zászlót
Kitüzöm a varsói vár fokára!

*) E dalokat a nagykanizsai 20-ik honvédsereg gyalogezrednek és az Ernő nevet viselő 48-ik sereg gyalogezrednek Kanizsára bevonult katonái énekelgették a kiképzés ideje alatt. A közlő Kaiser József a 48-ik számú gyalogezrednél őrmester, ki most Oroszországban van, hol a legújabb hír szerint „a Dnyeszterben fürdött.“

II.

Negyvennyolcas baka vagyok . . .

Rece, rece, recece,
 Nem vagyok én kapitány,
 Rece, rece, recece,
 Nem járok én paripán,
 Negyvennyolcas baka vagyok én,
 Recece,
 Gyalog masirozok én.

Rece, rece, recece,
 Nincs a lánynak köténye,
 Rece, rece, recece,
 Elvesztette tyuhaj az este,
 Recece,
 Mikor a bakát ölelte.

III.

Rácországban ottlesz a sirom . . .

Rácországban ottlesz a sirom,
 Édes anyám én azt jól tudom,
 Mert Szerbia hegyein,
 A fekete kövein,
 Verekszünk.

Seregünk Szerbiába jár,
 Vigyázz, vigyázz orgyilkos Petár!
 Mert ha kezünkbe jutsz,
 Bizony Isten kifaszolsz,
 Bandáddal!

Akár merről dörög az ágyu,
 Nem fél magyar a háborutu,
 Mert legyőzi Szerbiát,
 Azután meg a muszkát,
 Meg a franciát!

IV.

Szép a huszár . . .

Szép a huszár, ha felül a lovára,
 De még szebb, ha bevágtat a csatába,
 Jobb karjával védelmezi hazáját,
 Balkarjával öleli a babáját.

V.

Azt mondja a kapitány . . .

Azt mondja a kapitány a bakának
 Hej de szép szeretője van magának,
 Van bizony, nem kapitány ur szerezte,
 Baka gyerek sétatéren kereste.

Édes rózsám a te babád elesett,
 Vigasztalódj majd helyébe én leszek,
 Ha elesett szálljon áldás reája,
 Még sem leszek kapitány ur babája.

VI.

Kire hagyjam ?

El kell menni Rácországba messzire,
 Itt kell hagyni a babámat nincs kire,

Te rád hagyom legkedvesebb pajtásom,
Viseld gondját, viseld gondját, míg a
 hazát szolgálom.

Visszajöttem édes kedves pajtásom,
Add vissza a szeretőmet mert bánom,
Az volt nehéz, hogy nem láttam,
Mig az édes magyar hazát szolgáltam.

Bűvös papirok.

Ezuttal bemutatunk hű másolatban két képet, melyet 1896-ban (a Millenium évében,) a templom mellett levő iskola épület nagyobbitása alkalmával Kis-Kanizsán találtak. Ugyanis a fundamentum ásásakor egymás mellett fekvő öt halottra, jobban mondva öt csontvázra, akadtak. Az öt csontváz szabályos rendben feküdt egymás mellett, mely körülmény azt a gondolatot kelti, hogy katonák lehettek, vagy valamely rendnek a tagjai. A holtakon nem volt már semmiféle ruhafoszlány, mi arra mutatott, hogy régen lehettek eltemetve. Csupán egy darab, tenyérszerű nagyságu, vastag posztó-szelet feküdt az egyik koponya mellett, mely valószínűleg kalapdarab volt, mert az időben olyan kalapot viseltek a papok is meg a világiak is, hogy egy kitarlott az egész életen keresztül, sőt az sem volt ritkaság, hogy a világiaknál még az unoka is viselte öregapja kalapját.

De az a kalapdarab nekünk azt bizonyítja, hogy az öt csontváz nem volt katonáé, mert a

katonák nem viseltek kalapot. Marad tehát az a feltevés, hogy valamely rendnek voltak tagjai.

Azonban egyéb utmutatásra is találtunk. Ugyanis volt még valami a sirban: az egyik csontváz oldalán egy bádogdoboz feküdt. A rozsdá-ette dobozt abban a biztos tudatban nyitották föl, hogy kincsre találtak, de valami elképzelhetetlen drágaság helyett, csupa papirossal volt tele. Szám-szerint tizenkét darab volt benne. A csodálatos épségben maradt papirosokon fametszetű képek s latin és német szövegű imádságok voltak.

Mindenki azt hitte, hogy azok a papirosok értéktelen semmiségek s ezért nem veszték el, ha-nem az én kezembe kerültek. Pedig csakugyan kincset rejtett a bádogszelence: boszorkányüző cédulákat, egészséget adó imádságokat, szeren-csétlenséget távolító képeket, tüztől, víztől s min-denféle elemi csapástól, hirtelen haláltól, pestistől megmentő formulákat.

A papirok tanulmányozása közben bizony sajnálkoztam, hogy a mai hitetlen világban már nincs többé ereje az ilyen bűvös képeknek, misz-tikus szavaknak és mesterkélten egybeállított imád-ságoknak. Milyen könnyen tudnánk minden rosz-szat magunktól távol tartani csupán azzal, hogy talizmán gyanánt nyakunkban viselnénk egy-két ilyen papírt? Vagy minő boldogság volna, ha a cédulákra nyomott igék varázs hatalmával képe-sek volnánk kiüzni az ördögöt, megsemmisíteni a boszorkány-rontást?

A lelet közt latin nyelvű imádságok is van-nak, melyeket ha ráolvastak az ördögtől megszá-lottra, mindjárt kiszaladt a sátán. Ha pedig marhába

vette bele magát a gonoszlélek, akkor egy ilyen cédulát meg kellett a marhával etetni, vagy pedig a szarvába likat furni s abba helyezni egy cédulát és biztos volt a gyógyulás. Ha boszorkány nyomta az embert, vagy a boszorkány betegséget küldött reá, akkor be kellett venni a varázs erejű papírt, s rögtön használt.

A szent képekből elástak egyet-egyét a kert vagy a szőlő négy sarkába, s azok távoltartották az elemi csapásokat. Ugyanigy ótalmazták meg az istállót a marhákkal, s a házat az emberekkel. Sőt használt a papír nehéz szüléskor is, mert amint följegyzések mondják, gyakran megtörtént, hogy a cédula bevétele után nemcsak szerencsésen szült az anya, hanem a világra jött gyermek a cédulát kezében szoritva visszahozta.

Ma már majdnem lehetetlen megállapítani, hogy mely korból valók s még nehezebb megmondani, hogy kié voltak e bűvös papírok. Valószínűség szerint azonban megpróbálkozunk felelni eme nehéz kérdésekre.

Mindjárt meg is mondjuk véleményünket: a papírok 200—230 év előtt helyeztethettek a holttestekkel a sirba s jezsuitáké lehettek.

Ez a vélemény a következő körülményeken alapszik.

A babonaság legerősebb volt a török uralom alatt s Kanizsán a török kiűzetése után dühöngött a boszorkány üldözés. Vagy talán előbb is üldözték, csak hogy nincs írott emlék róla. Lehet, hogy csakugy rövid uton, (hivatalos eljárás és ítélet nélkül,) hirtelenében összehordott túskebokrok lángján (túskebokorral akkor tele volt Kanizsa

vidéke,) égették meg őket. Legalább erre mutatnak ezek a maig is használatban levő kifejezések: „tüskére való vén asszony,“ „égetni való boszorkány“.

Kanizsa végvára 1690-ben vétetett vissza a törököktől s a boszorkány perek az eddig ismert adatok szerint 1710. év után kezdődtek Kanizsán. Tehát ebben a korban érezték leginkább szükségét az istenfélő jámbor emberek, hogy megvédelmezzék magukat az ördög incselkedésétől és a boszorkány rontástól. És ez a kor lehetett az, amikor a varázslatok és kísértések ellen segítő cédulák gyűjtettek s eszerint 200—230 év előtt kerülhettek tulajdonosaik mellé a sirba ezek a bűvös papírok.

Hogy pedig e drága papirosok jezsuitáké lehettek, ezt többrendbeli körülmény teszi valószínűvé.

Ugyanis tudva van, hogy abban az időben alig volt irni-olvasni tudó ember a papokon kívül s már ez is arra utal, hogy a papírokat egyházi ember gyűjthette. Aztán az ördögüzéseket meg a boszorkányok elleni védekezéseket, melyek rendszerint egyházi szertartással egybekötött imádkozás és ráolvasás elmondása mellett eszközöltettek, nem is igen gyakorolhatta más ember, hanem csupán pap, mert világi ember maga is boszorkány hirbe jött, ha olyant cselekedett. Ez pedig megerősíti a föltevést, hogy a papírok tulajdonosa pap lehetett.

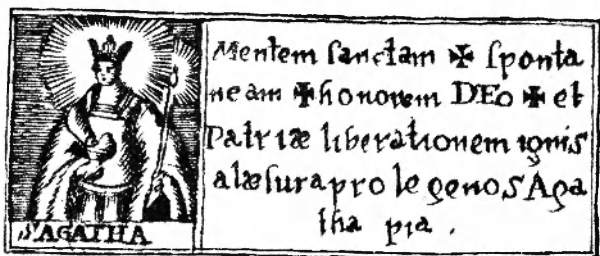
Most pedig hozzuk tisztába, hogy miféle papok vagy szerzetes-rendek voltak a török alatt, illetőleg a török uralom utáni időben Kanizsán.

Eddigi tudomás szerint az időben világi papok (Petrinusok) nem voltak Kanizsán. Hanem volt két szerzetesrend: a jezsuiták meg a ferencrendiek.

Hol állott a jezsuiták kolostora, az eddigelé nem nyert megállapítást. Csupán azt tudjuk, hogy a jezsuiták gazdasági épületei (lovaiknak, teheneiknek istállói) a váron kívül voltak azon az oldalon, hol most a Ferencesek gazdasági épületei fekszenek. Mert a török kiűzetése után a jezsuiták istállóinak helyén épült fel az ujolag megtelepedett ferencrend kis temploma. S érdekes változása az időnek, hogy eme bolthajtásos kis kápolna a jelenlegi nagy templom megépítése után szintén istállóvá lett s most is az.

Adatszerű részletes tudomásunk van arról, hogy a ferencrendiek a most Nagykanizsának nevezett városrészen temetkeztek, tehát az öt holttest, mely Kiskanizsán volt, nem lehet ferencrendi szerzetesé. Ellenben van még egy körülmény, mely megerősíti, hogy a csontváz és varázspapir jezsuitáé. Ugyanis történeti faktum, hogy a jezsuiták foglalkoztak ördögűzéssel és csodálatos gyógyításokkal, s éppen azokról a jezsuitákról, akik később Kanizsára letelepedtek, fel van jegyezve, hogy mindenféle szertartások mellett a török basa hasából kivettek egy eleven kigyót, s ezzel a csellel szerezték meg a Kanizsára való letelédést. Vagyis minden azt mutatja, hogy a sirba helyezett „schedula“ gyűjtemény jezsuitáé lehetett.

Most pedig nézzük a papirokat. A dobozban volt tizenkét darab varázspapir között van szent Ignác képe, mely használt az ördög incselkedései

ellen, aztán nepomuki szent János képe, mely biztos óvszer volt a vízbefulladás ellen, továbbá szent Jakab képe, mely megoltalmazza tagjainkat ez eltöréstől és a megbénulástól. Végül a papirok közt van a három szent királynak: Gáspár, Menyhárt Boldizsárnak képe, mely távoltartott boldog tulajdonosától minden varázslatot és hideg-
lelést. Aztán volt néhány latin imádság a kísértések ellen, az ördögök és a boszorkányok ellen.

Ezekon kívül volt a most bemutatott két kép. A kisebbik a tűzön égetett s mégis életben maradt szent Ágotának képe, rajta latin szövegű írás, mely szóról szóra fordítva a következő:

„Szent érzületet † önkénytelent † tiszteletet Istennek † és a haza felszabadulását. A tűzveszedelemtől ótalmaz meg jámbor Agatha!“

Ezt a képet és könyörgést az embernek magával kellett hordozni, vagy ágyában a vánkos alá tenni, s akkor nem félhetett a tüztől, ami a régebbi időben igen gyakori csapás volt, különösen Kanizsán, hol az előbbi nádfedelű, későbbi zsuppos házak százával égtek le, s minden nagyobb tűz alkalmával bennétek emberek is.

Aztán volt a 43. oldalon levő nagyobb kép, mely sokkal misztikusabb. Kettős kereszt, a felső részen Krisztus átszurt két keze, szive és két lába-feje INRI felirással, a másik részén Orsolya szüz képe, német körirattal, mely fordításban a következő: „A csodatevő kegykép az Orsolyáknál.“ A keresztben hosszában és széltében betűjegyek, szavak, a kereszt karjai között tíz szentnek arc-képe. A képnek legfelső részén ez a felírás van:

„In virtute huius signi IN quo signati fuerunt viri filii israel a morbo Epidemiae libera nos Deus noster Amen. Jesu fili Dei miserere mei Amen.

A kép alsó felén ez a megjegyzés:

„Contra Maleficta Contra Ignem
Pestem et Tempestates.“

E két felírás szóról szóra fordítva a következő:

„E jelnek erejénél fogva, mellyel meg voltak jelölve a férfiak, izrael fiai, a ragály betegségétől ments meg minket Istenünk Amen. Jézus Isten fia könyörülj rajtam Amen.“

„Boszorkányság Tüz
Pestis és Szerencsétlenség
ellen.“

Ezt a képet is a mester-gerenda alá tették, vagy nyakukban viselték az emberek és meg voltak védve tüztől épugy mint mindenféle egyéb veszedelemtől, gonosztól, pestistől. Súlyos esetekben az emberekkel bevetették a cédulát, mint ma ahogyan az orvosok etetik velünk az orvosságot, s a gyógyulás akkor biztos volt.

A cédula-evés gyakorlatban volt sokáig, s gyerekkoromban én is hallottam említettetni, mikor egyik csikónk a combját valamiben felhasította,

s a külső sebnek gyógyítása végett odahívott Fürst Lajos (később Feleki) cigány-utcai állatorvos folyadékot öntetett a csikó torkába orvosság gyanánt, mire édes apám egyet legyintett a keze-
fejével és azt mondta:

— Annyit ér, mintha cédulát etetnénk vele!

Warhafftte Schreiben /
 Von Gründlichen Nachricht der Blutdurstigen
 Türcken und Tartarn Beginnen / und
 was vor Neuhäusel passirt / . auch nunmehr
 völligen General-Ausbot der Ungarn / weh
 che anjeseowillig / weisendenen zur
 Behülff

Herr Graff Nicolai Serini /
 zum Generalismo völlig
 erkläret.

Vom 10. 11. und 12. Monatsstag Septembris /

1663.

(A tulsó lapon lévő kép azt az 1663. évben német nyelven nyomtatott „röpv“ (Flugblatt,) első oldalát mutatja hasonmásban, melyet Kanizsa város szerzett meg néhai Knáusz Nándor esztergomi historikus könyvtárából, és a mely röpv teljes szövegét közöljük Havas Hugó dr. szabatos fordításában.)

Hü megírása

a vérszomjas törökök és tatárok cselekedeteiről érkezett megbízható híreknek és hogy mi történt Érsekújvár előtt, továbbá a magyaroknak általános felkeléséről, kik most már hajlandósággal vannak, mivel segedelmükre gr. Zrinyi Miklós ur érvényesen fővezérnek lett kinevezve.

Szeptember havának 10. 11. és 12-ik napjáról.
1663.

Bécsből, szeptember 10-éről.

Az alsómagyarországi főnemesség nem tudott a fővezérleten egymás között megegyezni és nagy versengés támadt a Nádasdi, Pálfi és Battyány (Budeani) gróf urak között. Végre is ő császári felségének közbelépésére gróf Zrinyi Miklós urat választották meg fővezérüknek. Miért is ezen gróf rögtön ide idéztetett az udvarhoz, ki is elmúlt vasárnap per pósta ide megérkezett. Itt a császári felség őt két napon keresztül délelőtt és délután a titkos hadi tanácsba meghívta, majd pedig tegnap az említett fővezérlettel megbizta és tőle a hűség- esküt (Juramentum fideliter) kivette, minekutána ő ma szeptember 12-én reggel utra kelt, Gonzaga ur ő hercegi kegyelmessége kíséretében, ki ő császári felsége nevében gr. Zrinyi urat az alsóma-

gyarországi hadsereg vezéréként be fogja mutatni. Ugyanitt eleven mozgolódás van, mert alsómagyarországon minden férfi 15—60 éves korig élet és vagyonvesztés terhe mellett hadba lett szólítva és ezeknek általános szemléje Győr és Pápa között fog megejtetni.

A császári hadsereg is napról napra kap erősítéseket, így tegnap ismét 12 hajón érkezett innsbrucki gyalogság vonult itt el a Carlburgi főhadiszállásra, ahová az ujonnan toborzott és az országban hadbaszólított összes katonaság hasonlóképen el fog küldetni. Hirdetmények is közzé lettek mindenfelé téve, hogy mind a négy országrészből (Vierteln) minden 30-ik, 20-ik és 10-ik ember mielőbb a hadsereghez küldendő, viszont minden 5-ik ember maradjon készenlétben az országban. Ezenfelül a német katonaság bőségesebb ellátása és élelmezése céljából az osztrák uri rendek megajánlották ö császári felségének, hogy minden ur és ország kapitány (Landhauptmann) minden font uri adó után a kerületükben kijelölt raktárakba fél mérő gabonát szolgáltasson be és e hónap 20-ig bizonyosan beszállítson. Ily módon nagy mennyiségű gabona lesz rövidesen összehordva.

Érsekujvár ostromát illetőleg a napokban általános rohamról beszéltek, mit néhányan elhittek, mások azonban nem. Arról pedig, hogy a tatárok merre fordultak, még semmi bizonyosat nem lehet tudni, mivel portyázásaik és gyors betöréseik miatt Morvaországban és Sziléziában az összes posták zárva vannak.

Itt nagy sietséggel sok hajó készül és azokat Győrbe irányítják, hol a Dunán gyorsan hidat

kellene verni, hogy mi célra, a jövő fogja megmutatni.

P. S. Épen most érkezik jelentés arról, hogy a török 30.000 emberrel és néhány ágyuval Pozsonytól 6 mérföldnyire Thurna elé vonult, miről legközelebb bővebben fogunk tudósítani.

Sopronból, szeptember 11-éről.

Nem erősítik meg legutóbb tett jelentésemet, hogy t. i. a török Érsekujvár előtt rohamra indult. Arról azonban érkeznek bizonyos hírek, hogy a tatárok ott a sáncokba nyomultak és a védőcölöpöket ki akarták szakgatni, de már kezdetben olyan fogadtatásban részesültek, hogy a sáncokból csak nagyon kevesen menekülhettek meg, mire a többiek meghökkenetek, úgy hogy az egészet abba kellett hagyniok. A mieinket itt semmi baj sem érte, nem is félnek és nem vesztett el száznál több embert, kiket nagyobbára nyillövés ért. Próbáltak ugyan a törökök néhány gránátot is bedobni, de azok a sáncok előtt hullottak le. A mieink a végsőkig védekeznek és ezideig még nem szenvednek hiányt eleségben, hadszerben és puskaporban, miért is még sokáig tarthatják magukat. Egy basát a várból agyonlőttek, ki fölött ők nagyban sajnálkoznak. Még minden elég jól áll, csak ne okoztak volna a törökök tüzzel-vassal oly nagy pusztítást Morvaországban és Ausztriában.

Bécsből, szeptember 12-éről.

Ép ma este érkezett az udvarhoz jelentés és biztosan állítják, hogy a törökök Érsekujvárt nagy erővel megrohanták, de az ostromoltak — hál Istennek oly heves ellentámadással és felbuzdulással fogadták őket, hogy a rohamokban néhány ezer törököt

öltek meg, míg a mieink, vitéz ellenállásuk folytán néhány száz kivételével a várban megmaradtak.

A napokban gr. Zrinyi ur ideérkezett. Alsó-Magyarország vezérének lett kinevezve, ami új bátorságot keltett a magyarokban, kik most készségesen kapnak lóra és remélik, hogy 30.000 jó lovast össze tudnak hozni. Tehát mindenfelé nagy a reménység, hogy ezeknek a zsarnokoskodó véredeknek ellent fognak állni.

Sporck generális ur 3000 emberrel Pozsonyba vonult.

A tatárok, akik sok községet felperzseltek, sok keresztényt is magukkal cipeltek; adja Isten, hogy a keresztények szorultságukból kiszabadulhassanak.

A pozsonyiak és a környékbeli községekből valók vagyonukkal együtt majdnem valamennyien elmenekültek, mert úgy hirlük, hogy a török ezen a vidéken akarja téli szállását felütni, mitől azonban óvjon meg kegyesen bennünket az Isten.

Prágából, szeptember 10-éről.

A törökök portyázásai miatt az országban, sajnos nagy az ijedelem és nyomoruság. Tegnap lovas hírnök érkezett ide és jelentette, hogy a törökök és tatárok Morvaországban rettenetesen és könyörtelenül mindent feldolnak, tüzzel-vassal pusztítanak, gyilkolnak és mészárolnak, miért is a határokon nagy az ijedelem és az idevaló népesség nem érzi magát biztonságban. Isten kegyelme fordítson mindent jóra.

Weissenpottból, szeptember 10-éről.

Elmult éjjel 2 órakor az a hír érkezett Glattauba, hogy a török Weissen előtt áll és erősen nyugtalankodik, továbbá hogy 30.000 tatár és

oláh áll Zischaunál, 10 mérföldnyire Prága mögött. Mindez oly ijedelmet okozott, hogy Glattau városából a lakosságnak több mint fele elmenekült és azon az egész éjszakán olyan lódobogás, szeke-rezés és futkosás volt, mintha az ellenség már a város előtt volna. Az urak és nemesek valameny-nyien elmenekültek.

Pozsonyból, szeptember 12-én.

Ugy hírlett ugyan a Forgách-féle véres ösz-szecsapásról, hogy az összes pozsonyi és magyar nemeseket, kiket foglyul ejtettek, lemészárolták, de most úgy hallatszik, hogy még sokan életben vannak. Az életben maradottak közül a vagyonosak váltságdíjért haza fordultak, a vagyontalanokat azonban könyörtelenül fogva tartják és gályarab-ságba küldik. Olyan hír is érkezett ide, hogy a keresztényeknek ezen veresége folytán a török császár Konstantinápolyban muftija által ráparancsolt a népre, hogy még többet könyörögjenek Mohamedjükhöz és kérjék segítségét a további jó sikerhez és a keresztények leigázásához. Én azon-ban teljesen hihetetlennek tartom azt, hogy onnan ily gyorsan érkezzenek hírek, sokan pedig azt tartják, hogy a török császárnak a keresztények elleni háboruja nem valami komoly vállalkozás, és hogy azt nem is ő kívánja, hanem hogy az csupán a csőcseléknek vakmerő mozgalma, melynek egyedüli célja a fosztogatás.

Isten védelmezzen meg minden keresztényt ilyen és hasonló vérebektől.

Vége.

Fordította **Dr. Havas Hugó**

A kanisai Mester Emberek Rend-Tartása

Die 31 decembris 1775.

I.

Napok	Elsőség	Kántor Hetekben Céhbéli Méséknek Rend-Tartása		Nyáran	Télen
Szerdán	1	Szücsek		Öt óraker	Hat óraker
	2	Kovatsok		Hatod fél óraker	Hét óraker
	3	Lakatasok		Hat óraker	Nyolczad fél óraker
	4	Magyar Szabok		Hét óraker	Nyolcz óraker
	5	Németh Szabok		Nyolczad fél óraker	Kilenczed fél óraker
Tsólórteken	1	Csizmaziak		Öt óraker	Hat óraker
	2	Magyar Vargak		Hatod fél óraker	Hét óraker
	3	Bognarok		Hat óraker	Nyolczad fél óraker
	4	Németh Vargak		Hét óraker	Nyolcz óraker

Napok	Elsőség	Kántor Hetekben Céhbéli Méséknek Rend-Tartása	Nyáran	Télen
Pénteken	1	Takátsok	Öt órákor	Hat órákor
	2	Gerentsérek	Hatod fél órákor	Hét órákor
	3	Ször-Szabok	Hat órákor	Nyolczad fél órákor
	4	Péntérek	Hét órákor	Nyolcz órákor
Szombaton	1	Mészárosok	Öt órákor	Hat órákor
	2	Gomb-Kettők	Hat órákor	Hét órákor
	3	Tsutorások	Hét órákor	Nyolcz órákor
Vasárnap	1	Atsok s Kőmivesek	Hat órákor	Hét órákor
	2	Csizmazia Legények	Hét órákor	Nyolczad fél órákor
	3	Ször Szabó Legények	Nyolcz órákor	Nyolcz órákor
	4	Takáts Legények	Kilenczed fél órákor	Kilenczed fél órákor

Takáts Czéh béli Mester Embereknek 1 ma February
Az az Gyertya Szentelő Boldog Asszony Napia
előtt Énekes Mésssiek Lészen 6 órákor.
Szent Joseff Napian Kiss Mésse Lészen 6 órákor.

II-dik Rend-Tartás.

Mellyet Istennek nagyobb tiszteletére Jeles Ünep Napokon bévett ajtatos szokással a' szent Mésse Áldazat Közben Szövetnekekel meghtartani szoktanak a' Czeh-béli Mester Emberek.

Karátson Étszakan. Husvét Napian 10 órakor.

Szütsek	Szütsek
Kovatsok	Kovatsok
Lakatasok	Lakatasok
Magyar Szabok	Magyar Szabok

Karatson Napian Husvét második Napian
10 órakor. 10 órakor.

Németh Szabok	Németh Szabok
Csizmaziak	Csizmaziak
Magyar Vargak	Magyar Vargak
Bognárok	Bognárok

Szent István Napian Pünkösd Napian 10 óra-
10 órakor. kor.

Németh Vargak	Németh Vargak
Kőmivesek	Kőmivesek
Takátsok	Takátsok
Gerentsérek	Gerentsérek

Uj-Eszkendő Napian Pünkösd Masodik Napián
10 órakor. 10 órakor.

Ször-Szabok	Ször-Szabok
Péntérek	Péntérek

Gomb-Kettők
Tsutorások

Gomb-Kettők
Tsutorások

III-dik

Rend-Tartása Czeh béli Mester Embereknek a tartani szokott Processiókban.

Nagy Szombaton Heted fél óraker délután Kristus Urunk Fel-támadásának Processióját tartván megh fognak jelenni Minyajon. Elsőbenis az Processiot el késérék Szövetnekekel Soos Ur Hazaig: Szütsek, Kovátsok, Lakatasok s az Magyar Szabok.

Masodszor. A Soós Ur Hazátul Posta Mester Ur Hazaig udvarolni fognak: Németh Szabok, Csizmaziák, Magyar Vargák és az Bognárok.

Harmadszor. Posta Mester Ur Hazátul Klastromhoz Közöl való Vas Rostéllik: Németh Vargák, Kőmivesek, Takatsok és az Gerentsérek.

Negyedszer: Az Vass-Rostéltul mind addig fognak Udvarolni (Ször-Szabók, Péntérek, Gomb-Kettők, Tsutorások 's az Molnár Mester Emberek) méglen az ajtatoságnak Templomban Vége nem léssen.

Az Ur Napi Processionak Rend-Tartása.

Reggel hét óraker Minyajon meg fognak jelenni: Elsőbenis Szütsők, Kovátsok, Lakatasok és az Magyar-Szabok. Énekes Mésse alat fognak Udvarolnyi, s az Processiot I. Staczióik el kísérnyi, itten az áldás Utan vége Lészen Udvarlásoknak.

Az Első Staczionál áldás végén megh gyuittván Szövetnékeket Nemeth Szabok, Csizmaziak, Magyar Vargak 's az Bognárok fognak Udvarolnyi II-dik Stacioik itten mind addig szolgálván még el nem vigeződik Az Áldas.

Az Masodik Staczionál áldás Utan elő alván Németh Vargak, Kőmivesek, Takátsok 's az Gerentsérek Szép Rendel elkésérnyi fognak az Processiot III-dik Stacioik itten áldás után vége Lészen áitatos Szolgálattyuknak.

Az Harmadik Staczionál áldás Utan Szövetnekekel meg jelenvén Szőr-Szabok, Péntérek, 's az Mészárosok fognak udvarolni III-dik Stacioik mind addig még ezen Staczionál vége nem lészen az Ajtatoságnak.

Az Negyedik Staczionál áldás Utan Gombkettők, Tsutorások és az Molnárok mindaddig fognak Udvarolni még el nem Vigeződik az ájtatosság.

Ezen Urnapi Processionak Rend-Tartasához Vasarnapik magakat alkalmaztatnyi el ne mulassák.

(A kanizsai takács céh ládájának titkos fiókjából.)

Projectum.

Mindhogy Urnapján hibásan esett a czélbelieknek udvallások a Procession, Azon okbul, Hogy Kevés Részre vannak osztva a czéhek, mert Egy Résznek 2 Stationál is kölletett udvalnyi, Másképpen az utolsó Stationál; ugymind: a Templomnál Semi sem Lett volna, Azért Szükségesnek Látczik: Hogy, nem 5. felé amind eddig volt, hanem 6. felé osztassanak, s nem is esik oll terhekre; mindhogy most neheztelnek azok a 2. Statioóssak, Javaslanám: ha (másoknak is ugy teczczenek) hogy meg Kevesebbéttessenek a pár Számok 3 párra a 4. párrul és minden 5. Statioóig Ki Kerül az 3 pár, egyedül az 6-dikra 2 pár esik, és Igy Kerülnek Ky, ugymind:

1-ső Statioó Lenne a Templomban az énekes Mise alatt és onnénd Ki Késérven a Processiót a Soo házig¹⁾ udvalnak

Szücsök
Kovácsok
és Lakatosok

¹⁾ A mostani kir. adóhivatal.

2-dik Statio a Sooháznál az utánno Következendőig a Mellen elő állanak és égő Szövetnyegekkel udvállanak

Magyar Szabók.
Német Szabók
és Csizmaziak.

3-dik. Sz. Háromság Képinél²⁾ a Következendő helig ahol olvastatik az Evangelium elő állanak

Magyar Vargák
Német Vargák
és Kűmivesek.

4-dik Statio a Postaháznál³⁾ a Következendő helig a hol is elől állanak és udvállanak

Takácsok
Gerencserek
és Szür Szabók.

5-dik Statio. Az Uraság házatul⁴⁾ fogva a következő helekig ugymind: a Czintoriumnál Levő rostélig⁵⁾ vagy Kis Urnapján Szokás szerint az Ispitalig udvaralnak és elől állanak. Szövetnyegekkel.

Pintérek
Mészárosok
és Gombkötők.

2) A mai Erzsébet-tér. Régebben ott állott a Szentháromság szobor, mely most a Papkert előtt van.

3) A mai Centrál kávéház.

4) Az az uradalmi épület, melyben Pálfi Alajos hercegi erdőmester lakik.

5) A mai Kazincy-utca és a cinterem határán árok volt, melyen keresztül erős vasrostélyon jártak az emberek. (Ugyanilyen vasrostély volt a Zárda utca és a cinterem közt is.)

6-dik Statio a Vas Rostéltul, vagy Kis Ur-
napján: az Ispítál Templomtul^{e)} be a Templomba
az egész ájtatosságáig végeztéig udvarolnak az

Csuttorások
és Molnárok.

Sig. Canisa A^o. 1776. Die 6-Juny.

(A Kanizsai takács céhládájának titkos
fiókjából.)

^{e)} A templom és ispitály helyén ma a Kaszinó
épület van.

Számadás a kanizsai takács céh uj zászlójáról.

Az Ászlónk mennyiben kerül annak föl Jeg-
zése 1858. Évben

Az Neki való Selem 10 rőf 7 fp. rőfe idehozatással együt	71 f 30 x.
Az Roijt és Kvázli	48 f —
Az Kép és Arany betük	30 f —
Az Kereszt	5 f 30 x.
Az Rud	6 f —
Az Tarsol	6 f —
Mise föl szenteléskor	1 f —
Az Varrás téssen	12 f —

Öszvessen kerül 180 f pengőben
Czének Jegzője Páál Sándor s. k.

(A Kanizsai takács céh ládájának titkos
fiókjából.)

Pecsételés a kanizsai izraelita iskolában,

(mely alkalommal kiböngésztetik az iskolának rövid története és kicsiben megmutattatik a véres esztendő.)

Az új választási törvény a munkásoknak a választói jogosultságot az elemi IV-ik vagy VI-ik osztályu bizonyítványa alapján adja meg. Nehogy az iskolai bizonyítványokat meghamisítani lehessen, azért elrendelte Zalamegye közigazgatási bizottsága, hogy a városi hatóságnak le kell pecsételnie az iskolák anyakönyveiben a IV-ik és VI-ik osztályokról szóló lapokat.

Erősen siettette a dolgot a nagykanizsai szocialista párt titkárja, Gyenes Dezső, ki már a képviselő választásra készült.

Én ama kiküldöttség tagja voltam, mely az izraelita iskolához rendeltetett pecsételésre. Másik bizottságnak az állami iskolánál kellett ugyanezt cselekedni.

A megbízatás teljesítésére múlt évi április 28-ikán elindultunk az iskolába Prikler Gyula,

dr. Benczik József és én. Olyan ragyogóan sütött a nap, hogy csak nagy disputálással tudtam kapacitálni magamat, mikép ki ne szökjem a temetői sétaterre fülemlét hallgatni. Valami atavisztikus ösztön miatt irtózom az iskolától.

A kötelesség győzött. Mentem az iskola felé, melyet még az időből ismertem, amikor félszáz év előtt (sőt néhány évvel több félszáznál) a városi elemi iskola első osztályába jártam és mikor az ezüst-perselyt hordozó X-lábu zsidó templomszolgától rettenetesen féltünk, hogy lesaktol, mert jól tudtuk, mikép a husvéti laskához olyan iskolakerülő gyerekek vérére van szüksége, mint amilyenek mink voltunk.

Bár az épület a régi, de azért megnéztem, hogy meg van-e rajta a felírás: „Izraeliták Oskolája 1842“, s miután hivatalos alapossággal megállapítottam az írás lételét, behatoltunk az udvarba.

Az udvaron hatalmas fákat találunk, melyeknél feltűnő, hogy pompás koronájuk nincs megnyírva, mint a többi kanizsai fáké, melyek kivétel nélkül minden évben megcsonkítatnak, s olyan könnyörögve tartják az ember szeme elé megnyesett ágait, mint a koldusok ahogyan mutogatják megnyomorított kezüket, lábukat: „Emberek! Irgalmazzatok!“

Az udvaron még valami feltűnőt találunk. Az iskola kutját, melyen hét csövön folyik a víz, hogy a szomjas diákok közül hét ihassék egyszerre.

S amíg a kereskedelmi iskola kint levegőző tanítói közül ketten: Balog Dávid és Elek Mór mosolyogva nézegetnek felénk, ahelyett, hogy homlokukat ráncba szedve szigoruan őriznék a hiva-

talos tekintélyt, addig mink méltóságosan visszük a pecsétnyomót.

Bejutunk az igazgató szobájába, hol az iskola-fentartó hitközség képviselőjében megjelent Heltai József iskolaszéki alelnök barátságos fogadtatása által meg nem vesztegetve, hivatalos zordonsággal követeljük az anyakönyvek előadását minden esztendőről, amióta van a hitközségnek iskolája.

Kertész József igazgató készségesen elénk teríti az összes könyveket. Valamennyi szépen bekötve van.

Benczik József városi ügyész megvizsgálja az anyakönyveket.

A hivatalos vizsgálat soká tart, én tehát azalatt ugy szórakozom, hogy körülnézegetek.

Az igazgatói szoba elég magas és tágas, bár 72 év előtt épült. Falain keretbe foglalt képek függnek; középuitt a kereskedelmi iskola igazgatójának képe, mellette jobbról Deák, balról Wechselmann arcképe. (Alig lehet elképzelni, hogy itt milyen nagy az igazgatói tekintély.) A másik falon Eötvös József képe, s egy rézkarc a kiásott római forumról. Tovább a falra van akasztva Magyarország dombormű térképe.

A többi falat csupán két ruhafogas ékíti. A butorzatot kiegészíti a „kétajtaju“ almárium, egy hosszú asztal, mellette két szék.

Amig én szemlélgetek, azalatt az ügyész megállapítja, hogy az izraelita iskola alapításától (az 1832-ik évtől) fogva, mind megvannak az anyakönyvek. A mi dolgunk azonban csupán az 1842/43 iskolai évtől kezdődik, mert az első tíz évben, vagyis 1832-től 1842-ig csak három osz-

tályu volt az iskola, már pedig nekünk a IV-ik osztályu bizonyítványokat kell megpecsételnünk egész 1900/901 évig. Az ügyész azt is megállapítja, hogy az 1847/48, ugy az 1848/49, valamint az 1853/54 évekből csupán a tanulók nevei vannak feljegyezve, de érdemsorozat nincs.

Ezekután szépen sorba rakjuk az asztalra azokat a könyveket, melyekben a lapokat zsinórra kell fűzni és lepecsételni. S mivel már egy óra felé jár az idő, s minthogy a tisztü ügyész kinyilatkoztatja, hogy sok dolga miatt nem ér rá sem délután sem holnap, tehát elmegyünk ebédelni, érezvén, hogy a nehéz munka nagy részét elvégeztük.

Harmadnap aztán megint beállítunk a direktori szobába. Guttág könyvkötő átfűzi zsinórral a IV. és VI. osztályra vonatkozó lapokat egészen ugy, ahogyan megköveteli a hivatalos előírás. Prikler Gyula pedig szakavatottan pecsételi a zsinór végeket. Olyan tökéletes pöcséteket nyom a könyvlapokra, hogy még száz év mulva is meglesznek vele elégedve. Ha ugyan akkor is még törődnek az emberek az ilyen hiábavalóságokkal.

De hát sokáig tart a szép piros pecséteknek odaillesztése, én tehát az anyakönyvekben kezdek böngészni, bár „szakadatlanul felügyelek.“

Az olvasás közben érzem, hogy mennyire igaz Mikes Kelemen vidám írása: „Az emberek postán mennek a paradicsomba!“ Mintha temetőben járnék. Az anyakönyvbe jegyzett tanulók régen eltűntek. Csak néha-néha ragadja meg figyelmemet valamelyik ismerősnek tetsző név, mint Danneberg Jakab, Ollop Samu, Horsetzky Sándor, Stern Mór neve.

A tanítók még inkább ismeretlenek.

Azaz egyiket mégis ismertem, Hofman Jakab rajztanítót. Ő hamarjában otthagya a nyomorult tanítói állást, feleségül vette a cigányutcai szatócs Netti lányát, kereskedő lett és uri módon élt. Felesége vezette a szatócs üzletet, ő pedig gabnával próbált kereskedni. Persze kicsinyben. De azért néhány év alatt a düledező zsuppos alacsony bolt helyére zsindelyes szép ujházat és nagy magtárt építtetett. (Most Dukász Dávid korcsmája.)

Mikor 1867 februárban kiütött a magyar világ, Hofman Jakab mingyár az első nap vésőt és kalapácsot vett a kezébe, kiállott az utcára és azzal a kiáltással: „Ide gyerekek! Ilyent még nem láttatok!” maga köré csődítette az egész környék naplopó seregét. A viháncoló csapat bámulása közben lefeszítette bolája ajtajáról a kétféjű sasos „K. k. Tabak Verschleiss“ köriratú cimert és új cimert vert fel: a magyar koronát, melyet az a szokatlan felírás diszitett: „Magyar királyi dohány és szivar eladás.“

A volt rajztanító maga festette meg a cimert, mert nem tudta bevárni azt a néhány napot, mely alatt mesterember elkészítette volna. A kifüggesztés alatt „a kis Hofman“ magánkívül volt az örömtől és azt kiabálta a gyerekeknek: „Látjátok, ez a magyar korona! Ezután mindent kidobálunk ami német!“

Abban a jelentéktelen dologban a kiegyezés óriási jelentőségét magyarázta meg.

Egyébként pedig arról volt ismeretes Hofman Jakab, hogy megette a disznóhúst és az udvarában disznókat hizlalt. Azt mondta: „Ha keresz-

ténynek jó a sertéshus, akkor jó a zsidónak is, akármit mond a Faszl.“ (Fassel Hirsch kanizsai rabbi, ki anyai ágon nagyapja volt Szerényi József későbbi államtitkárnak.)

Hát ezt az egy tanítót ismertem.

A mult fölötti merengésem különben csak néhány pillanatig tart. Ujra az anyakönyvekben lapozgatok. Szedegetem az érdekesebb adatokat.

Mint már előbb említettett, az izraelita fiúiskolát 1832-ben alapították, s kezdetben csak három osztályból állott, míg 1842-ben felállították a VI-ik osztályt is.

De volt leány iskola is, mely az 1844-ik évtől fogva fordul elő az anyakönyvben, ámbár két évvel előbb alapították. A leányiskola két osztályu volt, míg 1857-ik évben három osztályra emelték.

A tanítás német nyelven történt mind a fiuknál mind a lányoknál. A magyar nyelvnek („Ungarische Sprache“) tanítását 1837-ben vették tervzetbe először, s már a következő évben 1838-ban az egyik tanító magyar nyelven állította egybe osztályának névsorát is. Ez azonban csak kísérlet-számba ment, mert a többi tanító nem követte a jó példát, sőt az az egy is beszüntette a magyar feljegyzést.

Közben 1842-ben magyarul állították egybe valamennyi osztályról az anyakönyvet. De ez csak egy évig tartott. Ugy látszik az iskolát fenntartó hitközség találta szükségesnek a németnyelvű anyakönyvezést, mert a szülők közt nagy számban akadtak olyanok, akik kérték, hogy a „betyárnyelv“ tanulásától gyermekeik, kivált leányaik felmentessenek.

Tehát német az anyakönyv egész 1848-ig. Ebben és a következő 1849-ik évben az egyik tanító magyarul, a másik németül vezette osztályának könyvét.

Ez is megszűnt. Megjött az elnyomatás kora, s állandóan német az anyakönyv 1850-től egészen 1866-ig.

Ekkor történt a kiegyezés, melynek következménye gyanánt ellenállhatatlanul a magyar nyelv hódítja meg az iskolát. Megszűnik az izraelita iskolában is a német nyelvű tanítás. Az 1867-ik évtől a mai napig teljesen magyar.

Mikor a könyvekből mindezeket megállapítottam és már alig találtam foglalkozást, akkor egy percre bejön az igazgatói szobába Krámer Lajos tanár. Szeretetre méltóan vigasztal bennünket nehéz munkánkban és finom szivarkával kínál. Én azonban követem a szerencsétlen véget ért poétát, Hajgató Sándort és nem fogadom el az ajándékot. Nem engedem magamat megvesztegetni egy cigarettával.

Miután pedig még mindig tart a pecsételés, az iskolaszéki alélnök meg tulságosan elmélyedt az érdemsorozatok tanulmányozásába, tehát én is próbálok megint valami időtöltést keresni.

Tréfásan megkérem az igazgatót, hogy az iskolai régi emlékekből mutasson valamit: virgácsot, özlábat s más ilyen nevelő eszközt.

Az igazgató mosolyogva ad elem két könyvet. Egyik a feketekönyv, másik a piroskönyv. Használták az egyiket a büntetésre, másikat jutalmazásra.

A feketekönyv teljesen fekete, ami úgy értendő, hogy fekete a kötése, fekete a szélre alkal-

mazott bőr, s fekete a szegély festése. A címe meg éppen fekete: „Buch der Schande.“ (Szégyenkönyv.)

Megilletődve nyitom föl és bennem harag gerjed a régi tanítás kegyetlen eszközének láttára. Képzeletem elé villan a bűnös diák eltorzult arca és fülem hallani véli ordító sirását.

És szemem előtt áll a tanbetyár, aki igazságának tudatában nem ismer könyörületet.

De haragom lecsillapodik, mert látom, hogy csak az első évről, (1839-ből) van a könyvben néhány büntetés, azután pedig teljesen elmarad. Ugy látszik a tanítók emberségesebbek voltak, mint a rendszer.

A Buch der Schande bejegyzései német nyelvűek. A vétkes tanulónak sajátkezű aláírásával kellett megerősíteni a bejegyzés igazságát. A hatalom mindig leleményes, ha a büntetés súlyosbitásáról volt szó. Az egyik bejegyzés nemcsak németül, hanem magyarul is megvan. A magyar rész így szól:

„Nagy gyalázatomban írom nevémet egy gyalázatos vétkem miatt ezen szégyenkönyvben.“

A másik a piroskönyv, aranymetszéses, piros táblás jegyzőkönyv „Ehrenbuch“ (Érdemkönyv) felirattal a külső lapon. Vezetetett az 1839. évtől 1869-ig. Még pedig az utolsó (1869-ik) évet kivéve, mindig német nyelven. Minden éven számos nevet irtak bele, s egész sereg fiut tettek vele boldoggá.

Hanem a leányok közül csupán kettőnek a neve került bele az Ehrenbuchba. E kettő volt Sohr Hermin és Eichberg Natália. (Ez utóbbi az igazgató leánya.)

Efölött gondolkozván, ugy tetszik nekem, hogy ti többiek, akiknek nevén végigszalad szemem a „Mädchen-Schule“ anyakönyvében: Száli, Rákel, Sára, Rűfke! ti közöttetek is lehettek, akik megérdemelték, hogy a piroskönyvben örökíttessék meg a neve. Csakhogy mindig ugy volt az, hiába, hogy a százféle érdekléssel gázolt életben az érdem nem méltányoltatik szerencse nélkül!

Emez elmefuttatás közben elvégeztetik a pecsételés, az iskolaszék jól táplált alelnöke is leteszi kezéből az anyakönyvet azt mondván: „végig néztem az én egykori osztályomat,“ (nem kíváncsiskodom, mert az alelnök diákkorából nem szeretnék rábukkanni valami kellemetlenségre,) s miután a kereskedelmi középiskolára nem volt kiküldetésünk, (pedig talán arra is ráfért volna egy kis szellőztetés,) tehát véget ért a pecsételés szertartása. Az ügyész megszerkeszti a jegyzőkönyvet s azután a tanácsi pecsét nyomót ünnepélyesen visszavittük.

(Azóta egy év rohant el a feledésbe.

S ezalatt elesett dr. Benczik József az orosz elleni ütközetben a Jankovhegyen, Gyenes Dezső pedig a szerbek elleni csatában valami névtelen sziklán. Balog Dávid és Elek Mór a hadbavonultak között vannak, Prikler Gyula is verekedik valahol, mert ilyen értesítéseket küld: „Éppen mellettem érte halálos lövés dr. Ferenczy György nagykanizai ügyvédet.“)

Zalavármegye bandériuma 1790-ben, és a megye cimerei.

„A zalavármegyei korona őrző vitéz sereg-
nél szebbet képzelni sem lehet!“ így kiáltott
fel a „Magyar Szent Korona Históriaja“ című
könyvében tudós Decsy Sámuel uram. Tudnillik:

II. Józsefnek 1790-ben bekövetkezett halá-
lakor a magyar koronát Bécsből nagy diadallal
hazaszállították és azt az egyes vármegyék által
Budára felküldött disz-banderiumok őrizték, bizo-
nyos időközökben egymást felváltva. E banderiu-
mokat írta le részletesen Decsy.

„A Korona Őrző Nemes Seregbeli Vitézek
nem homályos ágyból származott, éretlen elméjű,
s feslett erkölcsű ifjakkól, hanem tsupán nemes
vérből eredett törzsökös és nemes szabadsággal
élő igaz hazafiakból, s mind őseiknek ditsőségével,
mind tulajdon érdemeikkel és virtusaikkal tündöklő
férfiakból és ifjakkól állott és tsaknem mindnyájan
tulajdon költségeiken őrizték szent zálogunkat, a
koronát“, mondja Decsy.

Ekkor (1790. június 6-án) küldött Zalamegye olyan ragyogó banderiumot Budára, melyhez foghatók csakis Szatmármegye nemes vitézei voltak és a királyi testőrök, (de ezek is csak akkor, ha gála vagy ünnepi ruhájukba öltöztek,) és a melynek fényességéről még az unokák is mesélgettek. A zalamegyei banderiumban még a lovak is teljesen egyformák voltak.

II. József trónralépésekor Zalavármegye főjegyzője és legfényesebb tehetségű embere jápprai Spissich János letette hivatalát, de a kalapos király halála után Zalamegye országgyűlési követévé választotta Spissichet, ki már Pesten volt az ugyanakkor megnyílt országgyűlésen, mikor a zalamegyei banderium felérkezett a korona őrzésére.

Az összes vármegyék banderiumában csakis egyetlenegy fiatal gyerek-ember volt: Spissich Jánosnak fia, Antal, egy 13 esztendő koránérett deli fiú, ki nem sokára azután meghalt. (Spissich Jánosnak 8 fiú és 8 leánygyermeké közül 7 fia és 7 leánya halt meg fiatal korában.)

A zalamegyei banderium kápráztatóan fényes egyenruházatában legjobban figyelemreméltó a cimere, melyet a tarsolyon kivarrva viseltek.

(Nyitravármegye banderiuma is ilyen cimert viselt.)

Ez a cimere: fekete mezőben zöld hármashalmon figyelve álló bagoly, szájában mezítelen görbe kardot tartva. — („Tudomány és vitézség őrei hazánknak.“) Vagyis az országos cimereből régebben a kettős kereszt, később az Anjouk lilios koronája, akkor pedig a hármashalom vétetett át Zalamegye által.

Ugyanis Pray „De Sigillis“ című munkájában írja, hogy megyei címerül kettős kereszt volt („Sigillum Servientium De Sala“ körirással ellátva,) a Zalamegye nemessége által 1232-ik esztendőben hozott ítélet pecsétjén.

Utóbb pedig az 1550. évi 62. törvénycikkely folytán a vármegyék címerének megállapítását a királynál kellett kérni, s ennek alapján csináltatta Zalavármegye 1559-ben későbbi címerét, mely állott: ezüst szalag (a Zala folyó) által két részre osztott vörös mezejű paizsból, a fehér szalagban (a címertan szabályai szerint) jobbról balfelé irányuló arany nyilvesszővel, — és a címerpajzs tetején a háromliliomos fedeletlen arany koronával.

A vármegye aztán kék színű címer pajzsot használt a vörös helyett és a koronát nem a címer pajzs tetejére, hanem a pajzs felső mezejébe helyezte.

A zalamegyei banderium egyenruhája igazán elragadó volt, csak a fekete csizma bántja a magyaroknak keleties színérzékét annál is inkább, mert a disz-ruházathoz a régi magyarok sohasem viseltek fekete csizmát.

A banderium előtt arany csipkés kamuka inget viselő két magyar tárogatót fujt és a banderium közepén hat darab muzsikus volt, különös egyenruhában és szintén lóháton. Mikor mulatságos utazás után a banderium Budához közeledett, félórányrá elébe jöttek szintén muzsikaszó mellett Pest, Bihar, Szabolcs és Tolna vármegyék bandériumai és így kísérték be Pestre, hol a zalamegyeiek kvártélyá vala.

És ezzel átadjuk a szót Decsy Sámuelnek:

„A Szala Vármegyei nemes ör álló sereg mentéjének színe világos kék volt szürke bárány bőrrel prémezve, aranyos gombokkal és sinórral, hasonló színű, fekete posztó salaváris arany sinórokkal által kötött nadrágja; arany paszomántos fekete posztó kamizolja; veres kifüggővel, arany vitéz kötéssel és magas kótság tollal ékes gerényből kalpagja; arany borításos és megaranyozott sarkantyus fekete tiszmája. Karmazsin színű szíjjakon függő széles rezes kardjok, fekete posztó tarsoljok, mellynek kerülete arany paszomántal vólt környül véve, közepére pedig egy mezitelen görbe kardot szájában tartó bagoly, 's alatta az Országnak három nevezetes hegyei ki varva. A' fő tisztéknek forma ruháikon, sinór helyett arany paszomant és arany bojtok vóltanak, vállaikon pedig párdutz bőr függött. Világos pej szőrü paripáikat réz tsattos, fényes fekete bőrből készitetett szerszám és arany paszomántos, fetske fark formára vágatott fekete tsótár ékésitette, mellynek két alsó szögeletében két nagy betüvel Zala Vármegyének neve vólt ki fejezve. Zászlójuk az utolsó, t. i. az 1741. esztendőbeli nemesi fel álláskor készitetett a' test örző század' számára. Fejér damastból vagon ez, mellynek kerületén és két végéin gazdag arany bojtok függönek. Egyik öldalára a Böldogságos szüznek képe vagon le festve, illyetén fen irással; Patrona Regni Hungariae, az az, Magyar Országnak pártfogója, a képen alól, Hazánk tzimere. Másik öldalán jobb kéz felől Zala Vármegyének tzimere, az az, egy veres mező, mellyet a' Zala vize két részre oszt, a' paisnak avagy tzimernek tetejére Szent István királynak fedeletlen hármás lilimos koro-

nája vagyon helyheztetve. Bal kéz felől a' Grófi Althán familiának, mely is ezen Vármegyének fő Ispánságát örökösen birja, tzimere festetett le.

Késői maradékaink tudtokra adom, kik lettenek legyen ezen deli nemes ör álló seregnek felsőbb 's alsóbb rendü tagjai.

Fő Kormányzója vólt.

Galanthai Gróf Fekete János Ts. K. Kamarás és General Major.

Fő Strázsa Mesterje.

Tólnai Gróf Festetits János.

Tábori Káplána.

Rosty János Hahoti Apatur és Keszthelyi Plebánus.

Kapitányjai.

Bezerédi Bezerédy Ignázt, udvari Tanátsos és F. Septemviralis Tábla Biró.

Gyömörei Gyömörey György, több N. Vármegy. Táb. Birája.

Kiss Ignázt N. Zala Vármegy. T. Birája.

Fő Hadnagyjai.

Kiss János N. Zala V. Tabl. Birája.

Palényi Inkey Menyhárt.

Nedetzei Nédetzky János N. Zala V. T. Birája.

Farkas-Pátyi Farkas Lajos N. Zala V. All-Sz. Birája.

Skublits Imre

Szalabéri Horváth Imre, G. Eszterházy Imre
Huszár Regimentjének All-Hadnagyja.

Tábori Számtartója.

Domjánszeghi Domján József N. Zala Vármegyének volt All-Sz. Birája.

Kvartély mestere.

Deák Péter Zala Vármegyei Itilő Széknek
volt Actuariusus.

Ör álló Vitézei All-hadnagyival.

Jáprai Spissich Antal 13. esztendősen
dék vitéz.

Augustits István V. Esk.

Bezerédy István.

Botsárdy Gábor.

Csakány József V. Esküt.

Dely Böldizsár V. Esk.

Diskay József.

Domján József All- Sz. Biró.

Domokos Gábor.

Farkas Mihály V. Esküt.

Fater Pál V. Esküt.

Fekete János.

Gerets József.

Györfy László.

Horváth Antal V. Hadn.

Horváth József (sz. Gróti.)

Horváth József (Kopányi.)

Kerkápoly József.
 Kutassy József.
 Lelovitz Ignácz.
 Marton György.
 Répáss Ferentz All-Sz. Biró.
 Rozsos Ferentz.
 Salamon Ignácz.
 Sydy László.
 Szabó Mihály.
 Szigety Ignácz.
 Takáts Dániel V. Esk.
 Thassy János V. Esk.
 Thassy Mihály V. Esk.
 Türy József.
 Varga József V. Esk.

Melly nagy öröm és vigasság között utazott légyen ez a' nemes ifjuság honnyai királyainknak ditső hajléka felé, tsak ebből is ki tettzik, hogy a' sereg előtt két alföldi magyar lovaglott s' fujta tárogató sipját, a' kik arany tsipkés fekete kamuka ingekbe, arany paszomántos világos kék nadrágba és arany paszomántos fekete tsákó süvegekbe vóltanak fel öltözve. A' seregnek közepén lovaglottak hat musikusok flautákkal, fagótokkal és trombitákkal. Ezeknek öltözetjek állott világos kék nadrágból, s' muszka dolmánból, tollakkal környül rakott kettős tsákós süvegből arany paszomántra, sarkantyus piros tzismából és rezes kardból.“

Nagykanizsai nyelvjárás.

Gyűjtötte Szabó Lajos dr.

I.

Babonaságok.

Akaszott embörnek a kötelébü haza kö
vünnyi és eténnyi, mer az szerencse.

Ahá a mönkü vág, onnaj äddarabot e kö
vünnyi, mer aki evüzi, alhó nem üd be a mönkü.

Aki Luca napyán var, annem lessz szerencsés.

Aki etör ättükröt, annem lessz szerencsés
hét évig.

A hâdoklót nem szabad nevén szóléttanyi,
mer akko a mázvilágru vüszajár.

Aki késérteteket lát, dobgyon feléje (hányjon)
háromsze köröszöt, akko eszalannak.

Aki Szengyörnap előtt äggyigot fog s le-
vággya a farkát, aszt etësi, asszerencsés lessz.

Aki Szengyörnap előtt äbbékát fog, vegye kija
köröszcsontyát, tegye äffazégba Szenmihál napig,

akko amellik lány szoknyáját meghuzza vele, allesz a szereteje.

Akit megverték (megigéztek), appisálla le a kezeit, mozdózzék meg benne, akko emullik.

Akinek kólikájo (hasmenés) van, öllön meg ättikot, fórázzo le a tollát, aszt üllön rá, attu emullik.

Amel udvarbu a kutya éjje tutó, abba az esztendőbe mēkhal od valaki.

Ha sárga pilláncsot lát az embör előszö tavassze, akko beteg lessz; ha pirossat, akko egésséges.

Szentivány naptya előtt nem szabad az asszonyoknak ómát ennyi, mer akko a gyerekeji beteges lesznek.

Akit a kutya mēkharap, füstölle be a sebgyit a szőrive, akko eszárad.

A kis macskákat nem szabad addég mekfognyi, még kü nem gyütt a szeme, mer evesznek az embör ujjáru a körmök.

Borbálo naptján nem jó varnyi, mer akko nem tojnak a tikok.

II.

Találós kérdések.

Ennyihány birkának hány lábo van? (Kettő; mert ember hány nekik enni.)

Mi nyőn a farkán? (Retek.)

Mellik hegyre fekszik legtöbbször a nyu? (Szőrhegyre.)

Hán tik äppár? (Egy sem; tyuk a tyukkal nem lehet egy pár.)

Erdőn terem, falun ugat, mijaz? (Kendertiló.)
 Mi megy fejtetőn a tempomba? (Patkószeg
 a csizma sarkán.)

Kerten átu sót kér, mija? (Retek.)
 Édes anyám is aszonta, ne örözzek két nyáját.
 (Ha iszom, ne beszéljek.)

Semmiccse főszünk, mégis háromfélét ettünk,
 mija? (Kenyér, héjja meg a béle.)

Miko esik nappéntek nasszombatra? (Mindig,
 mert Nagyszombatban is akkor van nagypéntek
 mikor máshol.)

Mér nyul a nyul? (Étele után.)
 Miko megy a hegy a nyulnak. (Mikor
 nyársra huzzák.)

III.

Népdalok.

1.

Kanizsaji kertek alatt . . .

Kanizsaji kertek alatt
 Nyillik ésszép rózsa.
 Gyere jédes kis angyalom
 Szakéccs egyet róla.
 Nem szakéttok róla,
 Nem kö nekem rózsa,
 Tēja zenyém, én a tejed,
 Usse leszünk soha.

Szomszédasszon kertében
 Kinyillott éttulipány.
 Odajárok tirere,

Minden vacsora után.
 De nem azér a künyillott
 Tirere virágér,
 Szomszédasszon tirere,
 Tirere lányájér.

Elszárad az a fü
 Kit a kasza levág.
 Ehervad az a lán,
 Kid babájo elhág.
 Én is ehervadok,
 Jaj de beteg vagyok,
 Megölel a babám
 Mingyá meggyógyulok.

2.

Irigyejim sokan vannak . . .

Irigyejim sokan vannak,
 Mind a kutyák ugy ugatnak,
 Hagyok nekik vig napokat,
 Had ugassák kü magukat.

Annyi az irigyem nékem,
 Mind sűrű csillag az égen.
 Hol fovesznek, hol letesznek,
 Allig is, hogy meg nem esznek.

3.

Este van . . .

Este van, este van.
 Megy a nap lefelé.

Ballagnak az öregek,
Ballagnak az öregek,
Az iroda felé.

Bemegy az irodába,
Ránéz a zupásra.
Adja ki a kis könyvem,
Szabadságos levelem,
Az uti cörgéldét.

Este van, este van,
Megy a nap lefelé.
Ballagnak a regruták,
Ballagnak a regruták,
A kaszárnya felé.

Bemegy a szobába,
Leül a strózsákra.
Lehajtya bus fejit,
Hullattya könnyeit,
A kopfpolsztérgyára.

Este van, este van,
Megy a nap lefelé.
Mozsd ballag a vőlegén,
Mozsd ballag a vőlegén.
Menyasszonya elé.

Bemegy a szobába,
Leül a divánra.
Lehajttya bus féjit,
Hullattya könnyejit,
Babája vállára.

Az emlékezés országából.

II.

Mikula Antal.

Legkedveltebb embereim közül való volt, pedig csupán hivatalosan voltam vele ismeretségben.

Nagykanizsán a hónaponként kétszer tartatni szokott katonai pót-állitásnál Mikula mint alezredes volt a katonái elnök, én pedig mint polgármester-helyettes a polgári elnök.

Hivatalos dolgom nem volt nehéz. Tenni-
valóm annyiból állott, hogy pontosan nyolc óra-
kor megjelentem a Polgári-egylet nagytermében,
hol a katonatisztekkel kezét fogtam, s eközben
én a cipőm sarkát, ők pedig a sarkantyujokat
összeütöttük, aztán székre ültem és nézegettem,
hogyan vizsgálja a polgári orvos a kereset-kép-
telen apákat, a katona orvos pedig a katona-
köteles meztelen legényeket. Ezzel küldetésemet
el is végeztem, mert azután csupán aláírni kellett

a jegyzékeket s a roppant sietve eszközölt aláírás után megint összeütni a cipőm sarkát, s a mindenkor udvarias tisztekkal kezefogni.

Télen bizony rossz volt a levegő a teremben, de annál pompásabb volt nyáron, mikor ki voltak nyitva az ablakok, s amikor én olymódon gyakoroltam hivatalos kötelességemet, hogy az ablakhoz állva a fák zöld koronájában és a lomb között csillogó napsugárban gyönyörködtem.

Egyszer aztán az történt, hogy amíg én az ablak mellett nézegettem, addig a polgári orvos meg az alezredes disputálni kezdtek. Rátz Kálmán azt erősítette, hogy őneki a most megvizsgált családapát semmiképen se lehet kereset-képtelenség kimondani, mert egészséges és dolgozni tud. Mikula Antal pedig azt vitatta, hogy az utasítás cikkelye értelmében igenis már az orvos által megállapítandó ez esetben a kereset-képtelenség, mert az apának nincsen semmi vagyona, ellenben van nyolc élő gyereke. (Egy szegény sümegi foltozó suszter volt.)

Figyelmem oda terelődött. Nini, hiszen itt egész különös dolog történik: a katona igyekszik a fölmentésen, s a polgári közeg ellenzi! Ritka nemes gondolkozást árult el a katonatiszt, s tulajdonképpen csak most néztem meg jobban a személyiségét, s láttam, hogy magas termetű, egyenes tartású alak, kinek fürge mozdulatai alig árulják el korát. Hat-hét évvel lehetett fiatalabb mint én.

Mult 1914. évi július 20-ikán tartott pótállításon igen sok ember volt. Százharmincnál többen kerültek vizsgálat alá. Mikor végeztünk, a jegyzőkönyvek aláírása közben, azt mondta Mikula:

— Ilyeneket sem irok alá többet ! Ez az utolsó hivatalos cselekedetem ! Harmincöt évi szolgálat után megyek Grácba !

Mindannyian szerencsét kívántunk neki és én megjegyeztem :

— Bátran kiszolgálhatná a negyven évet alvezredes ur !

Bizony, a rövidre nyirt haj és a rövidre nyirt bajusz csak alig kezdett szürkülni. Nevetve válaszolt :

— Nem várok tovább, mert néhány évet egészségesen szeretnék nyugalomba tölteni. De nem is szükséges, mert nálunk ugyanis magasabb rangot adnak a nyugdíjazáskor, aztán valahogy megélünk.

A mosolygó honvéd főhadnagy pedig hozzátette a gratulációhoz :

— Avezredes ur olyan erőteljes, hogy többet ér a fiataloknál. Az asszonyokat jobban meg tudná még táncoltatni !

Mikula jókedvűen felelte :

— Azokat magukra bízom ! Már én nem akarok mást tenni, mint mogyoróval ellátni a mókusokat a Stadtparkban !

Én pedig elgondolkoztam. Milyen különös találkozás ! Nekem is ez az utolsó reprezentálásom. Én is utoljára irok alá katonai jegyzékeket. Ma is csak véletlenül kerültem ide, mert polgármesterem nem jött még haza szabadságáról, máskép a mai póttállítás helyett valahol Hévizen reparálnám az összeroskadni készülő testet. És azután sebes vágatást megyek nyugdíjba.

És minden máskép történt, Mikulánál is meg nálam is.

A pótállítás után maga a végzet vette kezébe a mi parányi kicsiségű személyes ügyünknek elintézését.

Julius 23-ikán megjött a polgármester, 24-ikén átadtam a hivatalt és úgy volt, hogy 25-ikén megyek Hévizre.

Azon a napon ultimátumot küldött a szerbeknek Tisza Pista. (Már csak Tiszát mondok én is a király helyett, mint a többi népek.) Leirhatatlan izgalomban vártuk az eredményt. Szó se lehetett az elutazásról.

Három nap múlva pedig megtörtént a hadüzenet, mire azok is elhagyták Hévizet, akik addig ott voltak. Az én szabadságomnak löttek. Meg a nyugdíjazásnak is.

Ezeken a napokon óriási katonaság vonult be Kanizsára. Megtörtént, hogy még az aszfalton is ezrivel aludt a berukkolt legénység. A fölszerelt csapatokat pedig mindennap vitték a vasutra, hogy minél előbb a harcmezőn lehessenek.

Az ellenség elé ment seregével a kanizsai állomás parancsnok is, kinek helyére Mikulát rendelték ki. Már szó se volt nyugdíjba menésről. Az öreg katona olyanná vált, mint a huszár paripa, ha riadót hall. Minden áron a csatatérre kíváncszott. Alig néhány hét múlva bent is volt a háboruban.

December 6-ikán hallom, hogy hazahozták, miután néhány hétig a határszéli egyik kórházban volt ápolás alatt. Két golyót kapott, még pedik az egyiket a tüdejébe.

És tiz nap múlva kivel találkozom az utcán? Mikula alezredessel. Olyan délcegen igyekszik lépni,

mintha nem lenne lábadozó beteg, hanem valami újdonsült hadnagy. A régi katona-szivart, a virzsiniát, erősen tartja foga között és vidáman füstöl. Rövid bajusza csak valamivel lett szürkébb, mint néhány hónap előtt. Megindultan szorítom meg kezét és boldogan hallgatom recsegő hangu beszédét :

— Megyek vissza nemsokára, verekedni. Pedig az orvosok nem akarnak engedni! Azt mondják, hogy csak kívül hegedt be a sebem, de belül még nem. Eh, mit tudnak a doktorok arról, ami oda bent van? Én csak jobban tudom, hogy meggyógyultam-e vagy sem?

A szívemmel hallgattam az öreg katona vidám beszédét. Persze ugyan! Mit okvetetlenkednek az orvosok, mikor az ember egészségesnek érzi magát? Meg aztán amikor az ember még egyszer kedvére ki akarja verekedni magát?

És újra elment Mikula a csatamezőre. És nemsokára örömet szerzett nekünk azzal, hogy azt olvastuk, mikép ezredes lett.

És most jött a hír, hogy május 30-án Polenica község mellett egy rettenetes vérengző, diadalmas ütközetben, amint előre rohant serege élén, megint két golyót kapott: egyet a mellébe, egyet a halántékába. És rögtön meghalt.

III.

Történet a Kossuth bankőről.

Á régi Kanizsának nevezetes embere volt Horvát Ferenc szürszabó mester. Neki Kossuth volt minden, és minden más — semmi.

Jellemző híres mondása: „Három Isten, egy Kossuth.“

Ez a csupa lelkesedésből és csupa szivből álló jómódu ember tönkrement öregségére. Ehhez járult, hogy a bal oldalán szélütés érte. De még akkor sem engedett álmaiból. S akármennyire nevetséges is, azért mégis neki volt igaza, mert álmok nélkül nem érdemes élni.

Talán még vannak, akik emlékeznek arra a félig béna öreg emberre, kit az utcán ugy szoktak köszönteni:

— Meggyün Kossuth Lajos!

E mondásra az öregnek örömtől szikrázott a szeme, felemelte mankóját a mozgatható félkezeivel és vidáman szalutált. Aki ezt látta, hát

arra is átragadt a rendületlen hit „Igen meg fog jönni Kossuth!”

Ez volt Horvát Ferenc.

(Kossuth apánk pedig egyszer csakugyan megjött. Ott vitték keresztül Kanizsán, Horvát Ferenc lakóhelye mellett. A város akkori polgármestere, Babócsay György, ki valami komaság révén rokonságban volt a Kossuth családdal, óriási pompával diszittette föl a vasuti állomást, a kánizsai mozdonyvezetők pedig egész virágerdővel borították be azt a vonatot, melyen hazahozták — holtan. De ezt már Horvát Ferenc nem érte meg.)

Horvát Ferencről már a „Kanizsa város története“ könyvében jellemző dolgot jegyzett föl az író, Horváth Gyula. Azt, hogy a híres szürszabó az ötvenes években a párisi világkiállításra készített egy igazán gyönyörű szűr. Nem kimélt sem költséget, sem fáradságot a remek munkától, had bámulják a külföldi népek azt a fölséges ruha darabot. És elküldötte Párisba a maga költségén. Azonban a szür az akkori nehéz időben sem Párisba, sem vissza haza nem jutott.

Valamikor Verhás Sándor mondott el nekem egy különös esetet Horvát Ferencről, melyet kár lenne feledésbe bocsájtani.

A történet még negyvennyolc előtt kezdődik, mikor Verhás Sándor apja, Verhás Mihály, volt a szombathelyi püspökségnek és a káptalannak főszámvevője, vagy ahogy akkor nevezték: ekszaktorja.

A főszámvevő egyetlen vágyakozása az volt, hogy bérel vagy vásárol egy kis birtokot, aztán nyugodtan gazdálkodik és elpipálgat öregségére.

Ezért takarékoskodott egész életén keresztül, s már többet félre rakott harmincezer (váltó) forintnál.

Közben kiütött a forradalom. Egyszeriben megszűnt az élet és a vagyon biztonsága. Verhás Mihály eladta Szombathelyen levő szép házát nyolcezer (váltó) forintért, mert látta naponkint, hogy minden vagyon veszendő, csupán a pénz biztos. Azt el lehet rejtteni és meg lehet őrizni.

A ház vételárát is a többi megtakarított pénzéhez csatolta és amikor magyar pénzt bocsájított ki Kossuth, akkor a főszámvevő minden pénzét beváltotta Kossuth pénzre. Ugy tekintett az első magyar szövegű bankókra, mint valami talizmánra és naponkint gyönyörködött a mintegy negyvenezer forintnyi bankóban.

Azután jött a veszedelem: letiportak bennünket, s mindenfelé röpült a vészhir, hogy a magyar pénz elvesztette értékét.

Egyik nap Laki kanonok rászólt Verhásra:

— Miska! Rosz szél fuj! Cseréld ki a káptalan pénztárából a Kossuth bankóidat német pénzre! Gondolj arra, hogy neked van tizenkét gyereked, a káptalannak pedig egy sincs. A néteni veszteséget majd kiheveri a káptalan!

Csakhogy ezt a beszédet hazafiatlannak tartotta Verhás. Azt felelte:

— Nem adom németért a magyar pénzt! Ha elvesz az értéke, akkor ugyis vége Magyarországnak, és akkor had vesszek el én is!

Megtartotta tehát a magyar bankókat, melyek csakhamar teljesen elvesztették értéküket.

Ránk jött a győztes hadsereg statáriummal és spionázsszal. Kidoboltatták, hogy mindenki

azonnal szolgáltatassa be a policájhoz a Kossuth-pénzt.

A főszámvevő rejtegette bankóit egy darabig, de amikor már nem lehetett titkolni veszedelem nélkül, akkor megvált bankóitól. Minden gyerekének átadott egy darab százforintos bankót a szeretett magyar pénzből — emlékül. A többi pénzt maga adta át a rendőrségnek. Kapott szabályos reverzálist róla, és szóval is megígérték, hogy majd meg fogják téríteni. Aztán a szép bankókat elégették Verhás szeme láttára.

Verhás Mihály várta is az érték visszatérítését egész haláláig, de sohasem kapott egy batkát sem.

A főszámvevő egyik fia, Verhás Sándor, az 1861. évben Zalamegyében csendbiztos lett.

A kis alkotmányos időben a magyarok mámorosak voltak annak tudatától, hogy ellenállhatatlan erővel jön a magyar világ. Mindenki zsinóros ruhát hordott, nadrágot, kucsmát, dolmányt. Százféle cifra szür ragyogott a gazdag uri népen.

Ekkor volt Horvát Ferenc legboldogabb, Nemcsak azért, mert divatba jött a szür viselése, s annál jobban vették, minél többféle szépség volt ráhimezve, s ennek folytán annál drágább volt: hanem mert bizonyosan valóra válik a magyar szabadság ábrándja. Ezután nem lesz iga alatt a magyar! Értékes pénz lesz megint a rejtegetett Kossuth bankó!

Az időben a vásárok roppant látogatottak voltak, s azokon a vármegye pandurjai ügyeltek a rendnek fentartására.

Szigoruan el volt tiltva a Kossuth bankóvali üzérkedés, de azért itt is, amott is akadtak em-

berek, akik befonták a hiszékeny népet az értéktelen pénzzel. A csalóknak önkénytelenül kezükre jártak a fanatikusok, akik elhitették a néppel: „Jön Kossuth, jó a magyar pénz!” S az elkábított szegény ember néhol szivesebben fogadta a magyar pénzt, mint a gyűlölt osztrák bankót.

Az 1861. évi letenyei vásárra Verhás Sándor maga ment el és pandurjaival személyesen cirkált fel és alá a sokadalomban.

Vizsgálódás közben szemébe tünt Horvát Ferenc sátorában egy pompás himzésű fekete szür. Művészi kézzel, biztosan volt megrajzolva és ki varrva a cifrázat, mely mellett „a szabó parasztott nem hagyott.”

Verhás időről-időre másfelé ment, de mindig visszahuzta a fölséges ruhadarab. Egészen megigézte. Alig tudta szemét róla levenni. Végre is belépett a sátor alá és megkérdezte:

— Hogy ez a szür?

Horvát Ferenc meglepő feleletet adott:

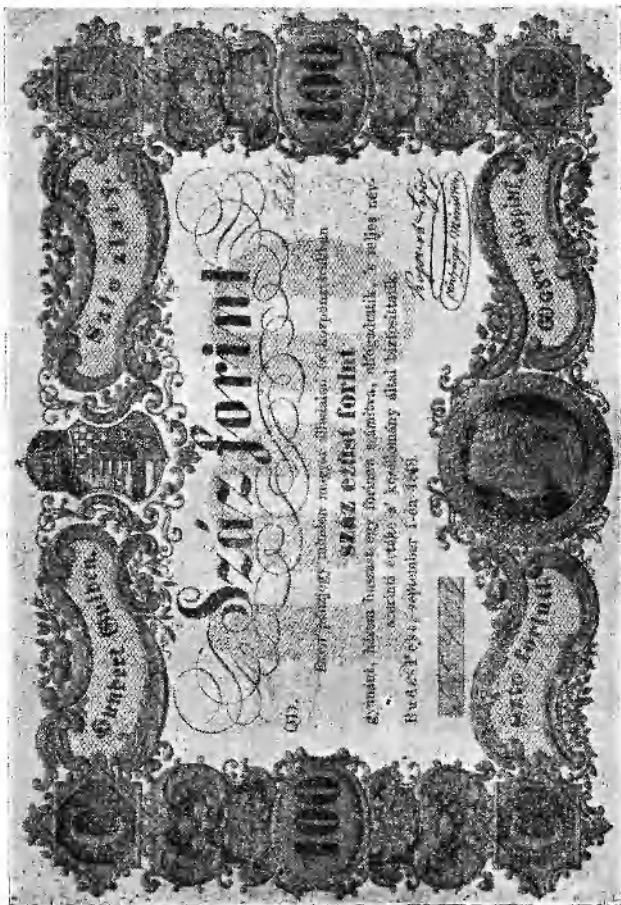
— Az ára magyar bankóban száz forint. Német bankóban százöt forint.

Verhás izgatott lett a beszédre. Bugyilárisában az apai örökség fejében kapott egy darab száz forintos Kossuth bankó volt elrejtve. És másféle bankói nem is igen valának. Nem csoda, ha elfelejtkezett csendbiztosi mivoltáról és halkan azt kérdezte:

— Hátha baj lesz belőle, ha én magyar pénzen veszek?

Horvát Ferenc büszkén vágta oda:

— Ne törődjék azzal az komizáros ur, csak fizesse ki! Ha baj lesz, az én bajom lesz!

SZÁZ FORINT

100

100000

Magyar Kir. Postak. Intézet

SZÁZ EZRÉST FORINT

Magyar Nemzeti Bank

Pest, 1869. szeptember 1-én.

Magyar Kir. Postak. Intézet

SZÁZ FORINT

100000

A csöndbiztos kissé félre vonult, kivette a rejtékéből a Kossuth bankót és kifizette Horvátot. A gyönyörű szürt magához vette és hazament Egerszegre.

Egerszegen a szép ruhadarabot mindenki megbámulta.

Verhás két évig viselte a tüneményes holmit, melyet sokan meg akartak tőle venni. Két évi viselés után Verhás, kinek hivatala a magyar alkotmányos világgal eltűnt és akinél az aprópénz akkor nagyon szükiben volt, végre rászánta magát, hogy megválik attól a szeretett ruhadarabjától, amelyen szépet soha többé nem fog viselhetni. Elfogadta Anisics boltos tanácsát, hogy az akkori időben szokásos módon „kijátsza” a szürt.

E kijátszás kilencven tételre ment egy-egy forintjával.

Mindjárt az első nap megraktak 87 tételt. De mivel Anisics nem akarta a „huzást” másnapra halasztani, hát azt mondta Verhásnak:

— Tedd meg magad a hiányzó három számot! Nem várunk holnapig!

Verhás először huzódózott, hogy ez nem illik, de Anisicsnak ösztönzésére mégis odairta a három szám mellé a saját nevét. Akkor a huzást rögtön megejtették és a szürt Verhás nyerte meg.

A szerencsés nyerő azonban meg volt akadva. Nem merte viselni többé a szürt, mert attól félt, hogy meggyanusítják. Hátha azt mondják, hogy ilyen lutrizás nem korrekt.

Végre azután úgy oldotta meg a nehéz problémát, hogy eladta huszonöt forintért egy szürtszabónak, ki mintának vette meg a királyoknak való ékességet.

IV.

Füssi Tamás.

Szokás szerint Keszthelyen üdültem az egyik nyáron, mikor ugyanott tartózkodott Füssi is. Ez tulajdonképen úgy értendő, hogy saját fogatán mindennap bejött Zalaapátiból, mely olyan jó lovakon alig van egy órányira Keszthelyhez, egész nap a városban maradt, este pedig visszakocsizott kényelmes otthonába, a zalaapáti ősi monostorba, melynek perjele volt. Menyező (Mezőlaki) Ferenc történetéhez keresett adatokat a Festetics grófi levéltárban.

Füssi a hetvenes éveit tiporta, de meghajlott alakja még erőteljes volt, s erősnezésü tiszta szeme föl se vette a régi irások betűzetését.

Beszélgetés közben Füssi elmondta, hogy milyen érdekes ember az a Menyező (Mezőlaki) Ferenc, aki kapornaki és zalavári apát volt a tizenhatodik században. S mennyire más, mint a milyennek elképzeljük az apátokat.

Először is feleséges ember volt Menyező Ferenc. A felesége neve Sárkán Margit. Azután nem viselt papi ruhát sem, mert annak viselése alól a bécsi nuncius által fölmentette magát.

De máskép is elütött az apátokról alkotott fogalmainktól, kiket a béke embereinek gondolunk. Menyező Ferenc mindenfelé rabolt fegyveres népével, védtelen embereket megtámadott a saját házukban, vagyonukat elvette, az ellenállókat agyonverette. A népet annyira zsarolta, hogy az agyonkínzott emberek a szenvedés meg a nyomor miatt elhagyták falujukat és az erdőkben bujdostak.

Ilymódon Menyező (Mezőlaki) Ferenc apátur temérdek kincset harácsolt össze. Nála azonban igazán beteljesedett a közmondás, hogy ebül szerzett vagyon nem száll maradékra, mert még jóformán a szemét se hunyta le, már halálos betegségében elsikkasztották mindenét. Csupán drágaságot, arany, ezüst edényeket kilenc ládával vittek el, s a drágasággal megtöltött ládák oly súlyosak voltak, hogy tanuvallomás szerint az egyiket-másikat alig tudta szekerre emelni nyolctíz ember. A mi szemünkben az teszi roppant különössé az egész dolgot, hogy a bűnösök között volt Zalamegye vicispánja (Hasságh Imre) is, meg a kanizsai kapitány (Nagy István) is. Az előbbi „elvitt“ sok pénzt és drágaságot, az utóbbi pedig ezüst kupákat és négy lovat.

Ilyen érdekes dolgokat mesélt Füssi. Néha elhagytuk a „régii rossz időket“ és rátértünk a magunk dolgára.

Elmondta, hogy most megírja Menyező (Mezőlaki) Ferenc kincsének elsikkasztását. (Meg is jelent külön füzetben Fiscusi nagy per a Mezőlaki Ferenc hamisított végrendelete ügyében cím alatt a Szentistván Társulatnál.) Azután egybeállítja a zalavári apátság történetét, melyre már rengeteg sok adata van és a melynek a Menyező (Mezőlaki) Ferenc története csupán egyik részlete.

Az én dolgaim iránt is érdeklődött. Beszélgettünk Zalamegye és Kanizsa történetének megírásáról, melynek megvalósítását nem lehet kieszközölni, bár nálunk elég nagy számban laknak intelligens emberek.

Többször diskurálás közben elszóltam magamat, hogy már huzamosabb idő óta a magyar pogány mitologia után kutatok.

Füssi rám bámult és meglepetve kérdezte: — Magyar pogány mitologia után?

Bizony az én beszédem feltűnően furcsa volt, de hát már benne voltam és nem szálltam le egyhamar a vesszőparipámról, hanem elmondtam, hogy a mitológiával kapcsolatosan szeretném tisztába hozni a ős-magyar történet ama kérdéseit is, melyek manapság még nincsenek földerítve.

Történetiró volt Füssi, de hamarjában nem értett meg.

Én azonban belemelegedtem a beszédbe és részletesebben elmagyaráztam mit akarok.

Ki akarom kutatni mi volt a magyar Ős-isten neve?

Földeríteni óhajtom, hogyan hívták pogány elődeink az Istent? Hogy hány istenük volt?

Aztán milyen volt a magyar pogány istentisztelet?

Füssi azt mondta:

— Lehetetlen.

— Semmitem lehetetlen! Hisz ma is akadhatalunk valamelyik család régi levelei közt egy följegyzésre, mely a régi istennévre, vagy a napáldozati szertartásra vonatkozik. Miért ne találhatnánk például egy szóra, mely azt jelenti, hogy mi volt a magyar uralkodó címe a pogánykorban, Szent István előtt? Mert hiszen ma azt se tudjuk hogyan címezték magyarnyelven Árpád apánkat. Fejedelemnek? Vezérnek? Vajdának? Kapitánynak? Valószínűen egyiknek se.

Aztán még felhoztam néhány régi dolgot: a Nap-áldozatot, a Szent-iván éneket, sőt a magyar ősi-írásról is mondtam egyetmást.

Füssi szelid arca elragadtatva mosolygott a neki új dolgok hallásakor és azt mondta:

— Gyönyörű feladatok! Nem is álmodtam, hogy ilyenek is vannak! Persze nem foglalkoztam velük. Nekem ez teljesen új világ! De nem hiszem, hogy sikerüljön. Hisz mindent felkutattunk már és felhasználtunk, s attól a kortól ezer esztendő választ el bennünket!

— Ez igaz. Ámbár lehet, hogy csak azért nem találtunk ezekre a kérdésekre feleletet, mert nem foglalkoztunk velük igazán. Hiszen még számtalan dolog van, amit nem tudtunk megmagyarázni, pedig sok feljegyzés van róla. Például: hogyan mondták magyarul az ősi méltóságainkat a Gilászt meg a Kárchászt? Vagy azt kiderítettük-e már, hogy ezeknek a méltóságoknak, esetleg fejedelmeknek mi

volt a hivatalos tennivalójuk az ősi pogány isten-tiszteletnél? Hiszen Árpád a Duna vizét az „aranyas“ kürtből nem ok nélkül hinté az ég felé?

Füssi megint mosolygott:

— Nem lehet ezekre most már adatot találni.

— Sőt annyira lehetséges, hogy talán éppen a zalavári apátság története fogja az adatokat földeríteni!

Füssi mosolygott:

— Hogyan gondolja? Tréfál?

Válasz gyanánt elmondtam, a mi benne van a magyar szentek legendáiban: hogy amikor szent István hívására előjött szent Gellért a Bakonyból az új hit ígéjének hirdetése végett, akkor az ország monostoraiból a barátok hozzá menének és magyar nyelven tolmácsolták a szent beszédet. Hét magyar szerzetest emlitenek, kik közül kettő éppen Zalavárból való volt: Konrád és Albert.

Később ezek maguk is hirdették isten ígéjét. És bizonyos, hogy predikációikban gyakran fel-
említették a pogány isten-nevet, sőt egész bizonyos, hogy szent Gellérttel való beszélgetésük közben többször elmondották a pogány magyarok szokásait, azok isten tiszteletét, az ősi isten-nevet. Meg azt is, hogy hány az istenük és mi a nevük.

— Aztán most hogyan tudnánk meg?

Erre kérdésre elmondtam, hogy régen is, ma is szokás, sőt kötelesség, hogy messze távozott hittérítők értesítéseket küldenek sorsukról és munkájukról az anyakolostorokhoz. S lehetetlennek kell tartanunk, hogy Gellért püspök sohse irt volna Magyarországból a San Giorgo monostorba Veneciába, melynek előbb apátja volt.

— Erre nem gondoltam, pedig nagyon valószínű!

Én még azt is felhoztam, hogy a zalavári első apátról, I. Péterről, ki szintén olasz (latin) volt, ugyancsak feltehető ilyen tudósítások írása Olaszországba. És ha ezek irtak, akkor bizonyosan értesítették az olasz bencéseket a magyarok megtérítéséről, s valószínű, hogy levelükben említést tettek a pogány istenekről meg a pogány szokásokról is.

— Hát miért ne találhatnánk ilyen levelet az anyakolostor irattárában? Hát miért ne lehetne a levélben esetleg még Konrád és Albert is föl említve, sőt még a zalavári apátságról is miért ne lehetne szó benne? Ha volna rá időm és pénzem kutatnék utána Veneciában.

Most már azt mondta Füssi:

— Biz Isten igaza lehet!

Másnap maga Füssi hozakodott elő a dologgal. Elmesélte, hogy a zalavári apátság történetének megírásánál már maga is gondolt olyanra, mikép célszerű lenne kutatni valamelyik külföldi bencés rendnél. Ő a francia anyarendre gondolt, mert tulajdonképen a magyar Benedek-rend is onnan származott, s igen valószínű, hogy összeköttetésben volt az anyarenddel huzamos ideig, talán évszázakon keresztül. Tehát ott a rendnek és Magyarországnak régi történetéről ma is adatokat találhatunk. Megjegyezte, hogy valószínűleg a franciák is irtak Zalavárra, azonban ezek a levelek teljesen elvesztek. Alighanem elégtek a zalavári nagy tűz alkalmával.

Harmadnap pedig avval lepett meg Füssi, hogy elmegy kutatni Franciaországba. Hajlott

kora miatt az utazásra eddig nem mert vállalkozni, azonban a multkori beszélgetés tárgya annyira uralkodik most is rajta, hogy tulajdonképpen ez készíti elmenni a francia testvér-rendhez és számít ugyan, hogy az apátságra vonatkozó feljegyzéseket talál, de ott különösen abból a szempontból fogja vizsgálni a leveleket: nem tartalmazzak-e valamit a pogány magyarokról.

És Füssi levelet írt Párisba a Benedekrend főnökének. Elég részletesen kifejtette, mi okból óhajt kutatást eszközölni és kérte, hogy legyen segítségére.

A párisi rendfőnök hamar válaszolt. Mindent megígért. Szeretreméltóan megkérte, hogy Párisba léte alatt legyen a rend vendége. Hiszen egy rendhez tartozók, s a tagok már előre örülnek, hogy az ezer év előtt elszakadt testvérek utódjának szolgálatára lehetnek. Együttal értesítette, hogy a kutatás könnyítésére két francia rendtagot ad melléje, kik ilyen dologban jártasak, s így hármashban könnyen böngészhet. Mert nem a rendnél, hanem a francia országos levéltárban vannak az összes szerzetes rendek iratai itt Párisban, de ő már beszélt az illető hivatal főnökkel, ki szívesen megadta az engedélyt a kutatáshoz. Valószínű, hogy lesznek olyan régi jelentések a rend iratai között, melyeket használhat.

Az öreg perjel kissé félt a hosszú uttól. Társat keresett. Megkérte Juk József galamboki plebánost, aki szintén történész, hogy legyen utitársa. A plebános nem mehetett, de Füssit annyira biztatta, hogy végül is elutazott egymaga Franciaországba.

A többit aztán Juk József mondta el, kinek Füssi elmesélte hazaérkezése után a történeteket.

Füssi minden különös baj nélkül megérkezett Párisba. Beszállt a rend házába, mely ha jól emlékszem, a Rü Rivoli-n feküdt. Ott végtelen szívesen fogadták és mindjárt aznap nagy dinét adtak a messziről jött kedves vendég tiszteletére.

Vidáman társalogtak, midőn az öreg Füssi egyszerre rosszul lett. Ugy kellett a szobájába fölszállítani. A hosszú ut meg a szokatlan ételek beteggé tették. Annyira odavolt, hogy halálát érezte közeledni. Imádkozott. Csupán azt kérte az Istentől, hogy adjon neki erőt a hazamenéshez és ne engedje meghalni az idegen helyen.

Másnap jobban lett. Majdnem teljesen jól érezte magát. Az előző napi rosszulléte azonban annyira megrémítette, hogy minden marasztalás dacára felült a vasutra, mely visszahozta Zalaapátiba.

Nem lett a kutatásból semmi. És az apátság történetét Füssi annélkül állította egybe, hogy egyetlen francia adatot közölt volna. Könyve megjelent e cím alatt: „A zalavári apátság története a legrégebbi időktől fogva napjainkig“ a szent istván társulatnál 1902. évben.

Ezzel én is befejezhetném visszaemlékezésemet, de a történet teljessége szempontjából még ki kell terjeszkednem valamire, ami ugyan szintén nem sikerült, azonban sikertelen kutatások is nagyon érdekesek a történelemben, melyben új szempontok találása igen nehéz.

Ugyanis engemet is annyira izgatott a sok érdekes kérdés, melyre feleletet reméltem találni, hogy az 1909. évben végre is elutaztam Veneciába.

Veneciában aztán mindjárt meglepetés ért az „albergo Sandwirth“-nél, a „Riva degli Schiavoni“-n nem adtak szobát, bár levélben előzetesen meg volt rendelve. Ugyanakkor jelentkezett lakásért 25—30 tagu német utazó csoport, de azokat is elutasították. Boszuságomban is mosolyognom kellett rajtuk, kik Veneciába is hegymászó botokkal jöttek és hátí tarisznyában vitték podgyászukat, pedig én kellemetlenebb helyzetben voltam a podgyással a hordárokkal való viaskodás miatt.

Kissé lármáztunk s végre a szállodás levélének felmutatása után, mely igazolta, hogy részemre szoba biztosított, kaptam udvari szobát.

Megelégedetten foglaltam el szobámat, de szerencsém nem becsültem meg eléggé, mert vacsora közben szóvá tettem, hogy utcai szoba jár a részemre.

Ekkor aztán új meglepetés ért: adtak utcai szobát, melyen kicsi erkély is volt a tenger felé.

Az utazástól fáradtan lefeküdtem, mikor a tororonyóra ütni kezdett. Olvasom az ütések: „egy, kettő, . . .“ egész huszonkettőig. Ez megint meglepetés volt, de hamarjában rájöttem, hogy bizonyosan több óra vert egyidőben. Másnap azonban megtudtam, hogy Veneciában 24 órás az időszámítás és én jól számoltam a huszonkét óra ütést, mely a mi esti tíz óránknak felel meg.

Reggelre pompásan éreztem magamat. Kinyitottam az ablakot. Gyönyörű tiszta nap volt. Ablakomból a Szent-Györgysziget (Isola di san Giorgio Maggiore) képe ragyogott elém a nap fényében. Olyan mesés szép volt, mintha valami képzeletbeli tündéri játék volna előttem.

Hurrá! hiszen éppen ebben a „Szent-György vértanu bencés monostorában“ volt apát „az alacsony termetű György“, aki később Gellértnek hívaték, és aki „a magyarok ördögbirta lelkét megszabadítván“ „szerkesztgeti vala könyveit, melyeket tulajdon kezével ír vala.“

Nem késtem semmit. Rögtön kimentem a partra. A tulságos szolgálatkész gondolások egyike pár perc alatt átvitt a kis szigetre, melyen impozáns módon uralkodik a San Giorgio Maggiore templom. Néhány tüzér tiszt álldogált a templom téren. A bencés kolostor t. i. tüzér kaszánya, csupán öt cella van az egyházi tennivalókat végző öt szerzetesnek rendelkezésére.

A templom belseje pompás, de én csak futólag nézegettem a művészi festményeket, szenteltviz-tartót, szépen faragott székeket. Egy sándálos, alacsony termetű szerzetes egy csomó turistának magyarázgatta a nevezetességeket. Bizony nem lehetett gondolni, hogy bencés páter, mert nálunk a kolduló barátok is finomabban és tisztábban öltözködnek, mint ez. Megtudván, hogy bencés áldozópap, hozzáfurakodtam és mindjárt a levéltár után kérdezősködtem. Van-e?

A fejével intett: van.

Én aztán a lényegre tértem, és azt kérdeztem:

— Van-e az iratok között szent Gellértnek levele?

Biz ez furcsa volt és nem is hiszem, hogy megértett volna, de megint igent intett, mert a turisták kérdezősködésére nem szokott válaszolni tagadólag. Bővebb kérdezősködésre azonban azt felelte:

— Uram! volt nekünk mindenünk, de most nincsen semmink se! Minden írásunkat elvették a tolvajok! („I ladri!“)

És a válla fölött arra felé bökött a hüvelyk ujjával, merre a királyi palota van. Együttal pedig elém nyujtotta a markát borraivalóért.

Én aztán késedelem nélkül elmentem a Márkus könyvtárba tudakozódni a levéltár után. Ott várt rám a legnagyobb meglepetés. Azt mondták, hogy az iratok igenis elszállítottak az állam által, de teljesen rendezetlenek, s így semmit sem lehet megtalálni, míg a rendezés nagy munkája elvégezve nem lesz. Addig nem adhatnak arról se fölvilágosítást, hogy van-e ott szent Gellértnek, vagy I. Péternek levele.

(Nagy nyugalomban leszek én akkor már, amikor az ilyen elkobzott iratok rendezéséhez fognak Itáliában.)

Szóval éppen olyan negatív eredményt értem el Veneciában, mint Füssi Párisban.

Kanizsa.

Egykor vár (Praesidium) volt, most kiváltságos város. (Oppidum Privilegiatum). III. Mohamed török császár foglalta el 1600-ban. Török igája alatt sanyarogva szenvedett 90 évig, míg I. Lipót római császár uralma alatt Batthiányi Ádám és Zichy István dicsőségesen visszafoglalta és a magyar szent Koronához visszacsatoltatott 1690-ben. Végre egy választott felséges királyi hármass bizottság révén a saját kapujaival együtt elválasztott Somogy (Sümeg) és Szalavármegyéktől és mint szabad királyi város (ut Libera Regia Civitas) a polgárokra bízott. Megtartotta a kegyesen kapott kedvezményeket és a vásári kiváltságokat, de végre a vár 1702-ben egyesek gonosz indulata folytán leromboltatott.

A következő statutumai vannak.

1. Birót választ magának és más városi tisztviselőket, akiket a város élére helyez. A hivatalos

kötelességek megtartására testületi esküvel köteleztetnek. Ezek igazgatják és kormányozzák a városi lakókat, noha ezek különféle nemzetiségűek.

2. A bíró ítélkezik a maga tisztviselőivel az összes ügyekben, kivéve a főbenjáró bünt. Ezért minden hatodik vasárnap a községházán ünnepélyes ülést tart. Ez alkalommal egyrészt a várost érintő dolgokat, másrészt a közügyeket összevetve megvitatják és a határozatokat jegyzőkönyvbe veszik.

3. Használja a pecsétet, amelyet 1690-ben az előbbi bizottság révén magának megszerzett, s amelynek segélyével minden írásbeli okmányát és tettét hitelesíti.

4. Az évi piacokat, vagyis országos vásárokat a kiváltságok megtartása mellett a szabad és királyi városok mintájára évenként négyszer tartja meg.

5. A polgárok közé senkit fel nem vesz, aki a jobbágyi kötelezettségektől nem mentes, vagy törvényes házasságból nem született és magát a város terheinek viselésére esküvel nem kötelezte, vagy megmaradásának állandó bizonyosságát nem nyújtotta.

6. Az ország rendeleteinek megfelelően megőrzi az összes fajta mértékeket épúgy a szárazakat, mint a cseppfolyósakat és megállapítván az egyezmények átlagát, gondoskodik ezek megvizsgáltatásáról és hitelesítéséről.

7. Senkit sem tür meg az ortodoksz keresztény katolikus vallásuakon kívül, kivéve azokat, akiknek hivatali elődeiknek még a vár fennállása idején megengedte, hogy itt lakhatnak. Különben

ha úgy történék, hogy valamelyik mesterembernek társa jönne ide, egy negyed évnél tovább maradása nincsen.

8. Van egy városháza (Domus Civica), amelyben minden bajnak elejét veszik, a becsületes és tisztességes dolgokat felkarolják és megadják kinek-kinek a magáét. Ugy szintén van egy menedékhelye, amelyben a szerencsétlen sorsra jutott városi lakókat táplálják, nem pedig másokat. Van egy trivialis iskolája: felső népiskola, amelyben az ifjúságot magyar, latin, horvát és német nyelvre oktatják.

9. Minthogy a város a kapuk tekintetében meg van különböztetve a közönséges várostól, gondoskodnia kell a város területén lévő hidakról, sáncokról és utakról, az őrzők házáat saját költségén csináltatja meg és az elkészítettekre felügyel.

10. Nem lévén több szőlőhegye, a város a saját területén a szüretet Szent Mihály napjától az Ur születése napjáig (Karácsony) befejezi, mintegy a szentesített törvényben megállapított időben. Ezalatt szabad minden polgárnak a bort a városi tanácstól megszabott census szerint kimérni.

11. Ha valami olyasmi történék, amit mindenkinek tudnia kell, akkor megvervén a dobot a község háza előtt, ahová a polgárok összesereglenek és így az összes ott állóknak hangos szóval elmondja azt, amit közhírré kell tenni. Ha pedig valamiről szükséges, hogy magán uton publikáltassék, az ügyet a nótárius leírja és a falra függesztett táblára teszi háromszoros másolatban.

12. Olyasvalami is előfordulhat, ami az egész községet összezavarja. Ilyenkor nemcsak a tanácsnak, hanem 12 külső ülnöknek is jelen kell lennie, akik az egész községet képviselik. Így az ügyet megtárgyalván a tanács véleménye ennek a 12 ülnöknek mintegy ellenvélemény merül fel és így összevetvén a következtetéseket az eredménnyel a határozat érvényét, ha szükséges kinyilvánítják, hogy az egész község hozta létre.

13. A pénztárban és levéltárban van minden írott városi okmány és a polgárok írott okmányai, a birtokfelosztások másolatai, a végrendeletek, házassági szerződések, leltárok és más egyebek másolatai. Ezek kettős kulccsal őriztetnek. Egyik a bíró kezeire, a másik pedig egyik polgár kezére van bízva.

14. Ha valamelyik polgár valamikor a maga okmányainak másolatát akarná a levelestárból, akkor nemcsak a bírónak s az esküdteknek, s nemcsak az esküdteknek a polgárokkal együtt, hanem mind a bírónak, mind az esküdteknek és azonfelül még legalább három polgárnak jelen kell lennie, s ezért a fél 1 forint 50 krajcárt tartozik napidíj címén lefizetni.

15. Mikor halak, vagy más ennivaló és a közéletre nézve szükséges dolgok kerülnek a városba, akkor azok a bírótól megállapított árban nyilvánosan eladatnak. Ezeket senkinek sem szabad 24 órán belül összevásárolnia, nehogy az illető magának könnyebbséget, másoknak pedig megrövidülést okozzon. Elkobzás büntetésével sújtatik.

16. Őszi időben és télen, továbbá 15 tavaszi napon és minden egyes nyári hónapon a biztosok

megvizsgálják a konyhákat, parázstartókat és kéményeket, hogy a tűzvész ellen óvintézkedések tétessenek. Büntetés terhével kell minden háznál, minden időben viznek tartalékban állania.

17. A városházánál és még két más helyen létrák és vas csáklyák őriztetnek a tűzveszedelem ellen. Aki először hozza ezeket oda, 20 krajcárt, a második 10-et, a többiek 5 krajcárt kapnak a város pénztárából.

18. Ha valakinek e mulandó létet az örökkévalósággal kell felcserélnie, bárha készít is végrendeletet, mégis összeírják a vagyonát, nehogy a gyerekek kedvező könyörgések folytán — ha épen úgy történnék — megkárosodjanak.

19. A tanács a maga kebeléből választ egy árvák atyját (Orphanom Tutorem), akire a javak kezelését bizzák és aki ugyanazokról a tanács színe előtt rendelkezik.

20. Végrendelet készítés és hitelesítés idején a bírónak napidija 50 krajcár, az esküdteké 25. A hagyaték felosztásakor mindenkitől 5 forint jár, ebből a bíró két részt, a többi jelenlevő esküdtek felerészét kapják. Határvizsgáláskor és a kár megbecsülésekor a bíró 25 krajcárt, az esküdt 12½ krajcárt kap. A jegyző az illetéket az írások szerint kapja.

21. Minden harmadik évben újrendezik a határt és azok jelzéseit. Ez alkalommal városgazda jelenlétében az ifjakra kölcsönösen egyesekre itt, másokra másutt érezhető ütéseket mérnek a jövőre való megemlékezésképpen és néhány pénzdarabot osztanak szét.

22. A városi pénzkezelő és a többi szám-

vevőséghez tartozók kötelesek számadásaikat évenként az évnek végén befejezve és egybevetve a beszedések számadatait a kiadásokéval a tanácsnak benyújtani és azok felülvizsgálatát ítélet alá bocsátani.

23. Utoljára egyetlen egy esküdt sem lehet el kötelesség nélkül, azért egyesek a piac és vásárterekre ügyelnek, mások a széna és zab raktárakról gondoskodnak; egyesek a mérlegekre és mértékekre, mások a menedékhelyre és árvákra vigyáznak; egyesek a tűzhelyeket és kéményeket, mások az utakat és kutakat vizsgálják szorgalmasan. És ez mind a városnak nagyobb hasznára, a népnek és közvagyonnak megőrzésére szolgál.

Fordította: **Szabó Lajos dr.*)**

*) Ez a közlemény a Kanizsa városi tanács régi könyvében, időbeli megjelölés nélkül, de alkalmasint az 1703-ik évről van latin nyelven „Canisia“ cím alatt bejegyezve. A gondos fordítást dr. Szabó Lajos, nagykanizsai születésű, losonci gimnáziumi tanár eszközölte.

E bejegyzés tulajdonképen Kanizsa város régi rendszabását (szabályrendeletét) foglalja magában, de a feljegyző némi történeti visszapillantást illesztett a bekezdésbe.

Persze nagyon sok érdekes dolog foglaltatik benne, melyekre most nem terjeszkedhetünk ki, mert hosszú tanulmányt igényelne, (majd később vállalkozik rá valaki) azonban néhányat megemlítettünk, hogy azokra a figyelmet felhívjuk. Például: akkor még csak négy vásárja volt Kanizsának,

most hat van; polgárnak nem vettek fel törvénytelen születésű embert; a polgárnak bevett egyén esküt tenni köteleztetett; a város lakói „különféle nemzetiségűek“ voltak, de vallásra csak keresztény katolikusok lehettek; a szerencsétlen sorsra jutott lakosok számára menedékhely tartatott fenn, ami manapság nincsen; az akkori triviális iskolában a magyar, latin, horvát és német nyelvre tanították a diákokat, ami talán célszerűbb volt, mint a későbbi gimnázium elméleti tanítása; az enivalót csakis a városbíró által megállapított árban lehetett eladni a piacon, máskülönben elkobozták; (ez bizony jó lenne a mai háborus türhetetlenül, drága világban is); a mértékeket városi biztosok vizsgálták meg időnkint; hogy a városi ingatlanokat ne lehessen elbirtokolni, ez okból minden három esztendőben a városi lakosok részvételével határjárást kellett tartani, amikor is a határdombokon néhány fiatalabb legényt, (kik tul fogják élni az öregebbeket) megbotoztak emlékezésül.

S fel kell hívunk a figyelmet a lényegesebbnek látszó két pontra: 1. hogy Kanizsát szabad királyi városnak írja a feljegyző, 2. hogy a városbíró nem ítélkezhetik főbenjáró bűnügyekben. Ezt a két pontot a város történetírójának kell tisztába hozni. A kanizsaiak egy évszázadon keresztül panaszták, hogy városuk mindazokkal a kiváltságokkal fel volt jogosítva, melyek csak királyi városokat illettek, azonban csellel és erőszakkal elvették azokat gróf Batthiány Lajos nádorispán és utódai. De azért a szabad királyi város kifejezés valószínűleg úgy értendő, hogy Kanizsa királyi birtok (állami birtok) volt. Ami

pedig azt illeti, mintha a kanizsai városbíró a tanácsstagjaival nem ítélkezhetett volna főbenjáró ügyekben, ezt maga megcáfolja ugyanez a régi jegyzőkönyv, mert benne néhány évről később (nevezetesen 1714-ben és 1716-ban) fel vannak jegyezve bűnügyek, melyeknél a bíró és a tanács ítélkezett, s halálos ítéletet hozott.

Purgerek esküdtetése.

Én N. N. Esküszöm a Szent Háromságra, Atya, Fiu és Szent Lélek Istenre, Boldogságos Szüz Máriára és Istennek minden Szenteire, hogy én ezen böcsületes Városhéli Purgerekkel edgyet értvén mindennemü város terheit, Fő képpen tűznek lételében minden vissza vonyás nélkül hiven, jámborul és igasságossan viselnyi és Segétségül Lennyi kívánok és akarok és az Elöttem járó Tiszteimnek illendő böcsületet adok, Fejet hajtok, egy Szóval edgyütt élni és halni a több böcsületes Purgerekkel akarok Isten engem ugy Segélen és Istennek Szent Evangeliuma.

(Kanizsa város tanácsának 1753-ik évi jegyzőkönyvéből.)

Egy régi ujság.

(Már közöltünk a Zalai Krónika 46. oldalán, az 1663. évből származó egy tudósítást, most pedig az 1663. évből másik, szintén német nyelvű „röp-lap“ fordítását adjuk ugyancsak dr. Havas Hugó nagykanizsai ügyvéd fordításában.)

Ez a röp-lap tulajdonképpen hivatalos jelentés, azonban a jelentést tevő Zrinyi Miklós gróf nemhiában volt korának legkiválóbb írója, mert hivatalos jelentésében is mesteri tollal, szinte szemléltetőleg, írta meg a török sereg bomlását.

A Flugblatt Nagykanizsa város tulajdona és szintén Knáuz Nándor esztergomi kanonok hagyatékából való.)

Gróf Zrinyi Miklós

ur ő kegyelmességének dicsőséges győzelmei és
1663. november 28-iki

jelentése

arról, hogy Isten különös végzéséből hogyan verte

meg kis erővel a tatárokat és törököket a Muránál Kanizsa mellett.

Gróf Zrinyi urnak november 28-iki kivonatos jelentése :

Tegnap én és a környékbeli országrész Isten kegyelméből és nem különös csodatétel nélkül nemcsak hogy megmenekültünk és kiszabadultunk a barbár népek hatalmából, hanem még boszut is állhattunk rajtuk.

A törökök és tatárok nagy és jól felszerelt seregekkel érkeztek, és nem titokban, hanem világos nappal. Hajóhidat is hoztak magukkal minden hozzátartozó felszereléssel együtt. 2000 tatárt küldtek előre, akik a hajóhidat az utánuk vonuló sereg számára megépítették és ezen a hajóhidon átkelve érkeztek meg. Én kénytelen voltam kis számu csapataimat és a rendelkezésemre álló segítséget a Mura mellett fekvő helységekben elosztani, magam pedig 300 lovassal egész nap és egész éjjel nyeregben voltam és az ellenség szándékát figyeltem. Virradóra azután megtámadtam az ellenséget, de előbb még messzefekvő őrségemnek is jeleztem az ellenség megérkezését egy mozsárlövéssel. Erre aztán rögtön lovasrohamra indultunk, azonban az a 2000 tatár már átuszta a folyót, és érkezésemet rögtön jelentették. Mikor szemügyre vettem, hogy micsoda kétségbeejtő helyzetbe kerültünk insulánusaimmal, csak arra gondolhattam, hogy minden elveszett! Azonban már nem hátrálhattam, és nem is lett volna az tanácsos. Lelkesítő beszédet intéztem tehát katonáimhoz, és Isten nevében az ellenségre vettem magamat. Isten bizonyágát is adta annak, hogy ő még üdvére

és segedelmére van a keresztényeknek és nem kívánja romlásukat, hanem inkább az ellenség gögjét akarja megtörni.

Az első nyilazás után, úgy hullott a nyíl előttünk és mögöttünk, mint a hó, — olyan ijedség szállta meg amazokat, hogy meghátráltak valamennyien és neki estek a Murának. A folyóban jöttek ugyan eléjük segítségül más tatár csapatok is, de fej nélkül és nagy rendetlenségben. Ezek azután zavarukban valamennyien egymásba kapaszkodva, valósággal összefonódva tartották egymást a vízben, úgy hogy sem uszva vissza nem mehettek, sem védekezni nem tudtak. Ugy látszott, mintha a folyóvíz lovakkal és emberekkel lett volna jókora felületen behintve, ugyanyira, hogy az emberek és lovak nagy tömegétől alig lehetett a víz tükrét megkülömböztetni. Nem is mulasztottam el az alkalmat, és embereimmel együtt bátorságosan kaszaboltunk közöttük, nem engedvén egyetlen foglyot sem szállásához jutni, hanem aki a vízből kimenekedhetett, az fegyverünk erős tüzeben pusztult el nyomoruságosan.

Körülbelül 1000 lovat zsákmányoltunk, a többi gazdájával együtt (kevés kivétellel) megmenekült. A vezir, aki parancsnokuk volt, eleinte keveset törődött evvel a veszteséggel, hanem gyorsan gyalogosait rendelte oda, kik a közelben foglaltak állást. De mire ezek megérkeztek, futólépésben ott termett az én 300 gyalogosom is, kik parancsomra két kis tábori ágyut hoztak magukkal, és ezekkel védelmeztem magam, míg többi emberem is odaérkezett. Ilyeténképen tegnap egész nap és egész éjjel puska és ágyutüzben álltunk,

mig végre is a vezir egészen kétségbe esve, düh-től tajtékozva és elleneim boszut esküdve, a hajnal beállta előtt lopva elmenekült.

Ez a tegnapi nappal és éjjel előttem és az egész országrész előtt bizonyára emlékezetes marad, de hogy mi sors vár rám a jövőben, azt most még nem jelenthetem és bizonyosan nem is tudhatom, mert a török Kanizsa körül megerősített táborban van, és aligha fog megtorlás és bosszu nélkül visszavonulni.

Azt sem jelenthetem biztossággal, hogy számra mennyi volt az ellenség, mert nem hagytam életben egy foglyot sem. A köznép azonban azt terjeszti, hogy lehetett vagy negyvenezer török és tatár. Amennyire azonban a víz partjáról én kivehettem, lehettek összesen vagy tizezren.

Annyi azonban teljesen bizonyos előttem, hogy azt a vereséget akarták rajtam megboszulni, mit tőlem Komáromnál szenvedtek, és az volt a szándékuk, hogy ennek megtörténte után végig portyázzák, elpusztítsák és felperzseljék nemcsak egész Muraközt, hanem Stájerországot is egészen Grácig, hogy azután Battyány gróf uradalmain térjenek ismét vissza.

Fordította : **Havas Hugó dr.**

Katona dalok.

Közli Kaiser József.

Második közlemény.*)

VII.

Az orosz cár legszebb lánya . . .

Péterváron ütjük fel a
Sej haj! Tábori konyhánkat.
Az orosz cár legszebb lánya
Sej haj! Mossa ki sajkánkat!

*) A katona daloknak a 32. oldalon történt első közlése óta a harcmezőn olyan örvendetes változás állott be, milyent elképzelni is csupán a magyar baka tudott, ki azt dalolta, hogy „a magyar zászlót nemsokára kitüzöm a varsói vár fokára!”

Hát ez a csoda megtörtént. Varsóban magyar zászlót lenget a szél. Sőt még Varsón tul is elfoglalt a német és a magyar hadsereg egész sor erős

VIII.

Huszar az en rozsám.

Huszar az en rozsám,
 Piros a sapkaja,
 Dama a pejparipaja neve,
 Kacséntos a két fekete szeme,
 Csókra áll a szája.

Nem való a lánynak
 Kaszárnyába járni,
 Tudom en azt, de amikor a babám
 Paszérosájjnal ritkán jöhet hozzám:
 Nehéz azt kivárni!

IX.

A bakának jól megy dolga . . .

A bakának jól megy dolga
 Semmire sincs annak gondja,
 Örmester ur a parancsot
 Mindennap kiadja,
 Lénungot is kap a baka
 Nyolc krajcárt egy napra,

várat. S most már (szeptember havában,) azok a rettegők is, akik előbb gyászról és vereségről tudtak csak csupán beszélni, azok képzelete is annyira határtalanul csapong a diadalmas háborúról, hogy éppen nem találják már lehetetlennek azt sem, amit a most közlött bakanóta mond: „Péterváron ütjük fel a tábori konyhánkat“!

Nem elég a babájának
Képes levelező lapra.

X.

Kapitány ur tegnap tartott raportot . . .

Kapitány ur tegnap tartott raportot,
Ki is adta rám a 21 napot,
Risztungomat viszik a magazinba,
Magam pedig az egyes áristomba.

Kapitány ur adjon Isten jó napot!
Adjon Isten barna kis lány mi bajod?
Kapitány ur nem egyéb az én bajom,
Az egyesből a babámat kiváltom.

Barna kis lány nem lehet azt megtenni,
Nagy betyár volt, meg kell érte szenvedni.
Szenvedett az három évig eleget,
Engedje fel az egyesből ha lehet!

XI.

A gőzösnek vagyon nyolc kereke . . .

A gőzösnek vagyon nyolc kereke,
A külseje feketére festve,
A belseje sárgára,
Öreg bakák számára,
Azon mennek hosszú szabadságra!

XII.

Ősszel a szél . . .

Ősszel a szél a levelet ide oda hordja,
Katona embernek változó a sorsa,
Ma még vig mulatság, holnap örök álom,
Ne sajnáld a csókot tőlem egyetlen virágom!

Krekwitz György könyvéből Zalamegyét illető részletek.

Erdélyországból való Krekwitz György által németül egybeállított Loschge Leonhardtól Frankfurtban és Nürnbergben 1686. évben kiadott és Andrea Fülöp János által nyomtatott „Az egész magyar királyság leírása“ cím alatt megjelent könyvből Zalamegye várait: Kanizsát, Csáktornyát, Egerszeget, Lendvát és Reszneket illető részeket bemutatjuk magyar fordításban. Ez a régi könyv amikor megjelent, akkor még török uralkodott Kanizsa várában. A könyv ez idő szerint a Zalai Krónika szerkesztőjének tulajdona. Az elavult nyelvből való fordítás nehéz munkáját Halász Jenő a nagykanizsai izraelita iskola tanítója eszközölte.

I.

Kanizsa (Canischa)

Kanizsa, jelenlegi török főerősség Alsó Magyarországon a stájer határon, nem messze a Mura és Dráva összefolyásától, mély mocsárban fekszik.

Magában véve nem nagy alakulása, a jobb felőli erődítés csak négy bástyáju, a rajta elterülő régi város koszoru — gát alakban épült hozzá. A mellvédet csupa tölgyfagerendából illesztették egymásra és földdel töltötték fel.

A vizárok nem szélesebb 40 és nem mélyebb 10 lábnál, de a mocsár annál mélyebb, szélessége néhány száz lépés.

Ez a helység eleinte a magyar palatinusnak, Nádasdy Tamás özvegyének, Kanizsai Orsolyának tulajdona volt, amelyért II. Miksa császár az özvegynek a borsmonostori klostrot adta cserébe. Azután a várat pompásan megerősítették és a török támadás ellen a legjobban megvédték.

Különösen megvédték akkor, amikor Szigetet 1566-ban a török hadsereg meghódította. Tahy Ferencnek Miksa parancsára ezer lovassal és ugyanannyi gyalogossal oda kellett mennie, hogy a törököt éber szemmel tartsa, aki nemsokára csakugyan itt megjelent abban a reményben, hogy éjjel ezt a helyet fejszékkel és hasonló szerszámokkal hatalmába ejti, de hiába.

Amidőn pedig 1574. tavasz havának 20-án ismét a vár elé jöttek, hogy éjnek idején ezen várat megtámadják, a külvárost a várig kifosztották, felégették, sok zsákmányt ejtettek, nagymeny-

nyiségü marhát vittek el és több, mint száz keresztényt irgalmatlanul leütöttek.

1577-ben a menykő a löporos toronyba csapott és háromszáz embert, köztük az ezredes feleségével, gyermekével és vejével együtt agyon-sujtotta és a tűz nagy pusztítást okozott.

1590-ben a városnak a földrengéstől is sokat kellett szenvednie, amennyiben tekintélyes része bedült, elsülyedt és sok harcost agyonütött.

A város 1599. március 14-én másfélórai tűz után, amelyet a fogságban levő törökök csóvája okozott, két ház kivételével teljesen leégett és hamuvá lett. A foglyok holmija, — mivel ők a tűz-veszedelemben gyorsan zászlóink alá sorakoztak — részben leégett, másik részét pedig a magyarok rabolták el. Emiatt a két nemzet elannyira egyenetlenségbe keveredett egymással, hogy nagy nehezen voltak lecsillapíthatók. A vár is nem csekély veszélyben forgott, mivel előtte való napon kétezer törököt láttak itt, akik, mint az elképzelhető, a fogoly törökökkel egyetértettek.

1600-ban Harsánynál, Sziget alatt, Pécs körül a hajduk és haramiák Herberstein parancsára a szegény földmivesektől nagymennyiségű ökröt vettek el, amelyeket Babócsára, majd ismét Kanizsára és Kapronca felé hajtottak.

Herberstein Zsigmond ur, a vend ezredes, nem akarta ezeket visszaadni és a kövérebbeket magának akarta megtartani. A törökök amiatt, hogy ilyen kövér ökrök nem az övék, hanem a földmiveseké voltak, megharagudtak és Ibrahimot, aki Konstantinápolyból Belgrádba (Griechisch-

Weissenburg) jött, hogy Esztergomot megszállja, rávették, hogy Kanizsát támadja meg.

Ibrahim Belgrádból Konstantinápolyba küldte futárjait, akik szinte hihetetlen gyorsasággal, tíz napon belül oda és visszajöttek azzal, hogy amennyiben valami akadály nem forog fenn, Kanizsát ostromolná.

E célból Ibrahim hadseregével Belgrádból Szigetre indult és azután Kanizsa előtt telepedett le. Paradeiser György volt Kanizsa parancsnoka, akit nemcsak fősvénysége miatt gyűlöltek, hanem azért is, mert ő volt oka annak, hogy Clissia várát a törököknek átadták.

Paradeiser megparancsolta, hogy a várost, mely egy magasabb dombon a várral szemben feküdt és egyszerű sánccal volt körülvéve, egésék fel, mert a csekély létszám miatt sem meg nem őrizhették, sem meg nem védhették.

Szeptember 8-án volt az ostrom kezdete a szélesen kiterjedő Kanizsa folyó egyik oldalán. A kanizsaiakat ezután a folyó mindkét oldalán szorosán elzárták és körülvették. A várost háromszoros, vastag földsánccal és mindenütt széles, mély árokkal erősítették meg.

Ezalatt Rudolf császár meghívta Lotharingiából Mercour Fülöp Manó herceget és testvérét gróf Chaligny Henriket. Tilli Jánossal Bécs felé és onnét Győrbe jött, ahonnan hadnépével Kanizsára vonult s így a mi harcosaink közel voltak a huszonöt ezerhez. A törököket és a tatárokat szerencsésen megverték. A janicsárokat Kollonitsch és Herberstein a saját táborukban megtámadták és sokat közülük leköncoltak.

A fentebb említett Tillius, aki a magához vett háromszáz páncélossal körülbelül háromezer törököt és tatárt megfutamított, a combján nyíl által megsebesült.

Élelmiszer hiánya miatt végre a keresztények kénytelenek voltak október 13-án a tábort otthagyni és a Murához vonulnak.

Ezen eltávozásnál Mercour herceg hadi tapasztalatainak különös jelét adta, amennyiben sok nehéz dolgot legyőzött, rossz, hozzáférhetlen utakon áthatolt és a sok ezer, ide-oda hullámzó ellenség között a hadinépet és ágyut csekély veszteséggel a kitűzött helyre szerencsésen elvezette.

Midőn Paradeiser György és a kanizsai körülzártak észrevették, hogy a hadsereg, melybe minden reményüket vetették, csekély munka után elszállt, nyolc nappal ezután, az ostrom negyvennyolcadik napján, október 22-én, kétségbeesésükben elhatározták, hogy a vár átadásáról Ibrahimmal tárgyalnak. Az elköltözöttek iránt a hűséget megtartották.

Paradeiser Györgyöt és vele Kugler György zászlóskapitányt és Nuschen Pongrác főstrázmestert az átadás miatt hadbíróság elé állították, és Bécsben a következő ítéletet hirdették ki előttük:

Először: Paradeiser György várparancsnoknak és Kugler György zászlóskapitánynak a jobb kezüket 1601. október 19-én levágják és ezután mindkettőt karddal kivégzik.

De Nuschen Pongrácnak, aki esküjéről többször gyalázatosan megfeledkezett, akit a törökökkel folytatott tárgyaláson, valamint hamis tanúsá-

gon is rajtakaptak, a kihirdetett ítéletnél fogva először nyelvét tépik ki és kötél által akasztófán végzik ki.

Mielőtt azonban ezt végrehajtották volna, Ferdinánd osztrák főherceg Kanizsát szeptemberben ismét ostromolta a vele harmadikán szerencsésen ideérkezett németekkel, spanyolokkal, olaszokkal és magyarokkal.

Az olaszok csakhamar nagy sáncárkot hánytak fel, amelyben kétezer ember elért s amelyből a vár lövetésével abban meglehetősen kárt tettek. A másik oldalon a főherceg öfensége a többi hadi néppel sáncolta el magát s így a várat két oldalról ostromolták és ahhoz napról-napra közelebb jutottak.

A hadnép friss és bátor volta miatt a herceg öfensége még több, erősebb sáncot hányatott fel, a várat oly erősen lövette, hogy a töredékek a tetőről felröppentek. Szeptember 16-án a vár közelében lévő sáncokból, mely előbb a töröké volt, őket kiverte és mikor a várhoz közelebb jutni és magokat a legerősebben elsáncolni iparkodtak, a mocsár miatt ezt végrehajtani nem tudták, ha csak a várat teljesen körül nem övezik.

A keresztények a mocsáron át hosszú hidat építettek, Madruzi hatszáz katonáját pár zászlóval lovassá tettek, néhány tábori ágyut átszállítottak. Ezeket a főherceg öfensége a hidon át udvari zászlójával kísérte, hogy megtudja miképen lehetne a vár másik oldalának átellenében a várat legalkalmasabban ostromolni.

Amint ez megtörtént, a főherceg öfensége a többi herceggel és táborukkal — kivéve a pápa

seregét — az ujonan épült hidon ismét átvonult. Százötven öl hosszú sáncot készítettek. Három sánc a vár felé volt irányozva. Ennek őrizetével Flaminius Delphinust bizták meg. Ezután három sáncárokból lövöldözték a várat erősen és hogy azt hatalmukba kerítsék, éjjel nappal erősen dolgoztak.

Az állandó esőzés következtében a mieink szándéka meghiúsult és ez okozta azt is, hogy az olaszok halomszám megszöktek.

Jól lehet, hogy az ellenség a toronyból, mely a vár közepén állt, ahol a legfőbb kilátás volt, egész táborunkat megfigyelhette, bátran és erős szívvvel lövöldözött vissza és nekünk nagy kárt okozott: a mieink végre mégis a tornyot a rajtaálló 3 ágyúval a Szigetvár felőli sáncárokból rommá lőtték.

Ezalatt gróf Zrinyi egypár előkelő emberét az említett vár ellen Kanizsára küldte és az abban lévő töröknek megüzente, hogy a várat, amiről a főherceg őfensége le nem mond, míg azt el nem foglalja, alkudozással adják át s akkor nemcsak az életüket mentik meg, hanem még türhető és kellő feltételek mellett az elvonulást is eligazítják számukra. Az esetben azonban, ha ezen őszinte és jóindulatu intésnek eredménye nem lenne és bele nem egyeznének, tudják meg, hogy ezért sokkal erősebben támadják meg őket, mint az eddig történt és megfenyegetik azzal, hogy további kegyelemre nem számíthatnak.

Az ostromlott törökök és vallonok a gróf ur követeinek gyalázó és gunyos nevetés és hangos üvöltés között, amelyet négyszer megismételtek, kiadták az utat, azonkívül egypár nagy ágyút el-

sütöttek, melynek következtében Mantua herceg quártélyán egy testörét agyonlőtték.

Erre az ostromlók az elrendelt támadást megkezdték, a hidakat, amelyekkel oly sok időt töltöttek, míg elkészült, a vízre dobták. A hid nem volt olyan hosszú, hogy a bástyafokon átért volna. Herberstein ezredes és német katonái mégis átmerészkedtek rajta. Amint azonban az elől lévő részéhez értek, a hid elkezdett inogni úgy, hogy az ezredes fő- és parancsnokló embereivel megközkatonáival nagy veszélyek között nyakig a vízben álltak, s csak nagynehezen tudták életüket megmenteni.

Ezalatt az ellenség ágyukból, puskákból az ostromlókat hatalmasan lödözte. Madruzi kapitánya harminc katonájával és még kétszáz katona ottmaradt, részint megsebesült. A mocsárba is tizennégyen elpusztultak, akiknek a török a várra kitüzte. A tüzeléssel a keresztények se maradtak adósok. Sok török veszett el az erős tüzelés következtében.

A megszökött parasztok mondása szerint, röviddel a támadás előtt az egyik bástyafokon tizpusztult el. A kiállott támadás után, mindannak dacára, hogy a töröknek kevés volt a löpora és élelme és leginkább lóhust evett, mégis dacosan és vakmerően viselkedett.

Ezen ostrom alatt, október 28-án láttak is közel kétszáz törököt a mezőn. Az ostromlók utánok vetették magukat, huszat agyonütöttek, a többi megfutamtották. A szigeti basát, Kahaiát — aki kereszténynek született, 38 éves volt, évekig gróf Zrinyinél szolgált, s akit a törökök ifjuságá-

ban elfogtak és később pasának tettek — még más hét törökkel elfogták és Kanizsára hozták.

November 7-én a törökök Kanizsából erősen kirohantak azzal a szándékkal, hogy az ostromlók sáncait löporral, kénnel és szurokkal felgyújtják. Ezt idejében észrevették, a törököket visszaűzték, huszat közülök lekaszaboltak, és egy főzászlójukat elvették.

November tizenkettedikén Ferdinánd főherceg a várat újból megadásra szólította fel. Jelentette nekik, hogy naponta felszabadító sereget vár, és megfenyegette őket, hogy az esetben, ha nem adják meg magukat és a főherceg öfenségének erőszakkal kell a várat elfoglalnia, élve abból senki ki nem megy.

A felelet nem volt más, minthogy öfenségének a meztelen kardot mutatták.

Ugyanazon napon megérkezett Ruszwurm Kristóf ur segéd- és szabadító csapatával Kanizsához fél mértföldnyire. Tizenharmadikáig nyugodott, és az ezredessel a táborba ment, hogy a főherceg öfenségének a reábizott szolgálatait alázatossággal felajánlja, továbbá, hogy a helyet megnézze, hol lehetne legjobban szállást ütni.

A dolgok illetén állása mellett egyelőre eredményt elérni nem lehetett; a nagy hideg, a bekövetkezett zivataros havazás nem keveset gátolta a vár ostromlását, és a főherceg öfensége november 16-án elhatározta, hogy a vártól elvonul. A főherceg öfensége elvonult.

Az udvari és más kocsikat elibök küldték a főherceg öfenségének már régebbi rendelkezése szerint. Az olaszoknak az előnyt, amelyet öfensé-

gétől kértek, megadta. Öfensége Ruszwurm urat felszólította, hogy az ő és Herberstein ur hadnépével a hátvédet képezze. Ezt Ruszwurm ur nagy tiszteletnek és kegynek tekintette, az egész lovasággal és Herberstein urral a feladatot végrehajtotta, de előbb a sátrakat és egyéb dolgot, melyekből a táborban igen sok volt, elégették.

A betegeket, sebesülteket, valamint az olaszokat, kiket nem csekély számmal hagytak hátra, bármennyire iparkodtak a táborból továbbítani, még kevésbbé voltak szállíthatók, mint az ágyuk.

Amint Ruszwurm ur az övéivel a mocsár átjáróján áthaladt, azon éjszakán a szállást a vártól egy mérföldnyire ütötte fel és ezután tovább vonult.

A betegeket és sebesülteket ilyen zivatáros időben nem szállíthatták tovább. Ezért könyörtelenül ide-odaszórták őket, és mindenkitől elhagyatva nyomorultul kellett meghalniok és elpusztulniok.

1660-ban a mennykő a városba csapott, amiből olyan rettenetes tűz támadt, hogy nemcsak az egész város az élelmiszerekkel, növényzettel lett hamuvá, hanem a falak kövei is megpedtek, az ágyuk talpai a bástyákon elégték, egypár darab ágyu el is olvadt. Több száz török és háromszáz magyar rab is tűzhalált szenvedett.

A vár újból való megtámadását öfelsége a király 1664-ben határozta el, és ostromlásával gróf Zrinyi Miklós urat, Hohenlohe gróf urat és Strozzi gróf urat bizta meg. Ezek nem késlekedtek az alájuk rendelt népeket szemle céljából Ujzerinvárra meneteltetni úgy, hogy Hohenlohenak a birodalmi

népekből egyesített minden regimentje az előbb említett Ujzerinvárnál a Murán átkelt, éjjel egy erdőárkában táboroztak, és még ugyanazon napon Kanizsa várát minden oldalról láthatták, amennyire azt a távolból a meglehetősen nagy és két hiddal, két várfokkal, vagy sánccal megerősített külvárosok miatt megtörténhetett.

Április 18-án, mielőtt még a hadsereg elindult volna, Zobel alezredes, aki a herceg hesseni regimentet vezényelte, 4000 testőrrel (muskétással) a várhoz előrendelték. Vele volt a braunschweig-lüneburg hercegi lovasság. Egy közelfekvő, törökkel zsufolt gerendavárra találtak, ahonnét a törökök vitézül lövöldöztek és onnét előbb nem voltak eltávolíthatók, míg más segítség is nem érkezett. A törökök tovább nem tarthatták magukat, a gerendavárat felgyújtották és elhagyták.

Ezután a kanizsai vár ellen jobbra a két gróf: Zrinyi és Strozzi, balkézzől gróf Hohenlohe foglaltak állást. Utóbbi hamarabb indult el amazoknál. Jóllehet, hogy gróf Hohenlohe jelenléte a munkakedvet nagyban fokozta — egypár tömböt kellett kiegészíteni, többek között egy 60 lépésnyi hosszút, — az előrejutás mégis négy órai késedelmet szenvedett, különösen a mocsár miatt, melynél még dolgozniok kellett.

Elkezdték tehát az ostromlók magukat lassankint árkolni. Megfigyelő helyeket és különböző gátakat készítettek. Április 23-án az ágyukat az ágyutelepre hozták. Az ostromoltak kitörését április 25-én visszautasították.

Április 28-án és 29-én a Hohenlohe sereg a mocsárnál termett, és abban ötven embert veszített

el. A keresztények május elsején az árkokba akartak hatolni, ami csak másnap sikerült nekik több, mint száz ember veszteséggel.

Május 4-én az ostromlottak meggyújtották a keresztények védőművét, 5-én Ursebeck alezredest egy golyó ölte meg. Amint pedig az árkon való átjutásnál nagy tevékenységet fejtettek ki, minden fáradtság, minden munka hiábavaló volt, és az ostromlottak újból felgyújtották a keresztények védőművét.

Tizenharmadikán az ellenség a hohlenlohei futóárkok ellen akart támadni, de mert mindenütt éberségre talált, visszavonult. Mielőtt azonban a városba ment volna, a két tábor közötti uton, a malmok töltése felé a mocsár nádasába vette magát, és de Bis Rennur general adjutánst, aki a Zrinyi-táborban kiküldetésben volt, elfogta.

Gróf Hohenlohe 19-én elrendelte, hogy az árkon át hidat építsenek, amelyen a vár ellen menjenek. A rendeletet nem hajtották végre, mivel ehhez az anyagot előteremtteni nem tudták.

A császáriak mindenfelé mindinkább közeledtek az árkokhoz. Huszonkettedikén az ellenség erősen kitört, a futóárkokat felgyújtotta, amiáltal iszonyatos kárt tett.

Mivel látták, hogy minden fáradtság és munka kárba vész, a katonaság már 3 napja kenyeret sem kapott, és remény sincs, hogy a jövőben a legcsekélyebb gondoskodás történjék, azonkívül híre futott, hogy a nagyvezér 50—60000 emberrel fog ellenük nyomulni: Hohenlohe vezérlő tábornok, gróf Strozzi tábornok és más tábornokok elhatározták, hogy az eddig folytatott ostromot a fentebb említett okokból teljesen abbahagyják,

semhogy a rendkívül fontos várat megkockáztassák.

Még azon este megtörtént az elvonulás, és Kanizsa rettegett a törököktől.

A további okok, amelyek miatt az ostromot abba kellett hagyni, a következők:

Először: 12000 németet sem számíthattak. A magyarok és horvátok számát megállapítani nem lehetett, mivel az folytonosan apadott és dagadott, mint a tenger. Nem voltak többen négy ezernél.

Másodszor: A birodalmi segítő népeket és gróf Zrinyi táborát nagy mocsár választotta el, össze nem jöhettek és a szükséges közlekedés nem volt lehetséges.

Harmadszor: Kenyérszükség volt. A táborban nem volt készlet.

Negyedszer: Az összekötő vonal nem volt teljes és kevés volt az ember, hogy azt pótolják volna, hacsak akkor nem, hogy a két hadsereget összevonják. Ez azonban csak úgy történhetett volna meg, ha az egyik oldalon a város szabad és nyitott volna, vagy hogy az ellenségnek alkalmá lett volna azt az összekötő vonalat tetzése szerint tönkretenni.

Ötödször: Az ellenség a tábor és Mura közé menne, a közlekedést elvágna, Uj-Zrinyivárát megtámadná, és rövid idő alatt, mert a helység nincs megerősítve, hatalmába ejtené.

Hatodszor: Mivel az ellenség hadserege erős, egyik részével a keresztény tábor előtt állhatna, a másik részével az országba hatolhatna és mindent elpusztítana, megrontana.

Hetedszer: Az egész hadseregével bemenne

Peturt (Pettau), Rackerspurgot és más községet, amely nincs jól megvédve, elvinné, Grácot megtámadhatná, ahonnét több ágyut, municiót zsákmányolhatna és Kanizsa elé vinné.

Nyolcadszor, hogy a legcsekélyebb remény sem volna a helységet rövid időn belül elfoglalni, mivel éppen azon a napon, amidőn elvonultak, az ellenség kirohant és a császári futóárkokból annyit felgyújtott, hogy 14 nap alatt sem lehetett volna azokat kijavítani. A dolgok ilyenén állása mellett okos ember nem tanácsolhatta hogy a főművet és a keresztények boldogságát reménytelenül megkockáztassa.

Kilencedszer: Jóllehet Sparr tábornagy 3000 gyalogossal és Pork tábornagy három lovaszreddel a hadsereggel összeköttetést kerestek volna, de nem lehetett a legcsekélyebb pontos hírt kapni arról, hol álltak volna és mennyi idő alatt értek volna a táborba, ahonnét az ellenség nem lehetett messzebb egy mértföldnél. Ha ez a segítség megérkezett volna, mielőtt a tábor eloszlott, az ellenségnek két oldalról mégsem állhattak volna ellent.

II.

Csáktornya. (Czakonthurn.)

A Mura mellett fekvő Csáktornya (Czakonthurn vagy Tschakethurn) — Istvánffy által Chactorniának nevezve — ezelőtt gróf Zrin vagy Serin Miklós legelőkelőbb vára volt.

Ugyanide, ahol Miklós grófnak első felesége, gróf Frangepán Ferenc leánya volt eltemetve, temette el fia, György, az 1566-ban Szigetvárnál hősi halállal meghalt gróf Zrin Miklóst. Budentis Socolovitus Mustafa, Mohamednek, aki Szigetet meghódította, legfőbb basája, vagy vezirje, Salm grófnak unokatestvére, gyenge csinvatba begöngyölgette, egy irással Komáromba küldte. Mivel iszonyatos volt csak nézni is, és igen erős szaga is volt, rózsavizzel mosták, jószagu fűszerrel behintették, kocsira tették és az egész császári sereg kíséretében Győr felé vitték. Ezután Tahius Ferenc, gróf Szerin nővérének férje, és veje Battiani, vagy Buttiani Boldizsár ugyancsak az egész hadnép kíséretében Abdamig és innen Csáktornyáig hozták különös temetéssel.

III.

Egerszeg. (Egerseck)

Egerszeg magyar határház, amelyet 1664-ben a törökök elégettek és a védelemre lehetetlenné tettek.

IV.

Lendva. (Limpack)

1604. június havában a kanizsai törökök közül vagy ötszázan Lendvára száguldtak és azt felgyújtották. Midőn azonban Serin gróf hadnépe a határőrökkel, akik ebben az időben itt tanyáztak, az ellenség betöréséről hírt kaptak, visszavonulásukat elvágták, egyrészét leverték, másik részét elfogták, a többit szétverték és megfutamtították.

Oertel Hieronymus mondja, hogy 1587. augusztusában a szigeti és pécsi törökök a császár tulajdonát képező Lendva innenső és tulsó részén a keresztényeket megtámadták, és Moratzot, Resznekot, Tornackot elpusztították, de Kanizsától egy mértföldnyire fekvő Gáti-tónál (Cazer-See)* a keresztények megverték.

*E tóra nézve lásd a 138 oldalon levő jegyzetet.

V.

Resznek. (Reszneck)

1587. augusztusában a szigeti és pécsi törökök a császár tulajdonát képező Lendva innenső és tulsó részén a keresztényeket megtámadták és többek között Resznecket felgyújtották és elpusztították. De a keresztények Kanizsától egy mérföldnyire fekvő Gáti-tónál (Catzer-See) *) megverték őket.

Fordította: **Halász Jenő.**

*Ez a „Kanizsától egy mérföldnyire fekvő“ tó az lesz, melynek csekély, mintegy három holdra terjedő maradványa maig is megvan, és Gát, Gáti-tó, Récsei-gát néven hívják. Ez az utóbbi neve onnan származhatott, mert a récsei határ közelében fekszik.

Ez a Gáti-tó iratott a német krónikás által egyszer Gazer-See, másszor Catzer-See néven, holott helyesen Gather-See. Még megeshetik, hogy

a Catzer-See magyarra fordittatik, és a tó neve Macska-tó lesz.

A tó a német krónika által jelzett időben bizonyosan elég nagy kiterjedésű lehetett. Mint-hogy azonban a tó mellett építettett később az országut, s már az országut kettős árka is részben elvezette a tó vizét, s minthogy a későbbi időben Szabadhegy alapítása alkalmával 1850-ben keresztben is árkot huztak a tó vizétől a Békástói erdő alatt, s ezáltal a tó vize meg a békástói mocsarak vize a Potyli-malom felé vezetett, tehát e miatt a Gát vize majdnem teljesen kiapadt.

Jelenleg a Gáti-tó csupán egy nagyobb mocsár, mely tele van zsombékkal, s benne pompásan tenyészik a „csuhi“ meg a „vizi gesztenye“ (sulyom).

A Békástói mocsarak kiszáritása folytán ma teljesen szárazon lehet bejárni a Kanizsától gyalog egynegyed órányira levő Békástói erdőt, mely 300—500 éves vén tölgyfaival, bokraival és bősönös fű-pázsitjával, csattogó fülemilével, paradicsomkertre emlékeztető szépségével, a legpompásabb kiránduló hely. Mintha maga a természet is arra rendelte volna, hogy Kanizsának „városligete“ legyen. Egyelőre nem is kellene más a városliget megalapításához, mint 60—70 hold területet elkeríteni és a gyalogutat kiszélesíteni annyira, hogy kocsin is lehessen odamenni a rövidebb úton.

Mig ez megtörténik, addig is haladéktalanul körül kellene keríteni azt a három-négy hatalmas tölgyet, melyek szemmel láthatólag félezer évesek,

és a melyek túléltek a török uralmat, s kétségte-
lenül menedéket nyújtottak sokszor az ellenségtől
meghajszolt kanizsai lakosoknak. Ezeket a fákat,
mint élő történeti emlékeket annál is inkább meg
kell mentenünk, mert pénzbe nem kerül.

Az aranyhozó autók.

A háboru kezdetén még nem szoktuk meg a kivételes állapot különösségét, s nem tudtuk mihez tartuk magunkat.

Lépten nyomon hallottunk rettentő híreket, s minthogy a rémhírek terjesztőire a hatósági hirdetmény büntetést helyezett kilátásba, tehát a napi események épu gy mint a valótlán hírek csak sugdozva jöttek a fülünkbe, s halkán adtuk tovább.

Régen elfelejtett indulókat huzott a cigánybanda, s mindenfelé szavaltak vitéz honfiak, akik nem voltak katonák.

A háboru látható eredménye egyelőre annyi volt, hogy Ledofszki Ernő bajuszt növesztett, és az antialkoholisták megállapították, hogy mégis jó a borral élni.

Róth Miksa postafőnök mindennap rendetlenebbül érkezett a Centrál kávéház törzsasztalához, s Lendvai Vilmos hiába kérdezgette tőle: „Mi ujság?“ Nem árult el semmit, pedig szinte látszott az arcán, hogy nehezeére esik a hivatalos titoktartás.

A sürgönyzés meg az interurbán telefonozás teljesen el volt tiltva, illetőleg az államnak fentartva.

A helyi lapoknak a cenzura miatt nagyon szűk lett a hirrovata, s a fővárosi ujságok két-három napi késedelemmel érkeztek meg.

Számtalan furcsábbnál furcsább hir keringett, mely fölött ma már mosolygunk ha eszünkbe jut, de akkor nem tudtuk mi igaz belőle.

Mingyár az első időben ujságolták, hogy Kis Lajos nagykanizsai törvényszéki jegyzőt agyonlőtték mint szökevényt, mert a harcmezőre indulás előtt való éjszakán kiszökött a kaszárnnyából, hogy utoljára elbucsuzzék szép feleségétől, s elkésve érkezett vissza, mikor már elment a századja.

Vagy két hétig tartotta magát az a hir, hogy Kiskanizsán agyonlőttek egy önkéntest, mert a felebbvaló altiszttel feleselt.

Hát még a háborus hírek milyen izgatók voltak!

Egyik nap sürgönyözték, hogy a japán mozgósít ellenünk. Másik nap rémülten adták szájról-szájra a hirt, hogy Románia megtámadott bennünket, s a románok már Erdélyben vannak.

Aztán arról beszélgettünk, mint bizonyos dologról, hogy csapataink bevették Belgrádot, de seregünket löporos aknával felrobbantották, s magából a 44-es somogyi bakákból tizenkétezer halt meg.

Érkeztek azonban olyan hírek is, melyek nem voltak borzasztók, bár eléggé izgattak azok is.

Ilyen volt az, hogy a francia tizenöt autón aranyat szállit Magyarországon keresztül Orosz-

ország részére. Kétszáz millió, vagy némelyek szerint ezer millió darab aranyról van szó. Az autókon magyar katonaruhába öltözött kémek vannak.

Elöttem tulságosan fantasztikusnak látszott az óriási kincsek ily módon való szállítása, de rövid idő múlva hivatalos értesítés jött a dologról, és másnap (1914. év augusztus 6-án) hajnali három órakor alármat fújtak a kaszárnyákban, és az országutakra vezető utcák végeire katonai őrségek vonultak ki: a kincset vivő autók elfogására. A városháza elé is őrség került, s még aznap beszéltek, hogy Inkey báróba majd belelőtt a városháza előtt örökösödő egyik baka, mert a felszólításra nem szált ki rögtön az autójából. Azonnal fegyver közé kapták és csupán akkor eresztették utnak, miután Bay György városi kapitány igazolta a személy azonosságát.

Délután már hozta a Zala külön kiadása, (ez időben kétszer is adott külön kiadást egy nap) hogy a kincses autók közül Kaposvárott elfogtak hármat. Az esti kiadás pedig olyan táviratot közölt, hogy a többi tizenkét autót is feltartóztatták Esztergomnál.

Mindnyájan boszankodtunk egy kicsit, hogy az aranyhozó kocsikból néhányat meg nem csipthettünk Kanizsán. Pedig már másnap kiderült, hogy az esztergomiak szerint a boldog kanizsaiak fogták el a kincset.

Ragyogó, meleg kánikulai napok jártak. Este hét óra felé, mikor a nagy forróság némileg enyhült, kísértáltam a mezőre Récse felé. (A pesti országutra.)

Ahogy kiértem a Petőfi-ut végére, látom ám, hogy a szekér uton meg a gyalog uton keresztül barrikád van emelve. Két hosszúoldalas paraszt szekér van az utra fordítva, sőt a gyalog utakon is hatalmas torlaszok állanak.

A torlaszon túl az egyik diófa árnyékában az árok parton heverészett körülbelül husz honvéd, de mindannyi kezében tartotta a szuronyos puskáját. Készenlétben voltak.

A kincses autókra vártak.

— Ejnye, ezek nem engednek kísétálni! gondoltam magamban, és megálltam, mert akkor hamar az ember felé fordította fegyverét a baka.

Tünődés közben észreveszem, hogy az őrség vezére, egy zászlós, hölgygyel sétálgat a gyalog-uton. Erre én is tovább merészkedtem, s mikor az akadály mellé értem, váratlan meglepetés ért: a zászlós barátságosan köszöntött.

Kiderült, hogy az örparancsnok ur Cavalloni Sándor, a nagykanizsai gimnázium egyik civil tanára, (most már régen a harcmezőn van) a vele sétáló hölgy pedig a felesége, Szalay Sándor elemi iskolai igazgatónak, a mi finom tollu írónknak, a leánya, mindaketten kedves ismerőseim. Az asszony férje látogatására jött oda, mert a kincsfogó és kémfogó őrség parancsnokának nem volt szabad hazanézni teljes huszonnégy óráig; ilyen rettenetes hosszú időt pedig nem lehet kivárni egy menyecskének. A háborut gyűlölő zászlós jókedvűen vigasztalhatta feleségét, hogy ennek így kell lenni.

A zászlós urtól tudtam meg, hogy bátran sétálhatok tovább, s hogy ugyanilyen barrikád van a Teleki-ut végén, meg a sörgyár táján is.

Sőt másnap azt láttam, hogy a Centrál kávéház előtt levő villamos oszlop is össze van kötve az átellenes oldal oszlopával erős kettős kötéllel. És mindakét oldalon őrség vigyáz, hogy valahogyan el ne rohanhasson egyetlen kincses autó sem.

Persze a kincset a falukon is meg akarták keríteni.

Beszélték mindenfelé a városban, hogy Pacsán is átrohanni igyekezett egy autó. Éppen tűz volt a faluban, s a lakósok az oltással foglalatostkodtak. De az emberek felhagytak az oltással, és futottak az autó elfogására. Plosz Sándor, ottani orvos, az utra sietett, és az autó előtt revolverével hadonászva, megállásra kényszerítette.

Harmadnap pedig az a hír terjedett el, hogy a Pacsán elfogott autó nem aranyat hozott, hanem Fischer Antal nagykanizsai lakóst, kit a nagy izgalomban is el kellett eresztetniök, mert okmányokkal igazolta magát.

Ezenkívül majdnem minden községben virasztottak, hogy az aranyhozó kocsikat el ne engedjék.

De sehol se fogtak el egyet se.

Nagykanizsa mellett fekvő Nagyrécse község is tele volt katonával, és azok is vigyáztak a kincses autókra. Az ottani őrségen teljesített szolgálatot dr. Fatér Ferenc zalaegerszegi ügyvéd is, ki a vidám eseményről Vitéz Hári János módjára emlékezett meg, és a következő verset írta.

Megemlítjük, hogy a jókedvű poéta azután megsebesült a szerbek elleni viaskodásban, de

kigyógyulva ismét visszament a szerb harcmezőre.
 (A költeményt a „Zalamegye“ utján közöljük.)

Halljátok cimborák . . .

Halljátok cimborák, hogy mi történt velünk,
 Mióta megkaptuk behívó levelünk,
 Elindultunk harcba, vadászni oroszra,
 Vagy esetleg délen szerbre, a gonoszra.

Mikor menet közben Nagyrécsére értünk,
 Felcser Ő Felsége követet küld értünk.
 Megálljatok fiuk, itt autókra lestek,
 S csak ha elfogjátok, akkor kövessetek.

S fogtunk autót, melyben arany pénzt oroznak,
 A mit francia küld a disznó orosznak,
 Rohant a gépkocsi, én álltam elébe,
 Éles kardom böktem a soffőr mellébe.

Jött utánna még sok, elfogtunk vagy tizet,
 A francia sógor így most nekünk fizet.
 Az orosz tiszteket vágtuk darabokra,
 Vagy raktunk rá láncot, miként a rabokra.

Biztos' azt kérditek, a pénzzel mi történt,
 Hát leirom azt is, mint igaz való tényt.
 Adtam abból egyet, hadnagyomnak Kisnek,
 A többit elvittem Pestre, hadi kincsnek.

A nagy hadi kincsnek, mikor Pestre értem,
 Öreg Hadurunknál kihallgatást kértem,
 Illendően beléptem és eléje álltam :
 „Kincset hozol fiam, ugye kitaláltam?“

„Igenis azt hoztam, tele a protzsákom,
Győzelmet arattam érte franciákon!“
Megölelt az öreg, illetődve néztem,
„Mit adjak jutalmat, én derék vitézem?“

„Nem kell nekem Apám egyetlenegy krajcár,
Mégfizesd nekem ezt még a muszka cár,
Menjünk csak ellenük, éles már a kardom,
Nagyhercegek, muszkák, nem lesz nektek pardon!“

„Ha nem fogadsz el pénzt, itt van hát egy érem!“
„Köszönöm jó Apám! ezzel is beérem!“
Ezzel kezét fogtunk s elbucsuztunk mára,
Hogy elindulhassunk az orosz határra.

Lánchordta muszkája megmutatjuk néked
Az oldalbordádon hol kell ütni léket,
Népfelkelőimnek ez csak kis feladat
Csuzpájznak megenne egy nagy muszka hadat!

Eddig ennyiből állt vitéz hadi tettünk,
Pedig még menázsit eddig nem is ettünk,
Kenyeret kaptunk csak, semmit egyebet mást,
Meg az autókról francia lázsiást.

Majd ha aratunk még nagy diadalokat,
Arról is irok még majd viadalokat.
A muszka határra kíséren emléktek
Minthogy én is minden jót kívánok néktek.

Vitéz cimborátok
Áldást kíván rátok:
Dr. Fatér Feri
Ki a muszkát veri.

Iskolai régi értesítő.

A
NAGY KANISAI
KEGYES RENDIEK

KIRÁLYI

K Ö Z É P

TANODÁJÁBAN

OKTATOTT

IFJUSÁGNAK

IPARSORA

18 $\frac{45}{46}$ dik TANÉV

MÁSODIK FDLÉBEN

T. HORVÁTH JÓSEF IGAZGATÁSA ALATT.

Zala Egerszegen,
nyomt. Strohmayr György' betűivel

Költészettanulók.

	Hit- tanból	Magyar nyelv.
Ielesek.		
*Léb István	1 jel.	1 jel.
*Fruschich István n. e. g.	jel.	4 jel.
Raics György n. e. g.	jel.	3 jel.
Jakabfy Péter	2 jel.	2 jel.
5Vaszary Sándor	5 jel.	5 jel.
Simoncsics János	4 jel.	7 jel.
Tárnok Alajos	3 jel.	6 jel.
Laposi Albert	6 jel.	9 jel.
Vranovics István	7 jel.	8 jel.
10Péterfi Mihál	8 jel.	10 jel.
<i>Első rendűek.</i>		
Praunsperger Belizár	5 e. r.	6 e. r.
Knausz József	1 e. r.	3 e. r.
Czékus Ede	6 e. r.	1 e. r.

	Hit- tanból.	Magyar nyelv.
Szekeres József	2 e. r.	2 e. r.
5Horváth Vendel	3 e. r.	4 e. r.
Szépe István	4 e. r.	5 e. r.
Kecskés Károl	7 e. r.	7 e. r.
Nöthig Eerdinánd	10 e. r.	8 e. r.
Taródi Ferdinánd	8 e. r.	10 e. r.
10Csoknay János	9 e. r.	9 e. r.
Horváth Károl	11 e. r.	12 e. r.
Chinorányi Boldizsár	12 e. r.	13 e. r.
Szörcsök Ádám	14 e. r.	14 e. r.
Gödér Boldizsár	13 e. r.	15 e. r.
15Tkalchich Kálmán	16 e. r.	16 e. r.
Nagy Ignác	15 e. r.	11 e. r.
A tanodát elhagyta:		
Bán Ferencz kül. e. r.	e. r.	e. r.
Összesen 27.		
Tanító: Németh Alajos.		

Szónoklattanulók.

Jelesek :

*Jakopovics György	2 jel.	1 jel.
*Andri József	1 jel.	2 jel.
Plosszer Boldizsár	3 jel.	3 jel.
Takács László	6 jel.	4 jel.
5Boros István	7 jel.	5 jel.
Lövinger Sándor heber	jel.	7 jel.

	Hit- tanból.	Magyar nyelv.
Horvát János	5 jel.	6 jel.
Gabai Mihál	9 jel.	11 jel.
<i>Első rendűek :</i>		
Breider Ádám	8 jel.	8 jel.
Smodek Taddé	4 jel.	10 jel.
Paulekovics Ottó	7 e. r.	2 e. r.
Leránt Ferecz	10 jel.	9 jel.
5Darás Zsigmond	1 e. r.	1 e. r.
Benkő Ferdinánd	2 e. r.	3 e. r.
Német János	3 e. r.	12 e. r.
Subrinics István	5 e. r.	5 e. r.
Vargyay Sándor	6 e. r.	6 e. r.
10Plander József	4 e. r.	4 e. r.
Gabelics Vilmos	9 e. r.	8 e. r.
Hinger Tivador	8 e. r.	7 e. r.
Csernics János	10 e. r.	9 e. r.
Tanodát változtatták :		
Kubányi Gyula kül. e. r.	e. r.	e. r.
Varga Ferencz kül. jel.	e. r.	e. r.
Összesen 23.		
Tanító : Csegezy Ignác.		

IV. évi Nyelvészettanulók.

Jelesek:

*Kaszás János	1 jel.	1 jel.
Kapics Antal	2 jel.	4 jel.

	rit- tanból.	magyar nyelv.
Verli Miksa	3 jel.	5 jel.
*Bencze István	4 jel.	2 jel.
5Steiner József	5 jel.	3 jel.
Voinovics Szilárd n. e. g.	jel.	7 jel.
Hauser János	9 jel.	10 jel.
Schneider József	6 jel.	9 jel.
Német Elek	7 jel.	8 jel.
10Gosztón Ferencz	8 jel.	6 jel.
<i>Ezekhez soroztatnak ma- gány oktatás után:</i>		
Inkey Ádám	jel.	jel.
Lackenbacher Miksa hebr.		jel.
<i>Első rendűek:</i>		
Koltay Mihály	13 jel.	12 jel.
Plosszer György	11 jel.	14 jel.
Talabér László	12 jel.	15 jel.
Véber Mór heber	jel.	13 jel.
5Svastics Károl	16 jel.	19 jel.
Babochay János	15 jel.	17 jel.
Desgyek Ferdinánd	10 jel.	11 jel.
Lendvai József	17 jel.	18 jel.
Gruber János	14 jel.	16 jel.
10Vustl Alajos	18 jel.	1 e. r.
Glavák Ferencz	19 jel.	20 jel.
Junkovics Péter	20 jel.	5 e. r.
Rigó Antal	2 e. r.	2 e. r.
Gróf Geiza	1 e. r.	3 e. r.
15Tánczos János	3 e. r.	4 e. r.
Hertman József heber	jel.	8 e. r.

	Hit- tanból.	Magyar nyelv.
Ramish János	5 e. r.	6 e. r.
Markovics József	4 e. r.	7 e. r.
Gott János	6 e. r.	13 e. r.
20 Vettendorfer Jakab heber	jel.	10 e. r.
Bereczk Károl	7 e. r.	9 e. r.
Vettendorfer Mór heber	jel.	12 e. r.
<i>Második rendűek:</i>		
Markovics István	8 e. r.	11 e. r.
Kalmár Zsigmond	9 e. r.	14 e. r.
Kecskés János	10 e. r.	15 e. r.
Összesen 37.		
Tanító: Dolmányos György		

III. évi Nyelvészettanulók.

Jelesek:

*Nagy Imre	1 jel.	1 jel.
*Svastics Béni	4 jel.	8 jel.
Tuboly Geiza	2 jel.	2 jel.
Tárnok Imre	14 jel.	3 jel.
5 Kovács János	15 jel.	10 jel.
Kiss János	3 jel.	5 jel.
Horváth Pál	5 jel.	4 jel.
Vizlindvay István	6 jel.	7 jel.
Bozsek Boldizsár	8 jel.	9 jel.
10 Juhász György	10 jel.	13 jel.
Kijáczy Endre	12 jel.	12 jel.
Kamenár József	7 jel.	7 jel.

	Hit- tanból	Magyar nyelv.
Mészáros Sándor	9 jel.	14 jel.
Plander László	11 jel.	11 jel.
15Herbst József	13 jel.	15 jel.
<i>Ezekhez soroltatnak ma- gány oktatás után :</i>		
Lövenstein Ferdinánd heb.	jel.	jel.
Lövenstein Adolf heber	jel.	jel.
<i>Első rendűek :</i>		
Baráth János	16 jel.	1 e. r.
Hán Zsigmond	18 jel.	6 e. r.
Karger Mátyás	19 jel.	9 e. r.
Janóky József	6 e. r.	7 e. r.
5Nedeczky Zsigmond ism.	17 jel.	16 jel.
Hechinger Imre	2 e. r.	3 e. r.
Halis Pál	5 e. r.	4 e. r.
Bor József	1 e. r.	2 e. r.
Molnár György	20 jel.	5 e. r.
10Imrey Ferencz	4 e. r.	10 e. r.
Pfaff József	11 e. r.	12 e. r.
Kallinics Ferencz	10 e. r.	8 e. r.
Bertalan Pál	8 e. r.	17 e. r.
Szigethy Sándor ismétlő	13 e. r.	16 e. r.
15Majhen Ferencz	16 e. r.	13 e. r.
Takács János	14 e. r.	15 e. r.
Horváth Károl	7 e. r.	11 e. r.
Taródy József	3 e. r.	18 e. r.
Petrovics Endre n. e. g.	e. r.	19 e. r.
20Veiss József	9 e. r.	24 e. r.
Vörös Sándor	18 e. r.	14 e. r.

	Hit- tanból.	Magyar nyelv.
Engbart Sándor	17 e. r.	22 e. r.
Csizmazia József	19 e. r.	21 e. r.
Kuchtich Lajos	12 e. r.	25 e. r.
25Pichler Ede	15 e. r.	23 e. r.
Kuttor György	21 e. r.	20 e. r.
Krály József	22 e. r.	28 e. r.
Csemics Károl	20 e. r.	26 e. r.
Rumpelesz József	23 e. r.	27 e. r.
Elmaradtak :		
Makovszki Károl kül. e. r.	e. r.	e. r.
Nemes Mihál kül. e. r.	e. r.	e. r.
Összesen 48.		
Tanító: Petlanovics Alajos.		

II. évi Nyelvészettanulók.

Jelesek :		
*Farkas Zsigmond	1 jel.	1 jel.
Jakcsin Ede	2 jel.	3 jel.
Löbl Herman heber	jel.	6 jel.
Babochay György	4 jel.	4 jel.
5Maronics Mihál	3 jel.	2 jel.
Fehér István	5 jel.	5 jel.
Kolossa Ferencz	6 jel.	7 jel.
Noszlopy Gyula	8 jel.	8 jel.
Boronkay Lajos	7 jel.	9 jel.
10Farkas Kálmán	12 jel.	14 jel.
Rosenfeld Adolf heber	jel.	12 jel.

	Hit- tanból	Magyar nyelv.
Krautzak György	10 jel.	13 jel.
Bernadics János	14 jel.	11 jel.
Stingli Károl	9 jel.	10 jel.
15Lisziák György	15 jel.	17 jel.
Theodorovics Mihál n. e. g.	jel.	18 jel.
Albanics József	13 jel.	15 jel.
Rózsa Péter	11 jel.	16 jel.
<i>Ezekhez soroltatik magány oktatás után :</i>		
Koller Ignác	jel.	jel.
<i>Első rendűek :</i>		
Kopricsanecz Mátyás	17 jel.	22 jel.
Mincsek Mátyás	16 jel.	19 jel.
Pammer István	18 jel.	23 jel.
Wallbach Mór heber	jel.	24 jel.
5Grabner Antal	19 jel.	21 jel.
Darás József	20 jel.	20 jel.
Alt Károly	22 jel.	5 e. r.
Andalics János	1 e. r.	1 e. r.
Klein Szebáld	24 jel.	3 e. r.
10Sárecz György	21 jel.	4 e. r.
Desgyek József	23 jel.	2 e. r.
Plander László	2 e. r.	6 e. r.
Veiser Ferencz	7 e. r.	8 e. r.
Piszkor Tamás	3 e. r.	7 e. r.
15Praunsperger Hamilcar	5 e. r.	9 e. r.
Kis Ignác	4 e. r.	10 e. r.
Vagner Károl	6 e. r.	12 e. r.
Mihaeli János	9 e. r.	11 e. r.

	Hit- tanból	Magyar nyelv.
Benczik Mihál	8 e. r.	13 e. r.
20 Taródy László	10 e. r.	14 e. r.
Vajdics József	12 e. r.	16 e. r.
Plichta Károl	11 e. r.	15 e. r.
Elmaradtak:		
Rothman József	e. r.	e. r.
Simonsics János	e. r.	e. r.
Összesen 43.		
Tanító: Gyalókey Ferencz.		

I. évi Nyelvészettanulók.

Jelesek:

*Piller Ferencz	1 jel.	1 jel.
Winterstein Henrik heber	jel.	3 jel.
*Herbst Adolf	3 jel.	2 jel.
Lisziák Ferencz	5 jel.	5 jel.
5 Olle Fülöp	4 jel.	4 jel.
Stolczer Gábor heber	jel.	7 jel.
Takács Ferencz	6 jel.	6 jel.
Schönfeld Simon	jel.	8 jel.
Hallvax Ferencz	9 jel.	12 jel.
10 Wolheim Arnold heber	jel.	9 jel.
Somogyi József	2 jel.	10 jel.
Unger Alajos	11 jel.	11 jel.
Sommer Mór heber	jel.	14 jel.
Miháleczy József	7 jel.	13 jel.

	Hit- tanból	Magyar nyelv.
<i>Első rendűek :</i>		
Moger Ferencz	10 jel.	15 jel.
Pete János	15 jel.	18 jel.
Horváth József	8 jel.	16 jel.
Svagell Ferdinánd	12 jel.	17 jel.
5Rátkovics Vendel	13 jel.	19 jel.
Androlich Mihál	19 jel.	1 e. r.
Zeisler Samu heber	e. r.	17 e. r.
Klein Herman heber	e. r.	14 e. r.
Benedek György	20 jel.	20 jel.
50Jakabfy Péter	16 jel.	2 e. r.
Augusztics Ferencz	14 jel.	3 e. r.
Horváth Ferencz	6 e. r.	4 e. r.
Plank József	8 e. r.	4 e. r.
Vig Bódog	18 jel.	15 e. r.
15Löbb József	17 jel.	6 e. r.
Breshlauer Ádám heber	e. r.	16 e. r.
Csizmár Ferdinánd	3 e. r.	7 e. r.
Lisziák Márk	9 e. r.	18 e. r.
Tandor István	10 e. r.	13 e. r.
20Nagy József	1 e. r.	8 e. r.
Gegács Mihál	4 e. r.	12 e. r.
Lics Gusztáv	7 e. r.	9 e. r.
Edenhoffer János	5 e. r.	10 e. r.
Bolf István	2 e. r.	11 e. r.
<i>Második rendűek :</i>		
Nöthig József	1 m. r.	1 m. r.

(Befejező közlemény a következő füzetben.)

A Zalai Krónika előfizetői :

1. Szabó Jenő kir. trvszéki elnök Nagykanizsa.
2. Steiner Mária kisasszony, főgimn. VI. oszt. tanuló, Nagykanizsa.
3. Dr. Hamburger Jenő orvos Zalaszentgrót. Jelenleg Nagykanizsán a cs. és kir. tartalékkórházban osztály-orvos.
4. Ney Dezső cipőgyári igazg. Nagykanizsa.
5. Dr. Balázs Zsigmond ügyv. Nagykanizsa.
6. Néptakarékpénztár r.-t. Nagykanizsa.
7. Dr. Kreisler József ügyvéd Nagykanizsa.
8. Grünhut Alfréd gabonakereskedő Nagykanizsa.
9. Fleischner Miksa szeszgyári igazgató Nagykanizsa.
10. Csillag Jenő a városi gőzfürdő bérlője Nagykanizsa, jelenleg a 20. h.-gyezred őrmestere.
11. Dürr Vilmos Pátia-kávégyári igazgató Nagykanizsa.
12. Dr. Havas Béla ügyvéd Sümeg, jelenleg a 20. honvédgyalozredben hadapródjelölt őrm.
13. Szalay Sándor igazgató-tanító Nagykanizsa.
14. Goldman Ignác gabonakereskedő Nagykanizsa.

15. Dr. König József fogorvos Nagykanizsa, jelenleg katonai ezredorvos a 19. sz. ezredben.
16. Barta Pál dv. főmérnök Nagykanizsa.
17. Pesti magyar kereskedelmi bank nagykanizsai fiókja, Nagykanizsa.
18. Gáspár Béla pénztárnok a pesti magy. kereskedelmi bank fiókjánál Nagykanizsa.
19. Halics Lipót gabnakereskedő Nagykanizsa.
20. Tibolt Boldizsár tanító, mint az ingyenes népkönyvtár könyvtárnoka, Nagykanizsa. (2. péld.) Jelenleg a 20. honvédezred közvitéze.
21. Babochay György földbirtokos Nagykanizsa. Jelenleg az orosz harctéren van mint tart. honvéd főhadnagy.
22. Dr. Szekeres József közkórházi igazgató főorvos Nagykanizsa. Jelenleg a Vörös Kereszt nagykanizsai felügyelője, és a cs. és kir. betegnyugvó nagykanizsai állomás parancsnoka.
23. Dr. Csempesz Kálmán ügyvéd Letenye.
24. Dr. Plihál Viktor kir. közjegyző Nagykanizsa.
25. Dr. Fábián Zsigmond ügyvéd Nagykanizsa.
26. Nagy Károly földbirtokos Zalalövő.
27. Hegedüs Ferenc pénzügyigazgató Nagyenyed (Erdély).
28. Palkovics Sándor tisztartó Egervár. (Vas-m.)
29. Fischer Sándor magánzó Nagykanizsa.
30. Kocsis Lajos ny. postafőtanácsos Budapest.
31. Grünhuth Henrik gabnakeresk. Nagykanizsa.
32. Hübös Sala földbirtokos Botfa.
33. Csesznák Miklós ny. táblai bírósági elnök Nagykanizsa.
34. Dr. Beck Dezső ügyvéd Nagykanizsa. Jelenleg zászlós a 48-ik ezredben.

Az emlékezés országából.

V.

Botfi Károly.

Látszólag igénytelen ember volt, de valójában annyira tartalmas, hogy meg kell róla emlékeznünk. Nagykanizsának ugyanis számos kiváló alakja megy közönbösségünk folytán feledésbe.

Botfi Károly 1812. március 6-án született, s 1904. június 22-ikén halt meg. Ő volt a nagykanizsai városi tisztviselők Nesztora.

Eredeti családi neve Stockhoffer volt, később magyarosította Botfira.

Az öregur erdőmesteri tisztséget viselt Nagykanizsán, persze akkor, amikor még évi négyszáz forint fizetés járt az erdőmesternek. Csupán az utolsó években emelték fel a fizetést évi hétszáz forintra, vagyis ezernégyszáz koronára. (Lakáspénz akkor még nem járt egyik városi tisztviselőnek sem. Az önkormányzatból nem igen éreztek mást

a városi tisztviselők, mind a polgárok fősfénységét, s emiatt az államosítás után vágyakoztak.)

Botfi szerencsés foglalkozása következtében szinte állandóan kint élhetett az erdő balsamos levegőjében. Ez adott neki hosszú életet és derült gondolkozást.

Bizony, ha a hivatalos szoba szűk ketrecében kellett volna leőrlöni napjait, talán ő sem ért volna ilyen magas kort.

Az erdő, a magánosság ráhajtja az embert a gondolkozásra. Az ilyen előtt kicsinyessé válnak az emberi „hatalmas” alkotások.

Botfi „fetter” nevetségesnek találta az emberek nagyképüsködését és apró viaskodását. Ezért vaskos humorával mindent ki szokott figurázni.

Egyik tisztujitáskor (1890. március 17-én) történt, hogy legrégebb tisztviselő társunk, Botfi fetter hiányzott közülünk.

T. i. minden tisztviselőnek személyesen kell jelentkezni a kandidáló bizottság előtt, és meg kell mondania, hogy nem óhajtja eldobni magától a hivatalát, mely kenyeret ad.

Aki nem jelentkezik az elveszti hivatalát is, meg a nyugdíját is. Ezt a mondást persze bajos igaznak tartani, pedig ilyen bolondul rendelkezett Nagykanizsa város szabályrendelete.

Juhász György az akkori számvevő, elküldi a városi gazdát (annak nem kell kandidálásra jelentkezni) Botfi fetterért.

Akik emlékeznek Juhászra, azok tudni fogják, hogy a számvevő arca mindig mosolygott. (Mosolygott még akkor is, mikor válságos pillanatokban olyan csodának tételére kérte az Istent, hogy

csinálja visszafelé a történetet, és ne engedje megszületni azt az embert aki az irást föltalálja.) Hanem most az ő arcát is eltorzította a gond.

Várunk fél óráig. Azután megint fél óráig. A képviselők gyűlése is megkezdődik: fetter még mindig nem jön.

Juhász Gyuri káromkodik mint a jégeső: „Bizonyosan kiment az erdőre Botfi, mert elfelejtette, hogy városi restauráció van. Most aztán vénségére kidobják a hivatalából! Majd nyakába veheti a kódistarisznyát!”

Mink, — fekete-gyász ruhába öltözött tisztviselők, — valamennyien meg voltunk illetődve. Egyszerre jön a gazda fetternek következő izenétével:

— Ne tegyenek belőlem bolondot az urak: hiszen nincs ellenjelöltem, hát nem érdemes a városházára jönnöm! Ha pedig mást akarnak helyettem erdőmesternek, akkor meg éppen fölösleges odaszégyenkezni a városházára.

Önkénytelenül mosolyognunk kellett az izenet felett, pedig akkor jött a vészhir: összeült a kandidáló bizottság.

Juhász Gyuri fölugrott, és miután ropogós szavakkal megköszönte az uristennek, hogy a világot ilyen gyönyörűen rendezte be, — oda kiáltotta a városgazdának, Tóth Györgynek:

— Maga rögtön fusson fiakkerért, és vágatást hajtasson Botfi lakására!

Aztán hozzánk fordult:

— Én fogok legelsőnek jelentkezni a bizottság előtt! Maguk pedig huzzák el valahogyan az időt egy félóráig. Mondja el kiki a bizottság előtt,

hogy merre tanult, volt-e csatában; tartsák szóval az urakat míg visszajövök. Elszaladok a fetterért. A teremtését! Behozom erőszakkal is!

Juhász soron kívüli jelentkezése feltűnt ugyan a bizottság tagjainak (mert jól tudták, hogy „rang szerint“ kell jelentkezni,) de mégsem szóltak, a „sértő tiszteletlenség miatt.“

Juhász Gyuri pedig csakugyan elhozta fettert alig negyedóra mulva. Az öreg méltatlankodott: „ne csináljanak velem ilyen komédiát!“ hanem azért jelentkezett a kandidálok előtt.

Bizony! Azt tartotta fetter, amit Lermontov Mihály, a híres orosz költő: (kit különben agyonlőttek egy tréfájáért 27 éves korában),

„Hogy az élet csak pusztá tréfa . . .
Belátod csak figyelve szerte nézz!“

A következő választáskor kihagyták fettert, és nyugdíjazták.

Botfinak egyetlen fia volt Botfi Lajos egerszegi polgármester, ki meghalt 1900. évben, s meglehetősen nagy vagyonát Egerszeg városára hagyta.

Fetternek nagyon fájt, hogy fia nem emlékezett meg róla végrendeletében. Ráfért volna egy kis javadalmazás, mert semmi vagyona sem volt. Azonban a városi képviselőtestület irgalmából az egész évi fizetését 700 forintot élvezhette nyugdíj gyanánt, mert az akkori nyugdíj-szabályzat szerint csupán 1879 évtől fogva kezdődött a nyugdíjazás ideje, s így Botfi nyugdíja csupán 378 forintot tett volna ki — egy egész évre. Negyvenöt évi szolgálatával kiérdemelte.

Pedig Botfi fetter gazdag ember is volt valamikor. A híres Bitnicz Lajos címzetes püspök (régész, historikus, nyelvtudós és matematikus) után mintegy tizenhatezer forintot örökölt.

A gazdagság meghozta a gondot, mely eddig ismeretlen volt a fetter házában.

Botfi sokat töprenkedett, mit csináljon a sok pénzzel. „Vitte volna el az ördög ezt a pénzt, még utóbb meggyilkolnak miatta! Persze, kellett nekem püspök atyafiságba keverednem!“ dohogott néha a megrémült fetter, és a pénz miatt szemrehányásokat csinált feleségének.

Ekkor megjelenik nála sógora, Zellinger kereskedő, és kérte Botfit, hogy tizezer forintig legyen társa, mert egy bányát vásárolt, melyből a kiásandó kövek szép jövedelmet fognak hozni. (T. i. kőfejtő bányát vett.)

No, ez éppen kapóra jött! Fetter odaborult sógora nyakába és szivbeli nagy örömmel átadott neki tizezer forintot.

(Hamarosan elmondom, hogy a kőfejtő bánya mindent elnyelt; az ígért jövedelem fejében a tőke is elveszett, sőt Zellinger sógor teljesen tönkrement.)

A fetternek még mnidig volt egy csomó pénze, mely súlyos gondot okozott. Csak ezt tudná valami jó helyre tenni!

Akkoriban virágzott a „gründolás“. Gombamódra keletkeztek a részvénytársaságok mindenféle képtelenségre.

Sopronban is alakult egy „bank“, melynek az volt bevallott célja, hogy a részvényesek által befizetett nagy összegű pénzzel börze-manővereket csinál, s a nyereségből gazdag osztalékot ad a

részvényeseknek: „mert a börzén mindig az nyer, a kinek sok pénze van, s mindig veszít, akinek kevés a bankója.“

Imigy beszélt a bank ügynöke, és arany hegyeket ígért Botfinak.

Fetter két kézzel kapott a ritka alkalmon. Belépett a bankba a meglevő hatezer forintjával.

Persze pompás osztalékot kapott mindjárt az első évben.

Fetter dicsekedett fünek-fának: „Milyen pompás tudomány a börze-spekuláció! Csakhogy mink közönséges emberek szamarak vagyunk hozzá! Az ember egyszerűen vesz és elad papirokat, gabonát — s aztán csak úgy dül a pénz!“

Azután beütött a Krach, a hatezer forint elveszett az utolsó fillérig. Botfi fetter meglegedve biccentett a fejével: „Egészen rendben van! Aki számár, az ne gründoljon!“ Aztán kimenekült az erdőre a szemrehányások elül. Kinn volt vagy három napig. Az erdősök tartották eledellel. A susogó fák megvigasztalták, mert azok nem csalnak, mint az ember-társak.

Az öregséget nem lehetett észrevenni fetter szellemén, csak néha napján volt kissé szórakozott.

Emiatt 1894 év őszén furcsa eset adódott elő a városházánál: egyetlen licitáló sem jelentkezett a tanácsteremben, pedig a városi erdő makk-termése volt eladandó.

A rendkívüli dolog okát rögtön megtalálta Babochay György akkori polgármester, ki éles esze folytán páratlanul kiváló polgármestere volt Nagykanizsának.

Babochay így következtetett:

„Máskor ilyenkor csakugy törték magukat a zsidók, miért nem jön ma egy se licitálni? Aztán annak mi az oka, hogy a magyar-utcai gazdák közül egy se jön hozzám azt kérni, mikép ne adassa el a város a makkot, hanem engedje ráhajtani a pölgárok disznait? E föltünő jelenségnek csupán egy magyarázata lehet: nincs makk-termés!“

Elővette az aktát: közte volt Botfi fetter írása, melyben szabályszerűen bejelenti a gazdag makk-termést, melynek értékesítése iránt a tanács intézkedését kéri.

— Ez rendben volna, hanem azért még sincs makk! — mondja újra a polgármester, és a legközelebbi ünnep délután kimegy az erdőre két szakértővel a kérdés tisztázására.

A „kiküldöttség“ végigjárta az egész Felső-erdőt, és sehol se találtak egy szem makkot se.

Mikor elmondták a dolog mibenállását Botfinak, hát a fetter nagyon csodálkozott. Hogyan lehet ez? Hiszen a napokban is járt az erdőn, és látta saját szemével a temérdek makkot!

Persze láttad, öreg fetter! Csakhogy nem az idén volt az, hanem valamelyik másik esztendőben, — s a koros ember olyan hamar összekeveri a jelennel a multat!

— — Botfi Károly vak volt egyik szemére. Ennek históriáját a fetter maga így mondta el:

— Szent-Gróton voltam olyan gazdasági irnokféle az 1842. évben. Julius 7-én egy barátom kedvéért kimentünk fogolyvadászatra. Most nem szabad foglyot löni juliuban, de akkor még nem volt tilalmas idő. („Arany idők voltak azok!“ sóhajtott közbe.) A vadászaton azután az történt,

hogy az én barátom engem lőtt fejbe a fogoly-madár helyett. Ez persze könnyebb volt, mint a madarat eltalálni, mert a fejem könnyebb célpont, mint a madár. Fél arcom és egyik szemem telistele volt söréttel. Attól féltem, hogy mind a két szememre megvakulok. Fölutaztam hát Bécsbe, gyógyíttatni magamat. Ott a doktorok olyan ügyesen dolgoztak, hogy még a meglőtt szememet sem vették ki. Egyik szemre vak maradtam ugyan, de szépséghiba nem esett rajtam, sőt még érdekesebbé vált a formám az által, hogy a sörétszemek néhány darabját is behagyták az arcomban! Mert most olyan a képem, mintha ki lenne stikkelve!

Nyugdíjazása után néha találkoztam vele a mezőn. Az 1899. évben Kanizsa város kivágatta az utakat szegélyező hatalmas jegenye fákat, s Botfi keserű humorral panaszkodott, hogyan pusztulnak el szeme láttára az ő „maradandó érdemei“.

— Lássá : a régi időben bozda-gyepü és széles lapu-levelek szegélyezték az országutat a kanizsai határban. Én aztán 1853-ban két oldalról beültettem a kiskanizsai töltést, és a soproni meg a cigány-utcákon tuli országutakat. Szeretettel nézegettem a pompásan megerősödött nyárfákat, és jóleső önérzettel mondogattam : „Ezek legalább föntartják emlékezetemet halálom után!“ És most a város kivágatta a gyönyörű fasort! Egyszerre séta közben a hatalmas fáknak csupán a csonka törzsökeit látom! Megdöbbenve megállanom kellett e barbarizmus láttára! Aztán miért tették ezt?

— Mert úgy hallottam, hogy a minisztertől rendelet érkezett, hogy az utak melletti fákat gyü-

mölcsfákkal kell helyettesíteni! — válaszoltam Botfinak.

Fetter nagyot sóhajtott.

— No már látom, eljött az ideje, hogy itt-hagyjam a világot! Mert ha nem sietek, hát még megérem, hogy valami honmentő miniszter azt rendeli: minden öreg ember — mint fölösleges teher — kiirtandó, illetőleg nyaka levágandó, feje a hatóságnak beszolgáltatandó.

Ezután előszeretettel beszélt a legnagyobb igazságról: a halálról. Kivánta. Azt mondogatta:

— Elhalt mindenki mellőlem! Már beszélni se tudok a mai emberek közül senkivel se, mert azt se tudom mi az a nihilista, meg a szociálista. Hát miért éljek?

A következő 1900 évben Botfival éppen a mezőn beszélgettem, mikor egy nagy csapat madár röpült el fölöttünk. Lehetett vagy negyven darab. Fetter fölnézett a neszre, és csodálkozva mondotta:

— Mennyi gólya!

— Nem gólya, hanem Ibisz, jegyeztem meg.

— Micsoda?

— Ibisz nevű madarak, melyek előbb sohasem voltak Magyarországon, csak husz év előtt jelentkeztek elsőben a Balaton vidékén. Azóta azonban megsokasodtak, s most Kanizsán is egész csapatok vannak.

— Sajátságos!

— Az a különös, hogy e madár sorsa benne van a nevében, mert az Ibisz szó annyit jelent: el fogsz menni!

Aztán elmondtam azt a történetet, hogy az

Ibisz egykor csakugyan azt jelentette valakinek: „el fogsz menni!”

A mesés esemény ott kezdődött, hogy Szabó Imre szombathelyi püspök, a legkedvesebb uri emberek egyike, minden esztendőben Hévizre járt fürdőzni, s a közönséggel nagyon barátságos ismeretséget tartott fenn. A nyílt vízben maga köré gyűjtötte a fürdőzőket, s ott mindenkit bemutatott magának, pedig a szokásos parádés öltözet és levett kalap helyett fordítva volt minden: az embereknek kalap volt a fejükön, ruha pedig semmi sem volt rajtuk. A vízben aztán folyton anekdotázott, és mindenkit buzdított, hogy mondjanak tréfás történeteket. A vaskosabb dolgokat is szívesen hallgatta, sőt maga járt elől jó példával olyanok elmondásában.

Az időben történt, hogy az Ibiszek elhagyták Egyiptom földjét, hol valamikor istenek voltak, és nálunk kerestek új hazát. Keszthely vidékére pár év alatt annyi költözött, hogy a halász gazda, Futó bácsi, szerint minden kigyót kipusztítottak a Balatonból. Pedig ugyancsak sok sikló-kigyó volt különösen a Kisbalatonban. Dehát Ibisz még több volt.

Nálunk Nagykanizsán is seregszámra voltak láthatók, s a határban fészkeltek is. Bartos Géza kanizsai fogorvos a Potyli sása között olyan Ibiszfiókát fogott, melynek még alig volt pálcás tolla.

Persze hamarjában megkezdődött az Ibisz irtás, mert az ember mindig talál okot ártatlan állatok gyilkolására. Festetics Tasziló, a későbbi herceg, valami fenséges vendégével szakadatlanul lőtte az Ibiszt, s az emberek mondása szerint

pár nap alatt körülbelül nyolcezer Ibiszt lőttek le.

Igy aztán az Ibiszek közül azok, amelyek megmaradtak, megint elmentek új hazát keresni maguknak. Nem csoda ha nálunk tulságosan nagyoknak találták az öldöklési szenvedélyt, melyet szépítve vadász-sportnak nevezünk.

De visszatérünk a püspökhöz.

Szabó Imre szerette a jó asztalt, és egyik nap tréfás szemrehányást tesz az akkori hévizi bérlőnek, Govorcsin Györgynek, hogy miért nem ad Ibisz pecsenyét.

Govorcsin végighuzta kezét hosszú szakállán és azt mondta :

— Nem lehet, mert uri ember nem eszi meg az Ibiszt!

A püspök elnevette magát:

— Hát én mégis megeszem csak készítettessen !

A parancsra Govorcsin Ibiszt lövetett, és már másnap feltálalta pecsenyének. Szabó Imre jóízűen lakmározott belőle.

Aztán csömört kapott a szokatlan eledeltől, és rövid idő alatt belehalt. Az orvosok nem tudtak rajta segíteni. „El fogsz menni!“ A madár neve lett a végzete.

Govorcsin pedig agyonlőtte magát. Azt mondják, hogy azért, mert a hévizi bérletet elvonták tőle. De ki tudja, hogy a régi isteneknek nincs-e hatalmuk? És nem-e az Ibiszek boszuja volt ez is? „Ibisz, redibisz munkvam!“ mint a régi jóslat mondja. — — —

Botfi még mindig a távolba nézett hibás szemével, s a történet után azt kérdezte :

— Hát ez a latin beszéd mit jelent?

Nevetve válaszoltam:

— El fogsz menni, s nem fogsz visszajönni sohasem!

— No ez nekem szól! Én fogok elmenni, hála istennek! Ezért találkoztam ezekkel a különös madarakkal!

Imigy beszélt Boffi fether. De azért ez esemény után még várnia kellett négy évig az elmennéssel.

Végre sikerült neki, mert ez mindenkinek szokott sikerülni.

VI.

Róth Miksa.

Valahogy egészen másképp élt Róth Miksa, az 1915. március 1-én elhalt nagykanizsai postafőnök, mint szokott a közönséges ember.

És ez kitetszett minden csekély dologban. Például napáldozáskor kint sétált a mezőn, egyszerre megáll szemközt a honvédkaszárnyával, melyen nincsen semmi figyelemre méltó, és felkiált:

— Micsoda színek! Tizféle sárga tónus reszket a tetőn és a falon, s az ablakok a nap-sugártól aranyként ragyognak! Az egész olyan, mint a tündérmesében a kakas-sarkon forgó sárgára vert rézvár!

Ez az! Meglátta a tündéri dolgozat hétköznap is, s ez tette életét mássá.

Aztán micsoda olvasottsága volt! Szinte szédítő módon beszélt egyik negyedórában arról, hogy Dürer Albert hány pint bort kapott Augsburgban, a másikban arról, hogy Benvenuto Cellini dühében melyik ház kapujába vágta törét, s a

harmadikban arról, hogy a kölni dom építészeinek miként harangoztak déli étkezésre.

Persze cikkeket is irt: a Pécsi Naplóba, a Zalába, és több más lapba. Magyaros stílusával ugy festett, mintha ecset volna kezében. Néhány munkája „Az erdő világa,“ „Balatoni szinfoltok“ megjelent külön lenyomatban is. (Pécs, 1912. és 1914.)

Festeni is tanult. Budapesten több évig járt

festőiskolába, amikor a fővárosi postánál volt alkalmazva. Ha a kenyér gondja engedte volna, hát nagynevű festőink között emlegetnénk, oly mesteri színérezéssel festett. Az itt bemutatott rajzot a „Színes mozaik“ részére készítette, s láthatjuk, hogy minő biztosan van megrajzolva a táncoló huszár alakja, ki katonának verbuválja a diákokat.

Ha pedig szert tett pár száz koronára, akkor utazott. Gyönyörködött a természet meg a művészet kiválóságaiban.

Mikor azután az Atilla kincs tanulmányozása végett Bécsbe kellett utaznom, természetesen Róth Miksa is eljött a fontos történeti kutatásra. Vállalkozott az arany edények lerajzolására az „Ősmagyarok nyomai“-hoz.

Wienben az udvari Kunstmuseumban bámulatos előzékenyen fogadtak.

A kusztosz dr. Dedekind nemcsak rendelkezésünkre bocsátotta az egész muzeumot, hanem megajándékozott egy németül írott könyvével is, melyet egiptomi régesrégii írás megfejtéséről írt.

Feledhetetlen, hogy mily tulságos bizalmat élveztünk. Azon a napon a publikum előtt zárva volt a muzeum. Előttünk kinyitottak valamennyi termet, aztán annak az üvegszekrénynek kulcsát a kezünkbe adták, amelyben a Szentmiklóson talált Atilla kincs volt, rendelkezésünkre bocsátottak két asztalt, hol tetszés szerint dolgozhattunk, aztán teljesen magunkra hagytak.

Mint valami mesepalotában jártunk a fel nem becsülhető óriás kincs között. A súlyos színarany edényeket ide oda hordozgattuk egyik te-

remből a másikba, keresve olyan helyet, hol kedvezőbb világitást kapunk.

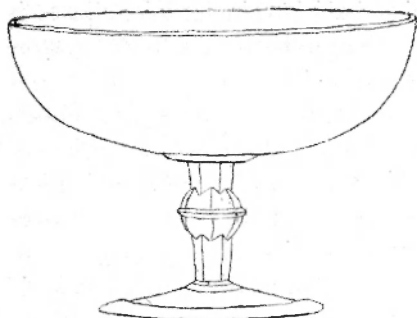
Mikor már a legvékonyabb karcólást is figyelmesen végig tanulmányoztuk az edényeken, s én az ősi betűket pontosan lemásoltam, Róth

Arany korsó a szentmiklósi kincsből.

pedig az edények külső alakját lerajzolta, akkorra a tiszta arany ragyogásától salyгани kezdett a szemünk. Pihenni kellett. De akkor meg a képzelődésünk működött. Szemünk elé támadt Und (End) vezér, kinek tulajdonjegye öt darab arany edénybe van beverve, s káprázva láttuk mi-ként iszik az arany kupából meg a korsóból.

Hát még az aranykürt! Bizonyos, hogy azt csupán isten tiszteletnél meg lakomázásnál (ivásra) használták, mert nem lehet rajta hangot kifujni, amennyiben csöcsben végződik a szűkebb vége. (A kürt szintén Und vezér jegyét viseli.) Szinte láttuk amit a krónika mond: „Az aranyas kürtöt Árpád megtölté a Duna vizével Scithiának módja szerint . . .“

Micsoda élvezet lenne ezekből a gyönyörű edényekből nekünk is innni! A magyar vezérek után! A gondolat anyira elragadó

Arany pohár a szentmiklósi kincsből. volt, hogy embert kerestünk, kivel bort hozathatunk. A bort az arany korsóba átöntvén, pogány elődeink módjára lakomázunk.

Szerencsére egy lelket sem találtunk az óriási épületben. (Talán valami kis mellékszobában lehetett őr, de mi nem tudtuk megtalálni.) Az esemény után teljesen valószínűtlenül végződött, amennyiben visszaraktuk a szekrénybe a kincset, és hazamentünk anélkül, hogy valakinek szólhattunk volna. Nyugtalan éjszaka után másnap mingyár a muzeumba siettünk. Nem történt semmiféle lopás. Megkönnyebbedve szépen megköszöntük az irántunk tanusított nagy szívességet. Elfeledhetetlen történet volt!

Und (End) vezér jegye 5 darab arany edényen.

Most, amikor Róthról akarok beszélni, egyszerre annyi színes történet jön eszembe, hogy azt se tudom, melyiket mondjam el.

Hiszen élete határköveinek fölemlítése is érdekes: született Olaszországban, élt Magyarországon, és meghalt Tirolban.

Hát még ha az embert idézzük emlékünkebe?

Már a külső alakja is rendkívüli. Magas, egyenes ember. Hosszu, fekete szakállal, piros arccal. Tiszta kék szeme, imponáló tartása hasonlóvá tették a régi asszir fejedelmekhez, kiknek szobrait a többezeréves földtakaró alul ásták ki Ninive környékén.

Mikor nőül vette Janda Hedviget, — kivel 24 évig olyan szerető házasságban élt, amilyen ma már szinte anakronizmus, — és az ifju házassok megjelentek az utcán, az emberek visszafordultak utánuk, és megjegyezték: „Szép emberpár!”

Rendkívüli megjelenés volt idősebb korában is. Hat év előtt Keszthelyen nyaralt. Amint az óriási rezgőnyárfák alatt sétált feleségével, egyszerre szembejött vele Fedák Sári, aki mikor meglátta Róthot, temperamentumos közvetlenségével elkiáltja magát:

— Milyen szép ember, milyen hatalmas alak, valóságos Krisztus-fő!

A kiáltásra a többi sétálók is megfordultak és bámulták Róthot. Makszi piros arca még pirosabbra válik, nyaka is olyan lesz, mint a skarlatposztó, megbotránkozva dörög valamit a szakálába, és elsiet a művésznő közeléből.

Ugyancsak Keszthelyen több fénykép-fölvételt készítettünk. Egyik alkonyatkor valami misztikus hangulat fogott meg. A közelben levő két nyárfa közé állítottam Maxit, és kértem, hogy szokatlan állásban helyezkedjék. Mert rendkívüli ké-

pet szeretnék készíteni. Makszi pillanatnyi gondolkodás után két karját kiterjesztette, fejét fölfelé fordította, szemét az égre vetette, — én pedig hirtelen elcsettintettem a fotografáló-gépet.

Hát olyan hatásos képet nem igen lehet látni mint amilyen ez lett. A pécsi amatőr-kiállításon ki volt függesztve, és mindenki érdeklődését fölkellette. Nem tudták eldönteni, hogy a Mesiás alakja-e ez a mai korszak öltözetében, próféta-e, ki a menyből jön alá, esetleg a földről fölszáll az égbe, stilita szent-e, vagy pedig valami varázsló-e, vagy hatalmas démon? Olyan rejtelmes volt az alak, meg az alkonyati vastag árnyék és a háttérben a két egyenes fa, hogy az összbenyomás titokzatossága megdöbbenetette a nézőt. Ugyanakkor Pécssett hírlapi vitát is okozott ez a kép.

Igazán kár, hogy a fotografiáról valaki nem készítettett nagyobb képet. Minden lakás legérdekesebb disze lenne.

Makszi háziur volt Pécssett; hivatala is elég kellemes volt, mert csak a telet kellett a hivatal-szobában töltenie. Mihelyt megjött a tavasz, mingyár ment építeni telefont, távirót. Összejárta Tolnát—Baranyát. (Ez volt a járása.) Művészi szeme tömérdek érdemes dolgot látott a düledező kastélyokban, értékes megfigyelései voltak a köznép gunyhójáról, szokásairól, beszédéről. Tömérdek néprajzi adatot jegyzett meg, s az erdő egy-egy ősi pompájú részletéről finom rézkarcokat készített, amelyet a sajtón önmaga sokszorosított, mint csinkvecsento művészei, akik mindenhez értettek. (S kiket én különösen szeretek, mert művészi

munkálkodásuk mellett megtartották emberi gyarlóságukat is: boroztak, szeretkeztek, verekedtek.)

Olyan ragyogó történeteket mesélt Makszi, és annyira hívott magához falura, hogy szabadságidőm egy részét husz év előtt vele töltöttem Gödre baranyamegyei faluban, ahol ő a fenyőfákat impregnálta rothadás ellen.

Hát az igaz, hogy érdekesebb környezetet nem igen találhattam volna. A falu magas hegyek között, mély völgyben húzódik, s egyetlen hosszú utcából áll, melynek közepén van az emeletes urasági kastély. Senki sem lakik benne, mert gazdája (Siskovics Tamás országgyűlési képviselő, akkor már 70 éves agglegény) a Bánátban levő másik birtokán lakik, csupán nagy ritkán jön el pár napra megnézni ötezer holdas gödreai birtokát.

A kastélyt három felől fogja körül az elhanyagolt park. A ritka fák között iszapos tókában récék, libák fürödtek, s a kastélyt körülvevő rozoga kerítésen mindenfelől könnyen be lehet járni. De azért a gödreai svábok elhúzódnak tőle mert a kastélyban „kisértetek járnak.“

Siskovics még ősi módon megkivánta, hogy a Gödrébe kerülő minden uriember az uraság vendége legyen. S így Makszinak is értésére adta Viola bácsi, a kasznár, hogy nála fog étkezni, lakást pedig a kastélyban kap.

Az étkezés csupán vasárnapra korlátoztatott, mert hétköznap Makszi minden reggel kikocsizott az erdőre egy kis póni-fogaton (azt is Siskovics rendeletéből kapta), kint tartózkodott egész nap, és ott kellett főzetnie.

A nyári estéken pedig csupán 9—10 óra

tájban robogott haza a kutyák dühös ugatása közben, mikor már aludt az egész falu; s ha valamelyik jámbor sváb fölébredt, hát keresztet vetett, hogy a feketeszakállas idegen földöntuli varázslától magát megóvja.

Későn pihent le Makszi a kastély kijelölt szobájában, ahol nyugodtan aludt a legteljesebb egyedülvalóságban, pedig rendesen több ezer forint készpénz volt nála a munkások fizetésére. A kísértetek megóvták a rablóktól.

Este vagy éjjel be nem tette volna lábát a kastélyba senkisé. Egy béresasszony takarította a szobáját, de csak világos nappal jött. Egyik alkonyatkor Makszi vizet hozatott vele, de már a kapunál el kellett venni tőle a korsót, mert nem merte bevinni. Irtózva mondta:

— Meghalnék, ha be kellene lépni!

Én egy svábnál vettem ki szobát, fizettem is neki pontosan vagy kétheti lakbért, de csak az első éjjel aludtam nála. A kísérteties kastély anyyira vonzott, hogy azontul én is ott háltam egy kicsiny kis szobában, melynek nem volt más butora, mint egy asztal, egy szék, egy ágy és egy gyertyatartó. A gyertyatartó törött volt és spárgával volt összekötözve, de szintiszta ezüst volt és szabadkézi véséssel volt kicifrázva. Valóságos műremek.

Ha én most el akarnám mondani gödrei mulatságunkat, hogy mennyi napfényt élveztünk, mennyi vidámságban volt részünk, hogy a babonán kívül is mennyi miszticizmus fogott körül bennünket, akkor ahhoz egy könyv se lenne elég. Csak azt említem föl, hogy a kipréselt fenyőkből

összegyűjtött olajban néha megfürödtünk. Makszi mosolyogva mondta:

— Néhány patikárius meggazdagodhatnék, ha ezt az olajat földolgozná illatszernek!

Mi pedig a fenyőolajat akószámra öntettük ki az árokba, s módfölött örvendeztünk a nagy tékozlásnak.

Még rátérek arra, hogy Pécssett létele idejében a középkori hitvitákra emlékeztető több napig tartó szabadtanítási kongresszus tartatott, amelyben Makszi tevékeny részt vett, s ezután a püspöki város minden egyházi embere ellensége lett.

Ezzel aztán összefügg az az érdekes eset, melynek Veneziában voltam tanuja. Rajtam és a többi kanizsain kívül, Kaflics Jenő banktisztviselő és Simon Béla reáliskolai tanár, pécsi emberek voltak társaságában, mindegyik a feleségével. Mindannyiunknak Makszi volt a csicserőneje.

Kóborlásaink közben szembetalálkoztunk egy pappal, akit a pécsiek üdvözöltek. Minthogy pedig idegen földön a magyar mind szereti egymást, tehát ott is nagy örömmel összecsatlakoztunk. A bemutatkozásnál megtudtam, hogy a papnak Szilvek Lajos a neve, és pécsi kanonok. Azután tovább haladtunk beszélgetve. Egyszerre a tanár felesége hátratekint, és rémülten fölkiált:

— Jesszusom, a Róth ur meg a kanonok ur összevesznek!

Odanézünk mindannyian. A két ember jó messzire elmaradt tőlünk, kezeikkel hadonásznak és hangosan diskurálnak. — Kiderült, hogy egymással művészi vitába keveredtek, de mindkettő sokat utazott és sokat olvasott, képzett ember lé-

tére olyan nagy élvezettel és olyan hangosan beszélgetett egymással, hogy megfedkeztek az egész környezetről. A kanonok azt állította, hogy a doge-palota az ő művészi érzését nem elégíti ki, mert minden részlete más és más, nem pedig olyan szigoruan egyöntetű, mint a pogány-görög művészet épületei. Makszi pedig a keresztény Istennel érvelt, aki ugy teremtette az egyes tárgyakat, hogy sehol sem fordul elő két teljesen egyforma hasonlóság. Mert például egy tölgyfának minden levele és minden ága más-más, de azért egészben véve elragadó, gyönyörű. Tehát az építőművészetben is gyönyörű lehet a doge-palota annak dacára is, hogy minden részlete más-más.

Szóval ott előttünk hebizonyodott az a régi igazság, hogy csak ki kell emelni az embereket a mindennapi kicsinyes környezetből, és mindjárt megtalálják egymásban ami értékes.

Makszi Itáliának Chioggia városában született 1865. február 26-án (akkor még Ausztriához tartozott,) és ott keresztelte meg Sarto József.

Tudvalevőleg Sarto József Ión X. Pius név alatt római pápa, s az is tudva van, hogy pápasága előtt Venezia környékén lelkészkedett. Nagyon valószínű tehát, hogy Makszit a későbbi pápa keresztelte meg.

Ha mivelünk, hitetlen emberekkel, történik ez, hát legelső dolgunk az volna, hogy ezt az esetlegességet gyümölcsöztessük.

Róth három ízben beutazta Itáliát, és Romában mindig hosszabban tartózkodott. De sohasem adta át keresztelő-levelét valamelyik vatikáni méltóságnak, hogy állapítsa meg, vajjon a pápa fun-

gált-e keresztelő papja gyanánt, sőt nem is jelentkezett egyetlen-egyszer sem a Pontifex Maximusznál lábcsókra sem. Csak úgy tudták meg a keresztelő papja nevét az emberek, hogy Pécssett Róth föllépett városi képviselőnek, (két szótöbbséggel meg is választatott, de alaki okból a választás megsemmisített) s a rendkívüli heves választási küzdelemben az ellenpárt avval is meggyanúsította többek között, hogy születésénél fogva ő is azok közé tartozik, akiknek ősei lábön tocsogtak keresztül a Vörös-tengeren. S mivel ilyen vád inkább elbuktatja az embert, mintha azzal gyanúsítják, hogy az öregapja találta föl a stemplit, hát Makszi kénytelen volt keresztlevelét közszemlére kitenni a Pécsi Napló szerkesztőségében, s ekkor olvasták ellenfelei roppant megrökönyödvé Sarto József nevét a keresztlevelben.

De ő az ilyen esetleges érdemeiről hallgatott mindig, és csupán véletlenségből tudott meg az ember egyet-mást.

A német császár például két darab arany metáliával (a Sas-renddel és a Korona-renddel) tüntette ki, de Makszi erről sohase beszélt, és nem viselte a szép kitüntetésekét. Sőt a második érdemrend elnyerése előtt Makszi olyat cselekedett, aminőt más ember elgondolni se merne.

Tudni kell ennek megértéséhez, hogy a német császár hét év előtti Magyarországon létele alkalmával csupán a főbb táviró tisztek kaptak kitüntetést, a szolgák pedig nem.

Ez bántotta Makszi egyenlőségi érzését, és amikor a karapancai kastélyban másodszor is ő rendeltetett ki Vilmos császár postai szolgálatára,

hát az utolsó napokban egyszerűen a császár utimarsallja elé állott, és azt kérte, hogy adjanak a szolgálknak is érdemrendet, mert éppugy rászolgálnak a kitüntetésre, mint a tisztek.

Ilyen közbelépést mellőzéssel szoktak honorálni az udvaroknál, és hallgatnak róla. Persze az illetéktelen közbejárónak se adnak rendjelet. Aztán rövid idő múlva finom felszólítást kap maga a postaigazgató is a nyugdíjbalépésre.

Itt azonban nem ez történt. Mikor Vilmosnak referálták a szokatlan intervenciót, az örömmel fogadta. És teljesítette a kérést. Makszi pedig lelkesedve kiáltotta:

— Éljen Vilmos császár, hiszen ez talpig ember!

Bizony, hogy ilyen eset megtörténhessék, ahhoz két olyan egész ember kellett, aminő Vilmos császár és Róth postatiszt. Ekkor nyert ezüst keresztet Dávidovics István postaaltiszt is, aki Kanizsán sok esztendeig javitgatta a telefont, de aztán elvitték Pécsre.

De még valamit el kell mondanom a karapancsai vendégről. Azt, hogyan földözte fel Vilmos császár azt, amit a Zalamegyéből való Entz Ferenc földink hasztalan hirdetett.

Entz Ferenc orvos tudnillik neves borász volt félszáz év előtt, s váltig állította, sőt a mindenható Bach Sándor miniszter előtt valami kiállítás alkalmával nyilvánosan mondta, hogy a kadarka fölséges bortermőfaj, mely nem is hasonlitható a többihez, mert kilencféle kiváló tulajdonsága van.

Igaza volt, de mosolyogtunk fölötte. „A kadarka parasztnak való!”

És amikor a kadarkát teljesen kivesszni engedték Magyarországon, akkor ime előáll félszáz év múlva Karapancsán a németek nagy császára, és megkóstolván a kadarkát, azt mondja: „Ez a legjobb asztali bor a világon!”

A nagy imperátor nyilatkozatát persze szent igazságnak fogadtuk el, s az ős-magyar kadarkából azóta mindig termelnek a főhercegi uradalomban egy keveset. Annyit, amennyi szükséges a fejedelmi vendégnek.

Mink pedig, régi emberek, vágyakozva gondolunk a kadarkára, mely eszünkbe juttatja a hozzá való régi nótát:

Klázliból iszik a magyar,
Dunántul.
Megöleli a menyecske
Magátul!
Dunántul,
Magátul . . .

Mert ma már csak a császárnak van módjában ilyent megtenni.

Vilmos császárnak Baranyában léte alatt természetesen gondoskodva volt arról, hogy semmiféle teremtett lény se közeledhessék a császárhoz. Tehát a postások se férközhettek hozzá. Sőt fényképfelvételt sem volt szabad csinálni, pedig Makszi éppen azt szeretett volna. Mikor aztán a legelső vadászat eredményét a kastély elé terítették, akkor Makszi nem tudta megállani, hogy a szembenálló bokrok mögé ne huzódjék néhányadmagával, a zsákmány megtekintése végett.

Szerencsétlenségre éppen a császár vette észre őket, de büntetés helyett jókedvűen rájuk kiáltott:

— Lépjenek előre az urak, innen jobban látni! És bátran jöjjenek máskor is ide!

Igy történt, hogy Makszi lefotografálhatta a császár legpompásabb zsákmányát: egy tizenhat agancsos gyönyörű szarvasbikát.

Ilyen cselekedetek szerezték meg Vilmosnak azt az általános szeretetet, mellyel mindenki viseltetik iránta, mert ilyennek csupán hallására is kitör az emberből a lelkesedés:

— Háromszoros hurrá Vilmos császárnak!

Most még csak arra térek ki, mikor Róth ismét visszajött Kanizsára, melyet annyira szidunk mindig, amíg itt lakunk, és annyira sóvárunk utána, ha a sors elvisz belőle.

Mikor megüresedett a kanizsai postafőnöki állás, és a sok aspiráns mindent megmozgatott ki-nevezéseért, Makszi is irt nekem valami protekció szerzésért. Jóhoz fordult. Nemcsak nem szereztem, hanem ráadásul azt irtam neki, hogy ne is folya-modjék, mert igaz ugyan, hogy semmiféle főnöki állás sem jár nehéz munkával, de annyi boszuságot okoz, hogy elkeseríti egész életét. Ha azonban figyelmeztetésem dacára mégis el akarja nyerni, akkor menjen el személyesen Balás Béla főispánhoz és kérje támogatását. Az nem baj, ha nem ismeri. Ha a főispán szól mellette, akkor nyert ügye lesz. A renitens Zalamegyében ugyanis több évi szünetelés után éppen az időben töltöt-ték be a főispáni széket, s bizonyosan olyan embert állítottak rá, akinek szava sullyal bir a mi-niszteriumban.

Makszi szerény és mégis imponáló megjelenése, tiszta magyarságu logikus beszéde, nagy tudása mindenütt meghódította az intelligens embereket. Nem csoda, ha a jelentkezés után a főispán kétszer is irt felterjesztést Makszi érdekében. Az eredmény az lőn, hogy (ámbár hir szerint valakinek kinevezése már készen volt) Makszit nevezték ki főnöknek.

De csakhamar érezte Makszi, hogy a hivatalos kellemetlenség nagyobb arányu, mint gondolta. Védekezni próbált. Vásárolt egy szőlőt Förhéncen, és valahányszor tehette kirándult oda. Nagy öröme volt, ha beállítva a Koronába, az én magános asztalomhoz telepedhetett, a szögre felcapta széles kalapját és jókedvűen kiáltotta:

— Ma szabad ember vagyok! Veled ebédelek! Feleségem már délelőtt kiment a szőlőbe, ebéd után én is elmegyek.

S olyan elragadtatva dicsérte, hogy milyen remek az a hegy, milyen illatos ott a fű, milyen pompás ott a napfény, milyen festői felhők járnak arrafelé, hogy annyi szépséget sohase gondolt volna az ember arról a rongyos Förhéncről.

De Förhénc páratlan mivolta sem tudta megállítani a sorsot. Makszi lassan-lassan ment a végzete felé. Kiütött ez a rettenetes méretű háboru, és a kanizsai exponált állomáson az ő gondja megszorodott. Kimerült a munkában, köhögött, a lába megdagadt, de azért nem akart ágynak dűlni. Végre szivbajt állapítottak meg orvosai és Meránba küldték.

Vagy öt hétig volt már Meránban, mikor egyik nap elmaradt a láza és remény mutatkozott

a gyógyulásra. Ekkor, február 15-én, írta, hogy már Kanizsán fogja hallgatni a békák énekét, amelylyel a tavaszt köszöntik.

Pedig március 1-én a minden testnek utjára tért. Nem várta be a tavasz köszöntését . . .

VII.

A kanizsai legidősebb honvédtiszt.

Ez volt Horsetzky Sándor, ki jó kedvét, humorát öregségében sem veszítette el. Azt mondotta:

— Büszke vagyok rá, hogy Kanizsán én vagyok a legöregebb 48-as honvédtiszt! Mert az embernek mindig büszkének kell lenni valamire! Az egyik arra büszke, hogy báró, a másik meg arra, hogy adózó polgár. Vannak, akik a fiatal-ságukkal büszkélkednek, miért ne lehetnék én büszke az öregségemre?

Mint ebből a kevés beszédből is meg lehet állapítani: Horsetzky Sándor mosolygó szemmel nézte a világot és derült volt a filozófiája. A magas életkor, a sok tapasztalat és a műveltség lehetővé tette, hogy igazi bölcs módjára a kicsi dologban is megtalálja a lényegeset, másrészt pedig semmibe se vegye azokat az eseményeket,

melyeket a közönséges mérték szerint fontosnak tartunk.

Olyan nagy távolság választotta el a mi korunktól, hogy onnan a mi kiváló embereinket, és a mi harcainkat igen sokszor nevetségesnek látta.

Az eseményekről és az emberekről minden teketória nélkül ki szokta mondani gondolatait, melyek mindig eredetiek és találók voltak. Megengedte magának az igazmondás lukszusát. Igaz, hogy vagyoniilag független volt. Kapott kétezer forint nyugdíjat, s örökölt özvegy Schey Antalné után százötezer forintot.

A 48-iki forradalom alatt tüzértiszt volt. Ugy beszédközben kértem egykor, hogy mondjon el valami nevezetesen, ami vele történt 48-ban. A legtöbb ember igyekszik nagyot mondani arról a legendás időről. Ő pedig azt felelte:

— Nem igen érdemes róla beszélni! Néha fáztam, máskor melegem volt. Olykor lödöztem. Az egész országot végigjártam, és mindig kártyáztunk!

Az öregur különben főmérnök volt a magyar állam-vasutnál. De ez már olyan régen volt, hogy alig emlékezünk rá.

Hivataloskodása alatt sok jellemző história történt vele. Egyet elmondok:

Szabadságot kért egyik tisztviselője. Horsetzky nem azt mondta: „Majd meglátjuk, engedi-e a hivatalos munka, hogy szabadságot adjunk?” Hanem minden nagyképüsködés helyett kezet nyújtott a tisztviselőnek és barátságosan mondta:

„A szabadságot megadom! Tegye le az írószerszámot és menjen! Mulasson jól és ne gon-

doljon a hivatalra!“ A hivatalnok azonban erősödött, hogy még valami sürgős ügyet el fog végezni mielőtt elmegy. Horsetzky nem engedte: „Csak hagyjon itt mindent! Ne féljen, a munka nem szalad el!“

Csoda-e, hogy ilyen viselkedés mellett a tűzbe is elmentek volna érte a tisztviselők?

Nyugdíjazásakor azt mondta:

— No, én velem rossz üzletet csinálnak a nyugdíjazással. Mert megörzöm az egészségemet. Haskötőt fogok viselni mindig. Sokáig élek!

A mi mértékünk szerint csakugyan sokáig élt. Nyolcvanhat esztendeig.

Az öreg ur mindig azon volt, hogy vidám perceket szerezzen minden ismerősének. Ha egy-egy finom anekdotával kedveskedhetett, szinte látszott az arcán, hogy mennyire örül.

Az én gyöngémet hamar kitapasztalta. Egyszer meglepett valami foszladozott régi képpel, máskor egy megfakult írásu régi oklevéllel. Tudta, hogy örömet szerez nekem az ilyenekkel. Apjának, Horsetzky Móricnak egy kis cédulára irt följegyzését is átadta, melynek tartalmát közlöm, mert városunkra vonatkozik.

„Az 1840. augusztus 31-én este 7 órakor, aztán megint este 10 órakor, s végül szeptember elsején reggeli 3 órakor dörgéssel és morajlással kísért nagy földrengés volt Kanizsán. Az emberek megrémülve ugráltak ki ágyukból. Sok épület megrongálódott. Ilyen erős földindulásra a legöregebb benszülöttek sem emlékeztek.“

Horsetzky Móric nagyjövödelmü, híres orvos volt Kanizsán. Emeletes szép házat is épít-

tetett magának, a felső-templom téren. (Most Deák Ferenc-tér.) Ez a ház később Leszner Henrik bankár, utóbb Clement Lipót palini bérlő, s most Grünhut Alfréd gabonakereskedő tulajdona lett.

A doktor családjá minden évben gyarapodott, vagy tizenhét gyermeke volt. S mikor a hitközség előljáróságának egyik tagja aggódva kérdezte, hogyan lehet eltartani annyi gyereket, hát a doktor mosolyogva felelte:

— Jehova adta őket, hát majd gondoskodik is, hogy legyen nekik mit enni!

Különben pedig olyan szabadelvű szellemben neveltette őket, hogy egyik Horsetzky gyerek kikeresztelkedett. A másik évben meg a másik Horsetzky gyerek keresztelkedett ki. A következő új esztendőkor aztán imigy kérdezősködtek a kanizsai zsidók:

— Hát az idén melyik Horsetzky gyerek lesz keresztény?

Horsetzky legnevezetesebb cselekedete mégis az volt, mikor megmentette a hitközség kincsét.

A kanizsai hitközség tudniillik elhatározta, hogy ezüst kancsóit és aranyozott ezüst bilikomait felajánlja a hazának, mikor megjelent 1848-ban Szemere Bertalan belügyminiszter fölhívása a magyar papirpénz érc-alapjára való adakozásra.

A hitközség Horsetzky doktort bizta meg a kincs Pestre szállításával. — Horsetzky tehát elindult a Hahót-Sümege-Palota felé vezető posta úton. Harmadik napra szerencsésen meg is érkezett Pestre, és jelentkezett az ezüst átadása végett a pénzügyminisztériumban. Ott meg se nézték az ajándékot, hanem utasították, hogy vigye le a

pincébe. A doktor lemegy a pincébe, és roppant meglepetésére azt látja, hogy az óriási pincében minden fölügyelet nélkül van garmadába hordva az ország által eddig ajándékozott kincs: arany, ezüst gombok, nyakláncok, antik ékszerek, gyertyatartók, gyűrűk, serlegek, karkötők, képkeretek. Szóval a magyar pénz ércalapja. A doktor megrémül, hogy mit csináljon, mert így nem bocsáthatja prédára a kezére bizott kincset! Némi tanakodás után megfordult és haza kocsizott. „Megmentette“ a kincset, mert Windischgrätz nem vitte el az elrabolt érc-alappal. Maig is megvan az ezüst edények a hitközség birtokában. A művészebb kancsókat 1909. évben lefotografálta Tandor Ottó műegyetemi tanár.

A főmérnök a kávéházban Bród fiskálisnak szokott kibicelni, és jóízű mondásaival állandó derűtségben tartotta a kártya-asztal mellett levőket. Ugyancsak a közelben szokott kibicelni az adóellenőr, kire valahányszor ránézett a főmérnök, mindannyiszor azt morogta:

— Ki nem állhatom az adószedőket! Bár csak mindannyit fölakasztanák!

A magyar ember szája ize szerinti olyan kívánság ez, hogy mindenki nevetett rajta. Nekem pedig eszembe juttatta a Bécsi Képes Krónikát, melyben meg van írva, hogy a lázadó magyarok szintén azt követelték András királytól, (és később Bélától is,) amit a főmérnök kívánt:

— Akasztassanak föl az adószedők.

A főmérnököt 1911. augusztus 13-án temették. A világsi fegyverletétel évfordulóján. A másvilágra menés idejét az öreg honvéd ugyancsak eltalálta!

Iskolai régi értesítő.

Második közlés.

(Az első közlemény a 149. oldalon.)

	Hit- tanból.	Magyar nyelv.
Elmaradtak :		
Bauer István kül. e. r.	e. r.	e. r.
Brückner Ferenc kül. jel.	jel.	jel.
Domján János kül. e. r.	e. r.	e. r.
Összesen 42.		
Tanító : Szabó Mihál.		

III. Nemzeti osztálybeliek.

Jelesek :

*Véber Reimund	1 jel.	2 jel.
Sercz Manó heber	e. r.	3 jel.
Szabó Károl	4 jel.	1 jel.
Stagl Tamás	5 jel.	6 jel.

	Hit- tanból.	Magyar nyelv.
5Traupmann József	2 jel.	5 jel.
Thassy Ábel	7 jel.	4 jel.
Bukovics Miklós	3 jel.	8 jel.
Greccs József	8 jel.	7 jel.
Smodics Ferenc	6 jel.	9 jel.
<i>Első rendűek :</i>		
Turek József	14 jel.	10 jel.
Nagy Antal	13 jel.	12 jel.
Stagl Ede	10 jel.	1 e. r.
Grutó Ignác	12 jel.	3 e. r.
5Knausz Péter	11 jel.	11 jel.
Komesz György	9 jel.	5 e. r.
Tsóka Rudolf	15 jel.	2 e. r.
Pavics Ferencz	16 jel.	4 e. r.

II. Nemzeti osztálybeliek.

Jelesek :

*Németh Pál	1 jel.	1 jel.
Plosszer István	3 jel.	2 jel.
Szerdahelyi József	2 jel.	3 jel.
Gerócs Józsa	5 jel.	4 jel.
5Nebel Ferencz	4 jel.	9 jel.
Harsay József	6 jel.	5 jel.
Tóth Bódi	7 jel.	6 jel.
Dréven Antal	8 jel.	8 jel.
Malovecz János	9 jel.	15 jel.
10Háry Ferencz	10 jel.	11 jel.
Grubescics József	14 e. r.	7 jel.

	Hit- tanból.	Magyar nyelv.
Peczek György	1 e. r.	10 jel.
Huszár Adolf	14 jel.	12 jel.
<i>Első rendiek:</i>		
Takács József	4 e. r.	13 jel.
Gerócs József	12 jel.	21 jel.
Horváth Antal	11 jel.	16 jel.
Fruschich Jenő n. e. g.	e. r.	22 jel.
5Kelemen István	5 e. r.	14 jel.
Flegár Ignác	11 e. r.	25 jel.
Pichler Boldog	3 e. r.	20 jel.
Krinovics Mihál	2 e. r.	23 jel.
Brenner Ferdinánd	7 e. r.	24 jel.
10Zámbó Mihál	6 e. r.	17 jel.
Kuchtich Károl	16 e. r.	1 e. r.
Radottics József n. e. g.	e. r.	3 e. r.
Traupman Ödön	14 e. r.	2 e. r.
Koscsecz József	17 e. r.	7 e. r.
15Tislér Ferencz	20 e. r.	9 e. r.
Mátyás Pál	8 e. r.	11 e. r.
Dominics Ferencz	18 e. r.	4 e. r.
Vajdics János	9 e. r.	18 e. r.
Munkácsy József	12 e. r.	13 e. r.
20Harasztovics József	21 e. r.	6 e. r.
Horváth János	24 e. r.	19 e. r.
Simoncsics Endre	15 e. r.	10 e. r.
Redl János	25 e. r.	8 e. r.
Davidovics József	19 e. r.	5 e. r.
25Herman Károl	23 e. r.	14 e. r.
Vigh József	26 e. r.	15 e. r.
Magyar Ferencz	27 e. r.	12 e. r.

	Hit- tanból	Magyar nyelv
<i>Magány oktatás után.</i>		
Jelesek :		
Hochreiter László	13 jel.	26 jel.
Szombathelyi Gyula	15 jel.	27 jel.
Fiser Alajos	10 jel.	29 jel.
Vajdics Alajos	28 e. r.	28 jel.
<i>Első rendűek :</i>		
Benczik Bódi	22 e. r.	16 e. r.
Radottics István n. e. g.	e. r.	18 e. r.
Mallovasics Zsigmond	29 e. r.	17 e. r.
Elmaradtak :		
Ábrahám János kül. e. r.	e. r.	e. r.
Bauer Miklós kül. e. r.	e. r.	e. r.
Kolarics Péter kül. jel.	jel.	jel.
Laszák József kül. e. r.	e. r.	e. r.
5Marenics Antal kül. e. r.	e. r.	e. r.
Molnár János kül. e. r.	jel.	e. r.
Összesen 70.		
Tanító : Valler Aurél.		

* Igy jegyzettek Fő Méltóságu BATTYÁNI
FÜLÖP kegyéből csinos könyvet kaptak.

n. e. g. vallásuak, és heberek, a hittanból illető
tanítóiktól iparsoroztattak.

Erkölcsei viseletből mindnyájan első rendűek.

Az egész ifjuság száma : 290.

Jegyzet az iskolai régi értesítőhöz.

A kanizsai gimnázium 1845—46. évi értesítőjét közlés végett a szerkesztőnek Babocsay György nagykanizsai földbirtokos adta át, ki mint honvéd főhadnagy jelenleg a harcmezőn van, s 1915. okt. 9-én Nizsniow mellől küldött képes levelező-lapot. Nem vagyunk tisztában, hogy az eddig sohasem hallott város merre van, mert ma az ellenséges országokban annyifelé harcolnak fiaink, hogy eddigi földrajzi tudásunk csütörtököt mond. azonban úgy gondoljuk, hogy valahol Bukovinában, Galiciában vagy Oroszországban fekszik. De az is lehet, hogy Szerbia egyik hegy-csucsának a neve.

A régi bizonyítvány olvasása közben sok érdekes dologra találunk, s azért magyarázatot fűzünk hozzá.

Például mindjárt a cím : iparsor. Ma már régen használaton kívül van, pedig akkor új szó volt, s annyit jelentett : az iparkodás sorrendje. Most érdemsorozat, vagy iskolai értesítő a neve.

Érdekes körülmény, hogy magyarul van szerkesztve ez az értesítő, mert régebbi időben latin nyelven szokták kiállítani.

Az értesítő címlapján sajtóhiba van, mert nem „második fdlében,” hanem „második felében” olvasandó. Ugyanis akkor két ízben történt évenként az érdemsorozás. Az első félév végén csupán felolvastatott a „klasszifikáció” a diákok előtt, a második félévben pedig írásban, illetőleg a későbbi időben a tanulók költségén nyomtatásban is, kiadatott.

Az iskolai év novemberben kezdődött, és augusztusban végződött. A nagy szünidő, vagy ahogy akkor mondták: „vakáció” tehát szeptember és október hónapra esett. Később átváltoztatták augusztusra és szeptemberre a szünidőt, míg most még előbb: júliusra és augusztusra esik.

Az iparsorban említett összes tanítók a kegyesrendből valók voltak, s a régi diákok elbeszélései szerint, a mai korban szinte hihetetlen szigorúsággal vitték tisztségüket. De akkor mindenütt így volt, s alig akadt egy-egy szelidebb tanító az országban. Olyan volt a nevelési rendszer.

A virgácsolás (vesszőzés), valamint a korbácsolás napi renden volt: kártyázásért, verekedésért, iskolában való lármázásért, indokolatlan elkésésért, templombajárás elmulasztásáért, lecke nem tudásért, pipálásért, csuszkálásért épügy mint a szabadban való fürdőzésért vagy korcsmába járásért.

Nem csoda, ha a gimnázium fa-tornyában levő kicsi harangnak, (a „primusz”-nak) iskolába hívó szavát imígy magyarázták a diákok:

Gyertek be
 Huncutok!
 Had lássam
 Mit tudtok?
 Ha nem tudtok,
 Vesszőt kaptok!

Aztán voltak olyan büntetések, amelyek mulatságszamba mentek.

Csupa tréfa volt például a „szignum.”

Egy kis réz-tárgyat hívtak szignumnak, (rendesen valami értéktelen rézpénzt, néha éppen a Rákóczi-féle „libertás“-t,) melyet zsebében a diák könnyen el tudott úgy helyezni, hogy társai ne is gondolhassák mikép nála van.

A szignumosnak kötelességében állott figyelni, hogy melyik diák beszél magyarul. Mert az iskolában a latinnyelv tanítására volt a súly helyezve, s be is verték a tanuló fejébe az által, hogy a diákoknak az iskolán kívül is latinul kellett egymás közt beszélni. Ha a szignumos diák magyar szót hallott, akkor rögtön átadta a szignumot a magyarul beszélő szerencsétlen diáknak. Ez pedig szintén szemfüleskedett, hogy a szignumot rásózza másik társára másnap reggelig. Mert minden reggel úgy kezdődött a tanítás, hogy jelentkezni kellett a szignum birtokosának, ki megcsapatásban részesült, és a szignum újra nála maradt. Ha pedig olyan gyámoltalan legény volt, hogy harmadnapra sem volt képes tuladni a szignumon, hát megint megcsapták.

A szignum boldogtalan birtokosa persze minden furfangot felhasznált, hogy provokálja a

magyar beszédet. Például javában beszélgetnek a diákok latinul, mikor váratlanul az egyik magyarul kérdezi:

— Petlánovics az előbb a Ciglenice felé ment. Nem láttad?

Petlánovics egyike volt a legszigorubb (tehát az akkori felfogás szerint a legkiválóbb) tanítóknak. Nem csoda, hogy a diák már a név hallatára megijedt, és minden óvatosságról megfeledkezve, szintén magyarul mondta:

— Nem láttam.

Akkor jött a szomorú valóság tudatára, mikor a felelet után markában érezte a szignumot, a melyet ő is ugyancsak iparkodott valamelyik társának birtokába bocsájtani, hogy a büntetést kikerülhesse.

Tehát ahány tanítási napot tartottak egy évben, annyi diákot csaptak meg szignumért. És a kárvallott birtokos megcsapatása nagy gaudium volt mindig. Mindenki nevetett rajta.

Hát még a „fazék-vivés”? Az volt ám tréfas büntetés!

Mikor ugyanis a tanár kegyelmes hangulatban volt, akkor a tanulót arra ítélte, hogy fazekat vigyen haza, helyett, hogy megcsapatta volna.

A meglehetősen nagyságu cserép-fazekat, mely mindig készen volt az iskolai felszerelés között, a fülénél fogva vastag spárgával a tanító ráakasztotta a diák nyakába, s így kellett vinni az emberek és a tanulótársak nevetése közben hazáig, s másnap vissza az iskolába.

Néha valamelyik szerencsés fickónak sikerült elosonni, és az utcák megkerülése mellett

nyul módjára elfutni „a kerteken keresztül“. (E kifejezés azt jelentette, hogy a benszülött kani-zsaiak a nagy sár miatt nem jártak az utcán, hanem a házak mögött. A házi kertek alatt.)

Mulatságos volta mellett ez a büntetés célszerű is volt, mert hogy a fazekat otthon észre ne vegyék, a diáknak mindenféle furfangot kellett alkalmazni, hogy padláson, pincében elrejttesse, míg visszaszállíthatja. Szóval az eszét élesítették vele.

Bizony, az akkori tanítónak valóságos élvezet lehetett a tanítás, nem úgy, mint most, amikor a bíróság elé viszik, ha egy pofon miatt a tanulóknak megered az orra vére.

A szigorú bánásmód külföldben a „rostálást“ végezte. Tudnillik a rossz tanulók kimaradtak az iskolából a büntetéstől való félelem következtében.

Azt pedig nem is igen érdemes fölemlíteni, ha a diákot egy napra vagy néha egy hétre „bezárták“, és reggeltől este hat óráig koplaltatták. A tanító a hanyag diáknak azt mondta: „Itt maradsz ebédre papiros gombócra!“ és a lelkiismeretesebb azt is megvizsgálta, hogy a zsebeiben nem dugott-e el az a lurkó valami kenyér darabkát, amit a böjtölés megszegésére felhasználhatna.

E Krónika szerkesztője még ismerte a tanítók egyikét, a kiskanizsai születésű Dolmányos Györgyöt, (rendesen Bördolmányosnak hívták a diákok) aki minden tanítási órában megvert sajátkezüleg néhány tanulót, sőt gyónás alkalmával is pipaszárral szokta eltángálni a gyónó bűnöst, és emiatt úgy kellett kirendelni hozzá a gyónókat, mert senki se vállalkozott nála gyónni önkényt.

Horvát Pál népiskolai igazgató Pali fiát annyira összeverte és rugdalta Dolmányos, hogy fél félére a gyerek megsiketült, s az apa kényszerült további taníttatásra elvinni a pécsi gimnáziumba, bár szerény vagyoni viszonyai miatt a más városbani taníttatás roppant megerőltetésébe került. Dolmányos csupán akkor hagyott fel a verekedéssel, amikor öregsége miatt már nem volt ereje hozzá.

Nagyon célszerűen van szerkesztve az iparsor abban, hogy a tanulók magaviseletét nem sorozza fokozatok szerint, hanem általában megállapítja: „Erkölcsei viseletből mindnyájan elsőrendűek.“ (Ha valamelyik diák magaviselete nem elégitette ki a tanítókat, akkor ugyanis „kicsapták“.)

És itt még ki kell térnünk néhány körülményre, hogy az akkori tanításról némi fogalmunk legyen.

A „papokhoz“, vagyis a nemzeti iskola II. és III. osztályába, csak az esetben vették fel a tanulókat, ha már tudtak olvasni, írni és számolni, vagy ha bizonyítvánnyal igazolták, hogy a nemzeti iskola I. osztályát elvégezték. A nemzeti iskola elnevezés később elemi iskolára változott át.

A kanizsai nemzeti iskola I. osztályát Faics György kántor tanította. Az iskola földszintes épülete a mai leányiskola helyén állott.

Faicstről jellemző dolgot hallottam gyerek koromban, mikor egyik szőlőmunkás imigy berzenkedett a másikkal:

— Józsi bácsinál is csak a térdin lehet látni, hogy a Faicshoz iskolába járt!

Ez ugy értendő, hogy az iskolában a kukorica-szemen való sok térdeplés sebet okozott, és

látható helye maradott a beforrott bőrön. Mert bizony Faicsnál napirenden volt vesszőzés, a kukoricán való térdepeltetés és koplaltatás, sőt a mester ur a diákok mellé az iskolában helyezte el a lovait is. Ezért a jobbmóduak kikerülték Faicsnak kinzó iskoláját, és családi körben, vagy pedig magán iskolákban tanították gyermekeiket az alap-ismeretekre.

Egyik ilyen magán iskola volt a múlt század harmincas-negyvenes éveiben a Mojzilovicsé. Iskolaszobája ott volt a régi Simoncsics, most Köő József házban, az udvarban jelenleg is meglevő földszintes kis épületben. A szobában egyszerű padok voltak, melyekből hármat a fiuk foglaltak el (mintegy huszan), s kettőn a leányok foglaltak helyet. Mert Mojzilovicsnál a sok vitára alkalmat adó koedukációs tanítás már gyakorlatilag volt megvalósítva. (Faics iskolájában is.)

A fiuk és leányok padjai szemben állottak egymással, s közepén volt a tanító helye.

Mojzilovicsnál tanultak az iparsorban felsorolt diákok közül Albanics József, Babócsay György, Juhász György. Ezeken kívül Mojzilovicshoz jártak tudomásom szerint az akkori lányok közül Tárnok Szidi, (később gyógyszerészné Szombathelyen,) és Novákovics Mili (később Méhes Vendelné.)

De azért ne gondoljuk, hogy Mojzilovicsnál nem részesültek testi fenytésben a tanulók. Csak könnyebbek és ritkábbak voltak a büntetések, mint másutt.

Egy bot-tartó állvány volt az iskola szobában, melyen mintegy tíz darab különféle bot állott: vékony, vastag, fehér, fekete, zöld, piros.

Ha valamelyik tanuló rossz fát rakott a tüzre, akkor Mojzilovics elkiáltotta magát: „Bank heráusz!” Mire mint vezényszóra a gyerekek felugrottak az első padról, és az ekszekúcióra átengedték. A bűn súlyához képest Mojzilovics kiválasztotta a büntető botot: vékonyat és fehéret csekély bűnért, s vastagot és feketét a súlyosabb vétekért.

A megcsapatas ugy történt, hogy amikor egy fiúnak kellett a padra feküdni a botozás kiállása végett, akkor a leányoknak le kellett hajtaniok fejöket, és szemük elé tartaniok kezüket, hogy udvarlójuk szégyenét ne lássák, különösen súlyosabb esetekben, mikor ruha kimélés mellett a test közvetlenül vette ki büntetését. S ha nagy ritkán leány került büntetés alá, akkor meg a fiuknak nem volt szabad látniok semmit se.

Mojzilovics német nyelven tanított, s nem is tudott egy szót se magyarul. De azért szép műveltséggel bírt, s a németen kívül teljesen értette a görög, a szerb, meg a török nyelvet és írást. Már a négy különböző alkatu és rendszerü írásnak tudása is ritka emberre vallott. Külömben mint nőtlen ember, minden vasárnap és ünnepnap hivatalos volt ebédre, valamint vacsorára azokhoz a családokhoz, melyeknek csemetéit az írás-olvasás miszteriumába bevezette.

Valamikor Mojzilovics kereskedő volt Stambulban, de megbukott, s akkor Kanizsára jött. Mivel pénz híján nem tudott kereskedést nyitni, tehát mint afféle élelmes görög (mert görög nemzetiségü volt), iskolát nyitott.

A vagonában ért nagy csapás azonban ugylátszik meghibbantotta elméjét is, mert (ami-

ként jó ebéd vagy vacsora után sokszor elbeszélte) amikor eljött Stambulból, és éppen a hidon igyekezett keresztül jutni: az ördöggel találkozott. Megismerte hegyes füléről és csucsos ritka szakálláról, meg a kaftán alól kitetsző farkáról. Mojzilovicsra egy lángoló pillantást vetett, és hegyes karmaival utána kapott, hogy megragadja. Csakhogy Mojzilovics rettenetes futás által szerencsésen elmenekült a pokolbeli rém elől. Azóta nem mert visszatérni Stambulba.

A kanizsai uri emberek az időben már nem igen féltek az ördög kalózkodásától, és igyekeztek Mojzilovics fejéből kiverni a rögeszmét, de nem bírták eltántorítani tőle.

Egy alkalommal aztán az történt, hogy Mojzilovics amikor felhívta felelni More Lászlót, az nem tudott semmit, és azzal védekezett, hogy „kifujták a fejéből“.

No, ily módon még sohasem védelmezte hanyagságát semmiféle diák! S mikor bővebb magyarázatot kértek tőle, hát a következőt mondta:

— Éppen az iskola szomszédságában szembe jött velem az ördög. Hasított körme, szőrös lába, meg kajla szarva volt mint valami tehénnek. Mikor mellettem elment, én a falhoz lapultam, de az hozzám csapott a farkával, és a szájával nagyot fujt a fülembe. Ezt: „Hum!“ És ezzel teljesen kifujta fejemből a leckét, pedig nagyon megtanultam!

Mojzilovics elképedve hallgatta a borzasztó eseményt. Mikor azonban észrevette, hogy a többi tanuló szeme kidülledt a visszafojtott kacagástól, akkor rettenetes hangon kiáltotta:

— Bank heráusz!

Aztán kiválasztotta a legfeketébb és legvastagabb pálcát, és avval csapatta meg a fantasztikus történet hőjét.

De ettől kezdve Mojzilovics gondolkodóvá lett, s nem beszélt a sátánról. Mintegy három év múlva pedig visszament Stambulba, miután körülbelül tizenöt évig tanított Kanizsán. Akkor hatvan éves lehetett.

És ezekután mi is visszatérünk az értesítőhöz.

Az iparsort Zalaegerszegen nyomták, mert Kanizsán akkor nem volt nyomda.

Az iparsor első átlapozása alkalmával azt hittük, hogy a 290 főnyi tanuló seregből ma már egy sincs életben, de ismételt tanulmányozás után kiderült, hogy hárman is élnek. Ezek: Sárecz György, Desgyek József, és Dréven Antal.

Külömben még elég ismerős névre akad figyelmes olvasás közben az olyan ember, mint e Krónika szerkesztője, ki maga is már a hatvanas éveket tiporja.

Az iparsor olvasása nagyon számos érdekes alakot, s a maiaktól sokban elütő embereket juttat eszünkbe. Röptiben feljegyzünk néhány embert, s a velük kapcsolatos érdekes eseményeket.

Szándékunk minél többféleképpen kiterjeszkedni, mert a feleslegesnek látszó ház-megjelölések is irányadók lehetnek a későbbi kor előtt bizonyos dolgok megállapításánál. Aztán az írók regényhez és szindarabhoz kész anyagot nyerhetnek.

I. A költészet tanulók közül:

1. Tárnok Alajos, valamint a harmadik nyelvészet tanulók közül Tárnok Imre, annak a Tárnok Alajosnak fiai, ki Nagykanizsának valamikor nagyon tisztelt és kiváló embere volt. Az öreg Tárnok még a tizennyolcadik században született, s gróf Battyáni János örökösei uradalmainak volt a kormányzója. Olyan volt a mi gyerek korunkban, mint valami régi pátriárka, hófehér bajuszával és szakállával, meg a honalapító Árpádra emlékeztető sas orrával.

Előbb a Főut és Csenger?-ut sarkán levő ház volt az övé, mely valamikor Szécsenyi István grófé volt, s melynek helyére épült az első magyar biztosító társaság palotája. (Mostanig ez az egyetlen háromemeletes épület Nagykanizsán, melynek drága bolthelyiségeit a jelenlegi háborus idő alatt már második éve használja az állami leányiskola — persze teljesen ingyen.)

Később az öreg Tárnok a Batthyányi utcában építtetett földszintes házat magának, mely most is eredeti formájában van Viosz Ferenc főszolgabíró kertjével szemben.

Tárnok Alajos sokat fáradozott a kanizsai gimnáziumnak főgimnáziummá emelésén. S általában résztvett minden kulturális mozgalomban.

Egyik fia, Márton, ez idő szerint Budapesten posta-felügyelő.

A nagy kort élt Tárnok Alajost 1882. évben temették el, még pedig a katolikus temető kápolnája alá.

Egyik leánya, Augusztá, egy Pauer nevű mérnökhez ment férjhez, ki megnagyobbította a kápolnai sirböltöt. Valószínűleg azért, hogy a Pauer család is oda temetkezhessenek.

2. Taródi Ferdinánd, az iskola elvégzése után 1848-ban mint jogász beállt Pesten honvédeknek, s a kápolnai ütközetben életét vesztette.

3. Csoknay János, zalamegyei számvevő és közgyám volt. Tulajdonképpen Gyula fia emlékeért említem fel, kit Pécssett bevétellett papnövendéknek Kovács Zsigmond akkori püspök. (Később veszprémi püspök.) A püspök szintén zalamegyei volt, és rokonságban állott Csoknyaiékkal, tehát Gyulának szép jövőre vott kilátása, mert: „könnyű annak, a kinek Krisztus a barátja“.

Pedig Gyula ugyszólva semmibe se vette a püspöki pártfogást, s panaszkodott, ha a püspöki palotában kellett ebédelnie, hol az ember elől minduntalan elkapkodja az ételt a szék mögött vigyázó cifra huszár.

Nem is használt sokat a nagy protekció, mert Csoknyai Gyula kispap korában meghalt, alig másfél év múlva. Akkoriban szinte állandóan pusztított a tifusz Pécssett, különösen a papnövelő intézetben. Az ölte meg.

De ez alkalommal kitérek egy olyan dologra is, melyet érdekességénél fogva feljegyezni érdemes.

Kovács Zsigmondnak tudnillik volt ugyanakkor másik pártfogoltja is a papnövendékek között: Magyar Zsigmond, sümegi fiu, a püspök keresztfia.

Ennek a Magyar Zsigának az apja, Magyar László, sokat olvasott, művelt ember volt. Sümegi

városbíró korában száz forint díjat tűzött ki arra, hogy a szép sümegi várról is irassék rege a Kisfaludi Sándor módjára.

Mivel pedig nem akadt pályázó, hát fogta magát Magyar László uram, és maga megírta a regét. „Sümegvára“ cím alatt néhány fametszetű képpel nyomtatásban is megjelent az ötvenes években. A rege olyan gyönyörű, akárcsak Kisfaludi írta volna, s olvasván, megértjük, hogy Magyarorszában mennyi tehetség vész el nyom nélkül.

4. Chinorányi Boldizsár, ő volt az utolsó postamester Kanizsán, miután közel kétszáz esztendeig a Chinorányi család bírta a kanizsai posta jövedelmező állását.

Mikor a kanizsai posta államosított, akkor Chinorányi Boldizsár kárpótlásul megkapta a városi posta szállítási jogát, mely holtáig az övé maradt.

A vidám kedélyű, jószívű öregur a Miháldutca (most Atilla-utca) végén lakott, hol a jókora kiterjedésű Postakertben, ősi birtoka utolsó darabján, házat építtetett magának.

Egyik fia, szintén Boldizsár, jelenleg Budapesten pénzügyőr.

5. Szörcsök Ádám. Horvát-szent-miklóson, (most Somogy-szent-miklós) jegyző volt, Kanizsa közvetlen szomszédságában. Szent-miklós akkori híres lóköltő népe majdnem teljesen horvát nyelven beszélt. Most az iskola meg a város közelsége magyarrá tette, az oda helyezett csendőrség pedig a tolvajlásról szoktatta le őket.

Szörcsök Ádám egyetlen fia, Béla, mint a Megváltóhoz címzett gyógyszertár tulajdonosa halt meg Nagykanizsán.

II. A szónoklat tanulók közül :

6. Jakopovics György, az osztály jeles tanulója, később dióskáli plebános, ki azonban deficenciába helyeztetett. Roppant erős ember volt. Szülőinek egykori háza és telke helyén van a mostani Arany János-utca.

7. Andri József, az osztály második jelese. (Mindkét jeles kapott csinos könyvet főméltóságú Batthyány Fülöp kegyéből.) Az iskola elvégzése után a ferencrendiek közé vétette fel magát szerzetes növendéknek, de onnan 1848-ban kilépett és honvéd lett. Azután elbujdosott a világosi fegyverletétel után, és Szlavoniában a Jankovics-féle velikai urodalomban (Pozsega mellett) kapott alkalmazást, hol tiszttartó volt harminc esztendeig, mely idő után, az urodalomnak más tulajdonos kezébe kerülése folytán, tisztségéből elbocsájtott, és emiatt Zágrábban agyonlőtte magát. Andri József a Zalai Krónika szerkesztőjének anyai nagybátyja volt, és nagy szeretettel gyűjtötte a magyar történetre vonatkozó régi könyveket.

8. Darás Zsigmond, ügyvéd volt Nagykanizsán és több évig a város tiszti ügyésze. Fia, Darás László, szintén nagykanizsai ügyvéd, ki jelenleg mint hadbavonult teljesít katonai szolgálatot.

III. A 4-ik évi Nyelvészet tanulók közül :

9. Kaszás János, mint első jeles kapott a herceg kegyéből csinos könyvet, s mint híres ve-

rekedő nagy tekintélyt vivott ki társai között. Az iskolák elvégzése után szücs mesterséget tanult, s mint szücs legény halt meg fiatal korában.

10. Hauser János, Kanizsa nagyon tisztelt polgára, gazdag vaskereskedő, ki sok évig viselte a városi kamarási (pénztárnoki) hivatalt, majd a szegény-anya (kódis-bíró) tisztséget. Egyetlen fia volt a szerencsétlen sorsra jutott dr. Hauser János nagykanizsai ügyvéd.

Hausernak görög-stilusban épített földszintes háza régi alakjában van a Csengeri-uton, s most is Nagykanizsa legszebb épületei közé tartozik, melynek szépségét még emelik az udvaron levő óriási vadgesztenye fák. Ez idő szerint az épület vakolata hullóban van, s ha jobban el lesz hanyagolva, akkor a mű- emlékek közé fog soroztatni, mert romjaiban is gyönyörű fog lenni. Jelenleg a Franz-féle gőzmalom tulajdona.

11. Gosztón Ferenc, az iskola után honvéd lett, később a nagykanizsai szolgabírósnál végrehajtó. Öregségére abból a kegydijból tengette életét, melyet mint 48-as honvédtiszt kapott.

12. Koltay Mihály, hahóti jegyző és földbirtokos.

13. Svastics Károl, volt 48-as honvéd, később nagykanizsai főszolgabíró. A híres zeneszerző Svastics Jánosnak fia. Svastics Károl gyermekei közül: Géza törvényszéki bíró Nyiregyházán, Zoltán közjegyző Szentgotthárdon, Janka férj. Svastics Elemérné, nyugalmazott tanárnő Nagykanizsán.

14. Babócsay János, egyik fia öreg Babócsay János kanizsai volt városbírónak. Mint 15

éves gyerek beállott 1848-ban a honvédhuszárok közé, (nagyon kifejlődött, erős gyerek volt) s a viszontagságos harcokban szerzett betegségében ifjan halt meg.

15. Lendvai József, pénzügyőri biztos volt Nagykanizsán, később pedig nyugalomba vonult, és Keszthelyen közgyámi tisztséget viselt. Nagyon vidám, barátságos, mulató ember volt.

16. Vustl Alajos, szappanosmester, (később nagykanizsai városi kamarás (pénztárnok). Egykori háza most is örökösei tulajdonában van, (a felső-templom tőszomszédságában) csakhogy jelenleg emeletesre van építve.

17. Márkovics István, csizmadiamester lett. Háza a Sopron-utcában (most Teleki ut) feküdt, a mely ma Simán István (ki veje volt Márkovicsnak) tulajdona. Mint nagyon szorgalmas, munkás, templomjáró ember általános tiszteletnek örvendett, bár visszavonult életet folytatott, s nem szerette a társas összejöveteleket.

IV. A harmadévi nyelvészet tanulók közül.

18. Svastics Béni, Zalamegyének főispánja volt. Testvéröccse az egy osztállyal előbbre járó Svastics Károlnak.

19. Bozsek Boldizsár, szijgyártómester lett, Magyar-utcai háztulajdonos. Gyermekei nem maradtak.

20. Juhász György, Nagykanizsa városának számvevője. Kezdetben a Kereszt (ma Hunyadi) utcában levő apai ház volt az övé, melyet nem-

régiben a város vett meg Kovácsics József örököseitől, később pedig a Csengeri-uton volt háza, melyet a felesége örökölt, ki Cavallár tisztartónak volt a lánya. Végül a Rozgonyi-utcában építtetett magának házat.

Juhász György magyar ruhát viselt egész haláláig, s Kanizsának kedves, tipikus alakja volt. Nagyon jól emlékezett mindenre, ami az ő életében történt a városban, s valóságos élő krónika volt.

21. Baráth János, sütőmester, kinek egykori háza most a Balaton testvéreké. Egyetlen leányát Szeidl Gusztáv városi könyvelő vette nőül, aki később az Eszterházy hercegségnél kapott alkalmazást.

22. Halis Pál, a forradalom után takácsmesterséget tanult. Háza a Petőfi-uton most is a régi formájában van, mely utóbb özvegy Vioszné tulajdona volt. (A régi Traupman-féle ház átellenében, mely most Hertelendi Béla örököseié.) Halis Pál nagybátyja volt e Krónika szerkesztőjének, s mint fiatal házas ember halt meg.

23. Pfaff József, sütőmester. Családja Lotaringiából származott Kanizsára, s itt körülbelül másfél évszázadig állandóan pékmesterséget üzött a család. Szálas, magas ember volt Pfaff József, öregségére is megnézni való alak, amikor a szintén öles termetű barátjával, Benczik József hentesmesterrel, végigment az utcán. Háza az Ötvös-téren most hugának, Pfaff Teréznek birtokában van. Ez a ház valamikor Albanics Flóriáné volt, ki szintén sütőmesterséget üzött.

24. Bertalan Pál, szolgabíróági esküdt, később a nagykanizsai járásbírósnál irnok.

25. Taródy József, köteles mesterséget tanult, aztán honvéd lett. Később a városi rendőrségnél nyert alkalmazást, s mint alkapitány halt meg.

26. Pichler Ede. Olyan kujtorgó ember lett belőle, ki sohasem tudott megmaradni hosszabb ideig egy helyen. Nem is nősült meg. „Országos patkány-kergető“ név alatt emlegették, mert állítása szerint el tudta hajtani a patkányokat. Egyszer vállalkozott rá, hogy elkergeti a patkánysereget a nagykanizsai városházától is. Díjat is kapott érte, de úgy látszik, hogy nem volt képes minden patkányt elhajtani, mert maig is vannak szép számban.

Halála olyan volt, amilyen bohém embereké szokott lenni: valahol agyonütötték. Hirszerint azért, mert sokat fizettetett a patkány kergetésért, s az emberek megcsalva érezték magukat, mert nem voltak a munkával megelégedve.

27. Csemics Károl, csizmadia mesterséget folytatott saját házában, a Kölcsei-utcában, melynek akkor Szeglet-utca volt a neve. (Közönségesen „Kutyaszorító“-nak hívták.) Egyideig városi külső tanácsos is volt, miként az volt feleségének, Szabó Hajmási Rozának apja is, s annak tulajdona volt a híres Hajmási-rét, mely Kertész József Hunyadi-utcai házától egészen Szauermann Mihály sugár-uti házáig terjedett, (a Sugár-ut még nem volt kihasítva,) és a diákok kedves labdázó helyéül szolgált az ötvenes-hatvanas években.

Akkoriban nehéz, „tömött“ gummi-labdával ment a játék, s a labda olyan súlyos volt, mint valami vasgolyó. Ha a „kiverés“-nél a „variátor“

az ütő-bottal, mely hatalmas kapanyél szokott lenni, magasra felcsapta a labdát a levegőbe, hát aki el tudta kapni, annak acél markának kellett lenni. Ha pedig a labdával valamelyik muzsafit a vékonyán találtak megdobni, hát egy hétig is sajgott az oldala tőle.

V. A másodévi nyelvészet tanulók közül:

28. Babócsay György, Nagykanizsa polgármestere 1879-től 1896-ig.

Nála e tisztség családi öröklés-számba ment. Már öregapja, Babócsay József is városbíró volt, meg az apja Babócsay János is.

Családjában fiuról-fiura szállottak Kanizsa fejlődéséhez szükséges tervek, de egyuttal az a tapasztalat is, hogy némely reform megvalósításánál nem szabad kikérni előre a nép hozzájárulását.

Igy történt, hogy amikor Babócsay János másodízben választatott meg városbíróvá, akkor egész csendben egyik éjjel szétszedette és elvitette a szégyenoszlopot. Eltűnt a gyötrelém emléke, úgy, hogy senki se tudott róla. Másképp bizonyosan nem engedték volna a kinzó eszköz lerombolását, mert hátha visszajönnek megegyszer a régi erkölcsök, és megint lehet gyönyörködni a szégyenoszlophoz kötött fejrnépekben? (Diák koromban a mostani kórház helyén állott „város pajtájá“-ban hányódtak a szégyenoszlop kődarabjai.)

De ezzel sem elégedett meg Babócsay János, hanem többféle mesterkedésen kívül még törvény-

tudó tanácsosi állást rendszeresített, ki az akkori városi törvényszék pereit képes volt helyesen elintézni. (Ezt a városi törvényszéket államosították 1869-ben.)

Néhány hatalmasságnak bujtogatására a kiskanizsaiak Babócsay János ellen fordultak azzal, hogy: „Nem kell városi törvényszék!” Persze sorompóba lépett néhány iparos is, kik azzal izgattak ellene a választáskor: „Nem kell törvénytudó ember!” „A polgármester nem védelmezi jogainkat!” Semmibe se veszi az iparosokat!” „Mesterember legyen a polgármester!”

És egyesült erővel kidobták Babócsay Jánost a tisztségéből. (Becsületes iparosainkra ma is mindig számíthatunk, ha rájuk ijesztünk: „Veszedelemben van az ipar!” „Áruló, aki nem szavaz velünk!”)

Babócsay György pedig azon kezdte a polgármesterséget, hogy betiltotta a csordásoknak meg a kanászoknak a hajnalban való kürtölést, ostordurrogatást és káromkodást.

A Teleky-uti meg a magyarutcai gazdák persze mingyár deputációval jelentek meg a polgármesternél, és tiltakoztak. (Akkor még a kanász meg a csordás nem volt városi tisztviselő, hanem a gazdák szegődtették és fizették.) Azt mondták, hogy a régi lárma nélkül elmulasztják a barmok kihajtását a pásztor elé.

A polgármesternek végül is ki kellett egyezni velük. Jól van! A kürtölés megmarad, de csak halkán szabad a pásztornak fujni az óriási szarvkürtöt, s így is csupán a mellék utcákban. Az ostorral való rémitő durrogatás

meg a kacskaringós káromkodás pedig teljesen kitiltatik a mezőre.

Babócsay György mélyreható intézkedésekkel igyekezett kiemelni Kanizsát a hátramaradottságból. Ezek közül néhányat felemlítünk, többnyire olyanokat, melyeket Babócsay kezdeményezett, de az ügy természeténél fogva maig sincsenek teljesen végrehajtva az utódok által.

Kanizsa azelőtt olyan sáros volt, hogy az őszi és a tavaszi esőzés alkalmával a sár megmozdult, és a Főútról meg a felső templomtól lassan lefelé húzódott a városháza meg a Korona között levő laposabb helyre, s akkor hosszú fagerendákon (az ugynevezett grádicsokon) lehetett csupán a tulsó sorra átugrálni, a terhes kocsik pedig igen gyakran bele sülyedtek a sárba.

Babócsay György kirakatta téglával, (klinkerrel) a Városház-utcát a vasutig, a felső templom előtti térséget, a Főutat és a Magyar-utca egy részét. És a régi nagy sár eltűnt!

Babócsay Györgynek szinte kimeríthetetlen sokasága terve volt. S ez nemcsak abban nyilvánult, hogy villamos világitást alkalmazott, hogy a város pénzügyeit rendbehozta, színház építésre és szegényház rendezésére alapot gyűjtött, meg, hogy új utcát nyitott, s jövedelmező kaszárnyákat épített, hanem minden dologban.

Egyszerre beütött a fillokszera. A kanizsai szőlőhegyek teljes pusztulásnak indultak. A gazdák végnélküli panaszszal voltak tele. „Mi lesz belőlünk? Tönkre megyünk!”

A vészről rettentő módon zengett Nagykanizsa egyik költője, Tuboly Viktor is:

Sáskák, követ választások,
 Több ily szörnyü pusztítások,
 S komoly dolog, nem chimera :
 Hogy rombol a filloxera !

Szóval megvolt a borzasztó csapás . . .

Segíteni kellett volna, de senki se tudta
 hogyan.

Babócsay György a város határában levő
 homokos területre gondolt. Boszorkányos gyors-
 sággal megállapította a földmívelési ministernél a
 homok immunis voltát, s a ministertől mingyár
 engedélyt szerzett homoki szőlő ültetésre.

Nem kellett már félni, hogy a kanizsaiak
 elvesztik a szőlőhegy hasznát !

A polgármester hamarjában, (senkit meg sem
 kérdezve) beültetett minta szőlőnek egy területet a
 Gördvényben. Ez a szőlő ma is megvan, csak az a
 baja, hogy a város kiméli a rá való költséget, már
 pedig befektetés nélkül szőlő nem hoz jövedelmet.

Igaz, hogy időközben feltalálták a régi sző-
 lőknek permetezés általi fentartását, de azért lehet,
 hogy rákényszeredünk valamikor a fillokszera-
 mentes homoki szőlőre, s akkor Gördvény sokat
 fog érni.

Eközben az utcákat ellátta új névvel a pol-
 gármester. A régi Tizenháromváros, Kis-utca, Nagy
 utca, Kereszt-utca, Kutya-szorító elnevezések meg-
 szüntek. S megszüntek a soknevü utcák : Récsei-
 utca, Cigány-utca, Nagy-utca, Pesti-utca helyett
 Petőfi-ut lett. S azóta van Hunyadi-utca, Teleki-ut,
 Arany János-utca stb. elnevezés.

A szentgyörgyvári utcában kórházat építte-
 tett, s az ottlevő nagy pocsolyát, a Ciglenicét,

megszüntette olymódon, hogy egy ujonnan vágott csatornában a vizet elvezette, s azután a mély gödröt betemette. Megjegyzem, hogy a régi időben, egészen 1859-ig körülbelül mégegyszer akkora volt a Ciglenice, de a pesti vasut építésekor a temető mellett levő „bevágás“-nál kiásott földdel egy részét föltöltötték.

A katolikus temető nagyon elhanyagolt állapotban volt. (Most is.) Babócsay bele kezdett a temető új rendezésébe. Mindenek előtt az egész temetőnek téglafallal leendő körülépítését tervezte, s e célból elrendelte, hogy minden új kriptát egyuttal kerítéssel vételessék körül a temető széléről. (Igy nem kerül pénzbe.)

Aztán a temető régi sirjai között átjáró utakat hasított, mely több évig tartott, mert a régi sírokat az utból el kellett vitetni.

A temető előtt, a vasuti hid mellett, tért hasított, hogy a kocsik a temetés alkalmával ott megállhassanak.

Tervezte a sírok nyilvántartását, s ezzel együtt egy nagyobb hidegháznak építését. Ezért megkezdte a bejárat mellett lévő síroknak áttelepítését, hogy az épülethez szükséges terület meglegyen.

A temetői új utakat fákkal szegte be, a várost pedig teljesen beültette fákkal. Egyes utcákban az idegenek nem győztek eleget gyönyörködni a fásor szépségében. A Batthiány-utcában kettős sor akácfa, a Csengeri-uton szintén kettős sorban hársfa volt, s virágzás idején illatban fürdött az egész városrész.

De hát sok minden megváltozott, amikor Babócsay György polgármestersége megszűnt. Ki-

buktatták éppen úgy, amiként apját és nagyapját. Babócsay György megbuktatásánál csupán az volt a sors iróniája, hogy Kanizsa eddigi legnagyobb reformátorát „reform-párt“ cím alatt összegyűlt emberek fosztották meg a tisztségétől.

Az új rendszer persze más lett. Most évenként kétszer is szorgalmasan megnyesik az utcai fákat. Ez által a virágzást megakadályozzák, mert az illat nem való utcára, hanem a patikába.

Aztán a temető ujabban nyitott részein megint kevés az átjáró út. Elmaradt a fákkal való díszítés is, a sirok nyilvántartásával, meg az új hidegházzal együtt.

De hát a halottak sorsa az elfelejtetés. S ezt a célt annál hamarabb elérjük, minél inkább egymás mellé szoritjuk a sirokat. A fák meg éppen feleslegesek. Hisz a holtak úgy sem látják.

Bizzuk csak a temető minden dolgát továbbra is Móger bácsira, a sirásóra. Elvégezi ő becsületesen a szükséges tennivalót. Holmi nyilvántartásra pedig ne gondoljunk, hisz ezután is megleszünk e nélkül a haszontalanság nélkül, amiként apáink is megvoltak évszázadokon keresztül.

Aztán olyan jövődelmi forrás teremtéséről álmadozott Babócsay György, mely a városnak semmijébe sem kerül, és mégis nagy hasznot hajt, mint Kecskeméten a barac termelés.

Gyümölcs-erdőt akart alkotni a város erdejében. E célra kísérleti telepet csinált különféle gyümölcs-fajokból, nem messze a Moriolás patakhoz, az alsó-erdő szélén, Budinban. (A félezer év előtt eltűnt Besenyő falu egykori határában.) S egyuttal gyümölcsösházat is építtetett.

A telepen ki akarta próbálni, hogy a talaj melyik fajta gyümölcsfának kedvező, s aztán ahhoz képest tervezte egy-egy erdőrészesletnek beültetését szelid gesztenye, dió, alma, berkenye stb. fával, s úgy gondolta, hogy harminc-negyven év múlva a fák megnőnek, erdőt alkotnak, és akkor a fa értékesítés mellett a gyümölcserdő óriási jövődelmet fog adni.

Álom volt. Az emberek kicsufolták érte. De hátha egyszer valóság lesz az álmom?

29. Rosenfeld Adolf, kereskedő. Háza szomszédos volt a városházával, s jelenleg fiai tulajdona.

30. Bernádics (helyesen Bernandics) János, meghalt tanuló korában. Egyetlen fiugyermeke volt öreg Bernándics János szabómesternek. Fia halálakor az elkeseredett apa azt kiáltotta az ég felé:
— Nincs Isten!

És attól a naptól fogva soha többé templomba be nem lépett, és imádkozni nem látta senki. Emiatt a népek istentelennek tartották, bár szorgalmas, munkás, tisztességes, rendes életű ember maradt haláláig.

Bernandics jól beszélt horvátul, s eme tudásával Jellasics seregéből sokat visszaszöktetett, mikor a szerezsanok 1848-ban Kanizsán táboroztak.

A seregben ugyanis sokan voltak, akik nem akartak a magyarok ellen harcolni. Bernandics erről tudomást szerezvén, minden nap keresztül vitt ötöt-hatot munkásnak öltöztetve a temető előtt álló őrségen. Az őrral barátságosan beszélgetve elmondta, hogy ezek az ő szöllőmunkásai, s men-

nek a szentgyörgyvári hegyre dolgozni. Az őrség mindig átbocsátotta.

A temetőn túl aztán átvágott Bernandics torony iránt a Mura felé, elvitte őket Kakonyára, hol a réven átmehettek Muraközbe. Ő pedig még aznap vissza gyalogolt, s mikor késő este visszajött az egész napi járásban kifáradva, otthon már új embercsoport várt rá, kiket leánya ideiglenesen elrejtett pincében, padlásán. S másnap és harmadnap megint átcsempészett horvátokat.

Egyik hajnalban azomban az történt, hogy az őr azt felelte a barátságos köszöntésre:

— Nagy lehet a maga szölleje, hogy mindennap ilyen fene sok munkás kell!

Egy szempillantás alatt megfordult Bernandics eszében, hogy felkötik a legközelebbi faágra ha rájönnek a dologra, de azért jókedvűen válaszolt:

— Akkora szöllőm van, hogy magának is jut a terméséből. Majd estére hozok egy kulacs bort!

Az őr elnevette magát, és nem lett baj.

Háza a mostani Hunyady- (akkor Kereszt) utcában volt, mely jelenleg 23 számot visel, és még a régi formájában van. Különben a családja leány-ágon most is él. Tudnillik leánya Teréz valami Mester nevű ispán felesége lett Szentlászlón, s e házasságból született gyermekek közül a következők vannak életben: 1. Mester Ferenc, gyógyszerész, 2. Mester Matild nőül ment Nagy Dezső közigazgatási tanácsoshoz, s jelenleg Budapesten lakik, 3. Mester Viktória pedig Debrecenben lakik, mint Deák Ferenc táblabíró felesége.

31. Stingli Károl, később gelsei jegyző.

32. Theodorovics Mihál sok ideig városi tanácsos. Sohasem nősült meg, s nagy tiszteletnek örvendett, bár görög nemzetiségű volt. Huga szintén Kanizsán lakott, s Vaics borkereskedőnek volt a felesége. A Theodorovics, Vaics és Axenti családok, kik már a 18-ik században is itt laktak, voltak az utolsó görög családok Kanizsán. Egykori temetőjük és templomuk teljesen a szerb hitsorsosok birtokába ment át.

Theodorovics Mihálnak széles földszinti háza a mostani Fő-uton volt, melynek helyére épült emeletes házban dr. Havas Hugó ügyvédnek lakásán 1916. január 18-ikán borzalmas szerencsétlenség történt. T. i. veszett eb marta meg az ügyvéd fiát és feleségét, s azonkívül még számos asszonyt és gyermeket.

33. Albanics József, később ügyvéd Nagykanizsán, Magas termetű ember volt, mint általában minden Albanics, kiknek némelyike óriásnak is beillett.

34. Walbach Mór, a nagykanizsai takarékpénztár elnöke, s több egyesületnek fáradhatatlan mozgatója. A nagykanizsai tűzoltótestületnek meg a torna-egyesületnek is elnöke volt.

35. Sárecz György, csizmadia mester, jelenleg is életben van, és háztulajdonos a Teleki-uton. Külömben régi kanizsai családból való, mely családtól nevezték el régi időben a gimnázium előtt körülbelül 1860-ig meglevő tókát: a „Sárec-tenger“-t.

36. Desgyek József, szintén él még, s mint nyugalomba vonult vasuti tisztviselő Nagykanizsán lakik a szintén életben levő feleségével, ki Peksz leány.

Mind a Desgyek, mind pedig a Peksz család kanizsai familia. A szerkesztő diák korában, mondjuk: ezelőtt ötven esztendővel, azzal szokták a gyerekek tiszta kiejtését próbára tenni, hogy feladták egymásnak:

— Mondd el háromszor egymásután, de gyorsan: „Peksz szücs nem sánci szücs!“ (Sáncpuszta Nagykanizsa határában.)

Persze senki sem tudta hibátlanul elmondani egyszer sem.

37. Piszkor Tamás, vagy husz éven keresztül elnöke volt, mint 48-ik ezredbeli százados a zalamegyei katonai sorozó bizottságnak, s inkább éveken keresztül nem fogadta el az őrnagyi rangot, csakhogy ne kelljen Kanizsáról eltávoznia. Felesége Blümlein leány volt Kanizsáról.

38. Vagner Károl, mint Kanizsa nyugalmazott gyámi pénztárnoka halt meg. Apja Vagner Ignác kolompáros volt, és családi háza most is örökösei tulajdonában van. A Fő-uton levő ama kevés földszintes épületek egyike, amelyek régi alakjukban állanak most is.

39. Taródy László, mint tanuló halt meg, mikor 1848 március 18-án nagy ünnepélyt rendeztek Kanizsán, és mozsarakat durrogtattak annak öröme, hogy kiűtött a szabadság, és elfogadták a tizenkét pontot. Ugyanis az egyik mozsár szétdurrogott, és a közelben ácsorgó Lacinak a mozsár darabok szétzúzták a fejét.

40. Vajdics József, ugy a nemzeti második osztálybeli Vajdics János, és Vajdics Alajos, mindhárman Vajdics János „kompektor“ (könyvkötő és könyvkereskedő) fiai. Az öreg Vajdics János

könyvkiadó is volt, s ő adta ki „Kotzebue Ágoston jelesb szindarabjai“-t. (Husz kötet. Kanizsa 1837—1839.)

Az iparsorban felsorolt Vajdics fiukról a következőket tudjuk: János nem volt képes önállóvá lenni, s az apai üzletben nyert alkalmazást halálaig. Alajos híres szabómester lett, kiről Horváth Gyula azt írja „Kanizsa város történeté“-ben, hogy olyan magyar szabó, mikép magyar ruhára is csak olyan emberektől fogad el megrendeléseket, kikről tudja, hogy nem voltak el a Rajkszrátban, s ha tobákolnak is, csak azért teszik, mert náthások. Alajos külömben szerencsétlen véget ért, mert családi baja miatt öngyilkossá lön a Szélmalom vendéglőben. (Ma Ökör fogadó.) (Alajosnak fia dr. Vajdics Alajos budapesti orvos, ki jelenleg Amerikában tartózkodik, spiritizmussal foglalkozott, s könyvet is irt, mely „Tanulmányok a szellemtan köréből“ cím alatt Budapesten 1900. évben nyomtatásban megjelent.) A harmadik fiu: József átvette apja üzletét, s nagy hirre tett szert, mint a Nagy Jani által szerkesztett „Zala-Somogyi Népnaptár“ kiadója. E naptáron kívül volt Vajdics Józsefnek több más kiadványa is. „Rajta lányok mulassunk!“, „Kéért üritsem a pohárt?“ „Rajta lányok táncoljunk!“ „Egy tarisznya ostobaság,“ című könyveken kívül megemlítésre méltó az a dalgyűjtemény, mely „Rajta fiuk vigadjunk!“ cím alatt jelent meg nála, s mely a legértékesebb kiadványa.

Még megemlítjük, hogy Vajdics József volt a „Zala-Somogyi Közlöny“ hetilap megalapítója és több évig szerkesztője, s hogy üzletének mostani tulajdonosa, fia: ifju Vajdics József.

VI. Az első évi nyelvészettanulók közül:

41. Unger Alajos, ügyvéd lett Budapesten. Csinos ember volt, és gazdagon nősült. A nagykanizsai választó kerület két izben, s a keszthelyi kerület egy izben megválasztotta országgyűlési képviselőnek. Családi háza most is a régi alakjában van a Kinizsi-utcában. (Azelőtt „Rizengászli.“)

42. Augusztics Ferenc. Bábos mesterséget tanult. Azonban a dolog nem nagyon kellett neki, hanem élt munka nélkül, vidáman, a menyecskék gyönyörködtetésére. Ugy ahogyan az ivtői király. Emiatt az emberek hóbortosnak tartották.

Amikor öregségére elerőtlenedett, akkor persze nem volt hová fejét lehajtani. Kicsufolták az utcán a gyerekek, s minden elhagyta a gondtalanság fedelmét, csupán az utált gond tolokodott be hozzá egyre sűrűbben. Ekkor akadt egy nem-közönséges gondolkodású ember Chinorányi Boldizsár személyében, aki megkönyörült rajta, és átengedte neki lakásul a Miháld utca végén levő kisebb házát — ingyen. Sőt arról is gondoskodott, hogy ennivalóval is segítsék, ha szüksége van rá. „Hiszen nem hagyhatjuk az utcán elveszni!“ indokolta cselekedetét Chinorányi, melyért a pénzbeli haszonra berendezett szivü embertársak bizony kinevették a háta megett.

A magára maradt ember abban a kis házban mosolyogva élte le szigorú öregségét. Elégedettségét nem rontotta el semmi. Bizonyosan ráült naponkint az emlékezet ragyogó trónusára, s úgy figyelte a csufolódo gyerekek arcán a szülői vonásokat.

VII. A harmadik nemzeti osztálybeliek közül:

43. Thassy Abel, mint szolgabíró halt meg. Özvegye háztulajdonos Nagykanizsán az Arany János-utcában.

44. Grecs József cipésmester. Özvegye, „Grecs mama“, közel félszáz esztendőn keresztül mint bábaasszony segítette a kanizsai ifju magyarokat e világra szállítani, amikor még nem voltak községi szülésznők. Fia, József, gimnáziumi tanár volt Nagybecskereken, de fiatal korában meghalt.

45. Komesz György, régi híres család sarjadéka, mint városi hajdu halt meg Nagykanizsán. Bátyja plebános volt Komárom megyében, Ácson.

VIII. A második nemzeti osztálybeliek közül:

46. Dreven Antal, háztulajdonos. Jelenleg is életben van. Az öregség egyáltalán nem viselte meg, s fürgébben lépked, mint a fia Lajos, ki járásbíró Nagykanizsán.

47. Huszár Adolf, mint miniszterelnöki tanácsos halt meg Budapesten. Testvére Nándor, városi jegyző volt Csáktornyán. Apjuk egykoriban híres gombkötő Nagykanizsán.

48. Gerócs József, ispán volt Csurgó mellett a Festetics grófi birtokon.

49. Hermán Károly, orvos lett, s mint szenvedélyes kártyás ember volt ismeretes. Nősülése után hamar meghalt. Apja jómódu szücsmester volt, kinek háza maig is régi formájában áll a Petőfi-ut elején.

50. Marenics Antal, mint teljesen elzüllött ember halt meg körülbelül ötven éves korában. Anyja sok ideig korcsmárosné volt Pressburger doktor házának szomszédságában, a felső templom mellett. Hideg időben Marenicsné korcsmájában szoktak menni fölmelegedni a templomba járó emberek.

— — És ezzel befejezzük a régi bizonyítványhoz fűzött visszaemlékezésünket, bár kétségtelen, hogy még nagyon sok érdekes dolgot lehetne feleleveníteni.

Két levelező-lap.

Tulajdonképen az a cím is megilletné e két kis levelet: „Háborus okmánytár.“ Mert éppen olyan jellemzők, mint a diplomácia okiratai.

A későbbi kor embere bizonyosan közönségeseknek találja e leveleket, s nem fogja megérteni, hogy mink milyen izgatott boldogsággal vetjük ezeket a látszólag semmitmondó értesítéseket.

Az utódoknak tehát meg kell jegyeznünk, hogy a rettentő küzdelem napjaiban nem szabad semmi olyanról írni, mely csatákra vagy a katonák tartózkodási helyére vonatkozik, vagy amelyből bármi csekély következtetést lehetne vonni a hadműveletre.

A Krónika szerkesztőjéhez küldött eme tábori postai levelezőlapokon tehát nemcsak érdekes az, mely a putri leégésről, meg a krumpli sütésről szól, hanem e látszólagos semmiségek nekünk azt is jelentik, hogy szeretteink, barátaink, ismerőseink életben vannak.

Az egyik levél Babócsay György tartalékos honvédfőhadnagytól érkezett, ki a háboru alatt

vett feleségül egy pompás szép leányt, Geiszl Gizellát, s e frigyből már származott is egy kis honleány, aki minden erőltetés nélkül képes kivágni a magas c-t.

A másik levelet Treiber Kálmán honvéd-őrnagy írta, kinek már két ízben költ halálhíre, s nem is alap nélkül, mert az egyik sebesülése alkalmával hónapokig feküdt halálos öntudatlanságban. A mindenkitől szeretett őrnagy az egész város örömére legyőzte a halált, s most megint a harctéren van, hol kitüntetést kapott.

A levelében említett krumpli sütés egybefügg azzal, hogy az 1914. évben a kanizsai honvéd laktanya mellett körülbelül fél holdnyi fel nem használt területet (azóta barak-épületek vannak rajta,) Treiber őrnagy beültetett krumplival, mert majd ősszel a honvédeit krumpli szüretben akarta részesíteni, s néhány hétig a legénység vacsoráját bővebbé tenni. Erre a pityóka szüretre az őrnagy meginvitálta e Krónika szerkesztőjét is.

Fölségesen ment a dolog. A legények szorgalmasan töltögették a pityókát, mely a gondos kezelés folytán vastag szárazakat eresztett, és gazdag termést ígért. Napi sétáimon magam is gyönyörűséggel figyeltem a nagyszerű ültetvényt, s önző örömet éreztem az élvezetesnek ígérkező krumpliszüret gondolatára. Julius vége felé már itt is, ott is „megmonyasoltak“ egy-egy bokrot, de a honvédek úgy vigyáztak a pityókára, mint a szemük fényére, és mindig elcsipték a tolvajokat, kiket az őrnagy elé állítottak megbüntetés végett. Ilyenkor volt ám megakadva a jószívű őrnagy, kinek mindenféle okot kellett kitalálnia, csakhogy szabadon

ereszthesse a tilosban járókat, s még ő mentegetőzött a legénység előtt:

— Az a szegény asszony bizonyosan jobban rá van szorulva a burgonyára, mint mink! Más-kép nem lopna!

Augusztusban aztán e borzalmas háboru a harcmezőre vitte a pityóka termesztő honvédegyerekeket és őrnagyukat. A szüret elmaradt sok más boldogsággal együtt.

Az első levél: (cimzés elhagyásával.)

1915. dec. 20.

— — Ez a hely még sokkal csunyább, ahol most vagyok, mint a milyen volt Bukovina. A lakosság oly piszkos, hogy nem lehet bentlakni a házakban. A multkor kis baj is történt velem: ugyanis leégtem. Még szerencsém volt, hogy ki tudtam menekülni a lakásból.

Most nálunk nagyban készülődnek a karácsonyra, a katonák igen szép és célszerű dolgokat kapnak ajándékban. De hát mindennél jobb volna, ha már vége lenne. Erre nincs kilátás és így csak reménykedünk. Vándorlok. Ma itt, holnap ki tudja hol? Talán haza jutok még valaha!

Babochay György.

A másik levél: (cimzések elhagyása mellett.)

1915. december 19.

— — Emlékezik, mikor el-elbeszélgettünk arra ki a laktanya felé a krumpli földeken? Hej, ha eljönne erre, itt lenne ám csak téma. Jöjjön el kedves tanácsos uram! Megférnénk mi az én kis földi putrimban krumplit sütögetve; hogy bámulna

a világ az itt született humoros dolgoknak, a mi tanácsos ur arany tollából a haldoklót is megmosolyogtatná. Mily szép az „Aranyhozó autók!”

Treiber Kálmán.

Katona dalok.

Erre is azt mondhatnánk : „Még egy háborus levél“. Mert ez tulajdonképpen csak kis részben baka-nóta, s nagyobb részben harctéri levél. A dalokat kísérő levelet ide igtatjuk, mint a háboru-nevezetes okmányát, mert a levélben foglalt katonadalok szívünk mélyéig megindítanak bennünket, de talán még jobban megilletődünk a dalokat gyűjtő Czebe Lászlónak sirva-nevető levelétől.

Magáról az íróról, Czebe Lászlóról, célszerűnek tartom megemlíteni, hogy Zalamegye legértékesebb írói közül való. Ezt azért jegyzem meg, mert talentuma dacára, vagy talán éppen azért, ő maga nagyon szerény ember, ki a reklámozást kerüli. Különben a Zalavármegyei Hirlapnak sok év óta szerkesztője.

Fel kell még jegyeznünk, hogy a hadüzenet után mingyár „hadba vonult“ Czebe László. (Szókimondó író levén, nem állapíthatták meg „nélkülözhetetlen embernek.“) Szerbiába került, hol a gyilkos ütközetben lövést kapott. Egerszegre hozták, s mikor félig meddig kigyógyult, ismét a harcmezőre vitték.

Aztán végig küzdötte a kárpáti rettenetes téli hadjáratot, melynek elképzelhetetlen sanyarusága alatt bizony összeesett fiatal, erős alakja, s megint kórházba került. Ezután rövid ideig otthon Egerszegen üdült, s egy napig Kanizsán is volt. Ekkor beszélgettünk „a márványos asztal mellett“ ugy e Krónikáról, mint mindenféle földi mulandóságról.

Csakhamar harcba szállt harmadszor is. Még mindig „önkéntes káplár“, miként egyéves önkéntes korában volt. Amint leveléből meg lehet állapítani, ez idő szerint orosz földön harcol valahol.

A Czebe név régi magyar név, (kilencszáz év előtt Zalamegyében is élt Czebe vagy Czeba család,) s Czebe Lászlónak most már a külseje is méltó a vezetéknévéhez, mert amint levelében írja, mai kinézésében ősmagyar vitézt ábrázol. Olyan torzonborz a külseje. Aztán az se lehetetlen, hogy az ezer év előtti Czebe valahol szintén ott viaskodott a Szereth mellékén. Ilyen tréfák ismétlődnek a mostani világfelfordulásban.

Ime a levél: (Cimzések elhagyása mellett).

1916. január 9.

— — Igazán nagy örömet okozott nekem a Krónika második számának megküldésével. Jól esik egy kis összeköttetés a multtal, egy kis kiszabadulás ebből a vitézi világból, melynek rejtelmei számára szintén krónikát kell nyitni, ha ugyan megérjük. Mert amilyen bolond világ van errefelé, még valami ostobaság is történhetik az emberrel.

. . . A Krónika kedves irásai egy éjjeli szolgálatban nagyon kellemes ébrentartók voltak s most, hogy éppen a Sereth folyónál vitézkedtünk,

az ősmagyar ügyek vonatkozásai nem mindennapi hatással voltak rám, ki mai kinézésemben, mint mondják, valami ősmagyar vitézt ábrázolok, úgy, hogy már szigorú elhatározásommá lőn párducot lőni, hogy kacagány kerüljön megsoványodott vállaimra. Egyelőre azonban csak az oroszoktól feldult Jasniscén sikerült a Miaczynskich kastély romjai alatt egy gyönyörű vidrabört találnom, amit barátaim úgy magyaráznak, hogy mindenképen jó bőrrel menekülök majd ebből a világ-háború című szöszből . . .

Mint marcona hadfit, a Krónika katona dalai rendkívül érdekeltek. Magam is jegyezgetek ilyen-félet. Így aztán meg is kell említenem, hogy az „orosz cár legszebb lánya“ már a háború legelső napjaiban mozgósítva leve a magyar baka dalos fantáziájától. Boldogult sabáci (azóta ugyan már hál' Isten végképen Szabácsot irunk) hős koromban már járta e nóta, mint a győzelem biztos tudatával harcba indult magyar bakák jövődöbelátása. A vers teljes szövege így van:

Puska ropog a gránicon
 Sej haj! Ágyu tüze lobban.
 Én Istenem, jaj Istenem,
 Mikor leszünk ottan . . .
 Péterváron ütjük fel majd
 Sej haj! Táborig tanyánkat,
 S a muszka cár legszebb lánya
 Mossa, mossa a — sajkánkat.

A dallama az ismert: „Kimegyek a kanizsai vasut, vasut állomásra“ melódiája. A sajka helyett

ugyan a baka, ki ujabban nem „öreg szentségnek“ cimezi magát, hanem „baka-vendég“-nek (talán a muszka földek hivatlan vendégének) szereti magát titulálni, — egy egészen egyszerű ruhadarabot említ, mely „g“-vel kezdődik és „atyá“-val végződik.

Az utolsó — valóságos kuruc erejü, dallamára is rendkívül mélységü — katona nóta meg így van (a második verssel is kiegészítve.)

I.

Vihar a levelet ide-oda szórja
 Szegény katonának változó a sorja :
 Ma még piros élet, holnap örökálom . . .
 Ne sajnáld a csókodat egyetlen virágom!

II.

Dalos, kis madarak hazafelé szállnak,
 Levelet visznek egy könnyező kislánynak.
 Az van a levélben : hiába ne várjon !
 Ugyis tudom itt lelem szomorú halálom !

Egy végtelen bánatos katona nóta járja
 most mifelénk. Most már bennevagyunk, ide-
 jegyzem azt is :

I.

Hideg szél fuj, mégis megyünk,-
 Bucsu-harang kondul.
 Harcba megyek elbucsúzom
 Édes galambomtul :

(Folytatás a következő füzetben.)

A Zalai Krónika előfizetői:

35. Dr. Neusiedler Antal kir. táblai bíró, Pécs.
36. Munkapáholy, Nagykanizsa. (5 példány)
37. Lendvai Vilmos, az első magy. ált. biztosító társaság nagykanizsai főügynökségének főnöke, Nagykanizsa.
38. Zerkowitz Lajos borkereskedő, Nagykanizsa.
39. Eperjesy Gábor pénztári főpénztárnok, Nagykanizsa.
40. Stern Sándor téglagyáros, Nagykanizsa.
41. Neumann Aladár gyógyszerész, Nagykanizsa.
42. Dr. Miklós Dezső ügyvéd, Nagykanizsa.
43. Lázár Soma bérlő, Homokkomárom.
44. Fürtös Izsó, biztosító társasági titkár, Nagykanizsa.
45. Balázs Ignác, biztosító társasági titkár, Nagykanizsa.
46. Dr. Pollák Ernő orvos, Nagykanizsa. Jelenleg katonai főorvos, Trencsén-Teplicben.
47. Magyar-Francia biztosító társaság vezér-ügynöksége, Nagykanizsa

48. Adriaai biztosító társulat főügynöksége, Nagykanizsa.
49. Fonciere, pesti biztosító intézet főügynöksége, Nagykanizsa.
50. Dunántuli szeszfinomító részvénytársaság, Nagykanizsa.
51. Nagykanizsai bankegyesület, Nagykanizsa.
52. Zalamegyei gazdasági takarékpénztár, Nagykanizsa.
53. Nagykanizsai takarékpénztár, Nagykanizsa.
54. Schwarz és Tauber gyarmatáru kereskedés, Nagykanizsa.
55. Weisz Tivadar magánzó, Nagykanizsa.
56. Mérey Dénes gyógyszerész, Köveskälla.
57. Az Első magyar általános biztosító társaság főügynöksége, Nagykanizsa.
58. Báró Gutmann Vilmos, Budapest.
59. Dr. Szigethy Károly kir. tszéki orvos, Nagykanizsa.
60. Stern József női divatáru kereskedő, Nagykanizsa.
61. Strém Károly tüzelőfa kereskedő, Nagykanizsa.
62. Dr. Gross Dezső ügyvéd, Nagykanizsa.
63. Ney Miksa dv. tisztviselő, Prágerhof.
64. Izr. elemi iskola, Nagykanizsa.
65. Dr. Szmodis Endre kir. közjegyző, Tab (Somogy megye).
66. Bertin Ágoston kir. járásbíró, Csáktornya.
67. Treiber Kálmán honv. őrnagy, Nagykanizsa. Jelenleg a harctéren.
68. Böhm Emil kereskedő, Pécs. Jelenleg szeke-rész katona.

Az emlékezés országából.

VIII.

Az utolsó pogány magyar.

Kerestem egy emberöltőn keresztül a magyar pogány-kor emlékeit.

Kutatásaim közben egyre erősebb lett bennem a meggyőződés, hogy az ősi pogány vallás kérdéseire nem találunk többé újabb fölvilágosítást.

Egyik májusi délután kint sétálgattam a mezőn a szomszédos Lazsnak felé vivő dülő-uton. (Az eset 1906-ban történt.) Afölött gondolkoztam, hogy pogány apáink nap-áldozati ünnepét miképpen tudnám a meglevő csekély adat alapján olyan módon egybeállítani, ahogyan egy regényben szükséges. Mert regényen dolgoztam.

Napistenünkre való gondolkodás fokozta a természet fölséges szépsége iránt érzett gyönyörűségemet. Rozs virágzás ideje volt. És én tele tüdővel szivtam a balzsamos levegőt. Élveztem a nap-

sütés káprázatos fényességét, a virágillatot, és elragadtatva hallgattam a pacsirta énekét.

A végtelennek tetsző rozstábla végében egy uriembert találtam. A fűben feküdt, és láthatólag gyönyörködött a természetben.

Aztán másnap is láttam a mezőn. Harmadik nap már szinte önkénytelenül köszöntöttük egymást. A természet nagy templomában az ember elfelejti a konvencionális apró nyügöt, mellyel a társadalom megkötözi. Megismerkedtünk. És aztán majdnem naponkint találkoztunk a szabadban, s gyakran leheveredtünk a fűre, és diskurálgattunk.

Uj ismerősöm Hornyák Géza volt. Segéd-tanár Kanizsán a piaristák gimnáziumában. Tudnillik nincs annyi pap-tanárja a rendnek, amennyi szükséges, és azért civil embereket alkalmaz ideiglenes tanároknak.

Ez pedig úgy történik, hogy a rend csupán egy iskolai évre (tiz hónapra) állítja ki részükre a kinevezési okmányt, s ha a következő évben is alkalmazza, akkor megint csupán egy évre nevezi ki.

Bizonnyára vannak még a kanizsaiak közül, akik emlékeznek Hornyákra, arra a magas termetű, intelligens arcú, barna férfiúra, ki nem járt a társaságba, hanem került a város lármáját és pletykáját. Persze emiatt a nagy közönség alig tudott róla, bár tartott néhány nyilvános felolvasást.

Én igazán örültem az ismeretségének, mert emelkedett gondolkozásu, sokat olvasott emberre találtam Hornyákban.

Mikor a második évben is alkalmazta a piarista rend, akkor a segédtanár asszonyt hozott Kanizsára. Egy aranyhaju, fiatal hölgyet vett feleségül Gyöngyösről. Ő maga is Gyöngyösön született, s rokonai most is ott laknak. (Öcscsének a gyöngyösi főúton van borbély műhelye.)

Az ifju házaspár élete csupa szerelem volt. Másképp nem is lehetett volna valami vidáman élni, mert a segédtanárnak csak nyolcszáz forint volt a fizetése egy egész esztendőre. Ezenkívül semmi. Se lakáspénz, se pótlék. Aztán a feleség hozománya is a szobabeli butorzaton kívül csupán a szépségében állt. Az igaz, hogy ez pazar bőségben volt meg nála. Nagy szükség volt a szerelemre, mert hónaponként hatvanhat forintból kellett a fiatal asszonnak előteremteni az élelem költségét, fizetni a lakás árát, beszerezni a ruházatot, s emellett még százféle apró kiadást fedezni, nem is számítva a kulturális kiadásokat.

Lakásuk akkora volt, mint valami madárfészek, mert két kicsi szobájuk közül az egyikbe diákokat fogadtak fel. (A szegény emberek úgy gondolják, hogy ilyen módon fognak meggazdagodni.)

Szerencsére nagy ideálista volt az ifju férj, kinek semmiféle költséges passziója nem volt; feleségén meg a hivatalán kívül csupán az irodalomnak élt. Még szeszes italt sem ivott. Valóságos Good Templar lovag volt.

Kinevette a szegénységet, és azt merte mondani: „Boldog vagyok!”

Pedig úgy tartja a közmondás, hogy: „a szegény embernek csak nyögni szabad“, mert ha

dicsekedni mer a boldogságával, hát bizton eléri a büntetés.

Amiként elérte Hornyákot is. Ősz felé már szerencsétlenség lépett be az új házaspár kicsi lakásába.

A férj betegeskedni kezdett. Néha le kellett feküdnie egy-egy napra, és nem tarthatott előadást.

Betegségét az orvosok ezzel a szóval fejezték ki: „vérzékeny“.

Hornyák bizonyosnak tartotta, hogy tüdővész fenyegeti, mely apját is fiatal korában megölte. Keserűen tréfálkozott:

— Alighanem jobb lenne, ha apám pap maradott volna! Legalább a korai halált nem örököltem volna tőle!

Apja tudnillik Bencés-pap volt, s azért hagyta el a rendet, hogy feleségül vehesse azt a lányt, akit szeretett.

A gyöngélkedő Hornyák most már igazán arra volt utalva, hogy minél többször a mezőn járjon, ha egészségét vissza akarja nyerni.

Ugy is tett. Kint járt a szabad természetben, amikor csak engedte az idő. Majdnem naponkint találkoztam vele.

Beszélgettünk jövőendő terveiről. Még mielőtt Kanizsára került, egy kötet elbeszélést adott ki, „Maróti veszedelem és egyéb elbeszélések“ cím alatt. (Gyöngyös 1905. Sima Dávid nyomdája.) Most pedig arról ábrándozott, hogy új könyvvel fog a világ elé lépni.

Beszéd közben megemlítettem, hogy én is dolgozom valamin. Egy regényen. (Később „Pusz-

tuló Világ“ cím alatt jelent meg nyomtatásban a Magyar Hírlap 1910. évi folyamában.)

Mingyár kérte, hogy átolvassás végett rögtön adjam át neki a regényt.

Csakhogya akkor volt utolsó simitás alatt a munkám, s ezért azt válaszoltam, hogy csupán néhány hónap múlva teljesíthetem kérését. Hornyák azonban nem hagyott békét, míg előzőleg is el nem mondtam valamit a regény tartalmából.

Például azt, hogy a regény egyik alakja egy öreg pásztor, aki bár napjainkban él, mégis igen sok régi szokásról tud, sőt a regény másik alakjának olyan fölvilágosításokat ad, melyekben még fölcsillan a régi pogány kultusz halvány emléke.

Mikor ezt elmondtam, hozzá tettem:

— Ugy-e csodálkozik rajta? Ugy-e fantasztikusnak tartja a dolgot? Pedig ez nem is olyan valószínűtlen annak, aki mindent megfigyel. Mert ugyszólván a szemünk előtt naponkint veszendőbe megy valami régi szokás, vagy egy-egy régi közmondás, esetleg egy szó, mely egybefügg az ősi pogány vallással.

Hornyák mosolyogva felelte:

— Dehogya csodálkozom! Sőt inkább elhiszem teljesen! Hiszen magam is próbáltam ilyen alakot megrajzolni, mert hallottam róla egyet-mást!

Kissé meglepődve kértem bővebb magyarázatot. Hornyák beszédhez fogott:

— Ugy kezdem, hogy könyvemben a Maróti Veszedelem egyik alakja egy pogány magyar, aki még a mohácsi vész idejében is a régi

vallás hive, bár a magyarság már századok óta fölvette a keresztiséget.

Az eset úgy tudódik ki, hogy a mohácsi csatában megsebesül egy öreg harcos, aki az ütközet után a győztes török elül végig bujdosik egész Dunántul. Végre Marót vidékén a Duna mellett összerogy.

Egy dömösi szerzetes talál rá, ki a Duna vizével kimossa a harcos vérző fejét. Aztán együtt futnak az ellenség elül.

Hiába futnak. Portyázó török csapat éri őket utól, és az öreg megint sebet kap. Most már igazán halálosat. A barátot a korszak vallásos rajongásának aggodalma készíti, hogy azt az embert, ki még nem vette fel az utolsó kenetet, megmentse a gyehenna tüzétől, s azért rákiált a haldoklóra: „Gyónj meg!”

Az öreg megrázza fejét. Fájdalomtól eltorzult szája váratlan feleletet ad: „Nem! Nekem a ti istentek nem kell!”

És szaggatottan olyan vallomást tesz, mely megretenti a szerzetest. Azt mondja: „Én a régi isten hive vagyok! A magyar istené! Talán én vagyok az utolsó! . . . Több nem lesz már!”

Aztán végső erejét összeszedve indulatosan kifakad: „Az én istenem megvédte a magyar hazát, de a tietek nem tudja! Csak báb az, nem isten! Nem kell nekem!”

És meghal. — — — —

— Rendkívül érdekes gondolat! Jegyeztem meg a romantikus történetre.

Hornyák az ő szokott módján, kissé keserűen, mosolygott és azt felelte:

— Csak ezután lesz még érdekes! Majd ha elmondok egy valóságosan megtörtént eseményt. Azon fog ám csodálkozni igazán!

Én is mosolyogtam, mert úgy magamban azt gondoltam, hogy bajosan lehet már nekem olyant mondani.

Hornyák azt kérdezte bevezetés gyanánt:

— Hinné-e, hogy a legujabb időig, egészen a mi napjainkig, élt olyan pogány magyar, amilyen az én elbeszélésemben előfordul?

Kissé bámulva néztem rá:

— Nem értem mit akar mondani?

— Mingyár megérti, ha körülményesen elmondom a dolgot! felelte Hornyák. És a következőket mondta:

— Ugy volt, hogy az öreg pogány harcos alakjához a gondolatot egyik barátomnak a beszéde szolgáltatta. A nevét is megmondom: doktor Radványi Jenő budapesti ügyvédjelölt. Ma is a fővárosban lakik.

Radványi apja gazdatiszt volt. Egykor az egri érsek egyik tisztjénél valami hivatalos ebéden, vendégképen vett részt, ahol szokás szerint beszélgetni kezdtek mindenről, ami előfordult egyik másik gazdaságban, meg arról, miféle tenni-való lesz a következő hetekben.

Az öregebb tisztek beszéde alatt az ifju nemzedék hallgatott. Csak az ebéd vége felé említette meg az egyik irnok, hogy a napokban náluk a pusztán meghalt a juhász. Az eset azért nevezetes, mert amikor meglepte a halálos betegség, és papot akartak hozzá kivetetni, aki meggyóntassa, a juhász tiltakozott: „Nem

kell nekem pap! Az én vallásom más, mint a tietek!”

Az emberek nem fektettek valami különös súlyt a beszédre. Nem is igen értették mit akar vele mondani. Megint erőlködtek, hogy vegye föl az utolsó kenetet, gyónjon meg, legalább az Isten megbocsájtja bűneit. Erre a juhász azt kiáltotta: „Nem kell! A ti istentek nem az enyém! Én a régi isten hive vagyok, miként az volt apám és minden nemzetségem!”

A gazdatisztek ilyent nem hallottak soha. Élénken beszélgettek a rendkívüli esetről, s az irnoknak el kellett mondani mindazt, amit a juhászról hallott.

Elbeszélte, hogy csak a juhász halála után jutott eszükbe az embereknek sok olyanféle dolog, aminek előbb semmiféle fontosságot sem tulajdonítottak. Például, hogyan élt a juhász, miket csinált, milyen különös ember volt egész életében. A nép „Tudós“-nak tartotta, s a beteg állatok gyógyítása végett messzi földről fölkereste. A juhász barna birkát ölt le, közben valami különös imádságot mormolt, aztán a birka vérevel gyógyított. De emberekből is kiüzte a bajt „ráolvasás” által. Sőt el tudta üzni a házból a „hazajáró lelket” is.

Szóval a juhász kint a pusztán valóságos pogány maradt. Családja még azután ezer évig élt az ősi magyar vallásban, amikor körötte már mindenki az új isten követője lett.

A gazdatisztek furcsának találták ugyan az esetet, de nem okozott valami különös meglepetést náluk. Majdnem mindegyikök megért már

olyan dolgot, milyent kigondolni sem tudnak a papiros emberek. Pár napig még beszélgettek róla, aztán jött a szántás-vetés, majd az aratás, és az áldás betakarításának gondja, mely mellett minden lényegtelené válik.

Radványi apja azonban otthon elmesélte a dolgot családjának, s így jutott Jenő tudomására, ki aztán elmondta nekem. A hihetetlen eset anynyira érdekelt, hogy sehogyse ment ki az eszem-ből, s módosítva felhasználtam könyvemben. Tehát a pogány magyarnak alakja innen származott! — —

— Hornyák történetének hallatára elfogott a csodálkozás. Szinte megdöbbenett a soha lehetőknek nem képzelt esemény. Azt se tudtam, hová legyek meglepetésemben.

Mert az a juhász nem volt más, mint a régi magyar vallás egyik papja, akinek emlékét hagyományaink Dedös néven tartották fent. Aki az űrüt betakarja, előtte végzi a szertartást, aztán feláldozza!

Hogyne csodálkoztam volna, mikor az olyan élő pogánytól, amilyen a juhász volt, nemcsak azt lehetett volna megtudni, kik voltak ősvallásunk istenei, hogyan tisztelték elődeink, hanem teljesen össze lehetett volna állítani a magyar mitológiát!

Ime! velem egyidőben élt magyar, aki tökéletes felvilágosítást adhatott volna mindenről, amit én félezeréves könyvekből s még régiebb írásokból igyekeztem megállapítani!

Özönével intéztem a kérdést Hornyákhoz:

— Mi volt a juhász neve? Vannak-e gyermekei, rokonai? Melyik pusztán halt meg, és mi-

kor? Az a puszta melyik uradalomhoz tartozik? Tud-e valaki az esetről?

Tudnillik azonnal irni akartam az odavaló tanitónak, jegyzőnek, vagy gazdatisztnek fölvilágosításért. Minden legkisebb adatot is össze fogok szedni a juhászról, amit csak lehet! Föltettem magamban, hogy kedvező értesítés esetén a jövő évi szabadságomat kutatásra szentelem. Költségem ugyan nincs rá, de majd veszek föl kölcsön valamelyik pénzügyintézetnél.

Ekkor közbeszólt Hornyák:

— Azt hiszem, valami jómódu, családtalan magyar, sőt talán egy bankár is, szívesen fedezi a költséget. Örülnek, hogy áldozatot hozhatnak ilyen célra!

Elnevettem magamat:

— Kedves tanár ur, maga naiv ember! Nem ismeri az életet! Ma csak olyanra adja pénzét a magyar, mely tisztességes kamatot hoz. Máskép kinevetik.

Különben se mehettem volna el azonnal kutatni, ha lett volna is pénz, mert az évre már kivettem szabadság időmet, s az akkori polgármester nem olyan egyén volt, kitől rendkívüli szabadságot lehetett volna kapnom.

Igy tehát csak elméletben kutattam, vagyis Hornyáktól kérdezgettem minden kis körülményt, mely összefüggött a rendkívüli esettel. Hornyák azonban nem tudott mást, mint amit már elmondott. Sok kérdésemre sajnálkozva jegyezte meg:

— Akkor azt hittem, hogy értem a dolgot, és eszembe se jutott, hogy tenni kellene még valamit ebben az ügyben. Pedig mondhatom, na-

gyon foglalkoztatott az eset, s az ősvallás iránt való szeretet annyira vitt, hogy Hornyák helyett a Pogány nevet akarom fölvenni, mely amugy is anyám családi neve! Most azonban egészen más világításban látom a dolgot. Eddig nem voltam képes teljes fontosságát mérlegelni. Ki sem mondhatom mennyire sajnálom felületes eljárásomat annál is inkább, mert már bizonyosan elveszett az adatok nagy része. Legfőlebb próbál-gathatjuk megmenteni amit lehet! Igérem, hogy mihelyt Budapestre megyek fölkeresem Radványit, és mindent megtudakolok tőle, amire csak emlékszik.

Őszinte örömet okozott Hornyák ígérete. Hálásan megköszöntem szives ajánlkozását, s bizony alig vártam, hogy adatokat kapjak.

Eközben azonban Hornyák még inkább megbetegedett. Novemberben annyira rosszabbodott az állapota, hogy a tanév befejezését sem várta be a rend, hanem már november végén elbocsájtotta.

Fekvő betegen, állását veszítve, egy fillér nélkül volt a tél küszöbén. Nem csoda, ha elke-seredve kiáltotta:

— Nekem kívánatos a halál! Hiszen nem érdemes az élettal küzdeni!

Fiatal felesége mégis a fejébe beszélte, hogy kötelesség az élethez ragaszkodni.

És a szerencse is felé hajolni látszott! Per-sze csak olyan, aminő a szegény ember szeren-cséje szokott lenni. Sikerült neki ágyat kapni az Erzsébet királynéről elnevezett budai szanatorium-ban. Egyelőre ugyan csupán két hónapra vették fel, mert ezernyi tüdőbeteg van előjegyezve, akik

mind óhajtják meghosszabbítani néhány hónappal az életüket.

Igy tehát az élet nyomorusága miatt nem járhatott utána, hogy merre vezetnek a Dedös utáni nyomok.

A szanatoriumban Hornyák szemlátomást gyógyult. Még azon a télen annyira visszanyerte egészségét, hogy kinevezték rendes tanárnak a gyöngyösi gimnáziumhoz.

S egy év múlva meghalt.

Tandor Ottó.

A budapesti műegyetem tanára volt Tandor, kinek nagy tehetségével csupán szerénysége vetekedett.

A Lágymányoson levő új műegyetem legszebbik épülete Tandor terve alapján készült, s hogy azt is megemlítsük: a Steindl Imre által tervezett országház megépítéséből az oroszlánrész Tandort illeti.

Kiváló művészi értékét mutatja, hogy a csupa építőből, szobrászból, festőből a régi szabadkőműves mintára, (de az építési titkok és jelek nélkül) alakult „Steindl cég” elnökévé választotta.

Önzetlen emberi mivoltát megmérhetjük abból, hogy hagyatékában Dr Málek László kanizsai ügyvéd, aki Tandor egyik unokahugát vette feleségül, kétszázezer koronánál több összegről kiállított postai feladó vevényeket talált, melyeket Tandor küldözött anyjának és testvéreinek. Ezenfelül egy szép emeletes házat épített nekik a régi kis ház helyére a Király-utcába.

Tandor Ottó kanizsai születésű volt, s mint-hogy nőtlen maradt, tehát minden szeretetét családjá és szülővárosa közt osztotta meg.

Ha Kanizsára jött, rendszeren meglátogatta e Krónika szerkesztőjét régi hivatalában, a városháza második emeletén, ahol sokszor annyira belejöttünk a beszélgetésbe, hogy pár órával is elkéstük a déli ebédet, délután pedig akárhányszor hét óra után hagytuk el hivatalos szobámat.

Ez a helyiség egy kuckó volt, s még a benne levő hivatalos butort sem lehetett használni rozogasága miatt. De azért kedves hely volt, mert a szükségét pótolva, a tisztviselő maga pénzén szerzett be néhány butordarabot, s a szoba déli fekvésénél fogva az udvarra néző egyetlen ablak napfényben ragyogott egész nap, s végül, mert a városháza padlásán fészkelő galambok mindig az ablak széles párkányán turbékoltak, hol az ablak mellett dolgozó városi tanácsos nem háborgatta őket sem szeretkezéseikben, sem verekedéseikben.

Tandor is rendkívül szerette a városházi galambokat, s akárhányszor megjegyezte:

— Mintha csak Veneciában volna az ember, olyan széppé teszik ezt a helyet a galambok.

Az 1910-ik évben aztán a városi rendőrök lelődözték a galambokat. Három napig ropogott a fegyver a városháza udvarán, míg a vitéz csatárok félelmetlen bátorságának sikerült a félszáz galambot kiirtani. Arra a kérdésre, hogy miért ölik a galambokat, megfelelt a rendnek egyik öre:

— A kapitány ur rendeletére irtjuk ki, mert rongálják a városháza falait!

Mikor pedig az ünnepekre Tandor Ottó szokás szerint „haza“ jött, feltűnt neki, hogy nem látja a madársereget. Meglepetve kérdezte:

— Hová lettek a galambok?

Elmondtam, hogy a városházát akarták elpusztítani, s ezért hogyan lakoltak.

No, nem hittem volna, hogy Tandor kicsi testében olyan óriási méreg lehessen, mint amilyent okozott nála ez az esemény! Indulatos szavait nem írom le, pedig nagy könnyebbülésemre szolgálna.

Külömben Tandort máskor is megmérgeztük Kanizsán.

Például amikor már annyiszor támadták a polgármestert a „Zala“ meg a „Zalai Hírlap“, szóval a kanizsai lapok nagyra törekvő ifjú szerkesztői, hogy miért nincsen árvaház, aztán hol van a köszínház, merre van a vízvezeték, miért nem járta ki a polgármester egy országos tébolydának Kanizsán leendő építését, miért nincs új gimnázium, és miért van az Ördögárok, — aközben egyszerre felfedezték, hogy a városházát nem meszelték ki soha amióta megépítették. Hát a hivatalos figyelem még ilyenre sem terjed ki?

A polgármester méregbe jött, ennél fogva a városi mérnök is méregbe jött, s egyszercsak hosszú létrákat és állványokat raktak a városháza falai mellé, simára vakoltatták a falon levő cementvakolat lukacsait, és patyolat fehérre meszeltették az egész épületet. Aztán büszkén nézegettünk rá annak tudatában, hogy nincs ilyen szépen gondozott városháza messze vidéken!

Legközelebbi megjövetele alkalmával Tandor prűszkölt, és haragosan kérdezte:

— Miért tették tönkre a városházát?

— Nem értem a kérdést!

— Hát miért meszelték ki? Most olyan lett az antik szépségű épület, mint valami kifestett vén szajha. Utálatos!

Aztán magyarázta meg, hogy a városháza úgy van tervezve, mikép soha sem szabad kifesteni, mert annál gyönyörűebb leszen, minél jobban megbarnítja az idő. Így van építve például a budapesti egyetem is.

Biz ezen most már nem lehet segíteni, mert a barna patinát csak hosszú idő hozza meg. De Tandor sohasem birt megbékülni, és ahányszor utjába került a városháza, mindannyiszor megbotránkozva mondta:

— Pfuj!

Ez alkalommal meg kell emlékezni Szász Gyula magyar szobrászról, akiről sokszor beszélgettünk Tandorral, és akinek sorsa olyan tragikus volt, hogy szinte nevetget rajta az ember.

Az országház építésénél ugyanis nemcsak az épület anyaga lett magyar termékből kiállítva, hanem az alkotó művész is, (építő, szobrász, festő,) mind magyarból telt ki. Minden magyar művésznek adtak munkát.

Ekkor lőn ismeretes Szász Gyula neve, ki három szobrot készített az országházba.

Pedig Szász Gyula már régi művész volt. Még 1867-ben elnyerte az alkotmányos magyar kormány által létesített szobrász ösztöndíjat, s ebből az évi 420 forintból képezte ki magát Bécsben és Romában. (Bécsben vele együtt járta a művészeti akadémiát Gózonny Sándor nyugal-

mazott táblabíró kanizsai lakos, ki akkoriban szintén azzal a nagyratörő gondolattal foglalkozott, hogy művész lesz.)

Az ösztöndíj elmaradása után Szász Gyula az akkori sanyaru viszonyok között nem tudott annyit keresni, hogy családjával tisztességesen megélhetett volna. Mert Bécsben meg is házasodott: feleségül vette egy zongora tanító gyönyörű leányát, ki éppen olyan földhöz ragadt szegény volt, mint Szász Gyula.

Igazi művész házasság volt, kilenc gyerek származott belőle. Persze ez nagyban hozzájárult, hogy a családfentartó ne tudjon érvényesülni. Pedig időközben pályadíjat is nyert „az ifju Bachus és a nimfák“ szobor tervezetével, melyet később márványba is vésett. A szép szobrot nem vette meg senki, s a szegény művész körülbelül tíz évig tartogatta magánál, míg végül kénytelenségből eladta négyszáz forintért. (Éppen négyszáz forintért vette a márványdarabot melyből a szobrot kifaragta.)

Hogy én ezeket elmesélem, annak az az oka, hogy Szász Gyula zalamegyei, kanizsai születésű ember volt, s ott végezte iskoláit. Apja Szász Károly a kanizsai főgimnázium első rajztanára, ki maga is szobrász és kőfaragó-mester volt. Ő restaurálta a kanizsai szentháromság szobrot, mikor mai helyére szállíttatott a Parkertbe. (Szász Károly elfeledten nyugszik a kanizsai temetőben. Pogány motívumu egyszerű köemlék van sirja felett. Bizony neki is gyújthatnának halottak napján a gimnázisták egy szál gyertyát.)

Szász Gyula Kanizsáról csupán annyi segítséget kapott, hogy a kanizsai ó-takarékpénztár

meg a délzalai takarékpénztár a házuk építésekor vele csináltatták az ornamenseket, de a délzalánál később ezeket a diszitményeket is eltakarták a boltok cimtábláival. Pedig rendelhetek volna palotájukra pár meztelen-gyerek szobrot, sőt talán évi segítségben is részesíthették volna a küzdő művészt, ki gondjaitól megszabadulva nagynevű szobrászunk lehetett volna. (Ha efölött gondolkodunk arra az eredményre jutunk, hogy a kanizsai pénzüzetek igazgatói közül talán Eperjesy Sándor lett volna ilyen dologra leginkább megnyerhető, mert rossz hira dacára vele leghamarabb meg lehetett értetni bizonyos kötelezettségeket, bárha a tartalékalap kisebbé vált volna is pár ezer forinttal.)

Az országházi munkája után úgy látszott, hogy Szász Gyula egyszerre magasabb helyre jut a művészek között. Megbízatást nyert a csáktornyai Zrinyi Miklós emlékre. El is készítette kifogástalanul. A leleplezési ünnepen azonban a „mágnium áldumás“-nál sehogyse tudott megmenekülni a szerény, szolid életű művész attól, hogy annyi bort bele ne diktáljanak a lelkesült magyarok, mikép annak folytán tüdőgyulladást kapott, és belehalt.

Tandorral sok mindenféle művészi és történeti dologról beszélgettünk. Ő elmesélte, hogy Zalában, Somogyban és Veszprémben hol talált valami érdekes régi építményre vagy tárgyra, én pedig beszéltem Zalamegye történetéből egyes epizódokat, majd Kanizsa egykori híres váráról, lakóinak viszontagságairól, a városi muzeum berendezésének keserves vajadásáról.

Beszélgettünk a középkorbeli szabadkőmive-sekről, kiknek nyomait Zalában is megtalálhatjuk a régi nagyobb és szebb épületeknél: a bucsu-szentlászlói meg a kapornaki templomnál.

Aztán sorra kerültek Árpád korbeli emlékeink: épületek, oklevelek, hagyományok.

Persze mindig Kanizsa volt a középpont, a honnan kiindultunk s a hová visszatértünk. Nagyon érdekes dolgok kerültek így felszínre, s mennek majd újra feledésbe.

Néhányat felemlitek.

A török uralom idejéből nincsen egész Zalamegyében más emlékün, mint Kanizsán a ferenc-rendi barátok templomában a szenteltvizeztartó, melyre török írás van bevésve, és amely éppen ezért az országos műemlékek sorába fel is van véve.

Az oszlop formájú szentelt vizeztartó oldalába vésett jegyeket Bátorfi Lajos ösztönzésére lerajzolta ezelőtt mintegy harminc évvel Pflancer Gábor kanizsai gimnáziumi rajztanár, s elolvasás végett a bécsi török követséghez küldötte, honnan ez a magyarázat érkezett:

A felírás olvasása: „Amáli illa jetti Musztafa.“

Értelme: „Állította Musztafa, hogy Allah segítse!“

Aztán így írta le Kanizsa történetéről egybeállított munkájában Pflancer Gábor, ki még hozzátette, hogy az edény vagy oszlop 1683. évben emeltetett az új fürdőhöz, s kinek munkáját még jobban összezavarta és saját neve alatt adta ki Balog János honvéd százados.

Persze ezt a magyarázatot valóságnak fo-

gadta el mindenki, így jelentetett be a műemlékek országos bizottságához, s én is így említettem meg egyik könyvemben, „A ferencrend kanizsai zárdájá”-ban, bár sehogy se bírtam hozzá illeszteni a történeti körülményeket.

Tandornak elmondtam kételyemet, s ő a kérdést alaposan megvitatta szintén arra az álláspontra helyezkedett, hogy valószínűleg hibás a török felírás megfejtése.

— No majd elolvasom én! mondja Tandor, és halogatást nem ismerő buzgalmával mingyár tanulni kezdte valami német lexikonból a török írást.

A felirásból el is olvasta ezt az egy szót: „Musztafa”, de többre nem tudott menni. Még pedig amiatt, mert a kövön az egyenetlenség mélyedései között lajkus szemnek majdnem lehetetlen megállapítani, meddig terjed az írás, s melyik a cifrázat. Valószínűleg ezért nem jól rajzolta le Pflancer s emiatt rosszul olvasták Bécsben.

— No majd elolvassa Zia Baldzsi! szóltam.

— Ki az?

— Egy művelt, gazdag „ifju török”, ki többször eljön Kanizsára nyaralni! Feleltem Tandornak, kinek meg kellett ismételni válaszomat, annyira hihetetlennek tetszett, hogy ide jöjjön valaki nyaralni.

(Később a török háboru kiütésekor, 1914 és 1915-ben Zia Baldzsi közel egy évig Kanizsán lakott feleségével és két gyermekével.)

Zia Baldzsi csakugyan megjött még azon a nyáron, 1910. június 23-ikán.

Már harmadnap, június 25-én, elhozta Zia Baldzsit a török írás megfejtése végett az alsó

templomba Havas Hugó, aki egyuttal tolmács volt.

Zia Baldzsi európai öltözetben volt: fekete kabát, világos nadrág, sárga cipő. Csupán a fején levő fez mutatott keleti emberre.

Dél tájban mentünk a templomhoz. A nagy ajtó mindkét szárnya tárva volt, s a mellette levő szentelt vizeket tartó cirádáit tisztán lehetett látni.

Az ifju török levette a fezt a templomban, és én rámutatva a vizeztartóra azt kérdeztem:

— Mi ez?

— Siremlék. Felelte gondolkodás nélkül.

(Tehát fürdő előtt nem állhatott, hanem temetőben, vagy valamelyik dzsámiában.)

Zia Baldzsi aztán lehajolt a vizeztartó oldalához, és fenhangon olvasta a felirást:

Musztafa aga

Elmerhum

Szene

1084.

E szavak értelmét, megtartva a sorokat, így fordíthatjuk magyarra:

Musztafa aga

Meghalt

Évben

1084.

Vagyis: Musztafa parancsnok meghalt 1084. évben.

Aztán Zia Baldzsi megmagyarázta mindazt, ami a felirat megértéséhez szükséges. Így 1.) az aga ki-

fejezés nem egyszerű tisztet jelent, hanem magasabb rangu katonát : parancsnokot, kormányzót; 2.) az 1084. szám az elhalálozás évét jelenti, mely a keresztény számítás szerinti 1667 évnek felel meg.

Mikor kijöttünk a templomból, megálltunk a lépcsőzet legfelső fokán. A nap arany tengerben fürösztötte a vidéket. És mi a török uralom alatti Kanizsáról beszélgettünk. Zia Baldzsi látni szeretne volna a várat.

Egy kanyarítást csinálva kezemmel a berek felé a mostani gőzmalom és szeszgyár épületei felé mutattam:

— Ott volt Kanizsa vára!

Zia Baldzsi arra nézett, és semmit se látott. A régi várnak nincs már látható jele, de szemmel még ki lehet venni tisztán a kiemelkedő részekben, merre voltak a várfalak.

Zia Baldzsi meghatottan nézett a mes-

szeségbe. Tu-
lajdonképen
miért is öldö-
költe egymást
a két testvér, a
török meg a
magyar?

— — Kéré-
semre tussal le-
rajzolta két pél-
dányban Zia
Baldzsi a fel-
írást, melyet
pontos másol-
latban itt be-
mutatunk.

الرحوم
سنة
١٠٨٤

A kanizsai török siremlék felirása.

A műemlékek országos bizottságánál leendő kiigazítás végett még aznap elküldöttem az egyik példányt magyarázattal együtt Tandornak, ki akkor villájában nyaralt Balatonfüreden. (Ott is halt meg hirtelen halállal 1913. június 12-ikén.)

Mint említettem, Tandorral sokat beszélgettünk a régi freimaurekről, kiket magyarul szabadkőmiveseknek szoktunk hívni, de a kiknek nevét a kanizsai egykori városbíró Babócsai József még 1793-ban nagyon találóan magyarította szabad-építőkné.

Mert a szabadkőmives elnevezés fogalmában nemcsak a falrakó kőmivesek voltak, hanem a szobrászok, a tervezők, a festők is, általában mindazok, akik alkotók (építők) voltak. S ezért rossz a szabadkőmives elnevezés, mely csupán szolgál fordítása a freimaurenek, de igazi értelmét nem adja vissza.

Tandor fáradhatatlan volt a régi nyomok kutatásában. Zalamegye néhány kisebb régi templomában, (például a pacsai meg a rajki templomokban) érdekes alakzatokat fedezett fel. Mindegyikben egyenes (szegletes) apszis volt, melyből Tandor egy eddig ismeretlen céh-székhelyet gondolt megállapíthatni.

Nagy lelkesedéssel beszélt ezekről a különös felfedözésekről. Mikor aztán az 1905—7 év körül Tandor részletes vizsgálat teljesítése végett újra megjelent a falvakban, azzal fogadták:

— Gyönyörű szép új templomunk van ám! Nem az a régi csunya, amelyikben már nem is akart misézni a tisztelendő ur!

(„Közönséges kontár munka mind a két új templom, akárcsak a kiskanizsai“, jegyezte meg Tandor keserűn.)

Különben Tandor már mint egyetemi hallgató nagy problémákkal foglalkozott.

Az időben az ócsai templom romokban hevert, de azért a szakértő szem meglátta, hogy az Árpád-kori templom minő gyönyörű.

Tandor meglátta. És negyedéves hallgató korában arra használta fel a karácsonyi szünetét, hogy (éppen karácsony napján) elgyalogolt Ócsára, pedig hat óra járás Budapeستől. De hát a gyalogolást megszokta még diákkorában, mert apja pékmester lévén, a frissen sült zsemlyét minden hajnalban az Ottó gyerekek kellett kivinni Sormásra, és még idején vissza is jönni, hogy az iskolát el ne mulassa. (Hanem azért kitűnő tanuló volt mindig.)

Ócsán pontosan fölmérte a romokat, bár ujjai meggémberedtek a hidegtől. És azután még aznap visszagyalogolván, a vakáció alatt elkészítette a templom ujraépítési tervét, és teljesen egybeállította a részletes költségvetést is.

Több esztendő múlva egykor az országos műemlékek bizottságának egyik nyilvános ülésében Henszlmann mint referens fölemlítette, hogy jó lenne az ócsai templomot restaurálni. Erre Tandor szó nélkül fölkelt, lakására ment, a kész munkát magához vette és visszamenve átnyújtotta Henszlmannak.

Hát ilyen csodálatos eset még nem történt meg Henszlmann Imrével! Alig tudott eleget bámulni rajta. A tervet áttanulmányozta és any-

nyira megtetszett neki, hogy annak dacára, mikép Steindl Imre más emlék felépítésére akarta a rendelkezésre álló költséget fordítani. Henszlmann forszírozása következtében elrendelték az ócsai templom restaurálását, és az építéssel Tandor bízott meg.

Ez volt első nagyobb megbízatása Tandornak s ez nem volt vak szerencse, hanem az előrelátó tudásnak következménye.

Az építés hosszú ideje alatt megismerkedett Tandor Ócsa város intelligenciájával.

Ekkor történt vele egy érdekes esemény.

Az eset megértéséhez el kell mondanunk a régi szabad-építők szokásaiból.

Abban az időben évekig, sőt akárhányszor századokig dolgoztak az építők egy-egy templomon. Persze a hosszú idő alatt multságokat rendeztek, amikor csak tehették. Felhasználták lakozásra nemcsak a sátoros ünnepeket, melyek akkor teljes egy hétig tartottak, hanem megragadtak minden alkalmat a titulus bibendire.

A lakomákból ki voltak zárva az idegenek, mert olyan vaskos tréfákat csináltak multság közben, hogy azokat nem volt célszerű meglátni idegen szemnek.

Ha például valamelyik faragó művész elrontott egy szobrot vagy oszlopot, akkor megállapították, hogy a munka hasznavehetetlen, és az elrontott követ ünnepiesen eltemették az építkezés helyén. De előbb nagy vigasságot csaptak, melyen a kődarabot ruhába öltöztették, s miután kimondták rá, hogy beteg, hát szépen lefektették, ágyához orvost hívtak, ki hókus-z-pókus közben

eret vágott rajta, majd megklistérozta. Szóval mindent megtett amit az akkori orvosi tudomány szükségesnek tartott a beteg életének megmentésére.

A lelkiismeretes orvosi kezelés azonban nem hozott gyógyulást. Barátot hívtak tehát, aki meggyóntatta a beteget. Ez sem segített. Ekkor eljött rettenetes vörös ruhában, hosszú farkkal, hegyes szarvval, és infernális büzt terjesztve, az ördög, — és elvitte a doktort is meg a barátot is.

Ezek után pedig a mulatozók megállapították, hogy a beteg meghalt, el kell temetni.

Óriási tort rendeztek tehát és eltemették a követ hosszú ceremóniával.

Persze ráfogták szándékosan is egyik-másik művészre, hogy hasznavehetetlen munkát csinált, (Er hat einen Bernhardt gemacht“) csakhogy többször lehessen mulatságot csapni.

Ilyen elásott követ sok helyütt találtak hazánkban is. Többek között a budavári templomban.

Tandor ócsai tartózkodása idején az ottani református pap, (ha jól emlékszem Kovács volt a neve,) váltig erősítgette, hogy a régi templom alatt kriptának kell lenni, mert az ócsai néphagyomány azt mondja, mikép a templom építésekor valami nevezetes ember ott megbetegedett, s dacára az akkoriban ritka orvosi segítségnek, meghalt a halotti szentség fölvétele után, és holttestét titokban a templomba temették. A tiszteletére pedig nagy tort ültek.

Tandor szakértő szeme azonnal látta, hogy kriptának nyoma sincs az egész épületben. A pap azonban annyira ragaszkodott a hagyomány valóságához, hogy még a helyet is körülbelül meg-

jelölte az apszisban, hová állítólag eltemették a halottat.

Tandor csupán azért, hogy a papot meggyőzze állítása valótlanságáról, meghagyta munkásainak, mikép a református lelkész mindenkori jelenléte mellett huzzanak próbaárkokat, s esetleg az egész apszist ássák föl.

Az eredmény meglepő volt. Az árokhozásnál hamarjában beleütköztek egy kőbe. Roppant izgalom között ásták ki az egy méter hosszú s félméter vastag követ és Tandor rögtön látta, hogy az egy Bernát-kő, vagy Bence-kő. Azoknak a konzoloknak volt egyike, melyek a régi templomba több helyen voltak építve. A kő alsó felén levő faragvány nagyon kiállott, s valószínűleg emiatt nem használták föl, hanem kimondták, hogy barát-kő, és eltemették.

Ugy történhetett, hogy a nagy lakozást valamelyik ócsai ember megleste, és szájrul-szájra adta a titkot, míg aztán kiderült a valóság — nyolcszáz év múlva.

A régi mesterek építési titkai után a külföldi minden nevesebb építész kutatott. Tandor is sokféle munkája közben folyton kutatott utánuk. És mindjárt meg is mondhatjuk, hogy nem minden eredmény nélkül.

Hogy ez milyen nehéz vállalkozás, sőt majdnem lehetetlen feladat, ehhez tudnunk kell, hogy a titkokat az új mesterekkel közölni csupán szóval volt szabad, még pedig hét régi mester jelenlétében. És hogy az új mesternek fogadalmat kellett tenni, mikép a titkot el nem árulja, s annak magyarázatát sem írásba nem foglalja,

sem fába vagy kőbe vésve másnak tudomására nem juttatja.

A múlt század közepétől elhanyagolták a mesterek fölvetelét, és egyszerre csak azon vették észre magukat, hogy a halál annyira megritkította a társaságot, mikép nem lehetett többé új mestert fölvenni és neki átadni az építési titkokat, mert már nem volt a céhben hét élő mester.

De hát későn volt minden sopánkodás. Nem lehetett a dolgon segíteni.

Hires építészek azonban minden áron ki akarták kutatni a titkokat. Egyik ezt, másik amazt „találta ki.”

Az eredményt mindannyian Schmidt bárónak hozták tudomására, ki a wieni gyönyörű Votiv templomot építette, s kiről tudták, hogy a régi mesterek titkainak letéteményese, és valószínűleg a társulat utolsó mestertagja.

Schmidt báró azonban fogadalmára hivatkozott és nem mondott semmit se.

De mégis kiderült valami.

Ugyanis a régi monumentális épületekben, különösen a nagyobb templomokban, rejtelmes vésett jegyek vannak, melyekkel Ržiha cseh építész behatóan foglalkozott és hosszas tanulmány után arra a következtetésre jutott, hogy azok nem lehetnek mások, mint az építők mester-jegyei. (Mutter Figuren.)

Ržiha is Schmidt báróhoz fordult fölvilágosításért. S minthogy ez nem tartozott a tulajdonképeni építési titok közé, tehát Schmidt báró megvallotta, hogy helyes a fölfedezés, mert azok csakugyan mester jegyek. Azokat a jegyeket az

új mesterek tartoztak a fölvételkor elkészíteni, s később minden egyes esetben rávésték jegyüket az általuk készített szoborra, vagy épületre, még pedig hajszálnyi pontos méretben.

Ezek a jegyek a céhek székhelyein (Strasbourg, Wien, Zürik, Köln stb.) őriztetnek maig is, és azokból meg lehet állapítani a mesterjegyek tulajdonosának nevét, és a kort, melyben élt.

A jegyeknek sok ezer változata lehetséges ugyan, de azért már az első tekintetre tisztában voltak a régi mesterek, hogy a jegy melyik céhhez tartozik, mert Kölnben háromszöges, Zürichben hármás ivü, Strasburgban négyszöges, Wienben négyes ivü szerkesztésben csinálták a mesterjegyeket.

Nálunk Magyarországon is a talált mesterjegy alapján kutatták ki többek közt a csötörtök-helyi templom építőjét.

Tandor Ottó is talált ilyen mester-jegyeket, még pedig hatszáz évnél is régebbieket. Minket ez annyiban különösen érdekel, mert éppen Zalamegye régi templomaiban fődözte fel azokat. A bucsuszentlászlói templomban egy mesterjegyet, és a kapornaki templomban három mesterjegyet.

Ugyanis nyári szünidejét rendesen arra fordította Tandor, hogy fáradságot nem kimélve végig kutatta (a legtöbbször unoka öcscse Kuhár Ottó társaságában,) egész Veszprém, Somogy és Zalamegyét. Minden szobrászi és építész emléket lefotografált, pontosan fölmért, és szakszerűen leirt. Ez a nagy munka az országos műemlékek bizottságánál van letéve, s Tandor érdemeit örökre megőrzi, mert az említett három vármegye törté-

netiróinak megbecsülhetetlen segítséget fog nyújtani.

A fáradságos kutatás közben fölfödözött mesterjegyekre nézve Tandor Ottó nagy örömmel táplálgatta magában a reményt, hogy valamelyik céhnek nyilvántartásából, (talán a kölniből,) megállapíthatja a megyénkbeli templomok építőinek és szobrászainak nevét.

Most ez a remény semmivé lett, mert nem igen akad még olyan emberünk, ki fáradságot nem kimélve ilyenekkel foglalkozik, és annyira ért is a dologhoz, mint Tandor Ottó.

Különben pedig Tandornak elég szerencsés keze volt a kutatásokban. Például a kapornaki templom egyik építőjének, (talán éppen a legfő építőnek,) nevét megtalálta történeti uton is, egyik (1212. évbeli) Árpádkori levélben. E levélben az a följegyzés van, hogy II. Endre királyunk apja alatt Wolfer mester tervezte és építette („invenit et construit“) a kapornaki templomot.

Tandor aztán könnyen megállapíthatta ebből azt is, hogy az építő Wolfer volt, meg azt is, hogy a templom mikor épült. Tudnillik II. Endrének atyja (III. Béla) 1173—1196-ig uralkodott, tehát a templom valószínűen 1180. év táján épülhetett.

Tandorral néha kirándultunk Kanizsa környékére.

Egyszer elmentünk a „Romladék“-hoz, mely a szentgyörgyvári hármass hegyhát utolsóján (már Somogyban) fekszik.

Ez a romladék a régi Szent-György Kasztellum.

Most is úgy áll a magaslaton: „infra usquem fluvium et pontem ubi transiretur . . . ad Moruchhel“. A patak most is folyik Móríchely felé, a hid (fa-hid) most is ott van. Persze nem az a régi, mely 1411. évben a bajnai Bot család birtoklása idején volt, de most is azon a helyen.

Később a birtok állítólag a pálosrendieké lett, s a hagyomány szerint ezen a helyen állott a Szent-Péter-egyháza néven említett kolostoruk és templomuk. A zárda épületének illetőleg a várnak területe elég kicsiny, (mintegy kétezeröttszáz négyszög méter) de jól meg lehetett erősítve. A váracsot övező mély árok maig is megvan, sőt még a zárda egykori halastavának földbástyái is tisztán kivehetők a jelenlegi rétségen keletről nyugat felé huzódó vizmosta part között.

Tisztán látható a vár felvonó hidjának helye is a nyugati oldalon, valamint a négy sarkon a kiugrások, hol a négy torony állott. A vár alapja másképp gömbölyűnek látszanék, de a kiugró négy sarok négyszögüvé teszi.

Az épületek köveit már kiásta a bagolai, szentmiklósi és kanizsai nép, de még megvan egy méter magasságu fal egyik gödörben, (valószínűleg pince lehetett,) melyet szétszedni nem tudtak a kincskeresők, mert a téglákat egybeforrasztó mész teljesen kövé változott, s lehetetlen szétszedni.

Külömben fákkal van benöve a gidres-gödörös várhely, s a déli oldal árkában szép nagy diófa van. A terület a hegy-községé. (A várhely melletti rét 1724-ben Chinorányi István kanizsai

postamesteré volt. „Regius Civitatis Canisiensis Postarum Magister“ szól az okirat.

Kanizsa lakói nem igen keresik föl e szép helyet, s azért mint ritka vendégeket Tandort és engem behívott pincéjébe a romladék melletti szőlőbirtok gazdája, Horvát József nyugalmazott vasuti gépész, ki nemcsak azt mondta el, hogy van mozdonyra, mozgonyra, és villamos-gépre vizsgálja, hanem azt is, hogy az egykori zárda helyén nőtt fákból éppen az idén (1909. évben) kivágatott mint kápolna-anya 180 forint árát, mely pénzből kifestette és kijavította a hegyi kápolnát, sőt a toronyra új bádogot is tétetett. (Az a kivágott fa a mai háborus árak szerint többet érne négyezer koronánál.) Aztán szívesen kínált bennünket saját termésü karcossal, s bár Tandor nem volt borivó ember, mégis neki is izlett a meleg napon való séta után a savanyó ital, de nem is lehetett visszautasítani az emberséges kínálást. — —

Máskor kísértáltunk a kanizsai határban levő Háromkereszti kápolnához, melyet Inkei-sirbolt név alatt jegyezték a katonai térképekre.

Ezt az Inkei-féle kálvária kápolnát Tandor részletesen lefotografálta és fölmérte. Elmagyarázta minő egységes konceptus szerint milyen szépen van építve, s hogy ahhoz fogható pompás művet messze földön nem lehet találni. (E Háromkereszti Inkei-kápolna fel van véve az országos műemlékek közé. A kálvária kápolnáról és építtetőjéről bővebben meg fogunk emlékezni, ha lehetséges lesz.)

Közben aztán nagy terveket szőttünk

az én kis hivatalszobámban. E tervek néhányára is kitérek.

Hogy Zalamegye pusztuló nevezetességei közül valamit megmentsünk az utókor számára: elhatároztuk egy történeti folyóiratnak kiadását.

Tandor vállalta Zalamegye építészeti és művészeti történetének megírását, Róth Miksa az illusztrálás nehéz dolgát látta volna el, (mert képekkel és mindenféle egyéb illusztrációval akartuk kiállítani a folyóiratot) én pedig a szerkesztői gondot vettem volna vállaimra. Ezenkívül számítottunk Csák Árpád, Csemesz Kálmán, Megyeresi Géza, Sági János munkálkodására, s általában a megye minden intelligens emberének segítségére, akik történettel, régészettel és művészettel foglalkoznak.

A nagy kiadással járó uttörő vállalathoz csupán háromszáz példánynak megrendelését kértük Zalamegye vicispánjától a vármegyei iskolák részére. Ez lett volna a szubvencionk.

„Fedezet hiányában“ a vármegye nem fizetett elő. Ott még nem értik meg ennek fontosságát és halasztást nem tűrő sürgősségét. S ez nekünk annyiban szerencsénkre szolgált, mert kiderült, hogy több ezer koronával bele buktunk volna a vállalatba. Pedig a vállalkozók meg a munkatársak is mind ingyen dolgoztak volna.

Hát a másik terv? A városi muzeum és könyvtár helyiségeinek felállítása s azzal kapcsolatban a Batthiány hercegi hitbizomány középpontjának Kanizsára telepítése? Az volt ám grandiozus!

Tudjuk, hogy a Batthiány hitbizomány szü-

net nélkül nyomta Kanizsát mindaddig, a míg a földesuri jogokat el nem fujta a szél. Az uradalom még annyit sem tett meg, hogy néha a herceg Kanizsára jött volna, udvarával egy kis fényt hozott volna, s a város sérelmeiről közvetlenül tudomást szerzett volna. Száz évig csupán az urodalmi tisztség elfogult és kicsinyes szempontu jelentései szerint kezelték Kanizsát.

Erről való beszélgetés alkalmával egyszer azt mondja Tandor:

- Megpróbáljuk helyrehozni a mult hibáit!
- Kik próbálják meg?
- Hát ön és én.

Nevettem a tréfán, mert ez a mondás szinte amerikai izü erős élc volt.

Eltelt jó félév, mikor (1911. februárban) Tandor nagy papiros csomaggal állított be hivatalomba. A csomagot kibontván, megmutatta és megmagyarázta, hogy azok a Batthiány hercegség által Kanizsán építendő palota tervei, mely épületben elhelyezést fog nyerni a városi muzeum és könyvtár is. E hercegi palotáról háromféle tervet készített, mind a hármat más-más formában és nagyságban, s mind a hármat teljes részletesen kidolgozta. (Egy ilyen terv készitési dija öt-hat ezer korona, tehát a háromé legalább tizenöt-ezer koronába kerül. Tandor félévig munkálkodott rajta.)

Részemre elkészitette a paloták külső formájának fotografiáit. (A részletes kidolgozás bizonyosan megtalálható Tandor hátramaradt írásai között.)

Az egyiken a muzeumi részlet olyan elragadó szép lenne, hogy a párisi muzeumot, a

Louwret, nem is lehetne vele egy nap említeni. A másikon a hercegi palota sarkára jönne egy felséges torony, mint pándánja a szembenálló alsótemplomi toronynak. Mert a palotát a mostani posta és dohányraktár épületei helyére tevezte, hova az állam akarja építeni a törvényházat, melyet gögösen Igazságügyi Palota névvel fogunk ellátni. A harmadikon három különálló épületet tervezett: középtűt a herceg lakását, mellette a könyvtárt, másik felén a muzeumot.

— Miért nem tervezi a főutra a városháza átellenében levő uradalmi épületek helyére?

— Mert a főuton nem lenne kellő perspektívája ennek a monumentális épületnek, míg az Erzsébet-tér nagyon kitüntetné annak szépségét! Aztán itt könnyen a telekhez lehetne még venni tizenöt-tizennyolc holdnyi belső parkot is, melyet én bele is számítottam tervembe.

— Ez nagyon sokba kerülne! — jegyeztem meg.

— Nem számít ilyennél pár százezer korona, hisz ugyis a hitbizomány törzsvagyona lenne, s azért a körmendi kastély is megmaradhatna. Sőt amennyiben Kanizsán nem akarnának hercegi lakosztályt építeni, akkor is áthelyezhető lenne a hitbizományi régiségtár, mely mint a muzeum egyik osztálya nyerne elhelyezést.

— Nagyszerű terv! Bizonyára fentartaná annak a hercegnek nevét, aki hozzájárulna. Erre azonban nincs kilátás.

— Megvárjuk, amig László gróf lesz a hitbizomány ura. Ahhoz majd elmegyünk, és elmondjuk a dolgot.

Megint azt kérdeztem, amit félév előtt:

— Kik?

A válasz is az volt, ami félév előtt:

— Ön és én.

Nevettem, mert még félig tréfának tartottam a beszédet. De Tandor imigy folytatta:

— Én tudom praxisból, hogy nagy urakkal könnyebb megértetni rendkívüli terveket, mint kis emberekkel. Azért majd annak idején rászánunk két napot, és személyesen fogunk beszélni az új herceggel. Én az építési terveket fogom elmagyarázni, ön pedig beszél Kanizsa város óhajlásáról, sőt ha lehet a régi sérelmekről is említ valamit, melyet most a tudománynak és a városnak hozott áldozattal elsimithatunk.

— Nevetségessé válunk!

Tandor összehuzta szemöldökét:

— Én hiszem, hogy sikerrel járunk! Nem szabad kishitűnek lenni! Hisz ön mondta, hogy Batthiány László rendkívül tartalmas ember, ki Köpcsényben most is kórházat tart fen, és orvosként maga működik! Ilyen emberrel ne lehetne beszélni?

Bele kellett egyeznem, mert meg voltam fogva.

Magamban azzal vigasztalódtam, hogy Ödön herceg nem fog egyhamar meghalni, pedig már tul van a nyolcvanadik évén. Hiszen Fülöp hercegenben is közel száz éves koráig tartogatták az orvosok a lelket, mikor testileg már régen csak árnyékember volt. Aztán közben más is történhetik.

Történt is. Olyan, amit legkevésbé vártam: Tandor meghalt és a csillogó légvár szétfoslott.

A történetnek végére értünk. De még valami érdekes dolgot szükségesnek látok elmondani.

Ugyanis az országház építésénél Tandornak minduntalan érintkeznie kellett a magyar kormány mindenható emberével Tisza Lajossal, a későbbi gróffal. Tisza Lajoshoz kellett bemutatni a százféle ajánlatokat, melyek mind nyereségre, (sőt néha óriási csalásra,) voltak alapozva, s melyek fölött a hozzáférhetetlen Tisza Lajos zordon igazságossága ítélkezett.

Tandor az ő referálásai alkalmával minden tartózkodás nélkül, őszintén, majdnem egész nyersen tárta fel az ügyek rejtelmét, s talán éppen erről Tisza Lajos hamar felismerte Tandor teljes önzetlenségét, és nagy tudását. S ezért rendkívül nyájasan bánt vele, előadmányát mindig elfogadta: „Jól van, édes öregem!”

Referáda alatt senki sem mehetett a szobába, s egyik napon a titkár mégis beeresztett valakit, még pedig bejelentés nélkül: Tisza Kálmánt.

— Jó napot Lajos! Valamit meg kell beszélünk! — Szólt a miniszterelnök.

Tandor felvette az iratcsomót és kimenni készült.

Tisza Lajos kissé összehuzta a szemöldökét. Tandorhoz fordult, és azt mondta:

— Maradjon, édes öregem!

Aztán így szólt Magyarországnagyurához:

— Jó napot Kálmán! Várj kicsit, amíg elvégezzük a dolgunkat!

A Generális nem maradt méltatlan testvérjéhez. Leült, maga mellé tette kalapját, és azt mondta:

— Megvárom!

(Talán ez adja magyarázatát Tandor állításának, hogy nagy urakkal könnyű megértetni magunkat.)

X.

Horvát Gyula.

Szerencsétlen életű, tehát érdekes ember volt Horvát Gyula, kire igazán meglehetősen ráillik az a cím, a melyet Ötvös Károly adott egyik könyvének: „Aki örökké bujdosott.“

Mert Horvát Gyula sehol sem tudott megmaradni huzamos ideig. Vándorolt Zala, Somogy, Vas, Veszprém, Pest és Fejér megyében, s ezenkívül még bizonyosan több olyan helyütt, amelyről mi nem tudunk. Életrajzát sem lehet most még egybeállítani, de feljegyezzük azt a keveset amit Kanizsán tartózkodásáról tudunk. Ha mások is megteszik ezt, akkor talán sikerül a gunyos tollu, humoros Horvát Gyula értékes írói mivoltát kellő módon méltatni.

A magyar írók élete (Szinnyei) című gyűjteményben a következők foglaltatnak róla :

Horvát Gyula (Z.) ügyvéd és hírlapíró, született 1836. október 19. Sümegen. (Zalamegyében.)

Hírlapírással foglalkozott 1879-től Budapesten, 1883-ban Veszprémben és 1885-ben Székesfejérvárott. Már előbb 1877-ben Szombathelyen.

A 80-as évek vége felé lassan ölő agyaggyulásba esett és jelenleg is élő halott Zalaegerszegen.

Tárca leveleket írt a Győri Közlönybe (1858—59) humorisztikus cikkeket és költeményeket az Üstökösbe (1867). Költői levél egy kövér emberhez, Göcseji Gyula álnév alatt, — a Magyar Ujságba (1868). Őszinte szavak című humoros cikkéért sajtópert kapott, az esküdtszék elítélte nyolc hónapra s büntetését le is ülte.

A Bolond Istókba (1873) Görcs lovag név alatt írt. Ezenkívül számos humoros dolgozata jelent meg versben és prózában a fővárosi és a vidéki lapokban.

Ebből az életrajzból teljesen kimaradt Horvát Gyulának kanizsai tartózkodása, mely pedig több évig tartott, mert a hagyomány szerint valami hivatalt viselt.

Bizonyos, hogy az 1860. és 1861. éveket Kanizsán töltötte, s tevékeny részt vett az alkotmányos küzdelemben, mely Kanizsán különösen a policáj elleni titkos harcban nyilvánult. Később ez a szívós harc mindinkább nyilvánossá kezdett lenni. Végül pedig már a policájnak meg a fináncoknak macskazenét is mertek rendezni.

A policáj némely cselekedetére kiterjeszke-

dünk, mert Horvát Gyula szereplésével van egybekötve, de meg azért is, mert hozzátartozik Kanizsa történetéhez.

Mikor 1861-ben agyonlőtte magát Teleki László gróf, akkor már hajszálon függött a forradalom kitörése. A tragikus halálozás után gyász ünnepet rendeztek az egész magyar hazában, s így Kanizsán is olyant akartak rendezni.

Röviddel előbb jelent meg nyomtatásban Horvát Gyula könyve: „Kanizsa város története s annak jelen viszonyai“. (Kanizsa 1861. Markbreiter J. betüivel.)

E kis könyv alig állott másból, mint a „Die eröffnente ottomanische Pforte“ néhány oldalának fordításából, és a Szalay Ágoston által közzétett „Négyszáz magyar levél“ Kanizsára vonatkozó darabjainak közléséből. De a kanizsaiaknak mégis sokat ért, mert ez időig a város történetének egybeállításával csupán Babócsay József orvos foglalkozott, de ennek munkája kéziratban maradt, s így Horvát Gyula könyve némileg uttörő munka volt.

Azért is érdekes e könyv, mert Kanizsa története iránt igyekezett figyelmet gerjeszteni az emberekben, de különösen érdekes, amit maga Horvát Gyula mellékesnek tartott, az a rész, mely „Kanizsa jelen viszonyai“-ról szól, és a melyben az ő kissé szatirikus tollával megörökítette részünkre a félszáz év előtti Kanizsát.

Bámulva látjuk könyvéből, hogy ma egészen más Kanizsa, mint ötven év előtt. A könyvben említett akkori mesteremberek és kereskedők családjai teljesen eltűntek. Olyan hatást tesz ránk,

mint valami mesés könyv. Pedig velem együtt még van néhány élő ember, aki a könyvbeli alakok nagy részét ismerte, s az akkori Kanizsa most is a szeme előtt van.

A könyv Horvát Gyula tekintélyét megnövelte. A hazafias tennivaló kigondolásában a fiatal író járt elül, s a minden kicsiségből óriási bünt csináló policáj figyelmének kijátszásában nagy találékonyságot tanusított.

A Teleki emlékünnep tartását nem engedélyezte a policáj főnöke, Szakonyi József.

Nem lehetett mást tenni, mint a policájt kijátszani. Mulatságra kértek engedélyt, melynek tiszta jövedelme a festő művészet előmozdítására fog szolgálni olymódon, hogy a jövedelemből képet fognak festetni, és azt valamely közintézetnek fogják ajándékozni.

Megnyerték a rendőri engedélyt, és a mulatságban olyan óriási közönség vett részt, hogy Neusiedler Pál által bérben birt Zöldfa vendéglő nagy szalája szüknek bizonyodott. Persze mindenki tudta, hogy a mártir Teleki Lászlónak az arcképét festetik meg a beveendő pénzért, csak a rendőrségen nem tudtak semmit. Ráadásul Horvát Gyula egy kis füzetet adott ki: „Teleki László gróf halálára.“ Ez még elkeseredettebbé tette a honfiakat.

A mulatság jövedelme s a felülfizetések összege nagy volt. Belőle hamarjában megfestették Teleki László arcképét. A képnek pedig szép széles ráámát csináltattak, és addig is mig valamelyik közintézetben elhelyezhették, a busuló magyarok mély meghatottsággal gyönyörködtek benne.

Hanem ezt már megtudta a rendőrség is egy besugótól. Horvát Gyulát bevitték a policájhoz, és Szakonyi rásózta a megdukáló büntetést, a képet pedig elkobozta.

A főstményt lakására vitette Józsi bátyánk. Azonban a világ nagyot fordult. A Schmerling korszak hamarjában bukni készült. A sötétben a magyarok nem akarták tovább is behunyni szemüket. Hangosan beszélni ugyan meg volt tiltva, de annál többet susogtak az emberek.

Ebben az időben történt meg a következő eset Szakonyi Józseffel, kinek tulajdonképeni neve Bognár József volt.

A policáj beámter néha lóháton járt a város utcáin. Egy alkalommal a Sopron-utcában kirugott a lova, Szakonyi lefordult róla, de féllába a kengyelben maradt. Szencsére a jámbor állat lassan lépegetett, s így a hirtelen odafutó Polec csizmadia könnyen megállította a paripát, s talpra állította a segítségért kiáltozó Szakonyit.

Eszteendőig nem merészelt Polec az eset után az utcán mutatkozni, mert nemes cselekedete jutalmául innen is onnan is kapott „ízenetet“ :

— Megnyujtunk, akasztófáraló!

Virradás látszott minden tájon. A rendőrség már sehogyse volt képes a magyarokba belefojtani a szebb jövő iránti lelkesedést. Mikor aztán megjelent Deák Ferenc husvétii cikke, széltében beszélték, hogy az császári ház sem tud már szembeszállani Magyarország jogaival.

A beamterek meg voltak ijedve. Mi lesz velük, ha kiüt a magyar világ?

A rendőrség feje sokat tapasztalt hivatalos-

kodása hosszú idején, s azt most értékesítette. Az elkobzott arcképet visszazállította lakásáról a rendőrségre, és ott a falra függesztette.

A magyarok ámulva fogadták a rendőrfőnök diplomatikus intézkedését. Persze nem hittek neki, de azért mégis mondogatni kezdték, hogy „nem is olyan rossz ember ez a Szakonyi“!

Az alkotmányos élet kezdetén nem akadt magyar a rendőrfőnöki hivatalra. Szakonyi pedig engedékenyen csinálta az ügyeket. De azért a következő választáskor mégis felléptették ellene Tót Nándort, Kanizsa legbefolyásosabb s talán leggazdagabb emberének, Tót Lajos ügyvédnek egyetlen fiát.

Mindenfelé azt susogták, hogy Szakonyi nem kap szavazatot s így ellenfele egyhangulag lesz megválasztva, mikor a választás reggelén megdöbbenő esemény híre röpült szét: agyonlőtte magát Tót Nándor. És rendőrkapitány lett Szakonyi ellenjelölt nélkül.

Meg is maradt e tisztségében haláláig. Azt azonban meg kell neki adni, hogy ezutáni hivataloskodása kifogás nélkül való volt. Mindenemü hatalmi tulkapást és kanapépört elkerülve a hosszú tapasztalat bölcsességével viselte tisztségét. Jellemző cselekedete volt, amikor új nevet adtak az utcáknak, akkor a városi tanácsülésen ő indítványozta, hogy Telekiről is nevezzenek el egy utcát. Indítványát el is fogadták, és Teleki-utnak nevezték el a Sopron-utcát, ahol ledobta Szakonyit a paripája.

S a kanizsaiak általában úgy tartják, hogy Szakonyi óta nem is volt a városnak olyan tapintatos rendőrkapitánya.

(Természetesen kivétel Krátky Pista hivataloskodása, ki ebben a háborus világban egy évig volt rendőrkapitány helyettes. Mert ő e nehéz időben nemcsak közmegelegedésre töltötte be tisztét, hanem kérlelhetetlenül járt el úgy az élelem drágítók és egyéb hiénák, mint a veszett kutyák ellen, s a megvesztegethetőségnek gyanuja sem fért hozzá.)

Teleki Lászlónak elkobzott arcképe pedig még most is ottvan a kanizsai városi rendőrség hivatalos szobájában. A régi meg a mostani rendőrség imigy tartja meg a jogfolytonosságot.

Horvát Gyula később ügyvédi oklevelet szerzett, és eltávozott Kanizsáról. És halálaig vándorolt szerte a szabaddá lett magyar hazában.

És úgy látszik mindenütt küzködni kellett. Például, amikor Szombathelyen lakott, akkor a Zuhanyt Kanizsán kellett nyomatnia. E Krónika szerkesztője Kanizsán a Zuhany előfizetője volt, de a lapot Kanizsáról előbb Szombathelyre küldték, s azután Szombathelyről expediálták vissza Kanizsára. Bizony a szegény ember élete csupa komédia!

Érdekességénél fogva megemlítem, hogy mint magával teljesen tehetetlen beteg embert Horvát Gyulát állítólag elhozták Egerszegről Kanizsára, s ott halt volna meg a Miháld-utcában. De erről nem tudtam bizonyosságot szereznii, sem pedig élete mikénti lefolyásáról nem tudunk bővebbet.

Eddig ismert munkái :

Kanizsa város története és annak jelen viszonyai. Kanizsa 1861.

Gróf Teleki László halálára. Kanizsa 1861
 Somogyi Album. Veszprém 1861. (Ebben
 több költeménye közöltetett, így a többi között:
 egy rövidlátó gyászos kalandja a bécsi Khol-
 markton.)

Vas. Társadalmi hetilap. Szombathely 1875.

Zsidó mágnás. Budapest 1876.

Zuhany. Szombathely és Zalaegerszeg. 1877—
 1878. Nagykanizsán 1879 október 1-éig.

Dunántuli Hirlap. Budapest 1882.

Torma. Élclap 1882. Szombathely számára
 Budapesten.

Paprika. Veszprém 1883.

Senki Pál történeteiből. Budapest 1883.

Katona dalok.

Folytatás.

(Az első közlemény a 235. oldalon.)

Kiállok a kapujába,
Kibeszélgetem magamat
Vele utoljára . . .

II.

Ellőtték a balkaromat,
Folyik piros vérem.
Nincsen kéznél egy szanitéc,
Ki bekössön éngem.
Gyere, babám, sebeimet
Te kötözd be s gyógyítsd meg a
Bánatos szívemet . . .

III.

Öreg ágyuk harangoznak,
Szólnak temetésre.

Öreg bakát így temetnek
 Muszkaföld mélyére.
 Sirass, babám, sirass egyre :
 Könnyebb lesz a szegény holtnak
 Idegen föld terhe . . .

IV.

Odahaza nagyon várnak,
 Valakire várnak . . .
 Halovány lett az orcája
 Egy szép barna lánynak.
 Sirjál, barna kis lány, sirjál,
 Halott vitéz kedvesednek
 Bus levelet irjál . . .

V.

A harctérre bús levél jött
 Köny is hullott rája . . .
 Barna kislány, bus leveled
 A választ ne várja . . .
 Nincs szive a hideg vasnak :
 Ne irj, kislány, a halottak
 Többé nem olvasnak . . .

VI.

A harctérről visszaküldtek
 Egy gyászos levelet.
 Ráírták, hogy akinek szól
 Vitézül elesett . . .
 Fejfát vágnak egy új sirnak . . .
 Bús levélre búsabb választ
 Tán az égből irnak . . .

Csak úgy sir a vén katonalélek, olyan szomorúság van a dallamában . . .

Most nagyon más, egészen más nóták járnak erre felé. Nem igen hangfogóval dolgoznak az orosz hangszerek, de a mi állásaink valóságos várak. Már is gyengült a muszka harci kedv, amit nem lehet csodálni, ha meggondolja az ember, hogy a drótakadályokon lóg valakinek a holt-teteje egy álló hétig, miként az az odáig jutott muszkák százaival megtörtént. Még nézni sem nagy élvezet . . . Most meg két napig hóvihar volt. Megint fehér éjszakák vannak a gránicon. A hold is segít az örködésben s így nyugodtabban nézünk a következő percek elé . . . Erősen hiszem, hogy — ha még próbálkoznak is — csak nekünk okoznak felesleges dolgot a sok papnélküli temetéssel . . .

De azért a béke sem lenne utolsó dolog . . .

No, de én hazaszoktam jutni a harctérről, ha félholtan is. Remélem ezuttal sem teszek kivételt . . .

Majd a Centrálban . . . Lám már három hónapja is múlt, hogy márványos asztalnál ültem. Persze mi csak úgy isszuk a feketét állva s a pikkoló is van egy félliter . . . De az legalább rossz a végtelenségig.

No, de most már fogytán van a gyertya. Kevés van, de abból legalább 50 fillérért jutunk egy akkorához, mint egy hölgycigaretta.

Czebe László.

Kétszáz év előtti bünper.

Az 1716-ik év május 11. napján Majorics András emberölési ügyében Bernhardt János ur, ezidőszerint itteni városbíró, Molnár János ur, Scheffer György János ur, Wundszom Márton ur, Oblan Jakab ur, Menner András ur, Pollay György ur, Kerndl Mihály János ur, Takács Ferenc ur, Fürst József ur tanácsbeliek és más esküdtek, u. m. Faics Péter, Baky János, Szabó Marián, Ferenczy Mátyás, Megyery István és Gudlin György jelenlétében kihallgatást és az alábbi pontokra vonatkozólag végtárgyalást tartottunk.

Kérdés :

Hogy hívják ?

Felelet :

Majorics András.

K : Hová való ?

F : Eleinte Muraközben, majd pedig később, mint polgár itt helyben lakott, nemzetiségre nézve horvát.

K: Hány éves?

F: Körülbelül 28.

K: Vallása?

F: Katolikus.

K: Családi állapota?

F: Nőtlen.

K: Mi a foglalkozása és jelenleg miből tartja el magát?

F: Más foglalkozása nincs, csak napszám-ból él, és keze munkájával tartotta el eddig magát.

K: Volt-e már máskor is letartóztatva és mi okból?

F: Ezekben a zavargós időkben Szepetnek községben egy lovat lopott, amiért ott elfogták és onnan a légrádi börtönbe vitték. Ott azonban feltörte a tömlöcöt és megszökött.

K: Tudja-e, hogy most miért van letartóztatva?

F: Természetesen. Azért, mert Szillárka Pali itteni polgárt megölte. Az eset úgy történt, hogy Szillárka Pali marháját, melyet kertjében kártételen ért, zálogba hajtotta, de nevezett Szillárka Pali a marhát az esti harangszó után az udvarból haza terelte. Ő erre utánna ment, hogy a marhát ismét elvegye, de a megölt ezt nem engedte, hanem vádlottat bottal vagy ostorral ütlegetni kezdte, mire Majorics őt megölte akként, hogy a keze ügyében levő nagy bottal fejbe vágta és karjára is ütött, úgy hogy az nyomban meghalt.

A hullát az esküdtek szabályszerűen megvizsgálták és azt találták, hogy a felső koponyarész teljesen szét van roncsolva, a karon pedig zuzódások vannak.

K: Mi készítette őt erre a cselekményre, és korábban is ellenségeskedésben voltak-e egymással?

F: A megölt ugyan évek óta állandóan gyűlölködött ellene, és pedig először is azért, mert Szillárkától 2 fatuskót eltulajdonított, másodszer azért, mert Szillárkának egy disznaját, melyet káron ért, lelőtte, harmadszor pedig azért, mert a megöltnek fiát, ki őt gyalázó szavakkal illette, egy izben jól elverte. A vádlott azonban sohasem volt ellensége.

Evvel szemben azonban Wundszom ur felesküdt tanácsos hivatalos lelkiismeretére hivatkozva kijelentette, hogy mikor előtte, Wundszom ur előtt, a fatuskók tárgyában egyezkedtek, vádlott kifejezetten azt mondta, hogy addig ebből nem lesz egyesség, míg közülük valamelyik meg nem hal.

K: Nem követett-e el ezen kívül más gyilkosságokat, vagy üzött-e varázslásokat?

F: Szándékos ölésről nincs tudomása, de egy alkalommal négy társával a légrádi hegyben lopva, éjjeli alkalommal egy bognárt és két kovácsot kifosztottak, összes ruháikat elvették, miután más egyéb azoknál nem volt.

Ezután beidéztetett Benczik György csizmadiaségéd, a megöltnek sógora, és vallomást tett arra nézve, hogy mikor vádlottat Homokomárnál el akarta fogni, ez a nála levő fejszével erősen védekezett, és ha a tanu nővére a fejszét ügyesen el nem kapja, úgy vádlott a tanut is megölte volna. Látták ezt a jelenlevők közül is sokan, különösen Takács Ferenc tanácsbeli és Szabó Marián kültanácsos, és még többen.

Végítélet.

Minthogy a fenti vizsgálatból világosan kiderül, hogy Majorics András vádlott az ölést szándékosan követte el, amit az összes körülmények s tanuvallomások bőségesen igazolnak, azért tehát, különösen tekintettel arra, hogy őt más bűncselekmények is terhelik, ezen tekintetes városi bíróság és összes ülnökei egyhangulag úgy ítéltek, hogy vádlott megérdemelt büntetésképen és másoknak példaadásul karddal kivégeztessék, temét pedig a kivégzés helyén temettessék el. Kelt mint fent.

(Ez ítélet után a jegyzőkönyvben a következő jelentés következik a méltóságos Udvari Kamarához :)

Méltóságos Csász. Udvari Kamara !

Kegyelmes Uraink !

A mellékelt bűnpör irataiból a Méltóságos Csász. Udvari Kamara kegyesen meggyőződést szerezhet arról, hogy miképen esett itt meg egy emberölés, és hogy a büntettest letartóztattuk és elítéltük.

Minthogy pedig ez a város a pallosjogot a Méltóságos Udvari Kamarától nyerte, ennél fogva ilyenemű perekben a megerősítést és a további rendelkezést onnan kell, hogy alázatosan elvárjuk.

Azért tehát a Mélt. Csász. Udvari Kamara elé terjesztjük azt a legalázatosabb óhajtásunkat és kérelmünket, kegyeskedjék az említett pert átvizsgálni, és kegyesen intézkedni afelől, hogy abban a továbbiakra nézve mi a teendő.

A Méltóságos Csász. Udvari Kamarának
Canitza, 1716. május 12-én.

legalázatosab hódolói
N. N. biró és tanácsbeliek.

Titulus.

A Mélt. Csász. és Kir. Udvari Kamarának a
legalázatosabb hódolattal kézbesítendő.

Bécsben.

Fordította: **Havas Hugó.**

Jegyzet a kétszázév előtti bünperhez.

Kanizsa város tanácsának régi jegyzőkönyvéből közöljük ezt a bünpert. Az eredeti feljegyzés német nyelvű, s az elavult nyelvezetű régi írásnak fordítása elég nehézséget okozhatott a fordítónak, Havas Hugó nagykanizsai ügyvédnek.

Egész tanulmányt lehetne írni erről a lényegtelennek látszó perről. Talán egykor majd akad valaki, aki megteszi. Mink most csupán néhány megjegyzésre szorítkozunk, melyek részben magyarázatul, részint pedig figyelemgerjesztésül szolgálhatnak.

A vádlott Majorics András ama szavából: „ezekben a zavargós időkben,“ látjuk, hogy az élet és vagyonbiztonság gyenge lábon állott akkor, mert háboruskodás dult mindenfelé, akárcsak a mi időnkben.

Aztán elég feltűnőnek tetszik, hogy a gyilkossággal vádolt emberhez azt a kérdést is intézték, hogy: „nem üzött-e varázslásokat?“ De ezt megmagyarázza az a körülmény, hogy kétszáz év

előtt nálunk ugyyszólván fénykorát élte a babona, rontás, boszorkányozás, varázslás és minden ilyen természetfölötti tudomány.

Majorics Andrásnak e kérdésre adott felelete nincs bevéve a jegyzőkönyvbe, valószínűleg azért, mert a válasz tagadó lehetett.

Mostani szempontból véve (mikor óriási papiros pazarlást követünk el a bünpercek minél bővebbi feljegyzésénél,) a jegyzőkönyv nagyon szűkszavunak látszik, de akkor úgy tartották helyesnek.

Különös, hogy az ítélet pallossal („karddal“) való kivégzésre szólt, mert Verbőci Hármaskönyve szerint csupán asszonyoknak vagy nemes embereknek dukált pallos.

Végül még csak azt jegyezzük meg, hogy a bünperben említett Szepetnek, Légrád, Homokomár (helyesen Homokkomárom) községek Zalamegyében vannak Kanizsa közelében.

De mindezeknél még érdekesebb e bünperben a városbíró és tanács jelentésének, illetőleg fölterjesztésének az a kitétele, hogy „a város a pallosjogot a Méltóságos Udvari Kamarától nyerte.“

Vagyis Kanizsa csakugyan birt pallosjoggal, amit a lakosok folyton hiában hangoztattak. A jog különben e bünper ítélete által is igazolva van, mert éppen a Jus Gladii-nál fogva hozhatott a városbíró és tanács halálos ítéletet.

Ezt a Jus Gladii-t vagy félszáz évvel később kétségbe vonta, s attól (egyébb kiváltságokkal együtt,) Kanizsát meg akarta fosztani Batthiány Lajos gróf, ki mint teljhatalmu nádor a magvaszakadt Szapári (II.) István gróf birtokaira jogot szerzett. És követelte magának az ingatlanon kívül

még Kanizsa város pallosjogát, és minden kiváltságait, pedig ezek sohasem voltak a jóemlékezetű Szapári birtokában.

Ennek következtében elkeseredett harc következett az urodalom és a város között, mely éppen száz esztendeig tartott.

Erről azonban most bővebben nem beszélünk, hanem csupán rámutatunk a *Canisia* cím alatt a város régi jegyzőkönyvébe becsempészett, latin nyelven írt rendszabás anakronizmusára. (Ezt a rendszabást Szabó Lajos dr. fordításában a *Krónika* 104. oldalán közöltük.)

Tudnillik ez a rendszabás a most közölt bünpert megelőző időről, (látszat szerint az 1703. évről,) van bejegyezve, már pedig későbbi időben a városbíró és tanács nem ítélkezhetett volna főbenjáró ügyben, ha a rendszabás érvényben lett volna, hisz a 2. pont ettől megfosztja.

De egyébként is bentvan a *Jus Gladii* a város még régebbi (1695. évi,) rendszabásában, s bizonyos, hogy a város nem hagyhatta ki egy későbbi rendszabásában.

Ez a különös körülmény, eltekintve többféle tárgyi októl, (milyen például az, hogy az 1703. évi rendszabásban már triviális iskola is említetik, pedig az legalább félszáz évvel később létesült,) valószínűvé teszi, hogy a *Canisia* című bejegyzés hamisítvány, melyet a városi rendszabás egyes pontjainak elferdítésével, illetőleg egyes pontok értelmének teljes megváltoztatásával legalább félszáz évvel utóbb jegyezték be, mint az időbeli rend mutatja.

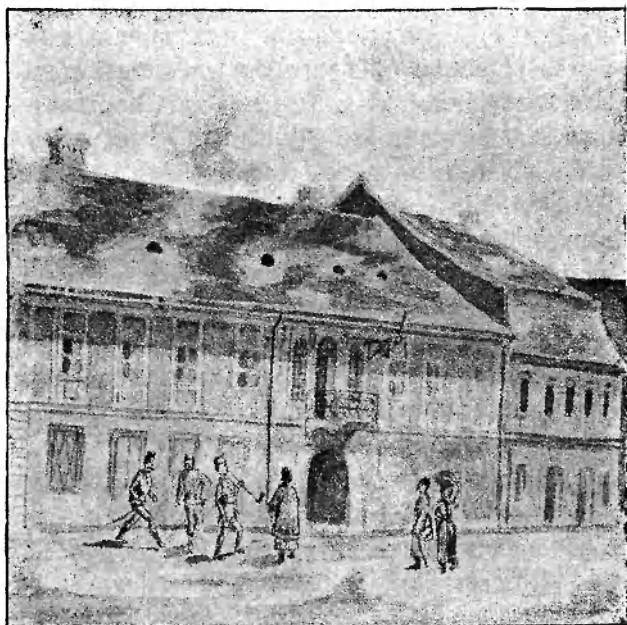
A változtatások vagy hamisított pontok való-

szinüen azért irattak régebbi időről a tanácsi jegyzőkönyvbe, hogy hivatkozni lehessen arra, mikép már a régebbi időben magának a városi jegyzőkönyvnek tanusítása szerint sem birt Kanizsa például pallosjoggal, sem bormérési joggal, s így a város kiváltságai megcsorbítottassanak, és a város lakói Urbárium alá kényszerítettessenek. Szinte bizonyos, hogy a hamis bejegyzés valamelyik városbiránk, (ki akárhányszor az uradalom embere volt, s az uradalom előszakolása folytán kényszerüsből lett megválasztva,) közreműködésével történt.

Az ilyen prókatori furfang és iráshamisítvány elég gyakori volt a régi időben, és nem igen tudtak ellene sikeresen védekezni. Például a zalavári apátság, (mint most már kétségtelenül meg van állapítva,) szintén hamis oklevél alapján vett birtokába több falut Zalamegyében.

Érdekes, hogy a pallosjog maradványaképen később is, amikor már Kanizsa e jogtól régen megfosztatott, a Jus Gladii-t jelképező meztelen kardot tartó kar tétetett mint jelvény a városháza erkélye fölé minden országos vásár előtt nyolc nappal, és vissza levétegetett a vásár után való vasárnap. Talán a vásár tartama alatti biráskodási jogot mutatta, vagy talán a vásártartási privilegiumot.

A kitétel meg a visszavétel mindig ünnepiesen történt. E Krónika szerkesztője gyerek korában sokszor látta a ceremóniát. Vásár előtti nyolc nappal, vasárnap, (a vásár mindig hétfőre esett,) „az öreg mise után“ a városház erkélye alatt az utcán haptákban állott Gyuri hajdu a nyakába akasztott dobbal, a széles utca egészen tele volt néppel, s a városház erkélyére kiállott a városbíró

A kanizsai régi városháza.

pár tanácsossal. A zsvajgó gyerekek közül imitt-amott nyakon ütöttek egyet, hogy a kellő komolyság meg legyen. Mindnyájan azt várták, hogy a városi (felső,) templom órája mikor üti a déli tizenkettőt.

Abban a pillanatban, amikor az óra első ütése elhangzott, Gyuri hajdu rohamot vert a nagy rézdobon, (micsoda zengő, tüzes hangja volt annak a régi dobnak!) az erkélyre kilépett a bíró és a tanácsstagok közé Cser József hajduörmmester, és beletüzte a jelvényt az erkély fölött levő vas-tartóba, a népek feszült figyelme, és szünet nélküli dobpergés mellett.

A kanizsai régi városházának itt bemutatott képén rajta van a kardot fölfelé tartó kéz. E jelvény azt hiszem bádogból volt készítve, valamint bádog lehetett a karral egybeforrasztott zászló is, mely a város szineire volt festve.

A régi városháza és a mellette levő dupla tetős épület (a Pichler-féle ház, mely később az új, — vagyis a mostani, — városházába beépítettett,) téli időben rajzoltatott le, s azért vannak havas foltok az épületek tetőin, s azért árnyék nélkül való komor az egész kép.

Még valami nagyon érdekes körülményt jegyeznek fel.

Ugyanis az urodalmi régi épület emeletén a a szomszéd udvarra néző első ablaknak kiugrása van, és hármasszárnyú bir. A kiugrás folytán többfelé lehet rajta látni oldalról is, ami a kanizsaiak szerint azért volt úgy építve, hogy a városházára lehessen látni, s így folytonosan ellenőriztessék, vajjon a kardot kellő időben tüzik-e ki, mert ha elmutasztanák, akkor ez a jog is vakanciába esnék, s az urodalom szerezné meg magának, miként a vámszedési joggal tette.

E különös ablakon a három zsalu örökké rajta volt, még pedig a hagyomány szerint azért, hogy az utcáról ne lehessen észrevenni, ha az urodalmi emberek kinéznek az ablakon.

Ez ma már csupán mosolyra fakaszt bennünket, de a régi időben még furcsább mesékről is kiderült, hogy igazak. Ma már nagyon lényegtelen, hogy úgy volt-e, hogyan a kanizsaiak mondták, vagy nem, de a kardot a kanizsaiak éppen azért helyezték ki a városházára nagy közönség jelen-

létében, hogy a jognak gyakorlását szükség esetén számos tanu igazolhassa.

Annyi ellenben bizonyos, hogy az urodalom a szomszédos telken az ablak alatt szokta csapni az embereket, és hogy a tisztartó, ki rendszerint német származású volt, e rendkívüli alaku ablakból (honnan ő mindent látott és őt nem láthatta senki,) szokott latin számokat lekiáltani a porkolábnak :

— Duodecim !

— Viginti !

Ha pedig mérges volt, akkor nagyobb számokat diktált :

— Triginta !

— Kvinkváginta !

Eme kiabálás szerint vágtak a deresre húzott ordító emberekre tizenkettőt, huszat, harmincat, ötvenet.

Deák Ferenc mint kanizsai diák.

(Babócsay György volt kanizsai polgármester elbeszélése után.)

Deák Ferencet, (vagy ahogyan a rokonok hívták: a Penczi gyereket), az ősrégi Tárnok faluból 1813. év őszén Kanizsára hozták iskolába.

Ferkót a gondos rokonság a piaristákhoz adta „kosztba“.

Tanuló korában csöppet sem volt olyan komoly, milyennek a magyar írók és művészek föltüntetni szokták. Éppen olyan volt, mint a többi vidám diákgyerek, kik között a tanuláson kívül abban tűnt ki, hogy mindig neki sikerült leghamarabb elszaggatni a ruháját.

Nadrágja például csupán egy napig szokott megmaradni jó állapotban. Örökösen barangolt, s különös előszeretettel mászott olyan fákra, melyekre fölmenni „kunszt“. Az ilyen kedvtöltések pedig folytonossághiányt szoktak okozni a ruhában.

Ha pedig a sors úgy hozta magával, hogy a

kicsapott kertek környékén verekedni kellett, (ami abban az időben a deák-sport egyik fajtáját képezte), hát ettől se futott el a Ferkó gyerek. Verekedett becsületesen.

Magától értetődik, hogy a többi diákok igen szerették a használható fiut, annál is inkább, mert véghetetlen jó pajtásnak bizonyodott minden alkalommal. Jóban, rosszban egyaránt kitartott.

Azt szerették azonban a tanuló társak legjobban Ferkóban, hogy sohasem tanult. Legalább sohasem látták tanulni.

Eme jó tulajdonságai mellett Ferkóban az is megvolt, hogy az iskolai órák alatt soha se volt nyugton: keze-lába folytonosan mozgott.

És mégis minden alkalommal jól felelt. Csak a Ferkó gyerek nagy feje és a jó Isten tudhatja, mikép volt ez lehetséges! Kanizsai diákoskodása alatt mindig első eminens volt.

Iskola társai néha napján „kipróbálták“ Ferkót. Fölolvastak előtte egy-egy lapot a (latin-nyelvű) leckéből s rászóltak: „No Ferkó, mondd el! Ferkó pedig szórul-szóra elmondotta hiba nélkül ugyanazt.

Hogy pedig a leckék nem voltak valami gyönyörűségesek, s megtanulásuk nem volt gyerekjáték, annak bizonyítására ide igtatunk a leckéből két sort:

„Foemineum thomex, halex, cum smilace, fornax.

Et forfex, vibex, carex, adjunge supellex.“

Akadtt azonban a Ferkó gyereknek másféle „esete“ is

Kedves pajtásával, Babocsay Jancsival, (ki utóbb Kanizsán városbíró lett, de apja is város-

biró volt) egykor bemászott a Ferkó a Bécsiné gyümölcsös kertjébe alma elsajátítás élvezete céljából.

(Babóchayék kertjében annyi nemesfajta almát ehettek volna a gyerekek, amennyi csak beléjük fért, de hát „nitimur in vetitum.“)

A kertet a gymnasium keleti oldalán levő házi kápolnától csupán egy kis utca választotta el, melyben akkora sár uralkodott ember emlékezet óta, hogy feneketlensége miatt még Kanizsán is nevezetesség volt.

Bécsinének, mint élemedett korban levő aszszonyságnak, a hagyomány szerint egy hosszú foga volt, mely eltagadhatatlan bizonyítéka levén boszorkány mivoltának, — nem csoda, ha tőle mindenki rettegett. Az a pokolbeli hatalom, melylyel Bécsiné köztudomás szerint rendelkezett, lángpallos gyanánt örködött a gyümölcsös felett.

Ferkó és Jancsi javában szedegették a szépen megtermett őszi almákat azzal az édes izgalmal, hogy az ördög atyafiát károsítják.

Egyszerre éles hang süvitett végig a kerten : „Ki van a fán ?“

— A Bécsiné ! Juj, hátraköti a sarkunkat ! kiáltotta Ferkó megrémülve.

A cimborák egy szempillantás alatt lecsusztak a fáról és — — uzsgye kifelé !

Először Ferkó érte el a kerítést. Megragadta a palánkot, és egy fölséges lendítéssel keresztül vetette magát az utcára — a megmérhetetlen sárba. Utánna Jancsi röpiült át ugyanolyan szerencsésen.

Arról ne beszéljünk, hogy a gyerekek ruhájában minő lényeges változások történtek a fáról lecsuszás és a menekülés közben.

Elég az ahhoz, hogy az eredménnyel mindkét gyerek meg volt elégedve, annál is inkább, mert nem éreztek semmiféle boszorkány-rontást, sőt sikerült Csabi direktor előtt is eltitkolni valami ravasz fondorlattal az öltözetben történt károsodást.

Ezt az eseményt nem felejtette el Ferkó gyerek akkor sem, mikor már régen a „haza bölcse“ volt.

Ahányszor összetalálkozott Babócsay Jánossal, mindig megemlékezett róla, s borzadózva mondogatta: „Mi lett volna, ha Bécsiné hátraköti a sarkunkat?“

Legutoljára egy ünnepélyes fogadtatás alkalmával említette, mikor Deákhhoz Kanizsáról egy deputációt vezetett 1870. év táján Babocsay János.

A küldöttség szónoka Babocsay volt, ki Deák előtt magát meghajtván, imígy kezdte beszédét:

„Szeretve tisztelt nagy hazánkfia! Méltóságos Uram!“

Csakhogy tovább nem beszélhetett. Deák sohase szerette a cimezgetést, (hála Isten, azóta Magyarország nagyot haladt ezen az egy téren) s azért összevonta bozontos szemöldökét és közbevágott:

— Megbolondultál Jancsi? Hátra kötöm ám a sarkadat!

Kávémérés.

Lotteriának Feő Directora Vehner Godefrid Sub 30-a decembris 1786 küldött Levelében Pribich Jacob itt tartózkodó Kávé főzőnek 54 f. 24-árokrul szólló Quietantiáját Méltóságos Groff Althan Ur által tett Cautionalissát, és absolutoriumát Budáruul által küldötte.

Ad 1-um Ezen Quietantia, Cautionális és absolutorium Pribich Jacobnak sub Sessione pro futura sui Securitate által adattak.

(Kanizsa város tanácsának 1787. január 5-én tartott üléséről felvett jegyzőkönyvében 1. szám alatt foglalt bejegyzés.)

— — Ebből megtudjuk, hogy Kanizsán már az 1787. évet megelőzőleg volt kávémérés.

Bizonyos, hogy a kilencven éves török uralom alatt a kanizsaiak közül sokan megszokták a fekete kávé ivását, s azért keletkezett a városban nyilvános kávémérés, a mai kávéházak elődje.

Uj városháza.

Anno 1787 Die vero 17-o Mensis Julii László Ferentz Városi Biró Urnak különös Serénységébül (ki első volt az Városháza építettésében, és ezen terhet magára vállalta,) Sessionális Szoba elkészítettvén mái napon abban a Sessio tartatott. Minek utánna már egynéhány Esztendőktül fogva az Ispita házban tartatott volna, jelen voltak pedig László Ferentz Városi Biró, Kiss István Notarius, Hegedüs Antal Kamarás és Esküdt, Aisztleitner Ádám, Benczik György, Czeglér Mihály, Moger József, Mersics György Esküdt Urak.

(Kanizsa város 1787 évi tanácsi jegyzőkönyvében a 101, és 102. ügyszám között van szám nélkül bejegyezve).

— — E bejegyzés kitünteti, hogy az elégett városháza helyére épített uj városházán (amely helyett azóta ismét uj épült,) mikor tartottak először tanácsülést, s hogy az építés ideje alatt a jelenlegi kaszinó épület helyén volt régi kórházban tartották a tanácsüléseket.

Kanizsai két boszorkányper.

I.

Anno 1714. octóbr. 19.

Zalamegyében fekvő kiváltságos Kanizsa városban alólirottak, — mint kirendelt birák és esküdtek által — az országos törvénykezési rendtartás 23. cikk első részénél fogva vallatás (Inquisition) és vizsgálat (Examen) tartatott egy jött-ment gyanus személylyel, névleg Molnár Maryával.

Mint következik :

1. Mit rakott estefelé a Bugvás-féle kertben a prefektus ur tehenei alá?

2. Miért vallotta be önkényt, hogy Malyk Menyhért urnál a parázstartó helyen el akart égetni valamit, ami nem akart elégni? (jöllehet az szalmából való volt)?

3. Mi okból töltött meg Malyknénál három tököst vízzel, és miért akasztott sok friss csalánt a kéménybe, és e mellett rejtelmesen mondott valamit? És a mosópléht miért akasztotta fel ugyanoda?

A vallomás :

Az első pontról való tudomását elismeri (Qualificiret sie,) miután erre amugy is élő tanuk léteznek.

A második pontot bevallja.

A harmadik pontot qualificálja és azt vallja, hogy a Malykné practizált volna ilyesmit. Oly indokból, hogy az esőt akarta vala megszüntetni.

Ezen önkénytes vallomásra a személy még ugyan azon napon a vizhez vezetett, és megté-
tetett vele ismételt négyszeri bemártással a próba. Hol is sok nép, ugyszintén a tekintetes tanács ki-
rendelt birái előtt a személy mint a toll uszott a vizen.

Eodem anno ; e hó 20-án fentti három pont felett, — további birói kihallgatás tartatott és a vádlott szigoru vallatás alá vétetett ; azonban ő nem felelt egyebet, mint hogy mégegyszer meg-
fürösztessek és akkor bizonyára a viz fenekére fog merülni. A többit pedig mind tagadta, jóllehet ez már az első vallatásnál általa elismertetett.

N. B. Leánya Éva 19 éves, vallomást tesz, hogy a vizsgálat 3. pontja valósággal igaz, és e mellett még azt is mondja, hogy egy nagy zápor-
eső azonnal megeredt.

Eodem Anno ; f. hó 22-én. A harmadik ki-
hallgatás szabályosan megtartatott. Előzőleg pe-
dig a tanuk eskü alatt (juramentalisch) kihallgat-
tattak és a pontokra vonatkozólag kikérdeztettek.

Először is a becsületes Jagovatz György az eskü letétele után, önkényt tesz vallomást, hogy ő a fenttnevezett vádlottnőt helyben, Kanizsán a

prefektus urnak tehenei közt (tiszteességgel mondva) látta estefelé és meg is akarta fogni, de nem bírta utolérni. Mely időtől kezdve a tehének (tiszteességgel mondva) tejüket el is vesztették.

A másik tanu, névleg Balog Katalin, eskü alatt vallja, hogy amit a vádlott cselekedett, nemcsak látta, hanem közreműködni is kénytelen volt abban, ami a harmadik vádpontban leírva van, csakhogy következő módon. Minapában, midőn a Malykné szolgálatában állott, mostak vala és az eső nagyon erősen esett, erre a vádlott ajánlatára a Malykné a tanunak megparancsolá, hogy friss csalánból vegyen három csomót, ugyszintén emberi hajból egy csomót és egy tököt, és a tökben mosóviz vala és még több más is, — azonban ő nem tudja, hogy mi volt még benne, — item még egy mosó pléh-t is a fenti tárgyakkal együtt a kéménybe akasszon, mire az eső azonnal el is állott.

Továbbá eskü alatt vallja még, hogy az állatok kihajtása előtt Szent György napján, fentti vádlott egy dézsa vizet vett volna, egy teknőt, egy néhány lakatot, ezen tárgyakkal a vádlott a kapu alá lépett és amikor kihajtottak a tehének (tiszteességgel legyen mondva) minden darabot vízzel lelocsolt, midőn pedig a tehének este haza mentek, az egész faluból a tehének a Malykné udvarába mentek, honnan a vádlott kihajtotta, és ezeket a szavakat mondotta: „Hej hej jámbor tehének, legyetek az én hasznom!”

Mindennek dacára, midőn a vádlott előtt mindez a harmadik vizsgálathnál (Examinirung) felhozott, ő ezeket tagadta.

Végítélet.

Miután fentemlített vádlott Molnár Mária nemcsak saját vallomása szerint az országos törvénykezési rendtartás 23. cikkének első részénél fogva megtartott vallatást néhány pontra vonatkozólag kiállta; hanem a bünperben saját gyermeke által is rábizonyított, és még hozzá két kifogástalan tanu eskü alatt igaz vallomást tett: ennek következtében — mivel a gonoszt megbüntetni már magában az Isten iránti tisztelet is megparancsolja — ez a gonosz személy (Malefiz Person) — hasonló istentelen személyek visszaretentésére, kik az ördög vakitásaiban hisznek, a jámbor állatok hasznát elvarázsolják és rossz időt csinálni és elhárítani tudnak, — egy torturára egyhangulag ítéltetett, és őt az országos törvénykezési rendtartás 60. cikk második részénél fogva a pontok igaz voltára kinvallatás alá vétetni elhatározottat.

Ha most már a vádlott nem vallana többet, akkor (mint istentelen) a mester keze által lefejeztessék, teste a máglyára helyeztessék és így elégettessék. Ha pedig a vádlott az országos törvénykezési rendtartás 60. cikke második részében foglalt „Freystuk“ szerint a kinztatás alatt többet, t. i. a „Pactum cum Diabolo“-t bevallaná, akkor a vádlott máglyán élve elégetendő.

És ezt jog szerint.

(Régi magyar kifejezés szerint: „Igy tetszik a törvénynek.“)

Johann George Scheffer	Rechtsverwandter
Johann Bernhardt	„

Martin Wundtsam	Rechtsverwandter
Paul Polajstják	”
Thomas Jámbor	”
George Pulay	”
Joseph Fürst, Wachtmeister der Statt	
Johann Lanstják (olvashatatlan szó) Meyster	
Andreas Männer Statt Richter	
George Báchmegyey der Zeit Praeffect undt Praeses.	

II.

Eodem anno 1714. november 23.

A tekintetetes tanács — megbízható feljelentések következtében ülést tartott egy gyanus személy, névleg Pangolin Marya végett, és őt az erre kirendelt birák, és pedig az idő szerinti városbíró Bernhardt János, és tanácstagok: Scheffer János György, Kerdl János Mihály, Polaschtják Pál, és Lanstják István által a következő pontokra hallgatták ki, és pedig:

1. Miért emlékeztette több ízben Männer András városbíró urat, hogy elfogatja-e nemso-kára, mivel ő bizonyossággal tudja, hogy az elfogott gyanus személy ő rá is fog vallani; azonban ha a bíró megusztatja és nem lesz rábizonyítva a boszorkányság, akkor majd meglátja, hogy mi történik vele?

2. Miért ment vádlott szabad akaratból Männer András városbíró urhoz, és miért üzente neki, hogy ő még nagyobb boszorkány mint az, aki tömlöcben van? Tehát miért nem fogatja el?

3. Einlékszik-e még arra, midőn néhány év előtt a Murán a csónakkal felborult és uszott a vizen körülbelül 300 lépésig anélkül, hogy baja esett volna ?

4. Hányszor vakította el ördögös módon az embereket a szitával, és igazság helyett csupa hazugságot jósolt nekik ?

A vádlott megjelenik és tagadólag válaszol a pontokra ; azonban mi a 4. pontot illeti, nem tagadhatott.

Erre ez ügyben következő határozat hozatott :

Miután már néhány év előtt úgy Légradt, mint Kotoriba-ban igen gyanus és terhelő beszédek folytak (hírek jártak) a vádlotról, hogy t. i. a szitával való gyanus jövendöléseivel az embereket gyakran ördögi módon megcsalta, és e fajta jóslásoknál nemcsak a szent háromságot, hanem a szentek nevét is gyakran emlegette visszaélés-képen (missbräuchlich,) — ami nemcsak a szent tizparancsolat, hanem az országos törvénykezési rendtartás ellen is irányul. Tehát a vádlott várkerületünk-ből (határunkból) 4 mértföldnyire kiutasítatik, és ez jog szerint.

Kelt a fenti napon és évben, — és a felsorolt birák jelenlétében.

Fordította **Fehrentheil Gusztáv**.

Jegyzet a kanizsai két boszorkányperhez.

Kanizsa város tanácsának régi jegyzőkönyvéből közöltünk két boszorkány pert.

Ezek teljesebb megértéséhez és méltatásához azonban szükségesnek találunk némi megjegyzést fűzni.

Mindakét per németül van írva, s roppant fáradságos az elolvasása. Még nehezebb a magyarra fordítása.

A fordítás fáradságos munkáját Fehrentel Gusztáv végezte, ki brassói születésű ember, s jelenleg marosvásárhelyi bankigazgató. Azelőtt az osztrák-magyar banknak volt főnöke, s valamikor Kanizsán az aranyifjuság egyik vidám tagja. A sok nehézség dacára a munka oly tökéletes, hogy nem is látszik fordításnak.

Pangol Mária vallatásáról felvett jegyzőkönyvből meg lehet állapítani, hogy a perindítás nem történt hivatalos kezdeményezésre, hanem „feljelentések következtében“, de Molnár Mária peréről felvett jegyzékből ez ez nem tűnik ki.

Aztán kiviláglik a perekből, hogy Kanizsa

város tanácsa ítélkezett bennük, s az egyik vádlott asszonyt, Pangol Máriát a kanizsai „várkerületből“ négy mértföldnyire kitiltotta, a másik vádlottat, Molnár Máriát pedig tüzhálálra ítélte. Ez utóbbit még elítélte arra is, hogy a boszorkányperekben szokásos módon a kinvallatás előtt kintatás alá vegye a hóhér.

Különben ezek a perek is tanusítják, hogy Kanizsa csakugyan pallos-joggal bíró város volt.

Mint érdekes körülményt megjegyzem, hogy édes anyám mondása szerint a kanizsai öregek közt az a hagyomány volt elterjedve, mikép a boszorkány égetés a már lerombolt várnak udvarán történt. (Valahol a mai Vári-réten.)

A per szerint Kanizsán a vallasnál vizpróbát alkalmaztak, amely nálunk Magyarországon általában szokásos volt, de amely nincs meg a külföldi boszorkány pereknél.

A vizbedobatsnál ha lemerült a viz fenekére a fogoly, akkor ártatlan volt.

Ha azonban nem sülyedt le, hanem, amint Molnár Márinál történt, négyszeri vízbe mártásnál „a személy úgy uszott a vizen, mint a toll,“ akkor ez csalhatatlan jele volt boszorkány mivoltának.

Amint némely bíróság a boszorkányperek vallomásaiból megállapította: azért nem merül le a boszorkány a vízben, mert az ördög megátkozta a földet.

S ezért vallaszták Pangol Márit, hogy amikor a Murán a csónakkal felborult, miért nem történt baja, hanem a vizen uszott körülbelül háromszáz lépést?

Ámbár a vizpróba sem volt tökéletes bizo-

nyiték a boszorkányságra nézve, mert az akkori magyarok tudták, hogy olyan ember, aki hajnalban termett, (született) nem merül el a vízben. (Bizonyos, hogy ez a hit még az ősi Napimádók után maradt fenn.) Tehát ha hajnali termést vetnek vízpróba alá, az elveszett.

De a vízpróbát ki lehetett játszani, és elérni azt, hogy lemerüljön a víz fenekére még olyan is, aki valóban boszorkány. Esküvel erősített vallomások igazolják ugyanis, hogy, ha valaki véletlenül talált likas polturát a hóna alá kötött, az ilyen szerencsés ember elmerült a vízben.

Sőt, amint a szegedi boszorkányok vallották, még egy mód volt, hogy a próba alkalmával a vízbe lemerülni lehessen, mert a vízbe dobásnál csupán azt kellett mondani:

— Amelyik ördögnek béesküdtem, az az ördög segítsen, hogy lemehessek a víz fenekére!

Bizonyosan azért nem engedték meg Molnár Márinak, hogy az első napí négyszeri vízbemártás után másnap még egyszer megfürösztesse. Hátha megmenti az ördög?

Ellenben egész bizonyosan meg lehet ismerni arról a boszorkányt, hogy amint a szegedi perekben vallották, „ahol leül, ott nem nől fü!“ (Manapság ez a „szurkos“ kibic ismertető jele.)

Kinvallatást (tortura) a kanizsai vádlottak kihallgatásánál úgy látszik nem alkalmaztak. (Hacsak Molnár Mária kihallgatásáról az október 20. napjáról felvett jegyzőkönyvben foglalt ez a kifejezés: „szigorú vallatás alá vétetett,“ kizárásra nem vonatkozik.) De az ítéletben már kimondatott, hogy „kinvallatás alá vétetni határoz-

tatott.“ Tehát csupán egy tortura alkalmaztatott a kivégzés előtt, s ha nem vall, „akkor mint istentelen a (hóhér) mester által lefejeztessék, a máglyára tétessék, és így elégettessék.“

Látjuk továbbá, hogy Molnár Máriát amiatt ítélték el, mert elvette a tehenek tejét, jó időt csinált, az esőt tökbén elkötötte. (Az eső elkötése előfordul a szegedi boszorkánykapitány Rózsa Dániel vallomásában is.)

Pangolné esetében pedig bűbájolás, jövendőmondás, és rosta-vetés miatt, (melyek valószínűen mind az ősi vallás maradványai voltak,) eszközöltetett a perbevonás és kihallgatás.

Vagyis szó sincs lóvátett emberekről, kiken nyargalnak, sem pedig boszorkány gyülekezet vagy szabbatok tartásáról. Az ördög pecsétjét sem keresték a vádlottak testén. Csupán Molnár Mária ítéletében van ilyenfélére utalás e szavaknál: „ha a tortura alatt bevallja a Pactum cum Diabolo,“ vagyis azt, hogy az ördöggel szerződést kötött. Tudnillik a Pactum azt jelentette, hogy röpülőzsírral megkenve, seprűn lovagolva, boszorkánygyűlésen kellett megjelenni, hol a trónon ülő ördögnek kellett hűséget fogadni, s őt megcsókolni a képtelen részén, mire az alvilág fejedelme stigmával látta el a felavatott boszorkányt. Ezt az ördögpecsétet szigorúan kutatták a nagyjából egyházi férfiakból álló külföldi bíróságok, Magyarországon azonban a szegedi bírakat kivéve nem igen firtatták a stigmákat.

Bikacsék büntetés.

Die quod Mint hogy Világossan kijüt Horváth Simi Janko Fiacskája vallása által az Világosságra jött, hogy Horváth Simi Jánosné és a férje Tanácsából hozta el Kihári János Szalánáját, ámbár a ládát a Gyermek fel nem törhete azért a szalanna hellett anyi szalannát vissza térétenyi és 15 Bika cséket most mingyárt el szenvednyi köllettik, és végben is ment.

Substitutus Notarius.

(Kanizsa város tanácsának 1754. évi jegyzőkönyvéből.)

Kötelezvéen.

Super ft: 7, azaz Hétt ezüst ftrol, három ezüst huszast számítván egy ftba ; mellyekkel alolirt az Kanisai Ns: Czéhnek adóssa maradtam az bé vételem alkalmával mely sommát ily módon tartozom le füzetni u. m. Szt: Mihály napján három azaz 3-om ezüst ft: mához egy évre négy azaz 4 ezüst forentot. ha ezen ajánlatott nem tellyesitteném, az érdeemes Czéhnek szabadságában ál az Mesterségemnek folytatását el tiltani.*) Melynek valóságáruul adom ezen leveletem s tulajdon nevem s kezem alá irásommal megerősitem.

Költ Kanisán Junius 22-én 1848.

Adós Csór József mk. Mihádi lakos.
(A kanizsai takács céh ládájának titkos fiókjából.)

*) Az ilyen visszaélések, (mint a hátralékos díj meg nem fizetése esetén a mesterség eltiltása, s ennek folyományaképen a szerszám összetörése, és utcára dobálása,) éppen nem voltak ritkák a régi céheknél. Nem csoda, hogy Csór József sietett megfizetni a hátralékot, amint ezt igazolja az adóslevél külső oldalára vezetett eme följegyzés: „Az bé alkudott napon lefüzetett 7 ft 30 x.“

Egy ilyen „kontrabandát“ remekül irt meg a Magyar Titkok című egykoriban nagyon híres regényében a keszthelyi születésű Nagy Ignác.

A kanizsai csizmadia céh büntetése és megintése.

Anno 1753 Die 18-ma Septembris.

Kanisai böcsületes Csizmazia Czéhbeli Mester Emberek máj napon az Város Tanácsa eleiben citáltottak Horváth Csizmazia Márton dolga vagy is vizsgálása eránt, a kik is compareálván a Magistratus előtt magukat igazéttanyi kivánták, ugy találtotott, hogy nem az Igasságok szerént, hanem ellene már Számos Esztendöktül fogva az Uj mester Embereket terhelték ugy annyira, hogy méltó Lett volna Igasságoknak el veszni. Arra való nézve máj napon ugy decidáltatott, hogy ezen Csizmazia Czéh Szent János Nepomucenus Kápolnájára füzessen huszonnég foréntokat id est 24 f. és a máj Sessiót, ugy mindazonáltal hogy ez után ollyas közikben állandó Mester embertül nem többet, hanem az Articulus második és harmadik punctumaj szerént denominált Summát merészellik meg vennyi, ki vévén az Mester ebédet és Remeket, Casu in contrario nem csak az ki adott Igasságokat vagy is Articulusokat vesztényi fोगiák, hanem toties quoties tapasztaltnyi togh Huszonnég forént büntetéseket el nem kerülük.

(Kanizsa város tanácsának 1753-ik évi jegyzőkönyvéből.)

Az emlékezés országából.

XI.

A Békástói erdő.

Kanizsa város erdőségének egy részlete a Békástói őserdő, mely élő csoda gyanánt a város közelségében a civilizáció szennyjétől tisztán maradt.

Félezeréves tölgyei meglehetősen távolságban állottak egymástól, tehát nemcsak lombjuk volt gazdagon kifejlődve, hanem alattuk is vastag pázsitszőnyeg terült el, és a kisebb nagyobb térségeken szabadon táncolhattak a napsugarak.

Maga pedig az erdő mindig mosolygott.

Talaja hullámos, ami csak emeli az erdő szépségét. Az alacsony halmok éppenugy mint az alig észrevehető lejtők és a csekély mélyedések selymes fűvel vannak borítva.

Az egész őserdő egy tündérrege.

Apró tavak voltak az erdőben. melyeknek vize az évszázadokon keresztül folyton apadt.

S mikor a kanizsaiak a Batthiány Fülöp herceggeli roppant sok huzavona után mintegy hetven év előtt megalkották a Szabadhegyet és árkot huztak az erdő szélén, akkor teljesen elvezették és kiszáritották a kis tavakat, melyekben tündérek meg békák tanyáztak. Ez utóbbiaktól ragadt a pompás erdőre a Békástó elnevezés. Pedig találóbb lett volna, ha az előbbiekről nevezik: Tündér-erdőnek.

A kiszáradás folytán mintha a tündérek elhagyták volna a helyet. Látszólag semmi nyomuk sem maradt. Különben a földi emberek is már régen megváltoztak, komor feketeség uralkodott rajtuk, mely megtagadta a ragyogó tündéri életet.

Néha azonban lágy basszus hangon ritmikus ének hallatszik az erdőben.

Egyik bokor tetejéről ilyenforma hangok jönnek:

— Rata-Ra,
Kata-Ka!

Másikról ez hallatszik:

— Lacsá, rocs,
Kata, ta!

A távolabbról imigy énekelnek:

— Guru-Gura,
Kata-ta!

És a hang után keresgélő profán egyén a bokorlevélre lapulva kicsi zöld-békát fődöz fel, melynek gyöngye testén keresztül amint áttetszik a napsugár, olyanná lesz mint valami zöldes aranydarab. Méltán csodálkozik a nagymindenség egybefüggését nem ismerő emberi alak, hogy daloló békára talált a ringó levélen, de a természetbarát tudja, hogy a kis állatban tündér rejtőzködik, aki

énekelve beszélget a Katica bogárral a mesének nyilvánított aranykornak arany-nyelvén, s imigy árulja el a természet titkait:

— Nap ragyog,
Katica!

A másik azt jövendőli:

— Locspocs jön,
Katica!

A harmadik hang csalogatja:

— Gyere-gyere,
Katica!

S a Katica-bogár ugyan „tudomásul veszi“, hogy eső készül, de nem megy a közelbe diskurálni. Tudja a gondos anyák intelmeiből, hogy az olyan szép kis bogárnak hizelegnek a csalfa tündérek, s megeszik, ha meg tudják fogni.

Az énekből a pásztorember, ki ismeri a tolvajok nesztét és a varázslók nyomát, szintén ért valamit, mert hallatára fölnéz, és azt mondja:

— Holnap eső lesz, pedig milyen tiszta az ég!

Az erdő a tündérek elrejtőzése után is mindig mosolygott. A fák nagy része tul volt félezer esztendőn, s a bennük lakozó nyugodt bölcseség folytán tudták, hogy hiábavalóság az emberek mesterkedésével bekövetkezett szomorúság-kultusz. És a földre szegzett szemü városi halandók ha odaértek az erdőbe, öntudatlanul fölemelték fejüket, mert a sok idő óta élő fa-óriások megvigasztalták a kicsinyeskedés miatt gyötrődőket:

— Gyertek csak lombkoronánk alá! Nézzétek a leveleink között sziporkázó aranysugarakat! Nyissátok meg szemeteket a végtelen égnek ide-

látszó darabkája előtt! És biztos védelmet nyújtunk az élet sötétsége ellen!

De hát milyenek is voltak azok a csodatevő fák?

Hasztalan akarnám leírni. Ehelyett mesélgetek róluk.

Régebben szokás volt kirándulni az erdőre május elsejének hajnalán. Ünnepp volt az. Régi pogány ünnepnek ma már nem értett maradványa.

Huszonnégy-huszonöt év előtt én is kimentem öt asztaltársammal a Békástóba.

Micsoda világ volt odakint!

A szemhatár aljáról az ifju Napisten éppen akkor tört fel aranyküllős szekérével az égre. Diadalmas élet lüktetett mindenfelé. A bokorban fülemile csattogott és rigó füttyölt. A fán harkály kopácsolt és cinege csirregett. A vén tölgyeken csörgött a hosszufarku szarka és károgott a fekete-kánya. A fák felett repülő zöld-kánya szivárvány színben ragyogott, és lent a szekér-csapán büszkén lépegetett a tarka-babuta.

A távolban kakuk kiáltozott és vadgalamb turbékolt. Nagybajszu hős-cincér sétált a fa vastag kérgén, és a balzsamos levegőben zengő repüléssel vonult el fejünk felett a szarvasbogár. Gyémánt-harmat villogott pázsiton, bokron, fán.

Szóval: teli volt az egész erdő tündöklő fényességgel és harmonikus zengéssel.

Az ozon megszédített bennünket, s különben is elfáradván a szokatlan járkálástól, alkalmas hely után nézegettünk, hol a harmat dacára le lehessen ülni.

Végre ráakadtunk vagy tiz percnyi keresés

után egy nemrégiben lefűrészelt tölgyfának törzsökére, melyre karikában letelepedtünk mind az öten. Kényelmesen elfértünk rajta.

Ott aztán danoltunk, tréfáltunk, kiabáltunk mint szoktak a városi népek, akik mingyár be vannak csipve, ha az erdő levegőjét szivják. Egyikünk, ki azóta bevonult a hallgatagság birodalmába, de aki akkor még Schmidt Károly nevet viselt és tanár volt a kanizsai polgári iskolánál, s nagyfejű filozofusként szeretett felvetni olyan kérdéseket, melyekhez semmi köze sem volt, egyszer csak azt mondja :

— Ez a fa lehetett néhány száz esztendőös !

— Talán lehetett háromszáz is ! szaporította a szót a másik, a ki pedig nem volt tulságosan fecsegő.

— Sőt még négyszáz is ! árverezett a harmadik társ.

— Ha megolvassuk az évgyűrüket, bizonyosat tudhatunk ! szólt a negyedik.

Fölkeltünk a tönkről és számlálni kezdtük az esztendők bizonyítékait. Elvétettük többször, végül aztán „strigulázva“ olvastunk : ceruzával áthuztuk a számolt évgyűrüket. Ötszázharminc kört vettünk számba, s ezenkívül a törzsök közepén egy arasznyi pudvás rész volt, amelyen már nem lehetett az évgyűrüket megkülönböztetni. Az is képviselt legalább husz eszendőt.

Vagyis az a tölgyfa legkevesebb ötszázötven éves volt levágásának idején.

Az eredményre látszólag tréfásan, de valóssággal meghatottan, földobáltuk fővegeinket a fényes levegőbe. Köszöntöttük az óriás idő képviselőjét, s össze-vissza kiabáltunk :

— Üdvözlégység Driász, ki ebben az öreg fában lakoztál!

— Fáun, ne állj boszút rajtunk, amért embertársaink elpusztították pihenő helyedet!

— Nimfák, táncoljatok tovább, találtok ti öregebb és árnyékosabb tölgyre is, amely alatt mulatoztok!

Az ám! De van-e régebbi fa a Békástóban?

Egyikünk kimondta a határozatot:

— Gyerünk tovább, majd meglátjuk akad-e öregebb tölgy?

Bizony akadt. Hamarjában négy-öt fára is találtunk, melyek szemlátomást jóval vastagabbak voltak.

Lent a vizmosásos erdőaljban pedig egyszerre előttünk állott a leghatalmasabb. Törzsöke szinte megdöbbenő szélességű, s vastag ágai pompás lomboronát emeltek a magasba.

Kerülete kétszer akkoránál is nagyobbak látszott, mint az ötszázötven éves. Szinte megsédítette az embert az a lehetőség, hogy ezer éves élővel áll szemben. Hiszen ez a tölgy már itt állhatott, amikor „capitaneus Verbulchu“ jött birtokba venni Zalamegyét! Hátha Árpád magyarjai itt a viz mellett e fa lombja alatt áldoztak az élethozó Napnak?

Hallga! Amott nesz kél a bokrok mögött. Talán pogány vitézek dévajkodnak lakomázás közben?

— — És azutáni sétáimon mindig elmentem az Ezerévesig. Tisztelegtem előtte. Itt a semmiségekkel teli városban ez nevetségesnek tetszik, de kint a gyönyörű vadonban önkénytelenül megéri

az ember az ókori Germánokat, akik az ilyen hatalmas tölgyet Istennek tartottak, és áldoztak előtte.

Egyik évben aztán megvagdalva találtam a vén fa vastag kérgét, bár a balta nem igen fogta, mert szikla keménységüvé erősítette az idő. De Kalányosnak meg Ráfánelnek éppen olyan kellett, „annak van erős tüze.“

(Arra gondoltam, miért nem tud ez az óriási fa elmozdulni helyéből, mint a Klimius Miklós földalatti világában levő fák? Legalább megragadná a kéregnyuzó Kalányosokat és Ráfáeleket, hátukról bőrszijat hasítana, s a fülükbe dörögné:

— Gazemberek! Ugy-e orditoztok, hogy a ti bőrötöket is hasogatják?)

Kalányosék meg Ráfáélék tudnillik cigányok voltak, kik nyarankint a Békástóba telepedtek le. Nem kellett nekik a hosszú kanizsai erdő egyéb része: sem az Alsóerdő, sem a Bálíkás, sem a Katonatemetés, sem a Felsőerdő, sem a Vajda. Az Ezeréves közelében sátoroztak. Ez a két cigánycsalád régóta kanizsai „illetőségű“, s így jogosan huzódott meg a város határában, ha a csendörök máshonnan elüldözték. Tíz-tizenöt személyből állott mindegyik család, azonban ez a szám folyton apadott vagy növekedett aszerint, amint az országos csavargások alkalmával néhányat agyonverték közülök, vagy pedig beolvadt a családba a kergetett idegen cigányok valamelyike.

Egy kicsit kolompár is meg kovács is volt mindegyik család feje. Legfőképen pedig rejtelmesen éltek, mint a többi cigányok. A hatalmas tölgy alatt kalapálták a rézüstöt, és szaporították a rajkósereget.

(Az állami anyakönyvvezetésnek 1895-ben történt behozatala óta a cigányok születése is bejegyeztetik, s majd a későbbi kor embere nem tudja megmagyarázni a különös dolgot, hogy miért van Kanizsán minden cigánygyerek születési helye gyanánt Békástó beirva?)

Két év előtt az öreg Ráfáel meghalt „természetes halállal“, ami elég szokatlan a cigány nemzetség között.

Holttestét már nem volt szabad a régi szokás szerint a fák alá temetni a suttogó bokrok mellé, mert a mai törvény előtt minden ember egyenlő. Életben és halálban. A cigány is beosztatik „menetszázadba“, s a meghalt cigány is köztemetőben földeltetik el.

Nagy csapat cigány kísérte Ráfáel tetemét a kanizsai katolikus temetőbe, mely egyuttal községi temető. A cigányok Slavóniából és egyéb messze földről jöttek. Ezüsttel kivért óriási botot vittek a halott után, az elhunynak vajda jelvényét.

Mert csak akkor tudtuk meg, hogy mit veszítettünk a kanizsai kolompár cigányban: a legnevezetesebb vajdák egyikét. A Ráfáel család legidősebb fia sok század óta apjától örökölte ezt a méltóságot. Valóságos pragmatika szankció útján. Ki tudja micsoda hatalmas fejedelmek voltak az elődök pár ezer év előtt az Indiákon?

A temetőben a mi papunk is beszentelte, meg az ő vallási szertartását is elvégezték a cigányok. Ugy volt, ahogy Arany János írja:

Elkísérte . . . két egyház imája . . .

No, hisz valamelyik majd csak eltalálja.

A közönséges halottak közé szoritott Indus-fejedelmi ivadéknak bizony nehéz leend megbékélni adófizető jámbor szomszédaival, s még nehezebb lesz türni a társtalan egyedülvalóság gyötrelmeit. De az is lehet, hogy kényuri dölyffel zárkózik el a munkagyötört filiszteusoktól.

A Békástó azonban a fejedelmi ivadékon kívül mást is rejtegetett. Istenek hajlékát. Nagyon misztikus volt, mint az Istenek minden megnyilvánulása.

Az erdő szélén, közel a Szabadhegyhez, az egyik vén tölgy az oldalán pudvás lön, minek következtében lyuk támadott rajta. Különös, hogy ez a déli oldalon volt, nem pedig az északin, ahol rendszeren szokott lenni. Az északi rész épségben maradt, s gyönyörű moha fődte.

A nyilás lassan-lassan nagyobbodott, s végül embermagasságu lett.

Talán emberi kezek is segítettek, hogy a nyilás egyszer csak valóságos kis szobává alakult. Olyanná, mint a katonai őrállás faköponyegjei szoktak lenni.

Majd pici kép lett a nyilás belső falára szegezve, amilyent a hívő keresztények az imádságos könyvük lapjai közé szoktak tenni.

Aztán sokasodtak a kis képek napról-napra. Hamarjában hét, kilenc, tizenöt, harminckét kép diszesítette a belső oldalt, s eljött az idő nemsokára, hogy nem akadt hely, tehát a mohás külső kéregre szegeztettek a képek.

Eközben hosszú fagerenda helyeződött az erdő szélén huzódó árok fölé, melyen keresztül vezetett az erdei gyalogut. S azután nem kellett vízben gázolni az arramenőknek. Később még

egy második gerenda került az elsőhez. Sőt alig néhány hétre karfa is állítottott a gerendák mellé, s kényelmes hidon lehetett átvárni az árok felett még akkor is, ha az esőzés megduzzasztotta az árok vizét.

És még mindig folytatódott a csoda.

Egyik nap a nyílással szemben levő bokor elé széles pad lőn beverve a fü közé a földbe. Pár hét múlva az is el volt látva karfával, s akár feküdni is lehetett rajta.

A feldiszített szép helyről pogány rejtelmesség terjedt szét. Alkonyat táján a fák között asszonyok, lányok alakjai suhantak, kik Bacónakról, Gesztenyésről, vagy a mezőről siettek haza felé a „rövidebb uton“. Sőt Szabadhegyről is az erdő felé kanyarodott egy-egy asszony. Közben arra tévedtek a városból urhölgyek is, kiket az ősi tudásvágy vonzott a természetadta „kegyhely“-hez.

Végre a barlang nyílása elé zöldre festett rácsos ajtó került.

De még mindig nem fejeződött be a különös dolog, hanem a gyermekét ölében tartó Szüzanyának porcellánból való fejer szobra került a fa-barlang közepére. S a szobor mellé alig néhány nap alatt dirib-darab tej-gyertyák kerültek, melyek fa-szegekre voltak erősítve.

Végül a városi urak is arra sétálgattak, s Darázs Guszti művészi sárgaréz keresztet erősített a nyílás fölé. Öntudatlanul az a pogány érzés vezette, mint a venetokat, kik Héliosznak ércből öntött négy ménlovát a szent Márk templom homlokzatára állították, mert: „az istennek tetszik minden a mi szép!“

Egész kis kápolna lett az oduból.

Madarak füttye zengett a környéken tovább is szünet nélkül, melyek közül tisztán kihallatszott az Aranymáringó tréfás nótája. De amikor kigyuladt az égen az Esti csillag, akkor a százféle kéztől felcicomázott helyen tizenhat gyertya lángja csillogott, melyet a termékenység váró asszonyok, s jövődöbeliök után sóhajtozó szűzek gyújtottak Afrodité segítségével.

Hogy nem Afrodité segítségét kérték? Hát tesz az valamit, hogy miféle nevet mondtak sóhajtásaik között? Nem mindegy, hogy hatezer esztendővel régebben (tegnapelőtt) amugy hívták, háromezer év előtt (tegnap) imigy, és ma megint más a neve annak, kihez bizodalommal fordultak? A természet istenei nem-e halhatatlanok, kiknek csupán a nevük változik?

És fenállott sok ideig az öserdő mosolygó ölében a csendes kápolna.

Egyszerre elveszett. És elveszett a tölgy is, melynek oldalán volt a sóvárgó halandóktól látogatott hely.

Egy lépés átmérőjü hamu maradt a fü között azon a helyen, ahol az Isten hajléka volt.

Mondogatták, hogy az égő gyertyáktól gyuladhatott meg a tölgy belseje, s elégett. De ezt nem látta senki. Eltűnt az egész, olyan titokzatosan, ahogyan keletkezett.

Csakhamar megszűnt minden, ami rá emlékeztetett. Először elveszett a kényelmes padnak ótalmazó karfája. Aztán eltűnt a pad. A hamurakást pár hét alatt befedte a fü.

Majd az árkon levő egyik gerenda kelt

lábra, s a másik geranda is utána ment nem-sokára. A karfa jó darabig tartotta magát, de végül mégis elvonult az is. A gyalogsövény megint az árok vizébe szakadt. Csupán a madaraknak, meg az Aranymáringónak füttye maradt meg azután is.

Az őserdő pedig tovább is mosolygott: hiszen semmi sem történt.

Milyen képet lehetett volna festeni Békástórol! Talán a régi idöket átélt fák között a kisebb festők is átváltoztak volna Böcklinné, Stuckká, mert a matuzsálemi tölgyek alatt mindenki meg értette volna a természet őstítkát.

Bizony nem szükséges olajfa-erdőbe vonulni, hogy a kentaurok viadalát lássa, hogy a fáunt észrevegye, hogy a nimfa kacagását hallja az ember, vagy az egyszarvu őszállat nyerítése jusson fülébe: mindezeket meg lehetett látni és hallani a Békástó fáinak barna árnyéka alatt is.

Például azon a furcsa vén tölgyön, melynek törzsöke ember magasságban oldalt kanyarodott, meglátjuk, hogy valaki szunyókál. Amint keresztül tör a lombon a napsugár, a fényfoltok világánál kitetszik meztelen teste, lábait kétfelé vetette mintha nyeregben ülne, s a lombárnyék dacára észre lehet venni, hogy csülökben végződik a lábafeje. Tisztára ugyanaz, amit Stuck Ferenc látott: „az alvó faun“.

Mikor pedig hanyatt fekszünk a fűben, néha különös mozgás neszét halljuk. Ismeretlen zaj kél a bokrok között, s míg szemünk a fák teteje felett az ég kékségén kalandoz, azalatt suhanó ugrásokat hallunk, s utána kacagás érkezik fülünkhöz. Ezt is hallották már sokan, s azt hitték, hogy

gilice kacag. Pedig a faun meg a nimfa kacorásznak. Ezt is megfestette Stuck: „Kötekedés.“

Bizony még mindig lehet hallani fáunok vidám nevetését, s lehet találkozni pogány istenekkel az őserdőben, hol csupán derűtség uralkodik.

És egyszer majdnem megtörtént, hogy a Békástó megörökítettett hozzá méltó festő kezétől.

De ennek elmondása közben kis kitérést kell csinálnunk.

Ugyanis a szintiszta, zamatos magyarságu író, Malonyai Dezső, aki ötvenhárom éves korában a háboru kitörésekor azonnal mint tartalékos főhadnagy önkényt hadba vonult, s az idén — 1916-ban — hunyt el, néhány év előtt Kanizsára jött. Magyar népművészeti tárgyak után kutatott. (Győrfi Jánosnénál talált is remek himzésű ruhákat.) De még valamit keresett Kanizsán: nagybátyjának Malonyai István piaristának nyomait, meg aztán emlékeit egy szőke fiucskának, saját egykori énjének, ki akkor még Misinger Dezső névre hallgatott, s aki a kegyesrendű házfőnöknek Berzai Eleknek jóindulatát nem tanulással irányította magára, hanem azzal, hogy a papok kacsái részére a rektor szeme láttára roppant szorgalmasan cserebogarat szedett.

Malonyait meghatottá tévé a gyerekkori sok emlék, s Győrfiék szentgyörgyvári szőlejében hajnali két óraig mulattatta beszédével a társaságot. Elbeszélő művészete szintoly ragyogó volt, miként írása szokott lenni. A fölséges nyári éjszakán elbűvölve hallgatta a ragyogó vidám történeteket az egész társaság a humorista Nagy Samuval együtt, ki akkor a Zala szerkesztője volt, s kit aztán

bevitt Malonyai a Budapesti Hirlap szerkesztőségébe.

(Megjegyzem, hogy kanizsai diákságát kihagyták Malonyai életrajz írói.)

Malonyai többek között beszélt a magyar tájfestészet utólérhetetlen mesteréről Mednyánszki László báróról is, kiről elmondta, hogy festésre méltó tájak találása céljából hazánk nagy részét beutazni készül. Malonyai könyvet is írt a mesteréről, — jó viszonyban volt vele, s ezért nem volt feltűnő, amikor azt ígérte nekünk:

— Ideküldöm Mednyánszkit Kanizsára. Vezessek el valami szép helyre. Azonban keveset beszéljeteK neki, mert megszökik!

Győrfiné ő nagysága (maga is festő-művésznő), a mestert vendégül akarta látni mindenáron. Megígérte, hogy szobát és ellátást fog adni neki mindaddig, míg Kanizsa vidékén kóborol. És megfogadta, hogy egyáltalán nem kényszeríti beszédre a mestert. Csupán jó reggelt mond neki, s azt már csak mutatni fogja: „tessék asztalhoz ülni, készen a reggeli!”

Én pedig elbizakodva mondtam:

— No hát csak jöjjön az a Mednyánszki! Majd kimegyek én vele Békástóba! Tudom, hogy bámul és Édenkerti részletet fog festeni! Aztán nem kell félni a szószaporitástól: én is elég drágán mérem a beszédet!

De Mednyánszki nem jött, ellenben elment a harctérre, „hogy lerajzolja az ágyut családostól együtt.” S így történt, hogy Békástó mosolygása nem maradt ránk képbén, pedig talán az is olyan világhírű lett volna, mint a Monna Lisa mosolygása.

Kanizsáról is rengeteg férfi ment el a harctérre. A szerb ellen, a montenegrói ellen, az orosz ellen, végül a szövetségesből orvtámadóvá lett olasz ellen. A rumuny még nem mert bennünket megtámadni, de magyarok harcoltak a német szövetségesek oldalán Belgiumban is, meg Franciaországban is. Sőt török földön is. A menetszázadok majd mindennap vonultak a vasutra, a katonabanda Rákóci indulója kíséretében.

Kezdetben fiatal menyecskék és eladó lányok seregei követték a laktanyáktól a vasuti állomásig. Virágerdővel borítva, piros-fehér-zöld zászlók lobogtatása mellett, vidám nótázás közben szálltak a teheráru vagonokba Zalamegye ifjai, kik közül sokan nem látták többé a napsütött hazai mezőt.

Később idősebb emberek vonultak a harcmezőre, kiket hitvesek kísérték a szállító vonathoz, és apró gyermekek, süvölvény lányok futottak a menetelő sereg két oldalán. Meg aztán cigány-asszonyok szaladtak utánuk olyan gyorsan, hogy még a pipájukat is kivették szájukból.

Másfél év múlva pedig öregedő emberek sorakoztak, kiknek jórésze már nagypapa volt. Megtörtént, hogy a leány-unoka fejéről ilyen szó közben vette le a vadonatúj „katonaládáját“ az „öregnyanya“:

— Add ide az öregapád ládáját. Az én uram megy a háboruba!

Hát nem kell nevetni ilyen tréfás beszéden amíg a szemünk könybe nem borul?

Még későbbben másféle tréfás dolgok is következtek.

Kanizsa utcáin különböző csapatok jöttek-

mentek: mindig katonai sorban. Tányér sipkás oroszok, kik a városban magán-szolgálatban állanak, fekete sapkás cseh landvehrek, kik trombitát visznek a hónuk alatt, és piros sipkás honvédek villogó kaszával a vállukon, kik aratni mennek.

Minden mozgásban van, bár annyira megszoktuk a háborút, hogy alig vesszük észre a változásokat.

Elsőben elvitték az autókat, aztán a gazdák lovait. Csupán néhány csacsi-fogaton fuvaroztak a katonák is. Majd „létszámba“ vették a nagyobb ebeket, mert azok fognak előléptetni szállítókká. A kisebb kutyákat már előbb kiirtottuk veszettség gyanuja miatt, szerencsére, mert most nem adhatunk volna nekik csontot. Husról szó sem lehetett.

A tehenek eltűnedeztek, ellenben megszapordtak a kecskék, melyek eddig csufszámba mentek ezen az áldott vidéken.

Megtiltatott a husvéti piros tojás. A pünkösdi ünnepeken pedig katonai sorozást tartottunk. A harangok szintén összeirattak, mert kétharmad-részben hadbavonulni tartoznak.

Lassankint keserü lett az árpás-kukoricás-rozsos kenyérünk, s azzal is takarékoskodni kellett.

Kanizsa legszebb terén, a törvényszékkal szemben, pityókát ültetett a polgármester, hogy az élelmezés nehézsége annyival is könnyebbséget nyerjen.

Az őserdő pedig akkor is mosolygott, mintha csak biztatott volna:

— Láttuk mink már sokszor, hogy megháborodtak a szelidséget fecsegő népek! De ne féljete! Ide nem ér el az örület dühe! Biztos fedezetet nyuj-

tunk nektek is, miként tegnap és tegnapelőtt szép-
apáitoknak és ősapáitoknak!

Közben az idő megint fordult. Minden megfo-
gyatkozott, csak bicegő ember lett sok, meg a pénz.

Most aztán az itthon maradt nép közül új
vészkiáltás hallatszott:

— Nincs tüzelőfa!

Az ezer bajjal küzködő kormány ezen is
igyekezett segíteni. Leirt a községekhez, hogy
fákat vágassanak ott is, ahol a „forda“ tiltja. Csak
a miniszteriumnál kérik a tilalom feloldását.

Kanizsán a Békástó öt perccel közelebb fe-
küdt a városhoz, mint az erdő többi része, s ott
voltak a legöregebb fák. Természetes tehát, hogy
az erdömesteri szakvélemény úgy szólt, hogy azt
kell kivágnani. Meg a Katonatemetést, mert az a
Békástóval szomszédos.

Ily értelemben történt felterjesztés, mely
„kormányhatóságilag“ jóváhagyatott.

Az emberi élet vidámságára szolgáló gyö-
nyörüséges erdőre rázudult a Végzet.

Éppen akkor helyeztek nyugdíj állományba,
de azért rögtön elmentem a polgármesterhez, s
bizodalmasan kértem, hogy amennyiben lehetséges,
ne vágassa ki azt a három-négy hatalmas tölgyet
a Békástóban, melyek legidősebbek és legvasta-
gabbak. S körülöttük talán meghagyható lenne
egy részlet erdőség is. Amint már egyszer írásban
is megpenditettem e Krónika 139-ik oldalán.

A polgármester szívesen megigérte, sőt hogy
teljesen bizonyos legyen a dolog, azt mondta:

— Szólj nevemben a főjegyzőnek is, nehogy
a sok ügyes bajos dolog mellett elfelejtsem!

A főjegyző meg olyan gyerek, hogy nemcsak megigérte a kérés teljesítését, hanem mingyár bele is jegyezte az asztalán álló nyilvántartásba: „az erdőmester utasítandó a Békástó fái ügyében.“

Jól végzett munka után, mint aféle nyugdíjas ember könnyü lelkiismerettel jártam keltem, míg pár hónap mulva a városi erdőmester, Csiga-házi Antal (ki az idén meghalt valami hirtelen nyakmerevedésben), megszólít az utcán:

— No, rendben van a kedves Békástód! Épségben hagytam nagy darab sarkot!

Megköszöntem szivességét, de valami szerencsétlenség érzete bántott. A legelső szép napon elmentem az erdő felé. Hát csakugyan megmaradt néhány holdnyi terület, mely talán magvát fogja képezni a kanizsai jövődő Nagyerdőnek, vagy Városligetnek, s mely addig is menedéke lesz azoknak, kik elvonulnak a város lármájától és a bádogtáblák elől, melyeken kamat-imádók nevei „örökítettnek“ meg.

De egyelőre az a baj, hogy a meghagyott fák fiatalok; csupán pár darab nagyobb fa van s látszat után ítélve kétszáz évesnél nincs idősebb köztük.

A félezer évnél öregebb tölgyek a városi elüljárók jóakarata dacára kiirtattak az egész mosolygó őserdővel együtt.

A cserszegi gárda jegyzőkönyve.

A cserszegi gárdáról szóló cikkünk, (mely e Krónika 6. oldalán közöltetett,) rendkívüli érdeklődést keltett, és sokan kértek, hogy még közöljünk róla valamit.

Ezért a gárda néhai Nagymesterének fiától, Csesznák Miklós nagykanizsai lakostól, elkértük a gárda jegyzőkönyvét. A piros-fehér-zöld metszésű könyv piros selyembe van kötve, s tartalmazza az alapszabályokat és a „gárda-káptalan“ üléséről felvett jegyzőkönyveket. Vidámságánál és korfestő mivoltánál fogva megérdemelné, hogy egészen ki nyomassék. Nekünk azonban nincs terünk hozzá.

Az általános becsülésben élő Csesznák Miklósról pedig ezuttal csupán annyi legyen megemlítve, hogy nagyon egyenes ember, ki az ítélethozások alkalmával gyakran adott különvéleményt, de azért nem lett belőle kuriai birói címmel és jelleggel előléptetett méltóságos ur, hanem mint táblabirót nyugdíjazták.

A gárda jegyzőkönyvéből azt hozzuk, mely Unger Alajosnak fölvételéről szól.

A mostani nemzedék nem tudja már, hogy ki volt Unger Alajos.

Pedig nem is olyan régen, (1880. augusztus 12-én,) Unger Lujzi volt az, ki a Csengeri Antal halála után megüresedett kanizsai választó kerületben az ország legkiválóbb emberét, a halhatatlan Jókai Mórt, buktatta meg.

Belekerült vagy hatvanezer koronájába, (az időben óriási summa pénzbe,) mert a választás után kilenc hónapra jött az új választás, tehát ébren kellett addig is tartani a hazafiakban a lelkesedést. Nem is találkozott a kanizsai kerületben igaz magyar, ki józan lett volna vagy egy esztendeig.

A Jókai párt még többet költött a választásra.
Olyan lelkes idő nem lesz többé soha!

A honmentés után aranyozott ezüst koszorút kapott a győztes, és a „Kárpátoktól Adriáig zengett a dal“. Az alkuvást nem ismerő honhölgyek hónapokig énekelték:

Ma van péntek, holnap szombat, holnapután
vasárnap,

Söpörjétek kanizsai leányok!
Söpörjétek tisztára a főutcát,
Unger Lujzi el ne üsse a lábát!

Persze a suszterinasoknak is ki kellett venni részüket a hazafiságból. Ők a régi nótának alkalmi változatát énekelgették uton utfélen:

Kanizsai határon,
Jókai ül számaron.
Babócsai*) vezeti,
Unger Lujzi neveti.

*) Babócsai György kanizsai polgármester.

A választásról maga Jókai így nyilatkozott: (Hon 1880. augusztus 16-iki 212. számában.)

„A függetlenségi szónokok versenyeztek abban, hogy a köznépet mindenféle szörnyőségekkel oly dühre fokozzák, hogy a kormánypárti jelölt úgy érezze magát közöttük, mint mikor egy égő falu népsége előtt valakire rákiáltják: „Ez az ni, aki a falut fölgyújtotta!”

Az örömtől visitó hölgyek a Petőfi ut meg a Magyar-utca több helyén virágláncokat huztak keresztül a választás napján, s testük fedetlen alsó részét a kormánypártiak felé fordítván, azt kiáltották:

— Itt a tükör! Ide nézzetek huncfutok!

Unger Alajos először kilenc hónapig, azután a következő három éves országgyűlési időszakon keresztül volt Kanizsa képviselője.

De alig telt el a megválasztása után egy esztendő, már úgy találták az örömháborut vezető kofák, hogy nem sok értelme volt a rettentő lelkesedésnek.

Emiatt a változékony néphangulat miatt Unger Alajos részére már nem mutatkozott biztossnak a kanizsai kerület; s ezért a következő választáskor Keszthelyen lépett föl, hol meg is választatott.

Ekkor vétetett fel gárdistának Czerszegen.

Külömben Unger Alajos kanizsai születésű gazdag budapesti ügyvéd volt.

És most olvassuk a tréfás jegyzőkönyvet.

J e g y z ő k ö n y v e

a czerszegi gárdakáptalannak, felvéve a czerszegi

gárdalakban 1884. június hó 15-én tartott rendes ülésbeni tanácskozmányáról.

Jelenlevők : Elnök Nagymester, Stocker Antal járásbíró, Vértesy Iván ügyvéd, Pataky Lajos magánzó, Geyschläger József postamester, Cavallár József adótárnok, Balás Árpád tanintézeti igazgató, Molnár János orgonás (kántor), Ambrus Mihály apát, Csesznák Miklós bíró, Saáry Vince közjegyző, Szabó Győző, Tersztyánszky Lajos ügyvéd, Szabó Pál ügyvéd.

Elnök Nagymester az ülést megnyitván, üdvözlí a megjelent káptalani tagokat, kiket hite szerint azon nemes önéret és buzgalom hozott össze, hogy hivatásuknak teljes mértékben megfeleljenek, és a káptalan fennállásának céljául kitüzött szent eszmét fennen lobogtassák.

Elnök Nagymester előadja : miszerint az utolsó f. évi április 30-án tartott és tulajdonképen csak Gárda megnyitó gyűlés óta többen jelentkeztek a káptalan tagjai közül egyedek és kisebb nagyobb számban azon eléggé nem méltányolható kérelem, és illetőleg előterjesztéssel : miszerint az ugyis eléggé hosszúra nyujtott szünidő letelvén, miután munkálkodási erejükben teljesen restauráltattak, — kéri a működést haladék nélkül lehetővé tenni, mert a munkátlanság az ördög párnája, ők pedig inkább a medvebőrön, mint az ördög párnáján kívánnak nyugodni. Ennek tekintetbe vételével, hogy a kért óhajnak megfeleljen, hivta össze a mai gyűlést azon reményben, hogy ebbeli intézkedése nem fog a káptalani tagokban visszátetszést szűlni.

A káptalan tagjai örömmel vették a szeretett

Nagymester ezen legmagasabb kijelentését, s kérészeknek nyilatkoztak kivétel nélkül a Nagymester kívánatának megfelelni, miután erre testben és lélekben eléggé megerősödtek.

A tárgyalás ezen előzmény után megkezdetvén midőn már közel 2 óra telt le a folyó ügyek buzgó lebonyolításában, megjelent a gárdalakban Unger Alajos ur, a megelőző napon elválasztott Keszthely kerületi országgyűlési képviselő, — s kért bebocsáttatást.

A kérelem rögtön tárgyalás alá vétetvén, a kérelmező elfogadása egyhangulag határozottatott, mihez képest a címzett bebocsáttatván, a Nagymester Elnök által fogadtatott, és a teljes káptalannak bemutatottatott.

A czimzett ezután előadja : miszerint a világhírű Cserszegi Gárda káptalannak létezéséről tudomása lévén, s arról eddig is nagy horderejű tények megteremtését látván, — egyedül az indította arra, hogy a keszthelyi kerület képviselőségének elnyerése iránt lépést tegyen, — most ezen óhaja telyesülvén, mint a kerületnek tegnap elválasztott képviselője, kötelességének tartotta a káptalannak legalázatosabb hódolatát bemutatni, s mint ki koránál, készültségénél és uj állásánál fogva magasra törekszik, kijelenti : miszerint egyedüli kívánata és mindennapi imája, hogy a káptalan kitüzött célja és eszméjének magaslatára emelkedhessék, — kéri azért, engedtessek meg neki, azon hódolatteljes kérelmét előterjeszteni, miszerint a káptalan kötelékébe mint tag fölvétessek, — igérvén és fogadván : hogy kötelességének mindenkor hiven, lelkiismeretesen és pontosan ele-

get tenni, és a gárdakáptalan célját mindenben előmozdítani egyedüli életcélja leend.

Kérelme előadása után a czimzett félre vonulván, a kérvény azonnal tárgyalás alá vétetett, s miután ez alkalommal a káptalani tagok közül többen meleg szavakban ajánlották kérelmezőt, mint ismeretes egyéniséget, — és ehez a Nagymester pártfogó szavazata is járult, kérvényező a gárda kötelékébe mint tiszteletbeli gárdatag felvétetni elhatározottat.

Ezen határozat a cimzettel azonnal közöltetvén, miután a szokásos fogadást a telyes káptalanban a Nagymester kezeibe letette, a Nagymester és káptalani tagok által testvérként üdvözöltetett, — a gárda jelvényével feldiszittetett, — és hivatalába igtattatott.

Ezután folytatólag vétettek a folyó ügyek tárgyalás alá, s a káptalan működése szakadatlan munkásságban este 10 óráig tartott, — mikor az ülés a tagok legnagyobb részének észrevehető kimerülésével és elgyengülve, — de azért igen derült kedély hangulatban, — dal és zene vidámitó hangjainál, — Elnök Nagymester által bezáratott és a tagok a városba tűzhelyeikhez visszatértek.

Ezzel a jegyzőkönyv bezáratott és aláíratott.

1-ső László s. k.

nagymester.

Iván s. k. syndikus

helyettes jegyző.

(A látogatók könyvében Unger Alajos neve után + + + van.)

Összeesküvők találkozója a kanizsai Korona szállóban.

Még az 1863. évben Szakonyi József cs. k. komiszárius annyira el volt foglalva a magyar kalapok pántlikájának ollóvali elnyirásával meg az utleveleknek kiállításával és a naponkinti egyéb hiábavalósággal, hogy nem vehette észre az igazi nagy dolgot. Azt, hogy titkos összeesküvés szála ért Kanizsára.

Az összeesküvők célja a legnagyobb volt, ami csak lehetett: Magyarország fölszabadítása.

Hazánk függetlenségének kivívása egyidőben terveztetett az 1863. évi lengyel szabadságharccal, esetleg a velencei kérdés megoldásával.

Két titkos társaság foglalkozott a nehéz kérdéssel. Egyik Veneciában székel, a másik a magyar hazában. Az utóbbinak Függetlenségi Bizottmány volt a neve, de működését teljesen maig sem ismerjük.

Az ausztriai birodalom megingatásából Kanizsán elvégzendő részt úgy látszik Kossuth Lajos maga állapította meg, mert sajátkezü levelében ő

irta meg (a levelet hasonmásban közölte a Pesti Napló egyik régi évfolyamában,) hogy az olasz futár Kanizsára utazzék, ott szálljon a Korona vendéglőbe, hol a magyar küldött fogja várni, kire ráismer a megállapított szóról. De óvatosságból még megmutatták a magyarországi küldött arcképét is az olasznak, hogy ne engedje magát megcsaladni. (Nevét nem mondták meg, nehogy elárulni lehessen.)

Kossuth „Iratái“ szerint (V. kötet 495. lap) hajszálnyi pontosan megállapított az utasítás:

„Be kell vinni hazánkba egy az ország határától nem messze fekvő vasutállomási helyen átadás végett ezer példány nyomtatott rendeletet (egynegyed ivnyi nagyságut); és egy zsebóra nagyságu tárgyat, mely elfér a mellényzsebben.*) Nem küldeni, hanem vinni kell.“

„Csütörtökön, december 3.-án, kell a vivőnek a kijelendő helyen megérkeznie.“

Hogy mekkora fontossággal birt akkor ez az expedíció, kiderül Kossuth Lajos 1863. évi november 22.-iki leveléből:

„A dolog oly mondhatlanul fontos és oly mondhatlanul nagy érdekek vannak ahhoz kötve, hogy hiven és ügyesen effectuáltassék, s hogy rajtam, a vivőn és az átvevőn kívül a dologról senki még csak álmodni se legyen képes.“

Kossuth átadta a magyarországi átvevő arcképét, hogy mutassák meg a proklamációkat hozó olasznak, de aztán az arcképet rögtön visszakül-

*) Ez a zsebóra nagyságu tárgy a Függelenségi Bizottmánynak Turinban készült hivatalos pecsétnyomója volt.

detni kérte. Ma már alig elképzelhető súlyos ok tette ezt kötelességévé, melyről ezt írja Kossuth:

„Mert azon kételkedni sem lehet, hogy azt az egyént az Isten sem menthetné meg az akasztófától, ha valamikép gyanuba jönne az osztrák előtt.“

„Utasításaimhoz csak egyet kell adnom. Ha valamely elképzelhetlen véletlen következtében az átvevő nem lenne ott december 3.-án a rendezvous helyén, akkor az utasítás az: várjon az olasz a Buda felőli vonat megérkeztéig december 4.-én; de ha akkor sem érkeznék meg az átvevő, jele lesz, hogy baj van; ez esetben a küldött ne várjon tovább, hanem siessen vissza, s hozzon mindent vissza magával; de ne hozza át a Minciót, hanem hagyja valahol (ha tudja) biztos helyen velencei földön vagy Triesztben, mert a beküldést pár nap múlva ismételendjük.“

December 9.-én már értesült Kossuth, hogy az expedíció sikerült, az olasz átadta Kanizsán a proklamációkat. Erre Kossuth négyszáz frankot küldött jutalom gyanánt az olasz futár részére.

Ez eseményről senki sem tudott Kanizsán. Legalább a policáj nem. Sőt amikor az alkotmány helyreállítása után nyomtatásban megjelenhettek Kossuth Iratai, s abban a föntebbi történet részletesen megírva volt, akkor is titokban maradt az, hogy micsoda néven jelentkezett az olasz futár, s hogy mi volt a neve a magyar összeesküvőnek, aki a küldeményt átvette Kanizsán?

Azt gondolhattuk már, hogy örökön ismeretlenek maradnak, mikor negyven év múlva világosság vetődött az ügyre.

Ugyanis 1902. évben, mikor Kossuth Ferenc neve mint főmunkatársé szerepelt a Független Magyarország címlapján, a következő cikk jelent meg a Független Magyarországon: (1902 március 28-iki 14.-ik számában.)

A hatvanas évek egyik nevezetes mozzanata hiányzik Kossuth iratainak V-ik kötetéből. Ezt kutattam mindenfelé, de sehol nem akadtam a nyomára. Felkerestem tehát Tisza Kálmánt, aki már az egyedüli élő tagja volt az egykori függetlenségi komiténak.

Első napon mikor bejelentettek nála, csak beszédbe elegyedett velem, de nem kérdezett meg, hogy mit akarok tulajdonképpen. Másnap fogadott megint, és akkor ezzel köszöntött:

— Zsurnalisztákat nem fogadok. Ön nem zsurnaliszta, foglaljon helyet!

— Nem a jelenért jöttem kegyelmes uram — mondtam — én a multat kutatom. Becsület-szavamra fogadom, hogy diszkrét leszek. Ha él az illető, akiről szó lesz, nevét elhallgatom. Bocsánat, ha előadásom kissé hosszadalmas lesz.

Ezután körülbelül a következőket mondtam:

— Minél inkább fogyott a remény, hogy az 1863-iki lengyel szabadságharc alkalmul szolgálhasson Magyarország felszabadítására, annál nagyobb tevékenységet fejtett ki Kossuth abban az irányban, hogy a velencei kérdés szolidaritásba hozassék a magyar ügygel. Az érintkezés közte és a velencei komité között létre jött. Kossuth felszólította a magyar függetlenségi bizottmányt értesíteni őt, hogy elvállalja-e Magyarország az iniciatívát? Mert igenlő választ

kapott, 1863 november hó 23-án értesíti Helfyt, hogy a Helfy által felfogadott olasz akként intézkedjék, hogy december 2-ikán este indulhasson Magyarországra Prágerhofon át. Magával vigyen egy láda nyomtatványt, mely a proklamációkat tartalmazza és egy rézszelencét, melyben a magyar függetlenségi komiténak Turinban készült hivatalos pecsétje van. Ezzel a podgyászszal december 2-án éjjel 1 óra 19 perckor szálljon ki Nagy-Kanizsán és térjen be a „Korona“ szállóba Ferrári álnévvel. Ott fog találkozni egy rendkívül magas fiatalemberrel, ki magyar ruhában lesz, kinek szőke szakálla amugy angolosan kétfelé áll az állán. Ha ezzel megismerkedett, adjon át neki mindent és jöjjön vissza azonnal, mert ha az osztrákok előtt gyanuba jönne, akár az egyik, akár a másik, azt az Isten sem menthetné meg az akasztófától.

Az olasz és a magyar szerencsésen jól végezték dolgukat. A bécsi Presse december 23-iki tudósítása szerint ugyanis a proklamációk Budapesttől Kolozsvárig, több helyen egy és ugyanazon időben tényleg kiragasztattak.

— Kegyelmes uram a magyar függetlenségi bizottmánynak tagja volt. Kérem, nem lenne szives megmondani, ki volt az átvevő Nagykanizsán ?

Tisza Kálmán karosszékeben hátradőlve, mintegy elmélázva, olykor-olykor bólogatva hallgatta előadásomat. Mikor a kérdést feltettem, egy hosszut lélegzett, azután a jobbkezével egyet legyintett, letette kék szemüvegét az íróasztalra és kezét felém nyujtva, így szólt:

— Nem mondhatom meg. Tudom ki volt az átvevő. Még most is él. Irataim között meg van a proklamáció eredeti szövege. Annak idején ráírtam a proklamáció historikumát is, és fel vannak rá jegyezve a szereplő egyének nevei is. De ma ezt még nem adhatom át.

Kezemet még mindig a magáéban tartva, megszorította bucsuzóul. De én az övét még nem engedtem el. Feléje fordulva még azt kérdeztem :

— Kegyelmes uram ! Nem br. P. Fr. vagy gr. K. S. volt ?

— Nem, felelé. Az előbbi abban az időben nem is volt Magyarországon.

Arczom tűzben égett, kezem reszketett, mikor a lépcsőn lejöttem. És bennem — nem tehetek róla — az a meggyőződés vert gyökeret, hogy aki 1863-ban magát Magyarország függetlensége érdekében az akasztófának tette ki, — Tisza Kálmán volt.

U. G.

Mink csupán annyit jegyzünk a rendkívül érdekes közleményhez, hogy a br. P. Fr. kezdőbetűk báró Podmaniczky Frigyes nevét, a gr. K. S. valószínűleg gróf Károlyi Sándorét (kinek szobra a Városligetben van) vagy pedig gróf Karacsay Sándorét, (az utolsó Karacsayét) jelentik. E két utóbbi szintén emigráns volt és abban az időben még külföldön tartózkodott, tehát ők sem lehettek átvevők.

Az író U. G. betüje valószínűleg Ugron Gábort jelent.

Az olasz futár érkezési ideje egy napi különbséget mutat U. G. közlése és Kossuthé között, de kétségtelenül Kossuth feljegyzését kell valódinak elfogadnunk.

Ki hitte volna, hogy a Korona szálló vastag fala ilyen titkot őriz?

Zalamegye utolsó hóhéra.

Zalamegye hóhéra meghalt a mult század negyvenes éveinek elején.

A híres hivatal elnyeréseért rögtön lépéseket tettek a szengróti, kanizsai meg az egerszegi gyöpmesterek. Ugy látszik akkor is „kilincselni“ kellett az állásokért, mert a pályázók jártak vicispánhoz, ügyészhez, csöndbiztoshoz a hóhérság elnyerése végett.

Smidlehner József kanizsai gyöpmestert az ügyész ekszámen alá vette. Ilyenfélekép beszélt vele:

— Tudod-e a hóhéri tennivalókat?

— Tudom.

— A keréketörést is?

— Azt még nem próbáltam.

— Hát a nyakazást?

— Azt sem.

— Hiszen akkor semmit sem tudsz! Talán azt gondolod, hogy a hóhéri hivatalt is csakugy el lehet végezni, mint a városbiróságot?

De már ezt nem hagyta magán száradni a gyöpmester. Haragosan kérdezte:

— Hát az egerszegi meg a szengróti gyöpi jó lesz hóhérnak? Azok sem törtek kerékbe, nem is nyakaztak!

Ez igaz volt. A fiskus nem tehetett mást, mint némi reményt nyújtott a pályázónak:

— No jól van! Bizzál az ügyed kedvező elintézésében és menj haza nyugodtan.

De a másik két pályázó is járt a protekció után. Különbben pedig mind a három pályázó régi hóhér család sarjadéka volt. Mi nem is lehetett másképen, mert a hóhér ivadékok csak hasonrangu családba házasodtak a kényszerűség miatt. Tudnillik az utszéli koldus is megvetette a magyarok közül ezt a mesterséget. Sőt szükség esetén még a cigányt is csupán életveszélyes fenyegetés mellett lehetett az akasztás elvégzésére kényszeríteni. Ezért legtöbbször német vagy cseh volt nálunk a hóhér.

S éppen ezért voltak a pályázók mindannyian rokonságban egymással is, még a soproni, bécsi, brünni és prágai hóhércsaládokkal is.

Az egerszegi gyöpmester különbnek tartotta magát a szengróti, meg a kanizsai sógoroknál, mert a felesége nagybátyjának jutott a szerencse 1818-ban, hogy egy mágnásnak, az utolsó Beleznay grófnak fejét levághatta, s a pallost az egerszegi gyöpmester örökölte. Persze a pallost valóságos kincs gyanánt őrizte.

A szengróti gyöpmester pedig azt hánytorgatta, hogy olyan munkát senki se tud készíteni, mint ő.

Mielőtt azonban Zalamegye betöltötte volna a hóhéri állást, rendkívüli dolog történt Ebergényben.

Ebergény kicsi falu Göcsejben. Tiszta magyar lakóit avar utódoknak tartják. Még manapság sem igen mozdulnak ki a falujokból: abban a zsuppos hajlékban halnak meg, ahol születtek.

Alig mult el a század legrettentőbb kolerája, már egy különös új járvány kezdett pusztítani Ebergényben, meg a szomszéd Erzsébethegyen. Erős, egészséges emberek jó étvággal megvacsoráztak és reggelre halva voltak. Valami ismeretlen nyavalya ölte meg őket.

Napjainkban sem igen szeret orvost hívni a göcseji ember, hanem azt tartja: „Meg lehet hanyi doktor nékünn is!” Hát még nyolcvan év előtt hogyan jutott volna eszébe doktor, hisz az egerszegi fizikuson kívül csupán Keszthelyen, Kanizsán meg Lendván volt orvos a vármegyében.

A parasztok tehát szépen ráhagyták az egész dolgot a mindenható Istenre: akit ő szólít, az meghal, punktum!

A sűrű halálozásnak csupán annyi hatása volt, hogy litániakor áhítatosabban énekelték:

— Hirtelen haláltól ments meg uram minket!

Már néhány esztendeig pusztított az ismeretlen pestis, míg utoljára mégis gondolkodóba ejtette az embereket az a furcsaság, hogy a járvány csupán feleséges embereket támad meg. Sem asszonyt nem bánt, sem pedig legényt, vagy özvegy embert.

Figyelni, nyomozni kezdtek. És csakhamar iszonyu bünt fedeztek föl: asszonyok ölték meg hites férjüket.

A mérgezés egész sora bizonyosodott be.

Épen úgy, mint ezelőtt vagy tizenhét évvel a fityeházi asszonyoknál.

Különbén is nagy hasonlóság van a két eset között. Mind a fityeházi, mind pedig az ebergényi asszonyok szerelem vagy boszu miatt mérgezték. Ha valamelyik menyecskével az ura kegyetlenül bánt, (ami éppen nem volt ritkaság) vagy ha az asszony mást szeretett: eltették utból a férjet.

Az ebergényi gyilkolásról immár uton-utfélen beszéltek, mikor Zalamegye ügyésze perbe fogta a bünösöket és hosszú eljárás után az 1842. év táján sikerült neki halálra ítéletni két asszonyt.

Ezekre pallos-halál várt, mert Werbőczy Tripartituma szerint csak a közönséges embert volt szabad fölakasztani, míg asszonynak és nemesnek pallos dukált.

Ma már alig tudjuk elgondolni, mekkora érdeklődést keltett az ítélet az egész vármegyében. Akkor a kivégzés teljes nyilvánosság mellett mindenféle cerimoniával járt. Pallos halál meg éppen rendkívüli ritkaság volt.

„Regula szerint“ a két asszonyt jól megláncolva kitették a „siralomház“-ba három napig. Mellettiük a vármegye két-két katonája őrködött talpig fölfegyverkezve. Sőt a megyeház kapujában soron kívül őr állott éjjel-nappal, míg csak meg nem történt a kivégzés.

Siralomház gyanánt a vármegyei ház egyik nagy szobája szolgált, melynek utcára néző egyetlen ablakát erős vasrostély védte. (E szobát később a telekkönyvi hatóság használta ülés-teremnek.)

Mindenik asszony előtt feszület állott az

asztalon. A fészületek mellett éjjel-nappal két-két gyertya égett.

Három napig tódult a vármegye népe megnézni „az elvetemedett személyeket“, kiknek részére minden látogató egy-egy pénzdarabot dobott az asztalra helyezett tálba.

Az így begyült pénzen a halálraitélt hozathatott magának pecsenyét, bort vagy másféle enni-innivalót. Ami pénz így el nem fogyott, azt szent célra kellett fordítani: a papnak adták misére.

De ez alatt az idő alatt a kivégzésre is el kellett készülni.

A hóhérságra pályázók közül a vicispán berendeltette a szengróti meg az egerszegi gyöpmestereket. A jurátusa küldte a berendelő parancsolatot. A vicispán valamelyik Kerkápolyi volt, a jurátus pedig az eőri Szabó család egyik fiatal sarja, ki megkérdezte a vicispántól:

— Hát a kanizsai gyöpmestert miért hagyta ki urambátyám?

A vicispán nevetett és azt válaszolta:

— A fiskus akarata az egész! Nem hagyott békét, amíg bele nem egyeztem, hogy az ebergényi asszonyokon remek munkát csinálhassanak a szengróti meg az egerszegi gyöpmesterek. Majd ezek közül nyeri el egyik a hóhéri állást, mert csak az lehet a vármegye hóhéra, kinek remekje van! A kanizsainak nem lesz remekje, s kedvéért nem fogunk elítélni még egy asszonyt csupán azért, hogy ő is kapjon remek munkát!

A becitált két gyöpmester pontosan megjelent a vármegyeháznál. A második vicispán adta ki nekik az utasítást, ki tudott németül beszélni és

akiről azt suttogták, hogy az öregapja zsidó volt. Azt kérdezte a pályázóktól:

— Nyakaztatok-e már?

— Nem. Válaszolták csüggedten a németek.

— Akkor jól van! vigasztalta őket a második alispán. Most alkalmatok léssen hozzá! Mind-egyitek kap egy asszonyt, kin elvégezheti a remeklést! Az lesz a megyehóhér, aki szebben dolgozik! Mert nem akarunk Kanizsáról, abból a zsidófészekből, hóhért hozni a vármegyére!

A pályázók felvidámodtak annyira, hogy az egerszegi gyöpmester még kérni is merészelt valamit. Azt, hogy a vármegye csináltasson a kivégzéshez olyan vörös ruhát, amilyen a királyi parancsolatok szerint dukál.

A második alispán azt mondta:

— A vármegyének most nincsen ahhoz való posztója! Az egyszer dolgozzatok fekete ruhában! Az is elég ijesztő!

A két gyöpmester megköszönte a jó indulatot és nagy ambícióval fogott hozzá a munkához.

Először is iehozták a megyeház padlásáról a két hóhérszéket és a két darab pallost. Ezek a vármegye tulajdonai voltak.

A vörösre festett székeket lemosták, a pallosokat pedig napokig fenték, tisztították, míg borotva élességüvé lettek.

Ez idő alatt a pecérek a kivégzés helyét készítgették.

A városon kívül, az Akasztófa-domb mellett mintegy két méter magas és negyven négyszögméter széles új dombot hánytak földből. Tetejét kiegyengették, aztán beborították szép zöld gyepel.

A hóhérszékek lábait földbevert cövekekhez szilárdan hozzákötötték, hogy megmozdítani ne lehessen. Ez azért volt szükséges, hogy a székekre kötött asszonyok a rémületes utolsó pillanatban székestül együtt el ne ugorhassanak és kellemetlenséget ne okozhassanak a — hóhérnak.

A kivégzés előtti éjjel az egerszegi sógornál hált a szengróti gyöpmester.

Már éjfél után mind a két hóhérjelölt fölkelt az ágyból. A szengróti pálinkázgatott, hogy a pallos suhintáskor ne remegjen a keze.

Az egerszegi pedig szó nélkül elment hazulról. A beözönlő falusi nép ugy reggeli három óra tájban a szentháromság szobor előtt az utcán látta imádkozni.

A kivégzési cerimonia nagyon hosszú volt.

Hajnalban a pap meggyóntatta a két asszonyt. Aztán a porkoláb összekötöztette a félholt személyek kezeit, és pontban hat óraker szekérre ültette őket. Mindeniket más-más szekérre. A bűnösök arca hátrafelé volt fordítva és mindenik mellett egy pap meg egy megyehusár ült.

A harangozónak is jutott szerep. Egy megbízott embere vigyázta, hogy mikor indulnak meg a halálravivő szekerek. Induláskor a megbízott sebesen futott a templomtérré, jelt adott a toronyban váró harangozónak, ki rögtön megkondította a lélekharangot és húzta egészen a kivégzésig.

Igy a lélekharang szünet nélkül való csilingelése között ünnepi menetben vitték ki az asszonyokat. Ezer meg ezer ember kísérte.

A két szekér mellett széles kardu, cifra tar-

solyos megyehuszárok lovagoltak, kik máskor a hivatalos leveleket szállították.

A huszárokon kívül még hivataluknál fogva jelen kellett lenniük a börtönőröknek, kiket a várnagy vezetett. Utánuk a szolgabíró következett, ki nélkül a kivégzés éppen nem történhetett meg, mert ő az egész uton kezében tartott egy piciny pálcát, melyet a kivégzés előtt ketté kellett törnie.

Az óriási néptömeg minden tagja nagyon megszokta nézni azt a kis faágot, mert az volt az általános hit, hogy ha a szolgabíró nem tudja eltörni kétfelé a pálcát, akkor szabadon kell ereszteni a bűnöst.

Lassan, méltóságosan haladtak már csak azért is, hogy a szintén nagy számban kivonuló pendelyes gyerekeket agyon ne szorítsák vagy el ne gázolják.

Már messziről meglátta mindenki az emelvényen a fekete ruhás két hóhért.

Mikor az ezernyi nép a vesztőhelyig ért, akkor az asszonyokat a szolgabíró intésére leszállították a szekerekről. És ekkor a szolgabíró hangos szóval még egyszer fölolvasta előttük a „szentenciát.“ Az ítélethirdetés után eltörte a vékony, száraz pálcikát és két darabban odadobta az asszonyok lába elé, azt kiáltván:

— Istennél a kegyelem!

E szabályos eljárás után a gyöpmesterek vették át a két asszonyt.

Pecéreikkel odakötöttették a vörös székhez az asszonyok kezét-lábát. A két nyomorult még mindig remélt, mert hire futamodott, hogy a király

megkegyelmezett az — egyiknek. Természetesen mind a két asszony reménykedett, hogy ő lesz az egyik. Azt is mesélték, hogy a kegyelmet a legutolsó pillanatban hirdetik ki.

Eközben az egyik elítélthez odalépett az egerszegi gyepmester, lenyirta haját és bekötötte szemét. A lassu készülődés alatt a nézők közül sokan rosszul lettek.

A szengróti mester lenézte társa mesterkedését. Néha be-benyult kabátja hátsó zsebébe és butykost vett elő. Pálinkázott. Majd gunyosan rászólt az egerszegire:

— Rosszul csinálod, Michl sógor!

Tudnillik az egerszegit Mihálynak hívták. Kesseldorfer Mihálynak.

Kesseldorfer kézbe fogta a pallost és keresztet vetett magára. A közelállók hallották fohász-kodását:

— Az Atya, Fiu és Szentlélek Istennek nevében!

A fényes pallos egyet villant a napfényben. Suhintás hallatszott. Abban a pillanatban az asszony feje teljesen le volt vágva és a fej felugrott a levegőbe. Egyet kalimpált s úgy esett vissza a földre, hol az esés erejénél fogva jó messzire elgurult. A csonka testből az ég felé lövellt a vér hatalmas sugárban.

Igazi remekmunka volt! Nem lehetett volna szebben csinálni!

Most a másik asszonyra került a sor.

A szengróti mester nem vágta le az elítéltnak a haját, sem a szemét nem kötötte be. A közönség felé fordult és hetvenkedett;

— Äjne májszterstuck werde ich máchen!

Utasítására az egyik pecér kezébe fogta az elitélt hosszú haját és fölfelé tartotta, hogy a levágás után a fej a hajnál fogva a pecér kezében maradjon.

A félholt asszonynak a rémület miatt kimeredt szeme még mindig a messze távolban révedezett. Utolsó pillanatig várta a fehér keszkenőt lobogtató lovas hirnököt. Meg kell annak érkeznie, hisz egyikük kegyelmet kap!

Egyszerre hozzástott a szengróli mester.

Részeg volt-e, vagy megzavarta sógorának a sikere? nem tudni. Csak annyit látott az iszonyat miatt megnémult nép, hogy a vágás félarcban találta az asszonyt. A szerencsétlen nő kiáltozni kezdett. Azonban a vágás folytán a szája egybeszakadt a fülével s az óriási nyíláson csak rettenetes ordító hang tört ki, de nem lehetett megérteni egyetlen szavát sem.

A gyepmester megrémült, hogy rossz munkájáért a nép agyonveri. Emiatt még bizonytalanabb lett a második vágása. Megint fölebb vágott, mint kellett volna. Ismét a fejre ütött. Hirtelen harmadszor is stott. Hiába. Megint rosszul talált! A fej még mindig a törzsökön volt. Ujra odacsapott. Es végre a negyedik vágás elszakította a fejet. A pecér is meg a mester is csupa vér lett a szörnyü mézárásban.

A kanizsai gyepmester szintén a néző seeregben volt. Nem állhatta szó nélkül a rettenetes munkát, hanem fölordított:

— Agyon kell ütni a kontárkodó gazembert!

A néptömegbe a rémület belefojtotta a lé-

lekzetet. Nem értette meg a kiáltást. Zugott és ordított ugyan, de eszébe se jutott, hogy megkelene torolni e förtelmes gyilkolást. Németek között azonban pórul járt volna a szengróti mester. Mert például Magdeburgban 1611-ben ilyen „kontár munkáért“ Galle hóhért agyonverték pecéres-tül együtt.

A kanizsai gyöpmester a végén leszólta az egész kivégzést :

— Én jobban csináltam volna mindeniknél! Nem folyamodtam volna sem a pálinkához, sem az Istenhez!

A nép az istentelen nyilatkozatért ütni kezdte és csupán futás mentette meg attól, hogy darabokra nem tépték

A hóhéri állást természetesen Kesseldorfer nyerte el. De rá is termett. Olyan széles volt a marka, hogy fél tenyerében elfért az emberfej egészen. Különben is öles magas volt. Mindennap eljárt a templomba, akármilyen rossz volt az idő. S mikor már az öregség miatt nem tudott járni, akkor hintón vitette magát a misére.

Mert a mesterség jól jövedelmezett és elég gazdag lett ahhoz, hogy hintót tarthasson magának. A hóhér Zalamegye virilistái közé emelkedett. Különösen sok „gazember“ került keze alá az ötvenes években.

A hóhérok remekelését pedig sokáig nem feledte el a nép. Ugy mesélgették a későbbi nemzedéknek, hogy a rosszul teljesített kivégzés miatt halálra ítélték a szengróti gyöpmestert. „De a császár pardont adott neki, mert a hóhérok a császár szolgálói!“

Kesseldorferről azonban még valamit följegyzünk.

Mikor a vármegyétől elvették az igazságügyet és államosították, akkor Kozareket kinevezték állami hóhérnak, és eltűntek az extra-hóhérok. Megszűnt az állásuk, és pecérek lettek.

Kessendorfer kivétel volt. Nagy kort ért el, és még mindig működött, ha az egerszegi vagy a kanizsai, vagy esetleg a csáktornyai törvényszék (mert Csáktornyan is volt törvényszék vagy tizenkét évig) halálos ítéletet hozott.

Legutoljára Kanizsán gyakorolta rémes mesterségét, ha jól emlékezem: 1877. december 23-án. Előtte való éjjel az ügyészségi fogház udvarán állította föl a magával hozott akasztófát. Valami Sormás környékbeli legényt kellett kivégezni, aki megölt és kirabolt egy borkereskedőt, s ezért stárialiter halálra ítéltetett.

Az akasztáshoz „két hatósági bizalmi férfit” kért az ügyész, s a polgármester kiküldte Smetana (később Sterbecki) Ferenc városi szállásmestert meg egy külső tanácsost.

A kivégzés után a bizalmi férfiak közlőleg megvizsgálták az akasztófát. Két függőleges oszlopon egy gerenda feküdt vízszintesen, melynek két vége tul esett a két oszlopon, s mindenik végére egy-egy vaskampó volt erősítve. A szállásmester azt kérdezte Kesseldorfertől:

— Mire való az a két külső kampó?

Az aggastyán hóhér a szemével hunyorított és mosolyogva felelte (persze németül):

— Azokra a zsidókat akasztottuk — a régi jó időben!

A kanizsai harangok elvitele.

Már kora tavasszal, 1916. márciusában megérkezett annak első hirt Nagykánizsára, hogy elviszik ágyunak a harangokat. Noha a helybeli napilapok, a „Zala“ és a „Zalai Hirlap“ is közölték e hirt, azt a legtöbben mégsem vették komolyan, hiszen a mozsártörők, a katlanok és egyéb szintiszta réz-tárgyak, amiknek rekvirálását már korábban elrendelték, még mind helyükön, a konyhákban és mosókonyhákban voltak. De csakhamar jött a kétségbevonhatlan komoly valóság: A megyéspüspöknek, báró Hornig Károly veszprémi bíborosnak kancelláriája hivatalos felszólítást intézett a kanizsai szentferencrend-házhoz, valamint a piarista házfőnökséghez, hogy közöljék, mily sulyu harangok vannak az alsó, illetőleg a felsőtemplom tornyában, valamint a kiskanizsai templomban, mert azok összes sulyának kétharmad részét rövidesen elviszik katonáék. Egyben közölte a megyéspüspöki leirat azt is, hogy amennyiben valamelyik harangnak különös művészi, műtörténeti, vagy más kiválósága lenne, az ilyen harang épségben hagyá-

sához fűződő kívánságunk respektáltatni fog. A kanizsai harangok közül tulajdonképpen csak a felsőtemplom legujabb keletű harangjának, az alig 22 éves nagyharangnak volt ilyen rendkívüli becse, de hogy még ebből is ágyut formált a pilseni Skodagyár (vagy más valamelyik modern ágyuöntő műhely), abban nem a veszprémi püspök a hibás, hanem az, akinek módjában, sőt kötelességében állott volna a bűvös szavu nagyharangnak rendkívüliségéről illetékes helyre lelkiismeretes jelentést tenni.

Az alsó és felsőtemplom harangjaira vonatkozólag hamarosan megvolt a levélbeni megegyezés, hogy melyeket fogják közülük a hadsereget illető $\frac{2}{3}$ összszulyban elszállítani, csupán a kiskanizsaiaknak alig egy évtizedes új nagyharangja körül folyt hosszadalmas levelezés. A kiskanizsaiak váltig ragaszkodtak a hatalmas haranghoz, s inkább valamennyi többi, azaz négy harangjukat hajlandók voltak odaadni, csak hogy ezt az egyetlen-egyet megtarthassák. De a nagyharang 1300 kilónyi súlyával szemben a négy másik harang együttes sulya csak 1480 kilót tett, tehát az $\frac{1}{3}$ — $\frac{2}{3}$ arány se volt meg. Már pedig minden templom harangjait együttes sulyának csak $\frac{1}{3}$ -át tarthatta meg. El is vitték aztán a kiskanizsaiak féltett nagyharangját, meg azonkívül még a három legkisebbet is.

A harmadik háborus esztendő, 1916. szeptember havának 15-ikén jelentek meg a pozsonyi katonai parancsnokság emberei Nagykanizsán, hogy az elszállításra kijelölt harangokat leszedjék a tornyokból. Egy katonamérnök civilruhás fiatal

segédjével és két, németül beszélő izmos munkással érkezett, miután előzőleg már Vas- és Zala-vármegyék javarészét bejárták és több száz harangot leszedtek a falusi tornyocskákból.

Véletlenül közvetlen tanuja voltam annak a világtörténelmi epizódnak, amikor Nagykanizsán a templomok tornyából leszedték a harangokat, hogy az öt világrész összes népeivel és haditechnikájával gigászi harcban álló diadalmas hadseregünk ércszükséglete valamiképpen hiányt ne szenvedhessen. Nemcsak úgy voltam tanuja ennek a sziveket összeszorító műveletnek, mint azok néhányan, akik a templom tövéből hallgatták a súlyos kalapácsütéseknek csattogó zuhogását, melyekkel a pozsonyi katonai parancsnokság kiküldött emberei szép harangjainkat darabokra tördelték, hanem fönt a toronyban, közvetlen közelről néztem végig azt a minden bocsánatot megérdemlő vandalizmust.

Minden feltűnés nélkül láttak hozzá munkájukhoz először a felsőtemplomban. Rendszerint úgy szokták ledobni a toronyablakból a helyükről levett harangokat, de ahol a járdát nem lehetett e célból egy kis területen felszedni, ott mindenütt a toronyban szokták darabokra zuzni a harangokat és a darabokat lépcsőn a földre juttatni. Így kellett itt is cselekedniök, mert a templomajtó 10—12 lépcsős terraszos előterét sem felszedni nem lehetett, sem azt a kárt megkockáztatni, amit abban a 600 kilós nagyharagnak a toronyból való rázuhanása okozott volna.

A katonamérnök utasításai szerint reggel 8 órakor kezdődött meg a felsőtemplom tornyában a kijelölt harangok szétrombolásának hóhérmun-

kája. Először a „fertyást“ vették sorra, amely elnevezését onnan kapta, hogy azon verte a torony órája a negyedeket. Egyébként pedig ezzel kongatták időtlen idők óta minden hétköznapon úgy a hajnali, mint a déli és az estéli harangszót. A katonai parancsnokság munkásai egész délelőtt majdnem észrevétlenül dolgoztak fent a toronyban. Alig pár ember lett csak figyelmes a magasból lehallatszó pörölyütésekre, s miután néhány percig megilletődve álltak egy helyben, meguntván a fölfelé való nézegetés fáradságát, tovább siettek dolgukra. Amikorra én magam észrevettem a dolgot és felsiettem a toronyba, régi gyermekkori emlékeim színhelyén a pusztításnak már majdnem teljesen befejezett munkáját találtam. Ott hevert öt-tíz és husz kilós darabokra zuzva úgy a fertályos, mint az új, alig 22 éves nagyharang. Már éppen kezdték a munkások lehordogatni a súlyos ércdarabokat a templom bejáratába, ahol a harangozó állt napestig őrséget. Alig volt már lehetséges a két kivégzett harang felírásait a sok ércdarabból összefüggően kiböngészni és följegyezni. Végre mégis sikerült ez valahogy és megdöbbenéssel láttam akkor, minő értékek váltak itt minden meggondolás nélkül a mult emlékeivé. Először az évszám ötlött szemembe: 1825. A nagynehezen kiböngészett és összeállított felírás pedig így szólt:

EX WOTO INCLITI MAGISTRATVS
 CANISAIENSIS SVB FERDINANDO
 LOWACK ECCLESIAE CVRATORE 1825.
 FVDIT HENRIKVS EBERHARD
 PESTHINI DIE 24 AVGVSTI 1825.

Tehát a 400 kilósnak jelzett és immár darabokra zuzott fertályos harangot közel száz évvel ezelőtt csinálták és pedig „Kanizsa város érdemes tanácsának határozata folytán, Lovák Ferdinánd templomtyasága idejében“. Öntötte pedig Eberhard Henrik Pesten. Ezzel tehát az enyészete lett az egyetlen kanizsai harang, mely magán viselte annak bizonyosságát, hogy Nagykanizsa város közönségének áldozatkészségéből készült. Rajta volt a város régebbi cimere, a kiterjesztett szárnyu és karmaiban félholdat, illetőleg olajágot tartó sas-madár, melyet 1902-ben minden történelmi tradíció ellenére megváltoztattak. Az összetört harangnak e különösen történelmi értékességű részét, egy tennynyi darab ércet sikerült a városi muzeum részére megmenteni.

Mikor pedig a 620 kilós nagyharang darabjainak vizsgálására került a sor, a mérnök ezt a megjegyzést tette:

— Kár volt ezt a harangot meg nem menteni. Pár száz harangot leszedtem már, de ilyen finom anyagból valót még nem láttam egyet sem!

A harang felírása később megadta a kellő magyarázatot a szakértői kijelentés alaposságához. Ez állt ugyanis rajta:

„Dicséretet mondok az én Istenemnek valamig leszek. Zsolt. 145. 2. V. — 1894.

Seltenhofer Frigyes Fiai Sopron,
cs. és kir. udvari harangöntőde.

Az 1000-ik harang emlékéül!

Ime tehát ez volt a híres soproni harangöntő gyárnak a jubiláris, az 1000-ik műve, azért volt annak anyaga oly finom, azért kellett annak

pusztulásába szó nélkül beleegyezni, holott azt valóban egyetlen szóval meg lehetett volna menteni.

Két kisebb harang maradt csak a felsőtemplom tornyában, ahol e nap óta az óra sem üt.

Még ugyanezen a napon leszedték az alsótemplom harangjait is. És pedig itt már száz és száz főnyi közönség jelenlétében. De volt is itt mit nézni. Az alsótemplom három harangját ugyanis úgy dobták le a toronyablakból, miután előzőleg a torony aljában a járdát egy darabon felszedték. Elsőnek a 600 kilós nagyharang jött lefelé, háromszor megfordulván a levegőben. Peremével érte a földet, amelybe annyira belesülyedt, hogy két hatalmas fuvarosló, miket hozzáfogtak, meg se tudta mozditani.

— Nem akar megválni a templomtól, mondogatták egymásnak a köréje tóduló öregasszonyok.

Nem maradt más hátra, mint hogy kiássák és gerendákkal emeljék ki a helyéből. A sötétzöld patinás harang felírása ez volt: „Mich gegossen Martinus Feltl in Graz A^o 1767. Zu Gottes Ehr.“

Csakhamar követte légi útján egy 40 kilós kis törött harang (a lélekharang), mely már emberemlékezet óta nem volt használatban. Ennek felírása így hangzott: „Matheus Köstenbauer in Graz goss mich 1739.“ Végül a harmadik elrekvirált harangot (150 kiló) már csak másnap reggel dobták le. Ennek felírása a következő volt: „Franz Antoni Weier in Graz goss mich 1729.“

Ágyuvá avanzsálván tehát az egész órákat ütő másfél százéves nagyharang, az alsótemplom legnagyobb harangja a 300 kiló súlyu fertályos, mely azóta is szorgalmasan veri a negyedórákat, habár következetesen fertály órai késedelemmel, vagyis félkor a negyedtet, háromnegyedkor a felet ütven és így tovább. Meghagytak még ezenkívül egy 150 és egy 54 kilósat.

Az eredeti terv szerint Kiskanizsán is egészben akarták ledobni a rekvirált harangot, de végül ezeket is a toronyban kellett széttördelni és miként előző nap a felsőtemplomban csinálták, ölben lehozni az egyes ércdarabokat. Itt is valami technikai akadály volt a torony előtti kövezet felszedésének. Volt már este 9 óra, mikor végre megérkeztek Kiskanizsáról a ládába csomagolt harangdarabokkal a Cintórium bejáratához és innét is elindulhattak a már délelőtt felpakkolt fuvaroszekerek, rajtuk két ládában a felsőtemplom két harangjának roncsaival és az alsótemplom három ép harangjával. Mintegy száz buzgó hívő, legnagyobbbrészt rózsafüzéresek, a késő esti órákig is kitartottak és égő gyertyákkal, zsolozsmákat énekelve kísérték a lépésben vitt fuvaroszekeret, helyesebben az ezekre elhelyezett harangokat a Csengeri-uton végig a teherpályaudvarig.

A vasuti teherpályaudvaron a szabad ég alatt augusztus és szeptember folyamán rengeteg sok harangot gyűjtöttek össze. — Nagykanizsa volt ugyanis a harangrekvirálók zalamegyei gyűjtő-állomása, ahova az egész vármegye területéről összehordták a leszedett harangokat, hogy a nagy munka befejeztével a Zalavármegyében gyűjtött egész anyagot egyszerre szállítsák el rendeltetési

helyére. Zalaegerszegről is idehozták az ott leszedett harangokat. Leirhatatlan látvány volt a több száz kisebb-nagyobb harang a marharakodó melletti nagy térségen, melynek szélein éjjel-nappal mindig egypár szuronyos cseh-katona (a háboru elején Csaszlauból Kanizsára helyezett 12. Landwehrezred emberei) járkált föl-alá, hogy a nagy értékeket őrizze. Mint a vén kotlós tyúk a kis csirkék között, úgy magaslott ki a rengeteg kis falusi harang közül a zalaszentbalázi 1200 kilós nagyharang, melynél nagyobb csak a kiskanizsai harang (1300 kiló) lett volna, ha össze nem kell törni. De még a kiskanizsainál is nagyobb lett volna a tihanyi híres templom nagyharangja (1400 kiló), ha azt az utána következő 840 kilóssal együtt sértetlenül helyén nem hagyták volna. Így az irigylésre méltó Tihanyból csak egy 336 és egy 224 kilós harangot vittek el katonáék.

*

Kár volna ez alkalommal fel nem jegyezni az ágyunak, municiónak elvitt kanizsai harangok és az ezekkel kapcsolatos egyéb dolgok történetéből azt, ami az örök feledésből még megmenthető. Mindenekelőtt azt, hogy mindkét kanizsai római katolikus templom régi harangjai (amilyen az alsótemplomból elrekvirált mindhárom harang volt) nem mindig voltak toronybéli magas polcaikon. A felsőtemplom régi harangjai a templom mögött, haranglábakon voltak hosszú időn át.

De igen soká haranglábakon voltak az alsótemplom harangjai is. Az alsótemplom tornyát ugyanis több mint száz évvel később építették, mint magát a templomot, és pedig 1816-ban. Kétség-

telen ugyan, hogy az alsótemplom ősi harangjait rögtön az új toronyba helyezték el ennek fölépülte után, de hol lehettek az 1729-ben, 1739-ben és 1767-ben öntött alsótemplomi harangok (amelyek most ágyuvá változtak) 1816-ig, ha nem haranglábon?

Oürtler István

■ Zalai Hírlap szerkesztője

Apai jus biztosítása.

Starasensits Julianna fájdalmassan jelenti, miképp Pék Jóseff férje sok helyeken Contractusokra lépven, félő ne talántán az Atyai Jussát is Mellyekben maga succedált el idegenécse Soleniter Protestál és azt inprotocollálni magának rola Testimoniálist ki adni könyörög. Mely néki ki adatni, és eképpen Protokolálni rendeltetik.

Protestatio.

Nagy Kanizsán ezen T. N. Szala Vrgyei Mező Városban lakozó Starasencsics Julianna Pék Jóseff Felesége részirül az Kanizsai Városi Mgstratusnál, miképpen Pék Jóseff az Protestans Aszonynak Férje sok helytelen Contractusokra az Gabona kereskedésben lépven, mely Contractusokk idejek már el tellik, és azokk értelmeinek eleget nem tehet, mindenfelül hogy az Contraktusokk hogy elegend tégyen szorongattatik; az zért hogy Attyaitul nyert Javai eránt elegendő Securitást tégyen, s gyermekeinek is providealhasson ezennel protestál, hogy édes Attyairul származott ezer hat száz forintokig nem külömben az Háznál

találtató egy szóval minden mobiliák eránt az maga őstül maradott Jussát fönt tartván, s minden Creditorok és Competitorok ellen Protestál, senkinek nem engedi, mert az Érdemes Vrosi Mgstratus előtt is jól tudva vagyon minémő Contractusokban magát helytelenül keverte (melyrül is az Érdemes Vrosi Mgstratustul Testimonialist kíván) melly Contractusokbul szármozandó károk miat utolsó romlandóságra köllene jutni ; azért hogy az föllebirtt protestáns Aszony maga s gyeremekei részirül az Cautiót megtegye, és az Creditorok s Competitorok tudják magokat mihez tartani, kívánnya, hogy ezen Protestatioja improcolaltassék és szokot Testimoniális néki ki adassék. Sign. Canisae 17 July 1787.

(Kanizsa város tanácsának jegyzőkönyvében 1787. évi julius 17-éről 104. szám alatt foglalt bejegyzés.)

Zálogjog bejegyzés.

Tetetes Pallényi Inkei Boldisár Ur, Pék Jóseffel bizonyos Contractusra lépett . . . melynek, hogy az elsőséget megszerezhesse, azon Contractust (mely következő mód szóll) protocollátja :

I. M. I. Minekutánna T. Palényi Inkei Boldisár Uram az én szorgalmatosságomat, és az kereskedésben tudományomat meg ismérte volna, Ahoz képest ez most folyó, ugy esztendő folássig kereskedés társosságban bé vett, ugy hogy az titulált Ur valamikor én okossan és böltsen elül látom, hogy minek minémü kereskedése és folytatja lenne, akkoron az titulált Ur fogja nékem az maga tulajdon pénzt az Vásárlásra meg hidni és Concredálni.

Ellenben énis minden Hivséggel, hitellel és Szorgalmatossággal, s Vigyázással, ugy nemkülömben éjjeli, nappali fárodozással fárodozni fogok, Isten Segítségébül az dolgot és kereskedést folytatni, és elül mozdítani.

Hogy pedig Tit. Urnak beennem és munkál-

ködásomban tellyes bizodalma lehessen, tartozni fogok minden dolgaimat, Vételeimet és el adásomat bizonyos és hiteles Quietantiákkal, és Contractusokkal meg bizonyítani, és legitimálni, sőt még azon kívül mennyire lehet, és az alkalmatosság ugy hozza magával minden vett Partékát, és jószágokat tartozom a tit. Urnak keze, és Hajléka alá állítani.

Mind ezeknek nagyobb hitelére nem tsak minden ingó, és ingatlan jószágomat Tit. Urnak Securitására örökösen lekötöm, de még az szükség ugy hozza magával tsekély Személlemmel is szabaddá teszem tit. Urat.

Mivel pedig minden fárotságnak jutalom a vége, valamit azért Isten Után a Tetes Urnak pénzin nyerni fogunk, nékem alábbis irtt Pék Jósefnek harmad rész fog járni az köz nyereségbül.

Actum Palén 4-a Octobris Anno 1787. Pék Jóseff m. p.

Die Annove ut supra föl vettem ftot 600. Buza ára detto melly még Regedében vagyon 319 for. 16 garas mellyetis öszveségesen bis quindena alatt ok vetetlen le fogok tenni, idest 319 fr. Idem qui supra.

(Kanizsa város tanácsi jegyzőkönyvében 1787 december 10-ről 225. szám alatt foglalt bejegyzés.)

Inkei Boldizsár a Háromkereszti kápolna építtetője.

Inkei Boldizsár vagyonának összeírásáról és gyermekei közötti felosztásáról felvett egykoru iratokat közölni szándékozunk. (Persze csak annyit közölhetünk, amennyit megenged a Krónika terjedelme.)

Roppant érdekesek azok az iratok a tizen-nyolcadik század gazdasági viszonyainak szempontjából is.

Elüljáróban közöljük Inkei Boldizsár rövid életrajzát, amint részint a történelmi adatokból, részint a nép érdekes meséiből össze lehetett állítani.

Inkei Boldizsár Zalamegyének akkorbeli leg-érdekesebb alakja. Kanizsa, Palin, Szentbalázs és a közeli környéknek népe maig is elszörnyedve beszéli, hogy ez az Inkei „pokolban járt“. Tudnillik az anyaszentegyház parancsára Rómába kellett gyalogolnia, és magától a pápától kérni feloldozást bűneiért.

Ez az Inkei Boldizsár 1726-tól 1792-ig élt.

Palinban lakott, Kanizsa mellett. Volt öt uradalma: Palin, Récse, Rigyác, Belica és Raszinya.

Mindenik uradalomhoz hozzátartoztak faluk, puszták, majorok, szőlők, malmok, vendégfogadók „a jobbágyokkal és egyéb igazságokkal együtt.”

Sok pénzével és egyéb vagyonával leggazdagabb ur volt Zalában Inkei Boldizsár, de roppant indulatos, ki minden csekélységért megharagudott. Akire pedig megharagudott, az rögtön érezte súlyos kezét.

Ha a parasztok 25 bot árán megmenekedtek haragjától, azok egész életükön erről a szerencséről beszéltek. Mert az is megtörtént, hogy dühében agyonlőtte az embereket.

Volt is tekintély. Inkei Boldizsár előtt tiz lépésnyire lekapták zsiros kalapjukat az emberek. Négylovas kocsija elöl pedig annyira siettek kitérni, hogy a rossz uton akárhányszor feldültek a fatengelyes parasztkocsik.

Persze a paraszt férfiu személyek megöletéséért csupán 40 frt. fejkáltságot kellett fizetni. Sőt még kevesebb volt Erdélyben és Tótországban a parasztok díja: csak 25 frt. (A mai Szlavóniát hívták Tótországnak, hol Inkeinek szintén volt uradalma).

Természetes, hogy ahol a Hármaskönyv rendelkezését nem enyhítette a földesur embersége, ott bujkáló alakok népesítették be az erdőt.

Inkei Boldizsár szigorúsága olyan rendet csinált, hogy az erdőben meg a Palin mellett harminc kilométerre terjedő járhatatlan ingoványban számos utonálló huzódott meg. S azok az

emberek, akik Kanizsa vidékéről utaztak például a megyegyűlésre, Palintól kezdve kezükben tartották fegyverüket, hogy védelemre minden pillanatban készen legyenek, mert két-három bandával is találkoztak míg Egerszegre értek.

Inkei Boldizsár zabolátlan természetének eredetét lehetne keresni apjának Inkei Jánosnak a nagy hatalmában.

Mert hatalomra nézve Inkei János talán az egyedülvaló volt az egész Magyarországon. Nem kevesebb mint három vármegyének volt alispánja egyidőben. Zala, Somogy és Vas megyének. Csak az akkori zavargós, háborús világban volt ez lehetséges. Akkoriban nem igen voltak rendes megyeházák, (a zalamegyeieké egy zsuppos épület volt, melyen beesett az eső,) — tehát ott volt a vármegye, ahol az alispán lakott. Vagyis Palin volt három vármegye középpontja. S ilyen körülmények között Inkei Boldizsárnak már gyermek korában parancs lehetett minden szava, s később talán azért nem tudott magának parancsolni.

Pedig Inkei Boldizsár nem részesült rossz nevelésben. Ellenkezőleg: apja, Inkei János nagyon erkölcsösen neveltette gyermekeit. — Pál, a legöregebb fiú Paulinus barát lőn. Másik fia Gáspár, katona létére is olyan vallásos volt, hogy templomot építtetett. (Miháldon.) Négy lánya közül pedig három lett apáca.

Boldizsár zabolátlan természete valószínűleg apja halála után tört ki, mikor a nagy vagyont a birtokába vette, s a magyar nemesnek törvényadta jogaival úgy uralkodott mint egy kis-király. Zalamegye egy ízben alispánnak is megválasztotta.

Inkei Boldizsárban a katonaságnál még inkább kifejlődött (mert katona is volt) a kiméletlen szigorúság és a féktelen harag, melyről maig is legendák forognak a volt uradalmak környékén.

Inkei káplánt tartott és a Palinban levő házi kápolnában mindennap misét mondatott, csakhogy cselekedeteiért Istent kibékítse. — Azt gondolta, így csak rendbehozza számadását az Istennel.

Azonban a kibékülés akadályba ütközött.

Akkor még az egyház komolyan vette az előirt parancsolatot: „És legalább husvét táján az oltári szentséget magadhoz vedyed!” Inkei aztán úgy járt, hogy a husvéti gyónás után nem áldoztatták meg. T. i. oly súlyos bűnöket bizott a gyóntató atyára, hogy Istennek a szolgája nem adta meg neki a feloldozást.

Ilyenformán mással nem lehetett a bűnbocsánatot kiérdemelni, mint penitencia tartással.

Sok tanakodás után Inkei elhatározta, hogy pénz nélkül, s a mennyiben szükséges koldulva, gyalog megy el Rómába. Kocsin csupán úgy utazhatik, ha könyörületből valaki ingyen fölveszi kocsijára. A pápától kér föloldozást.

Rómában aztán fogadalmat tett, hogy a bűnbocsánatnak megnyeréseért Isten tiszteletére, idegen határban, vagyis oly helyen, hol Inkeinek nincs birtoka, tehát ahol sem neki, sem családjának haszna nem lesz, épített Isten tiszteletére három emléket.

Inkei Boldizsár szó szerint eleget tett minden követelménynek. Elzarándokolt Rómába. Pénzt nem vitt. Csakhogy vele vitte komornyikját,

ki el volt látva pénzzel és akinek volt kocsija is. Persze utközben föl is vette Inkeit.

Azután teljesítette a három emlék felállítását.

Elsőnek 1768-ban egy pompás barokk-stilu kápolnát építtetett lazsnaki birtoka közvetlen szomszédságában a kanizsai határban. A hozzá való területet Batthiány Józseftől, az alkimista biboros-tól vásárolta. Csakhogy a kápolna alá kriptát is készíttetett, mely neki és családjának temetkezési helyül volt szolgálandó.

Ez a kápolna, melynek „Háromkereszti Kálvária“ a neve, olyan szép, hogy Tandor Ottó, a híres építész, (kiről a 253. oldalon bővebben is megemlékeztünk,) nem tudott eleget gyönyörködni benne. Ismételve megvizsgálta, és mindig elragadtatva beszélt a kápolna szépségéről, és művészi, egyöntetű kiviteléről.

Másodiknak szoborcsoportot építtetett 1773. évben Kanizsán. Szent Háromság, szent István, szent Imre, szent László, keresztelő szent János és páduai szent Antal szobrával. Csakhogy e városban háza volt Inkeinek.

Harmadiknak építtetett Szent-Balázson egy templomot. De abban a községben is birtoka volt Inkeinek.

Szóval sem a zarándoklást, sem a három emléket nem lehetett ugyan kifogásolni fiskális szempontból, de a népmonda szerint mindannyi csupán Istennek kijátszása volt, kinek bocsánatát éppen ezért Inkei nem is nyerte meg.

Mindezekhez hozzájött egy szerencsétlen esemény.

Mikor a mesteremberek javában építették a

Három-keresztzi kápolnát, Inkei Boldizsár el-elment hozzájuk.

Egyszer, amint a kápolna felé nézett, észre vette, hogy a tetőn munkálkodó ács pipát vesz elő, kicsihol és rágyújt.

Emiatt a szentségtörés miatt úgy elfutotta a méreg Inkei Boldizsárt, hogy fegyvert ragadott és lelőtte az embert. Az ács egy kiáltással lebukfencezett a kápolnáról a földre és meghalt.

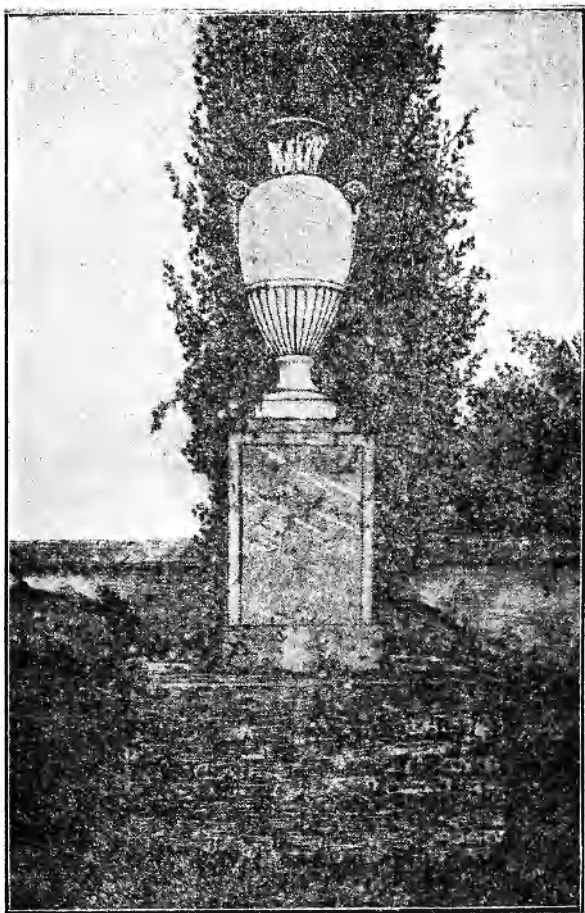
E gyilkosság után maga Inkei is gondolta, hogy hiában zarándokolt Rómába. Az Isten bocsánatát újra meg kell nyerni.

Ezért elrendelte még egy templomnak építését, még pedig Raszinyán. Bekövetkezett halála előtt „nehezen olvasható írásban“ (végrendelemben) háromezer forintot hagyott (sok pénz volt akkoriban) a raszinyai templom megépítésére, s az építés Imre fiának tétetett kötelességévé, ki örökölte a raszinyai várat, meg a hozzátartozó urodalmat. A hagyaték felosztásakor ezt a templom-építési költséget az örökösök 3400forintra emelték föl.

A hagyomány szerint büntetésül Isten rendkívüli betegséggel sújtotta Inkei Boldizsárt.

Bőre alatt láthatatlan hangyák ezrei mászkáltak, és szüntelen csipkedvén, borzasztó kint okoztak neki. Végre hosszantartó betegeskedés után a hangyák felszaggatták bőrét. egész testét sebbe borították és megölték.

Ugylátszik abban a betegségben halt meg, amelyet a franciák filozofusok betegségének neveztek el, s melyet az akkori orvosok nem tudtak gyógyítani. Mondják, hogy ezt a bajt az olaszországi zarándokolása alatt szerezte.

Urna a Háromkereszti kalváriánál.

Még ma is beszéli a nép, hogy Inkei Boldizsár egész teste annyira tele volt sebbel, mikép borzadt tőle mindenki, és csupán a rettenetes hatalomtól való félelem tartotta mellette az embereket.

Utolsó éveiben Inkei Boldizsár már maga is került az embereket. Palinban lévő nagy kiterjedésű parkjában volt mindenféle szépség: mesterséges ligetek, tiszta vizű tó, melyen hattyuk uszkáltak, hinták, virágok és a régi erdőségből meghagyott óriási fák. És ő nem találta örömét semmiben. A parkban álló egy öreg tölgyfának kivájatta a belsejét, és abban az üregben szokta magát meghuzni egész napon át, csakhogy senki-vel se kelljen találkoznia.

A hagyomány szerint a parkban állott az az antik márvány urna is, mely manapság a Háromkereszti kálvária vert-vas rácsozatu kapuja mellett van, és amelyet a palini uradalom eladásakor a családi sirbolt építetőjének emlékére helyeztek oda. Ennél művészebb tárgyat nem találunk messzi földön. Róth Miksa pompás rézkarcot csinált róla, s igazán kár, hogy csak néhány példányban sokszorosította barátai számára, tehát szoba disznek meg nem szerezhető. E képet az előbbi oldalon bemutatjuk kicsinyített hasonmásban, ámbár a cinklemez nem adhatta vissza az eredeti rézmetszet megkapó hangulatát.

De vaskezének nyomását érezte feleségein is Inkei Boldizsár. Négy felesége volt. Egyikről az a hagyomány maradt fenn, hogy éppen áldott állapotban volt, amikor haragjában Inkei feltétette parasztkocsira, a szekérbe befogatta két legtüze- sebb lovát, és a kocsisnak megparancsolta, hogy tüskön-bokron keresztül addig vágasson, míg a lovak birják. Az asszony fél-halott volt, mire a rettenetes kocsizás véget ért.

Sok ideig érezte Inkei Boldizsár kezének

súlyát Imre fia, ki első feleségétől, Szalai Juliától született.

Imre ugyanis apja beleegyezése nélkül feleségül vette Jeszenovszki Franciskát.

Inkei Boldizsár „jó szerző atya“ léteire borzasztó haragra gerjedett, amiért fia koldus familia sarjával kötött házasságot. E miatt Imrét nemhogy csak nem segítette semmivel, de nem adta oda neki Szalapataka birtokot, meg a kőszegi szőlőt, rétet és földet sem, melyek pedig anyai örökség jogán Imrét illették. Az apa szigorúsága annyira juttatta Imrét, hogy élelemre sem telvén, kénytelen volt esztendőnként az idegenektől kölcsönözni pénzen látni el ugyahogy házi népe szükségletét.

Sőt amikor tizenhat év múlva sokféle vizsálykodás után Inkei Boldizsár átadni kényszerült Imre fiának Szalapatakát, akkor is előbb elhajtatta a marhákat a birtokról. A kőszegi jószágot pedig Imre sohasem kapta meg.

Persze a minden felszerelés nélküli Szalapataki birtokból sem tudott Imre megélni, még pedig annál kevésbé, mert belőle még ki kellett adni nőtestvéreinek a leányegyedet.

Jeszenovszki Franciskának szépnek kellett lennie, mert másképp Imre nem teszi meg azt a bolondságot, hogy hitestársává tegye. De a kellem nem jöhetett számításba az apánál, ki azt hitte, hogy fejedelmi vagyonával örökké fog uralkodni családjá.

Pedig az idő változott s Inkei Boldizsár urodalmaiból alig maradt más, mint a Háromkereszti temetkezési hely. Manapság csupán egy uradalom

van Inkei kézen: a raszinyai. Annak az Inkei Imre ivadékának tulajdona, kinek az apai hivság nem bocsájtotta meg házasságát. És a sors kiszámíthatatlansága folytán éppen ennek az Imrének unokája emelkedett föl bárói rangra.

Inkei Boldizsár vagyonát hat fia meg két leánya és két leány unokája örökölte. A leányágnak vagyis az özvegynek és leányoknak összes illetményét az apa csupán negyvenötezer forintban állapította meg, mely az osztozó fiu testvérek által pénzben volt kifizetendő. Hogy ez a nagy hagyatéki vagyonhoz képest milyen kevés volt, kitűnik abból, hogy Inkei Boldizsár után csak interes pénzben (kamatozó kölcsönben) kétszázhuszonnyolcezer forint maradt, és tekintetbe kell venni, hogy ingatlanokból a leányági örökösödés ki volt zárva.

A rengeteg vagyonnak az örökösök közötti elosztása sok ideig tartott. Az osztozáshoz az egyház kiküldötte Laki István csatári apáturt, a vármegye pedig első alispánját Spissics Jánost.

A felosztásnál a szénát kocsiszámra, a méhet kas-számra, a jobbágyot meg a szabadost, valamint az ökröt, birkát, disznót, meg a lovat darabszámra adták át az örökösöknek, s amig megbecsültek minden gyertyakoppantót és étzakai edényt, addig a könyvek mint értéktelenek adattak át, „minthogy ugyis nem nagy érdemiek“.

Az is érdekes, hogy a hagyatékban talált negyvenkét darab könyv között egyszem volt magyar nyelvű; hanem egy német-olasz grammatikán kívül, a többi mind latin, német meg francia. (Az

igaz, hogy különben is kevés volt a magyar könyv abban az időben.)

A szertelenkedő Nietzsche szemével nézve: Inkei Boldizsár tulajdonképpen fölségesen élt. Emberin felüli hatalmat gyakorolt, mint valami felsőbb lény, vagy inkább mint valami pokolbeli fejedelem, — és nem parancsolt neki senki.

Sőt igazi kényur módjára még halála után is uralkodott egykori alattvalóin. A Háromkeresztí sirboltot dombra építtette, melynek csucsán, (kriptában), választotta a család sirhelyét. Parancsa szerint a gazdatisztek alább, (a kápolnán kívül a falkerítés mellé), temetkeztek. A szabadosok, meg a jobbágyok teteméi még alacsonyabban, a (kerítésen kívül, a domb oldalán) nyertek helyet. Így aztán mindig uruk közelében maradtak és szolgálatára állanak a másvilágon is.

A gazdatiszteknek és a jobbágyoknak sirkeresztjei már régen elporladtak, (időközben a paliniak maguk is csináltak temetőt a faluban), a domb oldalát felszántották, s ma már nem is tudják, hogy a kis domb valamikor temető volt.

Most a gyönyörű kápolna is elvesztette távlati szépségét, mert nyolc év előtt közvetlen a kápolna mellett csináltak egy téglagyárat, melyet elneveztek a legerősebb istenről Herkules-gyárnak.

S azóta a kényurat riasztgatja a gyár bőgése, s lehet, hogy a háborgatás miatt egyszercsak kiszáll irgalmat nem ismerő alakja a sir-palotából, és lesújtja Herkulest az összes részvényesekkel együtt.

And vára.

Régi hely. Megvolt már talán szent István korában is. Neve előfordul villa Ond néven 1325.-ben, s And néven mint possessio az 1335.-ik évi határjáró-oklevélben, de kétségtelen, hogy már régebben fennállott.

Ma már nyoma sincs.

Azaz mégis ráakadunk valamire. Az egykori vár helyén levő rétság mai neve: Andi rétek. Így van a telekkönyvben is.

Ez a rétság ma Nagyrécse községhez tartozik, de egészen a szélén fekszik, a mi úgy értendő, hogy egyik lábunkkal az andi (récsei) határban állunk, másikkal pedig a kanizsaiban. (Éppen úgy van, ahogyan az 1335. évi határjáró-levél mondja: „— — pataknak déli oldalán Besenyő, északi oldalán And feküdt.“ Besenyő tudnillik Kanizsa határában van.)

A mi időnkben ott hajlik a határon a déli-vasut vonala. (Székely Nándor mérnök által az 1335. évi határjárásról rajzolt térképen meg van jelölve „And határa“. A térképet a 406. oldalon közöljük.)

A mostani réten állott az andi vár. Rémületes amit tudunk róla.

Az andi várur fegyveres embereivel mindig rabolni járt, vagy lesen volt. Mindenfelé gyilkolt, minden értékest elvitt, leányt, asszonyt megkínzott, levágatta emlőiket és erőszakot követett el rajtuk. A férfiak közül még a teljesen vagyontalanokat is megkínzta, sőt megnyuzatta, hogy kínzás közben kicsikarja tőlük, kinél és hol van valami rabolni való? Borzalom ráemlékezni.

Végül már nem lehetett kitartani a hatalmasabbaknak sem. Tahi Ferenc kanizsai várkapitány sereget vitt And ellen, mely alig feküdt Kanizsa várától hét kilométernyire. Néhány ágyut is odavontatott.

Összelövette a kis várat, a rablógyilkosokat urukkal együtt a kanizsai várba hurcoltatta, ahol úgy bánt el velük, miként azok bántak áldozataikkal: megnyuzatás, karóbavonás és az akkoriban művészetre emelt mindenféle kínzással mindannyit kivégeztette.

Ettől fogva, (a tizenhatodik század közepétől) tűnt el a föld színéről And vára. Ezentul nincs története.

Hanem azért még próbáljunk meg valamit elbeszélni, ami talán egybefügg az andi vár történetével.

Ugyanis az 1865-ik év táján Récse délkeleti részén, (körülbelül a régi And határában,) szántottak Inkei László akkori földesurnak béresei, mikor a mélyebben földbe nyomult egyik eke után fazék dült a felszínre, és egész halom csillogó arany, ezüst vetődött a friss hant közé.

Elásott kincsre találtak. Éppen úgy, ahogyan a mesékben szokott megtörténni. Csak az tette különösen feltűnővé ezt a leletet, hogy sokkal több volt közte az aranypénz, mint az ezüst.

Rémitő gazdag ember lehetett, aki a régi világban szert tudott tenni ennyi aranyra.

Az aranypénzből a béresek minden héti vásárkor bevettek néhány darabot Kanizsára az aranyművesekhez „jó pénzre“ beváltani.

Persze titokban tartották az esetet a béresek is meg az aranyművesek is, de azért mégis kitudódott valami, és szerzett néhány darab aranyat Talabér Zsigmond sárszegi földbirtokos, valamint Tót István récsei gazdatiszt, s talán mások is. De azért ezeknél is mind elkallódott, akárcsak a béresek kezén. A néphagyomány szerint a fősvény Talabér belevakoltatta az aranyakat a háza falába.

Végre aztán tudomására jutott az eset a „lelő-hely“ tulajdonosának, Inkei Lászlónak is. (Később, az alkotmány visszaállítása után, két ízben a kanizsai kerület országgyűlési képviselője volt Inkei László). Mint aféle amatőr-numizmata Inkei nagy szeretettel gyűjtötte a régi pénzeket, s ezért rögtön intézkedett, hogy a földjén talált kincs a kezébe kerüljön. De akkor már alig volt valami belőle. Csupán néhány darabot kaphatott, s azok értékét is részben megfizette a béreseinek.

A numizmatikai gyűjtemény Inkei László magvaszakadta után az iháros-berényi Inkei József báró birtokába jutott, s valószínűleg ma is birtokában van.

Azok a talált aranyak a régi véres napokról és az andi várurrról beszélnek nekünk, mert az a

nagy kincs nem lehetett kis emberé, hanem minden valószínűség szerint magáé a rablóvezéré, aki a várban, vagy annak közelében rejtette a földbe, ahol a béresek megtalálták háromszáz esztendő múlva.

Hány embert kioztak halálra míg a kincs összegyűlt?

Annak a dűlőnek pedig, ahol a kincset találták, Aranyos-dűlő nevet adtak, s ma is úgy hívják.

Eltűnt falvak és elpusztított várak Kanizsa környékén.

Kanizsának is, meg a vidékének is nagyon érdekes története van. Csakhogy nem tudnak róla, mert senki se foglalkozik történeti kutatással.

Pedig milyen meglepő színesen bontakoznak ki a homályból Kanizsa vára mellett: Bajcsa vára, Uj-zerin vár, Korpavár, Szentgyörgy vára, Leányvár, And vára!

Aztán a falvak: Besenyő, Csehi.

Mindezeknek egykori helyén személyesen jártam, s azért elmondok róluk egymást, aminek a későbbi kutatók hasznát vehetik.

1. Kanizsa vára a mostani két városrész (Nagy- és Kiskanizsa), közt feküdt feneketlen mocsárban. A vár 1702. évben leromboltatott, a mocsár pedig száz év előtt elvezettetett és kiszárittatott. Egykori helyén ma a Vári-rét van. (A réten két épület áll: a gőzmalom és a szeszgyár). A vár egykori öt bástyája közül háromnak a körvonala maig is kivehető szabad szemmel is, bár az épületek és az 1902-ben a két városrész közt

épitett új kocsit a tájékozódást megnehezíti. S bizony nem találtam tiz kanizsai emberre, ki megmondani tudta volna, hol feküdt az országos hírű kanizsai vár. Sőt a tudós Bitnicz Lajos is az 1825-ben irt levelében, (Bátorfi Lajos: Adatok IV. 230. oldal), Kanizsa várának helyét a kiskanizsai kopár homok halmok területén vélte, pedig igen kevés utánjárás mellett rátalálhatott volna a vár alapjára, hiszen még 1840. év táján hordták a vár köveit a gyalogutakra a már alig elképzelhető nagy sárba, s Nagykanizsa első járdája (a jelenlegi Fő-uton) a várból hozott ormótlan nagy kövekből volt kirakva.

Sőt a déli-vasut Bécs felé vivő részének készítése alkalmával 1865. évben mint kis diák látta e Krónika írója is a mostani Király-utca végétől mintegy száz lépésnyire kiásott azt az égetett végű fa-cölöp sort, melyen mint szilárd alapon nyugodott valamikor a kanizsai vár fal egy része.

A régi vár helyén temérdek sok mindenfélét találtak: hóhérbárdot, olvasót, török hanzsárt, pénzt, pipa darabokat. Különösen nagy mennyiségű ágyugolyó jött napvilágra a berek süppedő mélységéből. Az 1860. év táján még a kanizsai piacon kofa-asszonyok árulták a sót, melyet a vár mellől hozott vas ágyugolyókkal szoktak szét-tördelni. Néhány kisebb ágyugolyó e Krónika szerkesztőjének birtokában van.

Egy óriási ágyugolyót 1914-ben a mai Király-utca elején levő Scherz-féle háznál öt méter mélységben találtak, s minthogy az egész Király-utca a régi mocsár helyén a csatornázás elkészülése

után épült, tehát ez igazolja, hogy az utca milyen magasra fel lett töltve.

Mint a régi metszetek mutatják, Kanizsa várának két hidja volt: egyik a mai Nagykanizsa felé, másik a Rácváros (mai Kiskanizsa) felé. Babócsai József, ki elsöben foglalkozott Kanizsa történetének megírásával, úgy mondja, hogy a napkeleti hidnak vala öt hajója, a napnyugatinak pedig négy hajója.

Mink csak azt tudjuk, hogy a várat övezö rettenetes mocsárba óriási fa-cölöpök voltak beleverve, melyeken a hidak pallói állottak. (Ostrom idején a pallók fölszedettek). Janda Károly városi kertész az 1890. évben a kertje végében a földből kiásott egy hatalmas tölgyfatörzset, melynek széle meg volt égetve, és amelyen még akkor sem lehetett semmiféle rothadást észrevenni. A régi hid egyik cölöpje volt, és azt adta tudtunkra, hogy a várhoz vezető egyik hid ott a Bátori-utca elején kezdődött.

De jöttek elő más emlékek is. A Vári-réten keresztül a régi „Töltés“ mellett új utat építettett 1902-ben a város. Ez alkalommal tömérdek régiség került elő a föld alól: kard, fejsze, bárd, csákány, vas-sulyom, (szeges vas-csillag, melyet az utra szoktak szórni, hogy a lovak lábát megsebesitse), vas- és kőágyugolyó, kardkosár, tör, aztán olyan vasbilincs, melynek mindakét vége falba volt belerakva. Ezenkívül sok más aprólék, melyet alig lehetne felsorolni például: tulipántal diszitett zöld mázos cserép darab, mely talán a várbeli kandallóhoz tartozott valamikor, rövidebb és hosszabb kövek négyszögletesre faragva és cirá-

dákkal ékesítve, melyek templom küszöbök, vagy ablakdarabok lehettek.

E Krónika szerkesztője mint akkori egyik városi tanácsos, behozatni akarta a felásott régiséget a saját költségén a városházára, hogy az elképzelhetetlen tunyasággal és néha valóságos rossz akarattal akadályozott városi muzeum részére megmentse, azomban az akkori polgármester a beszállítást meg nem engedte, s a régiség elkallódott.

A régi várról nagyon sok metszet maradt a történeti könyvekben. (Legalább ezeket kiadhatná a város hasonlóan. Roppant érdekes gyűjtemény lenne). De van Kanizsa váráról egy olajfestmény is, melyet még az 1779-ben leégett városházából mentettek meg, s az azóta kétszer újra épített városházában mindig a tanácsteremben őriztek. A festményen madár távlatból látszik a vár, s nagy betűkkel van ráfestve: PROSPECTUS FORTALITII QUONDAM CANISIENSIS. Hagyomány szerint a vár lerombolása után néhány év múlva festette a város. Rokoko stílusú szép rájába volt téve, mely szintén lehetett vagy százhatvan esztendő.

Hivatalos előterjesztésemre a festmény felvételét az országos műemlékek sorába, s megnyugodva gondoltam rá, hogy ez által biztosított az utódok részére.

Egyik évben aztán Tandor Ottó le akarta fotografálni, amint Zalamegye egyéb nevezetességét is lefotografálta.

— Nohát gyerünk a tanácsterembe, és fényképezzünk!

Lemegyünk: és a festményt nem találjuk régesrégi helyén a tanácsteremben. Keresem más szobákban: nincs sehol.

Engem a guta kerülgetett. De Tandor is éktelen haragra gyuladt. Fenyegetőzött, hogy a fővárosi újságokban meghurcolja a példa nélkül való gazdálkodás miatt a várost, meg a polgármestert, és a műemlékek országos bizottsága által felelőségre vonatja.

E Krónika szerkesztője hosszú hivataloskodása alatt tapasztalt egyetmást, s azért arra kérte Tandort:

— Várjunk egy kicsit! Hátha megtaláljuk a festményt — valahogyan!

— Jó, hát várjunk! mondta boszusan Tandor.

A következő hetekben, hónapokban aztán kutattam. Elővettem házmestert, hajdut, számvéviséget, hajsoltam mindenkit, nézegettem szobákban, karzaton, — senki sem tudott a festményről és sehogy se lehetett ráakadni.

Eltölt már majdnem esztendő, mely idő alatt alig lehetett békére birni Tandort, mikor váratlanul előkerült a kép: egy szekérnyi papiros szemét legalján volt a díszterem mellett levő kis szobában. A történeti becsü festményen alig esett más hiba, mint: kiszakadt a vászna, s két lik támadt rajta, meg aztán ujjnyi piszok fedte be az egész képet.

Persze rögtön betömettek a likak valami pendely-festő által, s az egész olajfestmény elé olyan nagy üveg tétetett, hogy még a rámat is befödi. A fényes, barna, régi ráma pedig sárgára lett „aranyozva“. Ilyen módon megbecsülve, jelenleg a polgármesteri szoba falán függ.

Bizony, nem lehet el képzelni sem, hogy milyen hamar eltűnik valami történeti alap. Például az idén, (1916.-ban) készített városi új térképen a régi elnevezéseket fölcserélték kitalált új nevekkel. A Vári-rét helyett, mely kétszáz év óta Kanizsa egykori várának helyét jelöli, Városi-rétet irtak, s a Görög-temető nevét, (mely szintén egy darab a város történetéből), átcserélték Rác-temető névre.

Az új térképet a városi tanácsterembe függesztették, s bár a városi szükség-ügyész csupán azt véleményezte: „Olyan az ábrája, mint valami ember-részlet!“ de hisszük, hogy a polgármester az ügyészi vélemény dacára el fogja rendelni a különben becsületes igyekezettel rajzolt térképen a történeti nevek kijavítását.

Még sokat mondhatnánk arról, hogyan pusztulnak emlékeink. Ennek legfőbb oka, (egyszer már meg kell állapítanunk minden áltatás dacára), mert nem vagyunk eléggé intelligensek.

Ezt nemcsak abból látni, hogy még egy év előtt is babonáztunk, és varázs-pálcával próbáltuk megtalálni a földalatti forrás vizet a Teleki-ut végén épült új katonai laktanya részére, (persze hiába), hanem különösen abban, hogy a város történetének megíratására még csak komoly lépés sem történt, s hogy a városi muzeumot a kormány segítése dacára sem lehetett mindeddig megalapítani.

Végül csak azt jegyezzük meg, hogy az okiratok szerint Kanizsa vár eddig ismert legrégebbi ura Kokas Miklós volt, de hűtlenség címén attól megfosztatott. Kanizsa vár és tartozékai (az 1321. és 1324. években), az Osl nemzetség egyik tag-

jának, Lőrinc mesternek, adományoztattak, ki felvette birtoka után a Kanizsai vezeték-nevet. Tehát megdül dr. Szukics Nándornak ama véleménye, (Bátorfi Lajos: Adatok 1. kötet 22. oldal), hogy Kanizsa vár a Kanizsai családtól vette volna eredetét.

2. Bajcsa vára az eddig ismert adatok szerint 1579. évben Zrinyi György által építtetett, „dacára Ali bég támadásának, ki a vár építését megakadályozni akarta.“ (Bátorfi: Adatok II. kötet 162. oldal).

A várba „Károly herceg számos vitézlő népet vete, és kapitányságul Malakóczi Miklósnak adá“. (A Magyar Krónika Sommája 1742. évből).

Ugyanabban a Krónikában jegyeztetett föl az 1593. évről: „A babolcsai, segesdi és börcönicei törökök Kanizsánál a Fittyeházi kastélyra jövének, és azt erősen ostromolták. Kiket Malakóczi Miklós, Zrinyi Györgynek főkapitánya, jeles, okos, hadviselő vitéz ember, (ennek mását én magyar fő emberben még nem láttam sehon), készen várván megüté, és igen megveré őket, Nagy pénteken, holott sok fő török vesze el, Magyar Lőrinc a bajcsai fő vajda, és Miklós a légrádi porkoláb, két jeles próbált vitéz ember, ott esének halva“.

A bajcsai vár aztán elpusztult. A történeti dolgokkal is foglalkozó Bitnicz Lajos már 1825-ben (szeptember 24.-én kelt levelében), azt írja a várról:

„Keresém (Kanizsán létem alkalmával), Bajcsa várának az ingoványban talán fenmaradott falait, de csak a nevére emlékeztető falura találtam“.

Ez értesítés dacára elmentem 1915 május

24-én (pünkösdi másnapján), megnézni, hogy nem lehetne-e Bajcsa várának helyére ráakadni.

Nagy csodálkozásomra egyenest rátaláltunk a volt vár helyére. Ez nem is lehetett másképp, mert Pálfi Lujzi hercegi erdőmester vitt a kocsiján, aki (amint később kiderült), nemcsak tudta hol volt a bajcsai régi vár, hanem azt meg is jelölte.

Tudniillik egy fa-oszlopra bádogtáblát tétett, melyen ez a felírás volt: várhely.

Igaz, hogy a bádogtáblát már elvitték a népek, de az oszlop még megvolt.

A várhely kis domb. Bajcsa község határában, éppen a legszélén fekszik. Közvetlenül előtte húzódik a régi mocsár helyén egy mélyen fekvő rétság. Ez a mostani Leányvári-rét, mely elnevezés miatt sokan azt gondolják, hogy itt nem Bajcsa vára volt, hanem a Leányvár néven emlegetett kicsi erőd, holott a Leányvár kelet felé feküdt közel Szentmiklós községéhez, s régebben Leányvári réteknek hívták nemcsak ezt a kis részt, hanem az egész nagy területet, mely az egykori Kanizsa várától dél felé húzódott, s mely rétből, nádasból, ritkás fákból és használhatatlan vizenyős területekből állott. (Csikasz, nádi farkas, állandóan tanyázott a leányvári nádasban, Nagykanizsa és Kiskanizsa között, még az 1840-es években is). A mostani Major-alatti dűlő és a Práter szintén a Leányvári rét nevét viselte, s ebben a később Práternek nevezett részben volt a kis erőd: a Leányvár, míg a bajcsai vár, nyugatra feküdt. (Lehet, hogy Bitnicz éppen a Leányvári-rétek elnevezés miatt nem kereste kellő helyen Bajcsa várát.)

Szintén a Leányvári rétek elnevezésben foglaltatott a később Zsidó-temető nevet viselő részlet, melyet az urodalom elfoglalt, és pénzért eladott a mindig nagyobb számban idetelepedő zsidóságnak. A régi időben majdnem az egész megyéből Kanizsára hozták titkon halottaikat az izraeliták. A Zsidótemető hepehupás terület volt, mely a Fecskepartok nevű dűlővel együtt a vasút építés alkalmával dulatott fel, illetőleg egyenesre töltetett, mikor is a földszinre került sok halottat a mai zsidótemetőben takarították el.

Aztán a Leányvári rétek egyik része Káplárné-kertje nevet kapott. (Ez elnevezés onnan eredt, mert a városi hajdu-káplár javadalmazásához tartozott ennek a földnek használati joga, s a káplár felesége szokta művelni a kertet). Külömben pedig a Káplárné-kertje állott az 1894. évben a Zerkovitz cég által a Batthyány hercegtől megvett háztelkekből, és a mai Major egész telkéből, (persze a terület nagy része hasznavehetlen csalános volt), melyeket valamikor urodalom elfoglalt, s a város nem volt képes visszaszerezni, bár óriási erőfeszítéseket tett érte. — —

A bajcsai régi vár területét ma is meg lehet állapítani szabad szemmel is. Egész területe telis-teli van vörös téglá darabokkal, s ez még sokáig látható lesz, bár amikor e Krónika szerkesztője ott volt, akkor már az egész várhely be volt ültetve egyéves szőlő vesszővel, s ha megerősödik a szőlő, hát a várhelyre nehéz lesz ráakadni.

Külömben a bajcsai vár körülbelül akkora lehetett, mint Szentgyörgyvár. Mintegy kétezer-ötszáz négyszög méter. A várhely déli oldalán új

fenyves erdő van, mely már a Batthiány hercegi hitbizományhoz tartozik.

Nézegetés közben egy bajcsai földmives jön hozzánk, s kérdéseinkre elmondja, hogy sok mindenfélét leltek a régi vár területén: sarkantyut, rézpénzt, gyűrűt és egyéb aprólékos, érdekes tárgyat, melyek a vitéz magyar emberek után maradtak.

...Kicsit elgondolkoztam a különös régi századokon, mikor az emberek csakugy „rámentek a kastélyra“ és gyilkoltak...

A várhely dombja alatti réten, mintegy kétszáz lépésnyi távolságban, huzódik a déli-vasut, mely szinte szakadatlanul szállította a magyar katonákat az olasz harctérre, bár csak előtte való napon történt a hadüzenet a taliánok részéről.

Az aranyos nap szikrázott a rohanó vonatokon. A bakagyerekek vidáman danolásztak, intettek sipkájukkal, a podgyász-vitelre készített kocsik ajtóiból zászlókat lobogtattak, és felénk kiabáltak:

— Éljen a magyar haza!

Nem lehetett megindultság nélkül maradni. A halálba menők üdvözöltek. Le kellett kapni kalapomat és feljűk lengetni:

— Éljen, éljen!

3. Uj Szerin várát (Uj-Zerin vár), a Mura mellett 1661. évben a költő Zrinyi Miklós építette a kanizsai törökök folytonos zaklatása közben, kik tudták, hogy az uj vár csakis a kanizsai vár szűnet nélküli szemmel tartása és háborgatása végett állittatik fel.

Kanizsa várának ostroma alatt az 1664. évben Montecuccoli gróf, ki a keresztény sereg leg-

főbb vezére volt, kipanacsolta Szerinvárból a magyar és horvát őrséget, s helyettük német katonákat rendelt, kik (nyilván előleges parancsra), a Kanizsáról jött ötven török katona elül elfutottak, a várat átengedték, melyet aztán a török el is foglalt, s 8 nap mulva le is rombolt, ami nagyon jól esett Montecuccolinak is, meg a törököknek is a Zrinyi elleni feneketlen gyűlöletük miatt.

Szerinvár képe sok példányban fenmaradt, mert az egykoru krónikák rajzban hozták a nevezetes várat. De a vár teljesen elpusztított. Még a helyét sem tudjuk biztosan hacsak szorgalmas keresés a mai Kakonya tájékán esetleg nyomára nem vezetne.

4. Korpavár. Kis erődjének alapja még megvolt a 18.-ik század végén. A jelenlegi Korpavár községének népe csak annyit tud róla, hogy a korcsma udvaron levő kis emelkedésre mutatva azt mondja:

— Ott állott a régi vár!

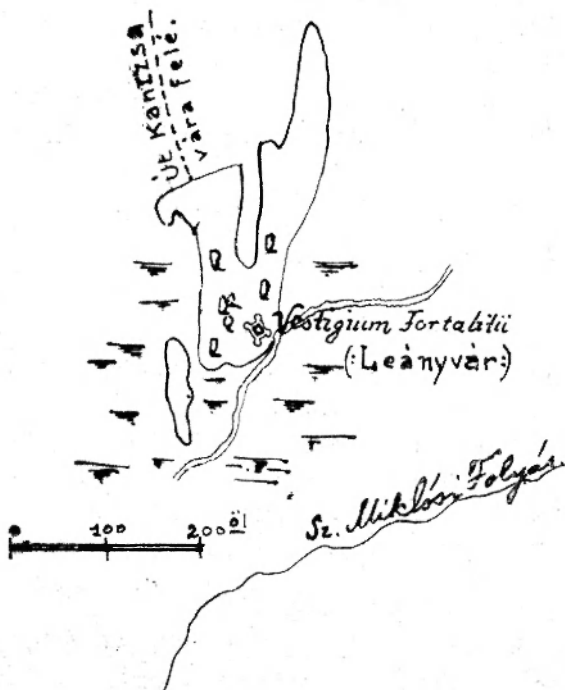
5. Szent György vár egykori helyéről, és mostani állapotáról a Krónika 270—272. oldalán emlékeztünk meg.

6. Leányvár, mint Kanizsa vár tartozéka említetik Villa Leán néven 1321.-ben.

Megerősített kis hely volt, s falai még fél-száz év előtt mintegy fél méter magasságban állottak, de manapság már semmi sincs belőle. Csupán a kanizsai vasuti állomással szemben a réten egy kis domb mutatja hol feküdt.

Az itt bemutatott rajz pontosan megmutatja Leányvárnak fekvését és kiterjedését. Az eredeti

térkép, melyről a rajz vétetett, az 1792. évben készült.

Leányvár.

7. And váráról, és annak helyéről e Krónika 388. oldalain emlékeztünk meg.

8. Besenyő, teljesen elpusztult falu.

„A zalavári... szent Benedek rendnek... aján-
dóztuk ...és odaadtuk (condonauimus... et
dedimus...) mi István király... Bessynew-t...”

Igy szól szent Istvánnak 1019. évről kelte-
zett oklevele, mellyel a zalavári apátságot ala-
pitotta.

Az oklevélről bebizonyodott ugyan, hogy hamisítvány, mely vagy háromszáz évvel készítette szent István után, de annyit igazol, hogy Besenyő abban az időben megvolt. Ez a Besenyő tudnillik, melynek neve előfordul a hamisított alapító levélben, Kanizsa szomszédságában feküdt, s később egész terjedelmében beolvadt Kanizsa határába.

Az 1335.-évben János (zalavári) apát és konventje kérték Károly királyt, hogy Radán, Apátiban, Bessenyőn... stb. törvényes határjárást s határjelek felállítását rendelje el, mert azokra az említett birtokokon égető szükség van. A király megbizta a somogyvári konventet, hogy a kirendelt királyi-ember és az összehívott szomszédok jelenlétében tartson határjárást.

1335 május 23-ikán és a következő napokon eszközöltetett a határjárás, melyből a Besenyőre vonatkozó részt Füssi Tamás fordításában magyarul közöljük. A latin nyelvű eredeti okmány a zalavári levéltárban van.

A [határjárásról Székely Nándor kanizsai városi mérnök pontos térképet rajzolt, mely a szöveg olvasása mellett világos képet nyújt Besenyő holfekvéséről és területéről.

Külömben majdnem mind megvannak maig is a régi nevek, melyek a határjáró oklevélben említve vannak: Besenyő, And, Csehi. (Igaz, hogy mind a három helynek már csak a neve van meg, anélkül, hogy az egykori épületeknek bármi nyomát képes lettem volna megtalálni.) Aztán megvan a szentpáli út, a Bakónak patak, mindkettő a régi néven. Megtalálható a két másik patak is:

a Petur patak és a Moriolás patak, de az ottani erdöstől Bódog Ferenctől nyert értesülés szerint ma semmiféle nevük sincs. Peturfalva ma Péterfa puszta, Nagyrécse határában.

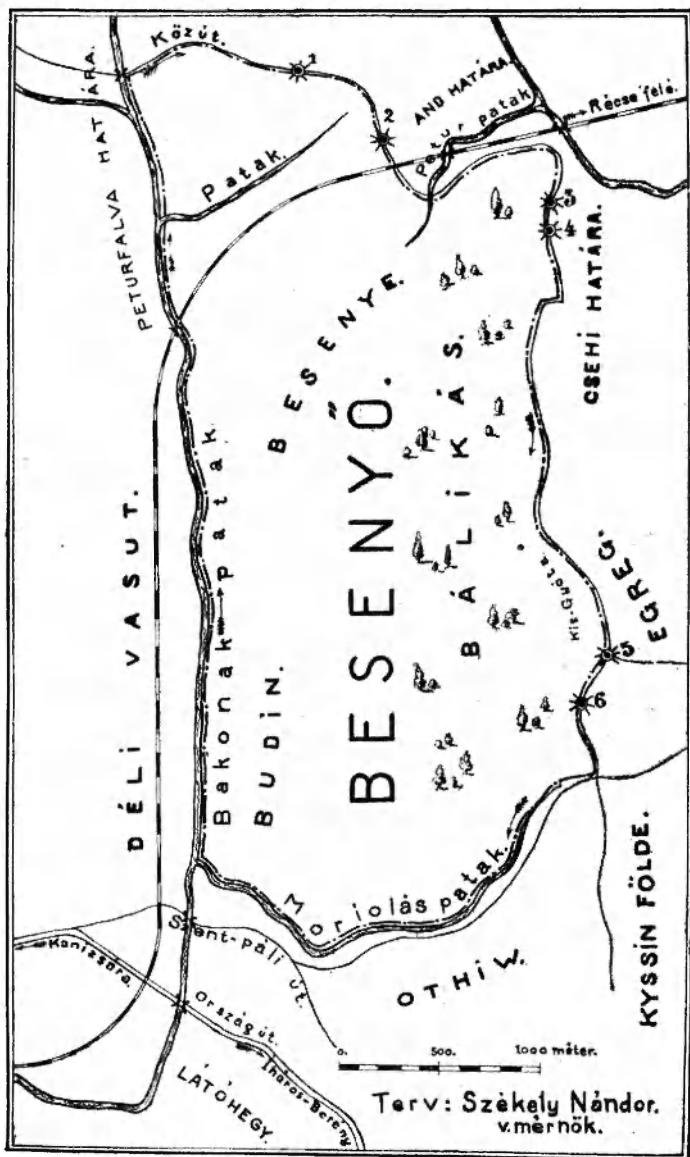
A térképen ki van tüntetve a mai állapot is: a déli-vasut, Bálikás erdő, a Látó-hegy, Budin. Az arra járó embert régesrégi idő lehelete veszi körül. Mert Bálikás a pogány magyarok áldozati helye, Látóhegy a táltos napnéző jövendőloje, s Budin a görög író szerint a szittyák egyik törzse. Kissé tovább van egy rét, melynek a neve: Réka, tehát a nagyhirű Atilla egyik asszonyának nevét viseli. A határ mellett fekszik Gyóta, mely a már kiveszett régi nyelven rétet, legelőt jelentett.

Az 1335. évi besnyői határjárást a Bakónak pataknál kezdték, és a következő módon teljesítették:

Keletnek haladva a határjárók közúthoz értek, mely Peturfalva-tól And birtokhoz vezetett; ezen ut déli oldalán volt határdombot megujították; aztán ezen uton haladva keletnek tartva, völgyben csörgedező patakocskához értek; ugyanazon irányban tovább haladva Andnál, az ennek déli részén talált hompot megujították; keletnek folytatva utjukat, elérték Peturpataká-t (Péterpataka), melynek déli oldalán Bessenyő, az északin pedig And feküdt.

A pataktól nyugotnak fordulva Bessenyőt Chehw-től (Csehi-től), elválasztó két szeglet-határjelre akadtak, melyet megujítottak.

Innen délre, majd nyugatra és ismét délre menve a kanizsai nemesek tulajdonát tevő Egreg nevű birtokrészecskéhez értek, melytől nyugatra Bessenyő, északra Csehi esett.

Az 1835. évi besenyői határjárás térképe.

Tovább nyugoti irányban egy holdnyi föld távolságban uthoz értek, melynek nyugati oldalán hompot emeltek.

Ezen ut délnek, aztán nyugotnak és újra délnek kanyarult; az ut ezen utóbbi részénél a nyugoti oldalon határjelet állítottak.

Ismét déli irányban haladva Moriolas-patakhöz értek, mely déli oldalán fekvő Kyssin-földét és az atyi(Othiw) nemesek egy birtokrészecskéjét elválasztotta a patak északi oldalán levő Bessenyőtől.

A patak mellett nyugotnak haladva uthoz értek, mely Szentpáltól Kanizsához vezet.

Ezen uton tovább nyugot felé menve, Bakónak patakához értek, honnan északnak fordulva elértek oda, hol a határjárást kezdték. — —

Besenyőről még 1542-ből van írásbeli emlékünck, mikor az apáti szék üresedésekor Bóth György dictator által eszközölt leltározáskor mint Zalavárhoz tartozó birtok említettik Besenyő.

Hogyan pusztult el, s mikor: nem tudjuk. Füssi Tamás véleménye szerint a török hódítás után vészett el.

Végig jártam az egykori Besenyő határát, melynek egy részlete (egy dülő) ma is Besenye nevet visel, s eszembe jutott, hogy itt a Bálíkás erdőben kell egy Látó-fának lenni. (Egy hatalmas tölgyfa volt, lehetett vagy nyolcszáz éves, melynek tetejére deszka lépcsők vezettek s onnan be lehetett látni az egész vidéket. Ez a fa még bizonyosan fentállott Besenyő község pusztulásakor. De hiába kerestem, s kutatás közben vettem észre, hogy egyetlen vén fa nincsen az egész Bálíkásban. Kérdeztem ez iránt Bódogot.

— Uram, közel husz esztendeje erdős vagyok itt; ez idő alatt háromszor végighajtották a Bálikást, és kiirtottak minden nagyobb fát. (A forda ellenére. És ez is mutatja a „reform-párt“ gyönyörű gazdálkodását.)

A hatalmas fa nyom nélkül elveszett, miként a régi község.

9. Csehi. A rácsei határban feküdt, Besenyő szomszédságában. Az 1335. évi határjáró oklevélben említették, s talán már a honfoglalás idején is megvolt mint pusztá.

Nem volt szükségem a határjáró levél utmutatására, mert tudtam Csehi merre fekszik. Elindultam. A Bálikás melletti egykori bükk-erdőt teljesen kiirtva találtam, és sóhajtva gondoltam rá, hogy a mostani szántóföldek helyén is volt egy ma már alig elképzelhető óriás Látó-fa, mely azonban nem tölgy volt, hanem bükk. Elődeink fogékonyabbak voltak a természet szépsége iránt mint mink, s az akkori gyerekeknek pompás mulatsága volt a csavaros lépcsőzeten fölmenni a magasba.

Csehi mint praedium a veszprémi püspökség 1818-ik évi névtárában 22 lakóssal említették, s az én ifju koromban mint veszedelmes rabló fészek volt ismeretes. Zalamegye vicispánja az 1870. év körül írásban utasította Csehi tulajdonosát, Inkei Lászlót, hogy szüntesse meg a vagyonbiztosságot állandóan fenyegető, félreeső pusztát. A földesur azonban magát erősebbnek érezte a vicispánnál s azért sem engedett. Természetesen minden a régiben maradt, mert nem volt meg már a vicispán régi hatalma.

A hihetetlen történet fölötti tünődésem között megszólal kísérőm, az erdős:

— Ne is tessék tovább menni, nincs már Csehi! Legalább husz esztendeje elpusztult!

Nem hittem neki. Pedig úgy volt. Az 1882. évben lebontatta az uraság a Csehin levő öt lakóházat (egy főerdész, három erdős, egy zsellér, és egy kanász lakott azokban,) s a területet másik pusztájához, a közelfekvő Petendhez csatolta. Maig is onnan igazgatják.

A megszüntetés tulajdonképeni megértésére el kell valamit mondanunk. A csehi kanász alig kapott egyéb javadalmazást, mint állattartást és némi földet. Így tehát csak úgy tudott megélni, hogy betyárkodott. Ő volt mindig a rablók vezére. Így aztán valahogyan meg tudta szerezni magának a szükségeseket, s jól járt az urodalom is, mert sohasem hiányzott egy malac sem a gazdaságból.

Csehi legutolsó kanásza Csehi Pista volt. (Valódi néven Stenna István.) Pörge bajszu, jó formájú, sovány, magas, szép ember, ki magától megtanult írni-olvasni az egerszegi meg a kaposvári börtönökben, mert két vármegye rablójának született feje volt.

Csehi Pistának mesterségéhez méltó romantikus vége lett, mely végső eredményben Csehi puszta felosztását vonta maga után. Tudnillik 1881. február hóban Pista vezérlete alatt rablógyilkosság követtetett el Gelsén Szommer Sándor kereskedőnél, s a rablók husz esztendei fegyházra ítéltettek. Csehi Pista egy társával éjnek idején kiszökött a kanizsai zöldfa-kert

mellett levő fogházból, de az őr a kertet elválasztó falra felmászó alakot észrevette, és lelőtte.

Azóta nem kaptak pásztort Csehiben, s ezért a pusztát fel kellett oszlatni. Jelenleg már nyomát sem találni.

De még félszáz év előtt Csehi határában állott egy Árpád korabeli régi templom és kolostor romja is azon a helyen, melyet ma is Pusztaszent-egyház néven hívnak. A nép földulta a klastrom pincéjét, mert kincset keresett benne, de még ötven év előtt a földből kilátszottak a romok. A templom és a kolostor gyurt téglából volt építve. Tudnillik árpa-szalma-törmelékekkel gyurták a téglát hogy ne essék szét, s az égetés alkalmával az árpa-mag elégett, s helyén luk maradt a téglában. Az ilyen téglák az épületek nagy régiségét bizonyítja.

— — A kanizsaiak pedig kirándulhatnának néha ezekre a közelfekvő érdekes történeti helyekre!

Befejező szó.

Az első kötet végére értünk, s ezzel egyelőre megszüntetjük a Zalai Krónikát.

Reméljük, hogy csupán rövid időre.

Mert hisszük, hogy nem tart már sokáig az emberfeletti küzdelem, s a megmaradottak békében teljesíthetik rendes foglalkozásukat, és mink is majd folytathatjuk a Krónikát, mellyel a háboru nélkülözései között is ébren tartottuk a közönség érdeklődését megyénk nagyon gazdag története iránt, s mellyel igyekeztünk derüs visszaemlékezések közben feledtetni majdnem két éven keresztül a mérték nélkül való háboru rettenetességét.

Kitartottunk, dacára, hogy a nyomtatáshoz szükséges betűk jó részben fölhasználtattak harci célra, dacára, hogy a betűszedők nagyrészt is katonának vitték, dacára, hogy a papiros is annyira megfogyott, mikép néha megakasztotta a nyomtatást. Arról meg talán említést se kell tennünk, mennyire megdrágult mindenféle, s emiatt ma már háromszoros árban sem lehet kiállítani a Krónikát.

Kitartottunk, ámbár Zalamegye nem járult

egy fillér segítséggel sem e rendkívül szükséges vállalathoz s egyetlen példányra sem fizetett elő. (Lehet, hogy az alispán változás magasabb szempontból való kellemes intézkedéseket fog eredményezni e téren is). A községeinkről pedig ne is szóljunk, hisz azokban talán kevesebb az intelligencia és a vagyoni képesség, mintsem kulturális szükségletekre gondolhatnának.

Lehet azomban, hogy éppen ez erősítette meg a Krónikát, s az tette ritka tartalmassá, mert teljesen szabadon írhatott mindenről.

Külömben a szerkesztésre nézve megjegyezzük, hogy a Krónikába felvételtek korunk eseményeiből olyanok is, melyek ma még nincsenek teljesen kiderítve, s éppen emiatt nincs kizárva a lehetőség, hogy a később felfedezendő okiratok alapján esetleg más világításba fognak helyeztetni. De érdekességük miatt meg kellett írunk.

Ennek magyarázására példát hozunk fel:

A Krónikában (a 16. oldalon), megírtuk, hogy Modrovics Gergely zalavári apát Nagykanizsán született, bár ez ellentétben van a Bencésrend névtárának adatával. A mi közlésünk azomban Modrovics kanizsai rokonainak állításán alapszik, (maig is számos Modrovics él Kanizsán), kik szerint „a francia-futás után“ (hivatalos adat szerint 1813. évben), Kanizsára jött rokon látogatóba Modrovics Gergely édes anyja, és itt született Gergely, kit, mivel akkoriban kolera pusztított, a szokásos módon rögtöni keresztelésbe részesített a bábaasszony, s gyermekével az anya hazautazott a nélkül, hogy a keresztelés a kanizsai anyakönyvbe bevezettetett volna.

Aztán másik példa :

Ugyanott említették, hogy Modrovics lőtte le Buda ostromakor Henczit. Ebből ma csupán annyit tudunk, hogy zalamegyei honvédek másztak be a falakon elsőknek Buda vivásakor, s minthogy ma azt beszélük, mikép Modrovics szintén honvéd volt a zalamegyei zászlóaljban, egyuttal azt is állítják Modrovicsról, (s még másik három honvédről), hogy ő lőtte agyon az osztrák vezért. Pedig ez ideig még az sincs teljesen beigazolva, hogy honvéd volt-e Modrovics, mert csupán annyi bizonyos, hogy Modrovics Gergely bencés pap a szószékről kihirdette a Habsburg család trónfosztásáról szóló debreceni kiáltványt, s hogy tiz évi várfogságra ítéltetett, melyből azomban csak négy hónapot töltött ki, mert kegyelmet kapott. Krónikánkban azomban feljegyeztük ezeket a különböző eseteket, mert ma úgy tudják az emberek.

Végül megemlítjük, hogy Zalamegye egykori nábobjának, Inkei Boldizsárnak, leltárait jobb időre kell hagynunk, mert azok közléséhez már nem jutott hely, s a kötet befejezése kedvéért ebben a drága világban amúgy is többet adtunk egy ivvel. (Pedig e nélkül is ráfizettünk.)

E legutolsó (ötödik), füzet megjelenése hogy még tovább késett mint az előzők, az szintén a háborúnak rovandó fel.

Béke! akiről ezelőtt azt sem tudtuk, hogy milyen édes zengésű még a neved is, jöjjön el az országod!

Nagykanizsa, 1917. február 22.

A szerkesztő.

A Zalai Krónika előfizetői:

69. Dr. Hegedüs György ügyvéd Nagykanizsa.
Jelenleg a harctéren mint a 20. honvéd gyalog-
ezred tart. főhadnagya.

70. Dr. Goda Lipót városi tisztí orvos
Nagykanizsa.

71. Halász Jenő tanító Nagykanizsa.

72. Deák Péter rendőrkapitány Nagykanizsa.

73. Vincze Kálmán kir. postatiszt Nagy-
kanizsa.

74. Surgóth Miksa az osztrák-magyar bank
főnök-helyettese Nagykanizsa.

75. Frank Manó rövidáru kereskedő Nagy-
kanizsa.

76. Weiss Alfréd, a Weiss testvérek cég
tagja Nagykanizsa.

77. Kohn Sándor kereskedő Pacsa.

78. Heltai József gabonakereskedő Nagy-
kanizsa.

79. Neusiedler Jenő körjegyző Murakirály.

80. Schwarz Ottó magánzó Nagykanizsa,
jelenleg a 20. honvéd gy. ezrednél tart. főhadnagy.

81. Dr. Molnár Samu főgimnáziumi tanár,
Baja (Bácsmegeye).

82. Balogh Mariska tanítónő, Murakirály.

83. Dr. Czapáry László lelkész, Tósok-
berénd (Veszprém megye.)

84. Elek Géza földbirtokos Nagykanizsa, je-
lenleg a 20. honv. gy. ezrednél tart. főhadnagy.

85. Szondy László körjegyző Zalaszent-
balázs.

86. Tóth István a Gazda-kör titkára, Nagy-
kanizsa.

Sajtóhibák.

18.	oldal	18.	sor	magának	helyett	másnak.
18.	"	22.	"	Jánost	"	<u>Dezsőt.</u>
29.	"	15.	"	katona	"	<u>Katona.</u>
171.	"	30.	"	munkvám	"	numkvám.
180.	"	26.	"	Viola	"	Virág.
192.	"	25.	"	1840	"	<u>1842.</u>
268.	"	15.	"	<u>Votiv</u>	"	<u>Szentistván.</u>
285.	"	2.	"	<u>Album</u>	"	Emlény.
315.	"	6.	"	kinvállatás	"	megégetés.
320.	"	24.	"	togh	"	fogh.
333.	"	11.	"	ötvenhárom	"	ötven.

389,

1835 helyett 1835!

Tartalom:

Elüljáró beszéd	3 oldal
Az emlékezés országából	5 ”
A cserszegi gárda	6 ”
Füssi Tamás: Jellasics Ferenc báró	25 ”
Illés Ferenc: Jegyzetek a felsőcsatári apátságról	29 ”
Kaiser József: Katona dalok	32 és 117 ”
Búvös papírok	36 ”
Havas Hugó: Hű megírása az 1663. évi háborúnak	45 ”
A kanizsai Mester Emberek	51 ”
Projectum	56 ”
Céh zászló	59 ”
Pecsételés a kanizsai izr. iskolában	60 ”
Zalamegyei bandérium 1790-ben	69 ”
Szabó Lajos dr.: Nagykanizsai nyelvjárás	76 ”
Mikula Antal	81 ”
Történet a Kossuth bankóról	86 ”
Füssi Tamás	93 ”
Szabó Lajos dr.: Kanizsa	104 ”
Purgerek esküdtetése	112 ”
Havas Hugó dr.: Egy régi ujság	113 ”
Halász Jenő: Krekwitz György könyve	121 ”
Az aranyhozó autók	141 ”
A Zalai Krónika előfizetői	159, 238 és 414 ”
Botfi Károly	161 ”
Róth Miksa	173 ”
A kanizsai legidősebb honvédtiszt	190 ”
Iskolai régi értesítő	148 és 195 ”
Jegyzet az iskotai régi értesítőhöz	199 ”
Két levelező-lap	231 ”

Czebe László: Katona dalok	235 és 286	oldal
Az utolsó pogány magyar	241	„
Tandor Ottó	253	„
Horvát Gyula	278	„
Havas Hugó dr.: Kétszáz év előtti bünper	289	„
Jegyzet a kétszáz év előtti bünperhez .	294	„
Deák Ferenc mint kanizsai diák	301	„
Kávémérés	305	„
Uj városháza	306	„
Fehrentheil Gusztáv: Kanizsai két bo- szorkányper	307	„
Jegyzet a kanizsai két boszorkányperhez	314	„
Bikacsék büntetés	318	„
Kötelezvéen	319	„
A kanizsai csizmadia céh büntetése és megintése	320	„
A Békástói erdő	321	„
A cserszegi gárda jegyzőkönyve	339	„
Összeesküvők találkozása	344	„
Zalamegye utolsó hóhéra	352	„
Gürtler István: A kanizsai harangok el- vitele	364	„
Apai jus biztosítása	373	„
Zálogjog bejegyzés	375	„
Inkei Boldizsár	377	„
And vára	388	„
Eltűnt falvak és elpusztított várak Kanizsa környékén	392	„
Befejező szó	411	„
Sajtóhibák	416	„

Jegyzet: A név nélküli közlemények a szerkesztő munkái.

Uher Ödön budapesti fényképész felvetele.

Petőfi-utca Nagy-Kanizsán.

Bekötöttem 1921 március 20. - án
öt darab könyvet. A chagrin (bőr)
ára az 5 kötethez 500 korona, a könyv
kötő munkadíja az öt könyvhez
150 korona, vagyis egy kötetnek
bekötése 130 koronába kerül.

Halis István könyvei:

Szines Mozaik Nagykanizsa történetéből

Dalmáciában. Adatok az ötvenes évek történetéhez

A Ferenc-rend kanizsai zárdája.
Tanulmány Kanizsa történetéből.

Az ősmagyarok nyomai. Történetünk néhány rejtélyének magyarázata

Hajnal van. Elbeszélések.

Ellenség kezében. Történeti vigjáték.

Karbunkulus. Regény két kötetben.

